STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02203

FOLKSTIMLIKHE GESHIKHTN

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

PRINTED IN POLAND

I. L. Perec — „Folkstimliche geszichten"

Drukarnia „Wydawn. Wileńskie" B. Kleckina, Wilno

י. ל. פרץ

פאָלקסטימליכע געשיכטען

ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

אינהאַלט:

זייט

בײם גוסס צו־קאָפּענס 5
דרײַ מתנות 13
איין אָבקומעניש 25
זיבּן גוטע יאָהר 37
די תאוה צו קליידער 42
אַראָבּגעלאָזטע אויגען 50
לא תחמוד 64
נסים אויפן ים 71
דער קונצען מאַכער 80
ס'איז גוט 86
דער הינדטעשער סדר 92
צוויי וועגען; צוויי משלים 97
אַ קאַפּיטעל תהלים 104
שמע ישראל 118
דער אוצר 133
בחת פון קינדער 138
אַ גאַנץ יאָהר שכור—פורים ניכטער 149
מסירת נפש 155
דרײַ חופות 200

ביים גוסס צו קאָפּענס

דער שמש פון גן־עדן — אַ ליכטיגער מלאך — איין אָבגלאַנץ פון זיין ליעבען נאָמענס שטראהלענדיגער גענאד, קומט איין מאָל פאַרנאַכט פון גן־עדן אַרויס און עפענט, צורודערט און פערזאָרגט, אַ פענסטעריל פון הימעל, בויגט אַרויס דעם שטראהלענדיגען קאָפּ און הערט זיך מיט אַ טרויעריגער, ציטערדיגער שטימע צו דער אונטערגעהענדיגער זון און בעט:

— ווייסטו נישט, זון, וואָס בּיי לייבּל קאָנסקיוואָלער טהוט זיך?

די זון שווייגט; זי ווייסט נישט.

נאָך אונרוהיגער ציהט דער מלאך זיין שטראהלענדיגען קאָפּ צוריק. און נישט אומזיסט איז אונרוהיג דער מלאך.

שוין מכמה וכמה שנים רוישען צוויי מאָל אין טאָג אַלע זיעבען הימלען מיט לייבּל קאָנסקיוואָלער'ס „שמע ישראל"...

ווי אַ זילבערנער שטראָם צושיט זיך זיין „אֶחָ— — —ד" צו־פוסענס ביי'ם כסא הכבוד... און עס קאָלערט זיך דער „אֶחד" און זומט, און ברומט, און זיעדט, ווי אַ מחנה זומער־פויגלעך, וואָס גלוסט און בענקט צו דער פלאַם, ווערט צוגעצויגען צו איהר און בריהט זיך און ברענט אין איהר, מיט'ן גרעסטען תענוג פון „יסורים של אהבה"...

דאָס לעצטע מאָל האָט ער איהם צו שחרית געהערט.

צו מנחה האָט ער שוין געפעהלט:

אין בעט אין לויב־געזאַנג פון אַלע וועלטען איז דעריבער אַ פגימה געווען...

אין אָרקעסטער איז פּלוצלונג שטיל געוואָרען אַ כּלי; אַ סטרונע ביי איין ערשטער פיעדעל האָט געפּלאַצט און איז פערשטומט געוואָרען.

צי האָט לייבל קאָנסקיוואָלער פערגעסען צו דאַוונען מנחה?
וועט ער זאָגען צוויי שמונה־עשרה'ס ביי מעריב?

גיעדריגער לאָזט זיך דערווייל אַראָב די זון. די שטיל בעהאלטענע שאָטענס קריגען רשות, אַרויסצוקומען פון זייערע בעהעלטענישען,— און זיי קריכען אַרוים פון די שפאַלטען אין די פעלזען ביי ימים, פון גריבער און הייליען אין וויסטע מדבריות, פון אונטער בוימער און צווישען צווייגען און בלעטער אין די טיעפסטע וועלדער... און זיי פערשפרייטען זיך איבער'ן ישוב און פלעכטען זיך אַרום און אַרום...

און אָט איז אַראָב די זון אינגאַנצען. לבנה און שטערן בלאַנקען שטיל־שווייגענדיג אויף און נעהמען איבער די ממשלה איבער דער וועלט אויף איבער נאַכט... און זיי שפינען און וועבען זייער פער'כשופט שפינוועבס— אַ זילבער־זיינע נעץ איבער דער פערמאַטערטער ערד...

און גלייך מיט דער זון איז איבער'ן הימעל פערזונקען געוואָרען די היה מיט דער אויפשריפט „אמת" אויפ'ן שטערן, און צוזאַמען מיט דער לבנה איז אַרויסגעשוואומען פון דער צווייטער זייט די היה מיט דער זילבערנער טרעסט אויפ'ן שטערן און מיט דער אויפשריפט „אמונה"...

און באַלד עפענען זיך שטיל־שווייגענדיג די טהויערען פון הימעל, און לאָזען אריין גאַנצע מחנות נשמות פון איינגעשלאָפענע מענשען, וואָס קומען נאַכט אויף נאַכט אַרויף און פערשרייבען אין די הייליגע ביכער, ווי אַזוי עס האָט זיך אָבגעלעבט דער טאָג...

און עס סקריפען די פעדערן, און עס רוישען מיליאָנען— מילאַסען פליגעל, מהייל חייסע ווי שניי, ס'רוב גראָהע און פערפלעקטע, מאַנכע אויך רוים פערבלוטיגטע...

און אַלע זיעבען הימלען ווערען פול מיט אַ געמישט גערויש פון געבעט, חרטה, בענקעניש, ליעבשאַפט, האָפנונג און שרעק... און פלוצלינג בלייבט אַלץ ווי פערשטאַרט.

אַרום כסא הכבוד וויקעלט זיך שטיל אַ זילבערנער נעבעל, וויקעלט זיך און וויקעלט זיך און ווערט טונקעלער און טונקעלער...

און פון אונטערן נעבעל הערט זיך אַ ברומען ווי פון אַ טויב:

„וועה איז מיר, וואָס איך האָב הרוב געמאַכט מיין הויז...

„וואָס איך האָב פערברענט מיין פאַלאַץ...

„וואָס איך האָב פערטריבען מיין זוהן, מיין איינציגען זוהן"...

און אַ שוידער פון רחמנות געהט דורך אַלע זיעבען הימלען...

און עס ווערט ווייטער שטיל, אַלץ האָט זיין אָטהעם פערהאַלטען, וואַרטענדיג ווי אויף אַ נס, אויף עפּעס אַ וואונדער, אויף אַ בשורה אַ נייע...

עס איז אָבער גאָר נישט געשעהן...

עס דערהערט זיך פון אונטען אַ קול: עס קרייהט דער האָהן פון כסא הכבוד געהט אָב דער נעבעל, דער פער׳כשופטער שווידער פּלאַצט און צורינט... עס עפענען זיך ווייטער די פענסטער פון הימעל, די נשמות פליהען צוריק אַרוים... מלאָכים מיט בריליאַנטענע פלעדער־ווישען יאָגען אַרוים די פערשפעטיגטע, די פערציטערטע, פערוויינטע און טיעף דערשראָקענע...

עס דויערט נישט לאַנג, און מען הערט ווי מען קלאַפּט אונטען צו חצות...

באַלד הויבט אָן בלאַס און בלאַסער צו ווערען דער צייכען „אמונה״ אויף דער זילבערנער טרעסט. אַ דינער, רויטליכער שטראַהל וועקט זיך פון מזרח־זייט...

דער גן־עדן־שמש וועקט זיך חי פון אַ טיעפען חלום, געהט צו און עפענט נאָך אַמאָל אַ פענסטעריל אין הימעל, בויגט אַרוים דעם קאָפּ און רופט, פרעגענדיג:

— לבנה און שטערן, איידער איהר פערשווינדט, צי קענט איהר מיר נישט זאָגען, וואָס עס האָט מיט לייביל קאָנסקיוואָלער פּאַסירט?

און דעמאָלט האָט זיך גאָלדען־צופלאַקערט אַ קליין שטערענדעל פון ווייטען, איז צוגעשוואוימען צום פענסטעריל און האָט געענטפערט:

— איך ווייס, ליכטיגער מלאך!

איך בין דורך קאָנסקיוואָלע געשוואוימען און האָב אין זיין פענסטעריל אַריינגעקוקט... ער שטאַרבט, לייבל קאָנסקיוואָלער... איין אַלטער מאַן... זיין ווייסע באָרד איבער דער קאָלדרע בלאַנקט ווי ריין זילבער... נאָר דאָס פּנים איז איינגעשרומפּען און געל... איך האָב געזעהען, ווי מען האָט איהם אַ פעדער אונטער די נאָזלעכער געלעגט; איך האָב אָבער נישט געזעהען, זי זאָל זיך רידרען.

און דער מלאך, דער שמש פון גן־עדן, האָט ביי קיינעם קיין רשות ניט גענומען, על דעת עצמו איז ער אַראָבגעשאָסען אויף דער ערד נאָך לייבל קאָנסקיוואָלער׳ס נשמה.—

עס וועט איין אומגעריכטע פּרייה זיין אין גן־עדן.

אַזוי האָט ער געטראַכט.

———————

פלינק פליהען מלאָכים, נאָר — די שוואַרצע ווי די ווייסע...

און אַז דער ליכטיגער מלאָך איז אַראָבגעקומען, האָט ער שוין געטראָפען אַ פינסטערן מלאָך ביי'ם גוסס צו־קאָפּענס...

צי איז דער פינסטערער פריהער אַרויס, צי האָט ער צו אונז אַ קירצערן וועג? ווער ווייסט?

— וואָס טהוסטו דאָ? וואונדערט זיך דער ליכטיגער מלאָך, דערשראָקען. עס איז דאָך לייב'ל קאָנסקיוואָלער!

— איז וואָס? לאַכט דער שוואַרצער. און צוויי שורות ווייסע ציינער בליצען איהם אַרויס פון אויסגעקרומטען מויל...

— דאָס איז מיין נשמה! איך בין שמש פון גן־עדן.

— זעהר אַנגענעהם! מאַכט דער שוואַרצער אַ העויה; איך בין נאָר אַ לאַפּיטוט פון גיהנם, נאָר לאָ'מיר זעהען!

און ער גיט אַ שאַר מיט אַ פוס אונטערן קראַנקענס בעט, און עס רוקט זיך אַרויס אַ פערבונדענער זאַק.

— וואָס ליעגט דאָ אין זאַק?

— טלית ותפלין, וויל דער גוטער מלאָך טרעפען.

— אונטערן בעט בעהאַלטען? עברות בעהאַלט מען!

און ער בויגט זיך אַראָב צום זאַק און בינדט איהם אויף, און עפענט איהם, און דערלאַנגט איהם אַ שטויס מיט'ן פוס — אַ גאָלדענער גלאַנץ וואַרפט זיך איבער דער שטוב, אַ גאָלדענער קלאַנג לויפט איהם נאָך — גאָלדענע רענדלעך שיטען זיך אויס...

— גנבה־געלד, גזלה־געלד! רופט אויס דער שוואַרצער מלאָך: אויסגענאַרט ביי נישט קלוגע, גערויבט ביי אלמנות, געגזלט ביי יתומים, פון צדקה פושקעס אַרויסגענומען... מיט בלוטיגע טרעהרען זענען זיי געוואַשען און הייסע בלוט־פלעקען קלעבען אָן זיי... און זעה, ווי ער וועקט זיך, אַז מען ריהרט זיין גאָלד!

מיט פערשלאָפענע אויגען וואַרפט זיך דער גוסס...

פערציטערט בלייבט דער ווייסער מלאָך און פערשטעלט זיך דאָס פנים מיט דער ערשטער פּאָר פליגעל... דורך אַ שפּאַלט פון לאָדען רייסט זיך אַריין אַ שטראַהל פון דער מאָרגענדיגער זון, ער פאַלט איבער'ן גוסס'עס ברעמען — זיי ציטערן.

צום לעצטען מאָל עפענט ער האַלב די אויגען אויף:

— ווער איז דאָ? פרעגען די פערש. מטע, פערגעלטע ליפען מיט

אַ שאָרך פון אַ פערפוילטען בלאַט...

— איך! ענטפערט דער שלעכטער מלאָך: איך, וואָס איך בין נאָך דיין נשמה געקומען... קום!

— וואו אַהין?

— אין גיהינם אַריין!

פאַר שרעק פאַלען דעם גוסס צוריק די אויגען צו.

— בעט, בעט גאָט! רופט דער גוטער מלאָך: טהו תשובה... עס איז נאָך צייט... זיי מפקיר דיין גאָלד...

— שמע... הויבט דער גוסס אָן.

— ער וועט ניט מפקיר זיין! זאָגט דער שלעכטער מלאָך און לעגט זיין שווערען, שוואַרצען פליגעל איבער'ן גוסס'עס פנים, און אונטער'ן פליגעל ווערט דאָס קול צוזאַמען מיט'ן גוסס דערשטיקט.

דער ווייסער מלאָך רוקט זיך צוריק אָב פערשעמט.

אין אַ פינסטערער, פערגאָסענער האַלבער נאַכט, צווישען גערויש, געשריי און געפילדער איז גיהינם, שניידט זיך דורך אַ שאַרף־שניידענדיגער בעסעהל:

— נהמן'קע פון זבאראש געהט אויס... ער פלעגט זיך שניידען די נעגעל נישט איבערגעהיפערט, אַהעקוואַרפען... נישט איין מאָל פערגעסען מנחה צו דאַווענען, — ווער געהט נאָך זיין נשמה?

— איך! — רופט זיך אָן אַ מלאך־הבלה!

— גרייט דערהוויל צו אַ קאָכענדיגען קעסעל סמאָלע.

ער שפרינגט אונטער און פליהט אַרויס פון גיהינם...

געשווינד פליהען שלעכטע מלאָכים, צום גליק אָבער גוטע אויך; די גוטע זענען אפשר ווייטער פון אונז, נאָר דאָס גרעסטע רחמנות טראָגט זיי...

און אַז דער מלאָך־הבלה איז צום קראַנקענס בעט געקומען, האָט ער שוין צו־קאָפּענס אַ ווייסען גוטען מלאָך געטראָפען. ער איז געזעסען און האָט געטרייסט:

— שרעק זיך נישט, אָרימער מענש, פאַר'ן טויט... עס איז נאָר אַ בריק, אַ קורצע גרעניץ צווישען פינסטערקייט און ליכט... פון וואַנ

און אומרוה איין איבערגאַנג צו רוה און גליק...

נאָר דער קראַנקער, דוכט זיך, הערט נישט; ער איז פערטראָגען, און די פלאַמעדיגע אויגען בלאָנדזען אַרום אויף די ווענד...

און דער שוואַרצער מלאך בלייבט שטעהן ביי דער טהיר און קוקט פערוואונדערט...

— האָסט נישט קיין טעות, הרר? פרעגט ער דעם ליכטיגען מלאך.

— ניין! ענטפערט דער גוטער: איך בין געשיקט געוואָרען נאָך דער נשמה, נאָך דער ריינער בּאַרמהערציגער נשמה; דו קענסט איבער איהר קיין שליטה נישט האָבען!

— ער האָט נישט על פי דין די נעגעל געשניטען!....

— איך ווייס, האָקט איהם איבּער דער גוטער מלאך; נאָר דערפאַר קיין איינציגע רגע פאַר זיך נישט געלעבט... נאָר פאַר שוואַכע און קראַנקע, פאַר אַלמנות און יתומים, פאַר פערפינסטערטע, פערוואָגעלטע, פערמאַטערטע.....

— ביי אונז אין בוך איז פערשריבען, וויפיעל מאָל ער האָט מנהה פערפעהלט....

— נאָר קיינמאָל נישט פערפעהלט, ווען מען האָט געדאַרפט עמיצען העלפען. קיינמאָל נישט פערגעסען צו טרייסטען, צו האַרציגען און צו קרעפטיגען דאָרט, וואו די פליגעל זענען אַראָבגעפאַלען מיעד, וואו די גאַל האָט געזאָלט די ריינסטע נשמה פערגיסען, וואו די לעצטע האָפנונג האָט זיך געדאַכט, איז פערשוואונדען... ער האָט זיך קיין הויז נישט געבויט... דאָס דאַך איבער'ן קאָפּ נישט פערריכט, זיין בעט זיך נישט וויך געבעט, קיין ליעבשאַפט ביי קיין פרוי נישט געזוכט, אויף קיין נחת פון קינדער נישט געהאָפט... נאָר אַלץ פאַר אַנדערע... ווייל אַלע אַנדערע האָט ער געהאַלטען בעסער פאַר זיך...

שוואַרצע וואָלקען ציהען זיך אין דרויסען איבער'ן הימעל... אויף אַ רגע שניידט זיי דורך אַ בליץ, נאָר ער ווערט פערלאָשען און נאָך פעסטער ציהען זיך, נאָך ענגער שליסען זיך צוזאַמען די דיקע, פינסטערע וואָלקענס.

דער בליץ האָט צום לעצטען מאָל דעם גוסס געוועקט.

— ווער איז דאָ ביי מיר? ווער זיצט מיר צוקאָפּענס? פרעגען די פערברענטע ליפען.

— איך, איך, אַ ליכטיגער מלאך, פון זיין ליעבען נאָמען'ס ליכטיגער

פמליא... און פון זיין ליעבען נאָמען נאָך דיין נשמה געשיקט!... קום מיט מיר!

— וואו אַהין? פרעגט דער קראַנקער.

— צום הימעל אַרויף, אין גן־עדן אַריין!

— הימעל... גן־עדן... שטאַמעלט נאָך דער גוסס אין היץ: און ווי אַזוי לעבט זיך דאָרט אין הימעל, אין גן־עדן דאָרט?

— גוט... פון גאָטס גענאָד בעשטראַהלט, אין גלאַנץ פון כסא הכבוד... מיט גאָלדענע קרוינען אויף די קעפּ...

— גלאַנץ... גאָלד... קרוינען... שטאַמעלט דער גוסס נאָך: וואָס וועל איך דאָרט טהון?

— וועסט נישט דאַרפען טהון... דאָרט איז אייביג רוה, אייביג ליכטיגער נחת, אָהן אויפהער שטראַהלענדיג גליק.... קום!

— אָבער וואָס וועל איך דאָרט טהון? דרעהט זיך מיט'ן לעצטען כח דער גוסס אוים צום מלאך: איז דאָרט דאָ וועמען צו העלפען, געפאַלענע אויפצוהייבען, קראַנקע צו היילען, הונגעריגע צו זעטיגען, דאָרשטיגע די ליפען צו נעצען, פערלוירענע צו זוכען און געפינען? דאָס איז דאָך מיין גליק געוועזן!...

— ניין, דאָס נישט! — ענטפערט מיט אַ נישט זיכער קול דער מלאך: דאָס איז דאָרט נישט פערהאַן, דאָרט ווערט קיינער נישט דאַרפען דיין הילף...

— און וואָס וועל איך דאָרט טהון, מלאך? דאָרט וואו קיינער ברויך מיין נשמה נישט, מיין האַרץ נישט; נישט מיין רחמנות'דיגע טרעהר אין אויג, נישט מיין וואָרט צו טרייסטען פון מויל, און נישט מיין האַנד, אויפגעהויבען צו ווערען פון גרוב?

דער שלעכטער מלאך הערט און שטעקט אַרויס די צונג און בעלעקט זיך... אַ הוזק־שמייכעל לעגט זיך איהם איבער'ן מויל פון אויער צו אויער... ער עפענט דאָס מויל און צוויי שורות ווייסע ציינער בליצען אויף אין דער פינסטערער שטוב...

און צורודערדט זיצט דער ליכטיגער מלאך און ווייס נישט וואָס צו ענטפערן דעם גוסס....

— וואָס פאָרט, מלאך! וואָס פאָרט?

און דער גוטער מלאך דרעהט זיך אוים צום פענסטער און קוקט אַרויס צום הימעל און וואַרט פון דאָרט אַיין עצה און אַ ראָטה... נור פערשלאָסען איז דער הימעל; אָהן אַ וואָרט, אָהן אַ שטראַהל, אָהן אַ פונק... און עס יאָגען זיך אַלץ נייע און נייע, אַלץ שווערערע און שווערערע וואָל-

קענם — אַ שאָטען פאַלט איבער'ן ליכטיגען מלאך'ס פּנים, דער הימעל זעהט אויס האַרט און בייז, אָהן רחמנות זעהט ער אויס, ער האָט אידם גאָך קיינמאָל אַזוי נישט געזעהן... ער בלייבט פערציטערט.

מיט דער ווייל בענוצט זיך דער שלעכטער מלאך און געגעהענט זיך צום בעט פון דער צווייטער זייט.

— קום בעסער מיט מיר, רוימט ער איין דעם גוסס.

— וואו אַהין?

— דאָרט וואו דיין האַרץ געלוסט... צו די אונגליקליכע, הונגעריגע, לעפצענדיג-דורשטיגע... צו די פערהאַלש'טע און פערמאַטערטע, צו די פערלוירענע, פערשאָלטענע, צו די פון גאָט פערגעסענע... העלפען וועסט די נישט קענען, אָבער צוזאַמען ליידען, מיטפיהלען...

— איך געה! איך געה! רופט דער קראַנקער אויס מיט קראַפט — — —

און דער ווייסער מלאך איז אַוועק מיט ליידיגע הענד.

דריי מתנות.

אויבען בײַ דער וואג.

אמאָל, מיט יאָהרען און דורות צוריק, איז ערגיץ נפטר געוואָרען אַ יוד.

מילא, אַ יוד איז נפטר געוואָרען — אײביג לעבען קען מען ניט — טהוט מען איהם זיין רעכט... ברענגט מען איהם צו קבורת ישראל...

נאָך סתימת הגולל, דער יתום זאָגט קדיש — פליהט די נשמה אַרויף, צום משפט, צום בית־דין של מעלה...

קומט זי אַרויף, הענגט שוין דאָרט פאַר'ן בית־דין די וואָג, אויף וועלכער מען וועגט די עברות און די מצוות...

קומט דעם בר־מנן'ס סניגור, זיין געוועזענער יצר טוב — און שטעלט זיך מיט אַ קלאָר ווייס זעקיל ווי שניי אין דער האַנד, בײַ דער וואָגשאָל פון דער רעכטער זייט...

קומט דעם בר־מנן'ס קטיגור — זיין געוועזענער יצר הרע, דער געוועזענער מסית ומדיח — און שטעלט זיך, מיט אַ קויטיג זעקיל אין דער האַנד, בײַ דער וואָג־שאָל אויף דער לינקער זייט...

אין ווייסען קלאָרען זעקיל זענען מצוות, אין ברודיג שוואַרצען זעקיל — עבירות. שיט דער סניגור, פון שניי־ווייסען זעקיל אויף דער וואָג־שאָל פון דער רעכטער זייט, מצוות — שמעקען זיי ווי פארפומעס און ליכטען ווי די שטערנדלעך אין הימעל.

שיט דער קטיגור פון ברודיגען זעקיל אַרויס, אויף דער וואָג־שאָל פון דער לינקער האַנד, עבירות — זענען זיי, נישט פאַר אײַך געדאַכט, שוואַרץ ווי קויל און אַ ריח האָבען זיי — סאַמע־ראָדנע פעך און סמאָלע.

שטעהט אַזוי די אָרימע נשמה און קוקט, און גאַפט — זי האָט זיך גאָר ניט געריכט, עס זאָל זיין אַזאַ הלוק צווישען „גוט" און „שלעכט";

דאָרט האָט זי גאַנץ אָפּט ביידע נישט דערקענט, איינעם פאַר׳ן אַנדער׳ן גענומען.

און די וואָג־שאָלען הויבען זיך פּאַמעליך, אַרויף און אַראָב, אַמאָל די, אַמאָל יענע... און דאָס צינגעל ביי דער וואָג־שאָל אין דער ה״ך ציטערט, געהמט זיך אויף אַ האָר לינקס, אויף אַ האָר רעכטס...

נור אויף אַ האָר... און נישט מיט אַ מאָל! אַ פּראָסטער יוד גע־ווען, אָהן גרויסען „להכעיס״, ווי אויך אָהן „קדוש השם״... אַזוי — קליינע מצוה׳ליך, קליינע עבירה׳ליך, שרעטעליך, שטויבעליך... טיילמאָל — קוים מיט׳ן אויג צו דערזעהן.

און פונדעסטוועגען, אַז דאָס צינגעל רוקט זיך אויף אַ האָר רעכטס, הערט זיך אין די עולמות העליונים אַ קלאַנג פון שמחה, פון נחת; רוקט זיך עס אָבער, הס ושלום, לינקס, שלאָגט זיך אַרויס אַ זיפץ פון עצבות, ביז ער דערגרייכט צום כסא הכבוד.

און די מלאכים שיטען פּאַמעליך, מיט כונה. אַ שרויט נאָך אַ שרויט, אַ שטויב נאָך אַ שטויב, ווי פּשוט׳ע בעלי־בתים ליצטירען „אתה הראית״, אַ פּרוטה און נאָך אַ פּרוטה...

נור אַ ברונעם שעפּט זיך אויך אויס, די זעקליך ווערען ליידיג.

— שוין? פרעגט דער בית־דין־שמש — אויך אַ מלאך צווישען אלע מלאכים.

דער יצר טוב, ווי דער יצר הרע, דרעהען אויס די זעקליך קאַפּויר: נישטאָ מעהר! און דעמאָלט געהט דער שמש צו צום צינגעל זעהן, ווי עס האָט זיך אָבגעשטעלט: רעכטס צי לינקס.

קוקט ער און קוקט אַזוי, און זעהט אַזוינס, וואָס עס איז נאָך ניט געשעהען, זינד הימעל און ערד זענען בעשאַפען געוואָרען...

— וואָס דויערט אַזוי לאַנג? פרעגט דער אב־בית־דין.

שטאַמעלט דער שמש:

— גלייך! דאָס צינגעל שטעהט אין סאַמע־ראָדנע מיט!...

די עבירות האָבען גלייך געוואויגען מיט די מצוות.

— אַקוראַט? פרעגט מען נאָך אַמאָל פון בית־דין של מעלה׳ס טיש.

קוקט ער נאָך אַמאָל דער שמש און ענטפערט:

— אויף דער האָר!

האָט דאָס בית־דין של מעלה אַ ישוב און ניט, נאָכ׳ן ישוב הדעת אַרויס אַ פּסק כהאי לישנא:

„היות די הטאים וועגען נישט איבער די מעשים טובים — קומט דער נשמה קיין גיהנם נישט...

„און פון צווייטען צד — וועגען די מצוות נישט מעהר פאַר די עברות,“ — קען מען איהר נישט עפענען די טויערן פון גן־עדן.

„על כן גע־זונד זאָל זי זיין...

„זאָל זי אַרומפליהען אין דער מיט, צווישען הימעל און ערד — ביז גאָט וועט זיך אָן איהר דערמאָנען און דערבאַרמען זיך, און צו־רופען צו זיך מיט זיין גנאָד“.

און דער שמש נעהמט די נשמה און פיהרט זי אַרויס.

יאָמערט נעביך די נשמה און קלאָגט אויף איהר מזל.

— וואָס וויינסטו אַזוי? פרעגט ער זי: וועסט נישט האָבען קיין נחת און פרייד פון גן־עדן, וועסט דו דאָך אָבער אויך נישט האָבען קיין צער און יסורים פון גיהנם, — קוויט!

די נשמה אָבער לאָזט זיך נישט טרייסטען:

— בעסער די גרעסטע יסורים, זאָגט זי, איידער גאָר נישט! גאָר נישט איז שרעקליך!

קריגט ער אויף איהר, דער בית־דין־שמש, רחמנות, גיט ער איהר איין עצה:

„פליה, זאָגט ער איהר, נשמה'לע, אַראָב און האַלט זיך נידריג אַרום דער לעבעדיגער וועלט...

„אין הימעל אַריין, זאָגט ער, קוק נישט... וואָרום וואָס וועסטו דו זעהן אין יענער זייט הימעל? גייערט שטערנדליך! און דאָס זענען ליכ־טיגע נור קאַלטע ברואים, זיי ווייסען פון קיין רחמנות נישט, זיי וועלען זיך נישט מיהען פאַר דיר, זיי וועלען גאָט אָן דיר נישט דערמאָנען...

„מיהען זיך פאַר איין אָרימער פערוואָגעלטער נשמה קענען נור די צדיקים פון גן־עדן... און זיי, הער נשמה'לע, — זיי האָבען ליעב מתנות.... שענע מתנות... עס איז שוין — גיט ער צו ביטערליך — די טבע פון היינטיגע צדיקים!

„פליה זשע, נשמה'לע — זאָגט ער ווייטער — נידריג אַרום דער לעבעדיגער וועלט און קוק זיך צו ווי עס לעבט זיך, וואָס עס טהוט זיך. און דערזועהסט דו עפים אַזוינס, וואָס איז אויסטערליש שען און גוט, האַפּ עס און פליה דערמיט אַרויף; עס וועט זיין אַ מתנה פאַר די צדיקים אין גן־עדן... און מיט דער מתנה אין דער האַנד זאָלסטו אָנקלאַפּען און מעלדען זיך אין מיין נאָמען ביים מלאך פון דער פורטקע. זאָג: איך

האָב געהייסען!...

„און אַז דו וועסט האָבען געבראַכט דריי מתּנות, זיי זיכער — וועלען זיך פאַר דיר עפענען די טויערן פון גן־עדן, זיי וועלען פּועלן... ביי'ם כסא הכבוד האָט מען ליעב נישט די פיין געבוירענע, נור די אויפגעקומענע...

און אַזוי ריידענדיג, שטופּט ער זי מיט רחמנות פון הימעל אַרויס.

ב) די ערשטע מתּנה.

פליהט עס אַזוי דאָס אָרימע נשמה'לע, נידריג איבער דער לעבעדיגער וועלט, און זוכט מתּנות פאַר די צדיקים אין גן־עדן. און עס פליהט אַרום און אַרום, איבער דערפער און שטעדט, וואו נור אַ שטיקעל ישוב,— צווישען ברענענדיגע שטראַהלען אין די גרעסטע היצען; אין רעגען־צייט— צווישען טראָפּען און וואַסער־נאָדלען; סוף זומער — צווישען זילבערנעם שפּינוועבס, וואָס הענגט אין דער לופט, ווינטער צווישען די שנייעליך, וואָס פאַלען פון דער הייך... און קוקט און קוקט, און קוקט זיך די אויגען אויס...

וואו זי דערזעהט אַ יוד, פליהט זי האַסטיג צו און קוקט איהם אין די אויגען אַריין — צי געהט ער נישט מקדש השם זיין?

וואו עס לייכט זיך בּיי נאַכט דורך אַ שפּאַלט פון אַ לאָדען, — זי איז דאָ און קוקט אַריין, צי וואַקסען נישט אין דער שטילער שטוב גאָט'ס שמעקענדיגע בלימעליך — בעהאַלטענע מעשים טובים?

ליידער!... מעהרסטענטיילס שפּרינגט זי אָב פון אויגען און פענסטער, דערשראָקען און פערציטערט...

און אַז עס געהען ווייטער פאַרבּיי זמנים און יאָהרען, פאַלט זי כמעט אין אַ מרה־שחורה אַריין. פון שטעדט זענען שוין בית־עלמינ'ס געוואָרען. בית־עלמינ'ס האָט מען שוין אויף פעלדער צואַקערט; וועלדער האָט מען אויסגעהאַקט, פון שטיינער בּיי וואַסערן זיך זאַמד געוואָרען, טייכ'ן האָבען דאָס געלעגער געביטען, טויזענדער שטערען זענען אַראָבגעפאַלען, מיליאָנען נשמה'לעך זענען אַרויפגעפלויגען, — און זיין ליעבער נאָמען האָט זיך

אָן איהר נישט דערמאָנט, און קיין אויסטערלִישׁ גוטס און שׁענס האָט זי נישט געפונען...

טראַכט זי ביי זיך:

„די וועלט איז אַזוי אָרים, די מענשען — אַזוי מיטעלמעסיג און גרוי אויף דער נשמה, און די מעשים זייערע זענען אַזוי קליין... ווי קומט צו זיי „אויסטערלִישׁ"? אויף אייביג בין איך געונד און פערשטויסען!"...

נור ווי זי טראַכט אַזוי, שלאָגט איהר אַ רויטע פלאַם אין די אויגען אַריין, אין מיטען דער פינסטערער, שוועהרער נאַכט אַ רויטע פלאַם.

זי קוקט זיך אום — פון אַ הויך פענסטער שלאָגט די פלאַם...

גזלנים זענען אַ גביר בעפאַלען, גזלנים מיט מאַסקען אויף די פּנימ'ער. איינער האַלט אַ ברענענדיגען שטורקאַץ אין דער האַנד און לייכט; אַ צווייטער שטעהט ביי'ם גביר'ס ברוסט מיט אַ בלִיצענדיג מעסער און הזר'ט איהם אַלץ איניינעם איבער: „ריהרסט דו דיך, יוד, איז דיין סוף! געדענק דיר די שפּיץ פון מעסער פון יענער זייט רוקען אַרויס"!... און די רעשט עפענט קאַסטען און שרענק און רויבט.

און דער יוד שטעהט ביי'ם מעסער און קוקט געלאַסען צו... קיין ברעם איבער זיינע קלאָרע אויגען, קיין האָר פון דער ווייסער באָרד ביז צו די לענדען — ריהרט זיך נישט... נישט זיין זאַך... „גאָט האָט גע- געבען, גאָט האָט גענומען, — טראַכט ער — געלויבט איז זיין הייליגער נאָמען! „מיט דעם ווערט מען נישט געבוירען און דאָס גיט מען נישט מיט אין קבר אַריין", שעפּציען זיינע בלאַסע ליפּען.

און ער קוקט גאַנץ רוהיג צו, ווי מען עפענט די לעצטע שופלאַד פון דער לעצטער קאָמאָדע און ווי מען שלעפּט אַרויס זעקלעך מיט גאָלד און זילבער, זעקלעך מיט צירונג און אַלערליי טייערע כלים, — און ער שווייגט...

און אפשר איז ער זיי גאָר מפקיר!

נור פּלוצלונג, אַז די גזלנים טרעפען צום לעצטען בעהעלטעניש און ציהען אַרויס אַ קליין זעקעלע, דאָס לעצטע, דאָס בעהאַלטענסטע, — פער- געסט ער זיך, ציטערט ער אויף, צופלאַמען זיך איהם די אויגען, ציהט ער אויס צום ווערדען די רעכטע האַנד, וויל ער אַ געשריי טהון: „ריהרט נישט"!

נור אויפ'ן אָרט פון אַ געשריי שפּריצט אַרויס אַ רויטער שטראַהל פון רויכערדיגען בלוט — דאָס מעסער האָט זיינס געטהון... עס איז

דאָס בלוט פון האַרץ און שפּריצט אויפ'ן זעקעל אַרויף!

ער פאַלט און געשווינד רייסען די גולגים אויף דאָס זעקעל — דאָ מעט זיין דאָס בעסטע, דאָס טייערסטע!

זיי האָבען אָבער אַ ביטערן טעות געהאַט; אומזיסט בלוט פערגאָסען — נישט קיין זילבער, נישט קיין גאָלד און נישט קיין צירונג איז אין זעקעל געווען; גאָר נישט פון דעם וואָס איז טייער און האָט אַ ווערטה אויף דער דאָזיגער וועלט! עס איז געווען אַ ביסעל ערד, ארץ־ישראל־ערד אין קבר אַריין, און דאָס האָט דער גביר געוואָלט ראַטעווען פאַר פרעמדע הענד און אויגען און מיט זיין בלוט בעשפּריצט....

האָפּט די נשמה אַ פערבלוטיגטען שטויב פון ארץ־ישראל־ערד און מעלדעט זיך דערמיט ביי דער פורטקע אין הימעל...

די ערשטע מתנה איז אָנגענומען געוואָרען.

ג) די צווייטע מתנה.

— געדענק, האָט דער מלאך צוגערופען, פערמאַכענדיג הינטער איהר די פורטקע פון הימעל: נאָך צוויי מתנות!

— גאָט וועט העלפען! האָפּט די נשמה און פליהט פרעהליך צוריק אַראָב.

די פרייד האָט מיט דער צייט אָבער אויפגעהערט. עס געהען וויי־טער אַוועק יאָהרען און יאָהרען, און זי זעהט נישט קיין אויסטערלישׁ שענס... און עס בעפאַלען זי צוריק די טרויעריגע געדאַנקען:

„ווי אַ לעבעדיגער קוואַל האָט די וועלט אַרויסגעשלאָגען פון גאָט'ס ווילען און רינט און רינט ווייטער אין דער צייט. און וואָס ווייטער זי רינט, מעהר ערדה און שטויב נעהמט זי אין זיך אַריין; טריעבער, אומ־ריינער ווערט זי; ווייניגער מתנות געפינט מען אויף איהר פאַר'ן הימעל.... קלענער ווערען די מענשען, דראָבנער — די מצוות, שטויבּיגער — די עבירות; מעשים — נישט מיט'ן אויג צו דערזעהן!...

„ווען גאָט — טראַכט די ווייטער — זאָל הייסען איבערוועגען מיט אַמאָל די מצוות מיט די עבירות פון דער גאַנצער וועלט, וואָלט זיך אויך דאָס

ציגעל קוים געריהרט, קוים־קוים געציטערט...

„די וועלט קען אויך נישט אראב און נישט ארויף... די איז אויך נע ונד צווישען ליכטיגען הימעל און פינסטערן שאול תחתיה... און דער קטיגור מיט'ן סניגור וואלטען זיך דעריבער אייביג גראנגעלט, ווי עס ראנגעלט זיך דא אייביג ליכט מיט פינסטערקייט, ווארימקייט מיט קעלט, לעבען מיט טויט...

„זי וויעגט זיך די וועלט, און קען נישט — נישט ארויף, נישט אראב, און עס וועלען דעריבער אייביג זיין התונות און גט'ן, ברית'ן און לויות, סעודות־מצוה און סעודות־הבראה... און ליעבשאפט און האס... אייביג, אייביג"...

פלוצלונג וועקען זיך קולות פון טראמפייטען און הערנער...

זי קוקט אראב — א דייטשע שטאדט (פערשטעהט זיך, א פאר־ציישישע), אלערליי, אויסגעבויגענע דעכער רינגלען ארום דעם פלאץ פאר'ן מאגיסטראט, און פול מיט פערשיעדענ־פארביג־געקליידעטע מענשען איז דער פלאץ; פול קעפ אין די פענסטער; מענשען ליעגען אויף די דע־כער ארום, טייל זיצען רייטענדיג אויף די באלקען, וואס שטארען ארויס ביי די ווענד אונטער די דעכער, פול געפראפט זענען די באלקאנען...

פאר'ן מאגיסטראט שטעהט א טיש, געדעקט מיט א גרין טוך מיט גאלדענע פראנזען און טראלבען. ביי'ם טיש זיצען די הערען פון מא־גיסטראט, אין סאמעטענע קליידער אויף גאלדענע האקלען, אין סויבעלנע היטלען מיט ווייסע פעדערן אויף בריליאנטענע קנעפ; אויבען־אן זיצט דער פרעזידענט אליין. א פרעסיגער אדלער וועהט איהם איבער'ן קאפ...

אן א זייט שטעהט געבונדען א יודיש מיידעל. נישט ווייט האלטען צעהן קנעכט א ווילד פערד. און דער פרעזידענט הויבט זיך אויף און ליעגט פאר'ן יודישען מיידעל א פסק פון א פאפיער. און ער ווענדט זיך מיט'ן פנים צום מארק:

„אט די יודין דא, די יודישע טאכטער, האט א שווערע זינד בעגאנ־גען; א שווערע זינד, וואס גאט אליין, ווי גרויס זיין בארמהערציגקייט זאל נישט זיין, וואלט איהר נישט געקענט מוחל זיין...

„זי האט זיך ארויסגעגנב'עט פון גהעטא און איז ארומגעגאנגען, אין אונזער הייליגען לעצטען יום־טוב, אויף אונזערע רייניע גאסען...

„און זי האט בעפלעקט מיט איהרע אונפערשעמטע אויגען אונזער הייליגע פראצעסיע; אונזערע הייליגע בילדער, וואס מיר האבען מיט לויב־

געזאַנג און קעסעל־פּויקען איבער די גאַסען געטראָגען...

„מיט איהרע פערשאָלטענע אויערן האָט זי איינגעזאַפּט דאָס געזאַנג פון אונזערע וויים געקליידטע, אונשולדיגע קינדער און דאָס קלאַפּען פון די הייליגע פּויקען... און ווער חייסט, צי האָט דער טייוועל, דער אומריינער טייוועל, וואָס האָט אויף זיך גענומען די געשטאַלט פון דער יודישער טאָכטער, פון פערשאָלטענעם רבּ'ס טאָכטער, זיך נישט צוגערידרט און נישט בעפלעקט אונזער אַ ריינינקייט?

„וואָס האָט ער געוואָלט, דער טייוועל אין דער שענער געשטאַלט? ווארום לייקענען קען איך נישט — שען איז זי, שען, ווי נור אַ טייוועל קען זיך מאַכען, — זעהט די הוצפה־שטראַהלענדיגע אויגען פון אונטער די צנועה'דיג אַראָבגעלאָזטע זיידענע ברעמען... זעהט דאָס אַלבּאַסטער פּנים, וואָס איז אין דער לאַנגער תפיסה נור בלאַסער, אָבער נישט טונקעלער געוואָרען!... זעהט איהרע פינגער, איהרע שמאָלע, לאַנגע פינגער בּיי די הענד; די זון לויכט דורך זיי אַדורך!...

„און וואָס האָט ער געוואָלט דער טייוועל, אָבּרייסען אַ נשמה פון דבקות אָן דער פּראָצעסיע... און עס איז איהם געראָטען:

— זעהט דאָס שענע מיידעל! האָט אויסגערופען אונזערע אַ ריטטער פון איינער פון אונזערע שענסטע משפחות...

און דאָס איז שוין געווען איבער דער מאָס — די האַלעבּאַרדניקעס האָבען זי בעמערקט און געהאַפּט — ער האָט זיך אפילו ניט געווערט, דער טייוועל — וואָרום, ווי אַזוי? ריין זענען זיי דעמאָלט געווען, אָבגעריינגט פון אַלע זינד, האָט ער אויף זיי קיין שליטה נישט געהאַט...

און דאָס איז דעם טייוועל'ס, אין געשטאַלט פון דעם יודיש מיידעל, פּסק:

„צובינדען זאָל מען זי בּיי די האָר, בּיי די לאַנגע טייוולאָנישע צעפּ, צום ווידעל פון אַט דעם ווילדען פערד...

„זאָל עס לויפען און שלעפּען זי ווי „אַ הורג" איבער די גאַסען, וואָס איהרע פיס האָבען געטראָטען געגען אונזער הייליגען געזעץ...

„זאָל איהר בלוט בעשפּריצען און אָבוואַשען די שטיינער, וואָס זי האָט פעראומרייניגט מיט איהרע פיס"! —

אַ ווילד פרייד־געשריי האָט זיך אויסגעריסען פון אַלע מיילער אַרום, און אַז די פּאַליע פון די ווילדע געשרייען איז אַריבּער, פרעגט מען די פערמשפּט'ע צום טויט, אויב זי האָט זיך נישט [illegible] וואָס צום לעצטע

מאָל צו ווינשען.

— איך האָב, ענטפערט די געלאַסען: עטליכע שפּילקעס בעט איך!

— זי איז דול פאַר שרעק! — מיינען די הערען פון מאַגיסטראַט.

— ניין! ענטפערט די רוהיג און קאַלט: דאָס איז מיין לעצטער ווילען און פערלאַנג.

מען האָט עס איהר צוליעב געטהון...

— און אַצונד, קאָמאַנדירט דער פּרעזידענט, בינדט צו!

עס געהען צו האַלעבאַרדניקעס און בינדען צו מיט ציטערדיגע הענד דעם רב'ס טאָכטער'ס שוואַרצע לאַנגע צעפּ צום ווידעל פון ווילדען פערד, וואָס מען קען שוין קוים דערהאַלטען...

— מאַכט אַ וואַרע! קאָמאַנדירט ווייטער דער פּרעזידענט צום עולם אויפ'ן פּלאַץ, און עס ווערט אַ געדודער. דער עולם שטעלט זיך און דרינגט זיך צו צו די וואַנד פון די הייזער, און אַלע הויבען אויף די הענד, ווער מיט אַ בייטש, ווער מיט אַ שפּיץ־רוט, ווער מיט אַ טוך אין דער האַנד, און אַלע זענען גרייט צו יאָגען דאָס ווילדע פערד, יעדערענס אָטהעם איז געשטיקט, אַלע פּנימ'ער פלאַמען, אַלע אויגען בליצען, און אין געדודער בעמערקט נישט קיינער, ווי די פערמשפּט'ע בייגט זיך שטיל אַראָב און שפּילעט זיך צו די זוים פונ'ם קלייד צו די פּיס און שטעקט טיעף, טיעף אַריין די שפּילקעס זיך אין לייב — עס זאָל איהר לייב נישט ענטפּלעקט ווערען, ווען דאָס פערד וועט זי שלעפּען אין די גאַסען...

בעמערקט האָט עס נאָר די גע ונד'ניצע — די נשמה...

— לאָזט דאָס פערד! קאָמאַנדירט דערווייל ווייטער דער פּרעזידענט, און די קנעכט זענען דערפון אָבגעשפּרונגען, און מיט אַ מאָל האָט עס זיך אויסגעריסען. און אויסגעריסען האָט זיך אויך אַ געשריי פון אַלע מיילער, און עס וועהען און פייפען אין דער לופט אַלע בייטשען, שפּיץ־רוטען און טיכער. און ווילד דערשראָקען יאָגט דאָס פערד איבער'ן מאַרק, איבער גאַסען און הינטער־גאַסען אַרוים, אַרוים פון שטאָדט...

און די נשמה, די גע־ונד'ניצע, האָט שוין אַרויסגעצויגען אַ פער־בלוטיגטע שפּילקע פון דער פערמשפּט'ערס פוס און פליהט שוין מיט איהר צום הימעל אַרויף!

— נאָך איין מתנה אינגאַנצען! טרייסט די דער מלאך ביי דער פורטקע.

י. ל. פרץ.

ד) די דריטע מתנה.

און צוריק פליהט אַראָב די נשמה, איינגאַנצען נאָך איין מתנה דאַרף זי.

און עס געהען ווייטער אַוועק זמנים און יאָהרען, און עס בעפאַלט זי ווייטער אַ מרה שחורה. די וועלט, דאַכט זיך איהר, איז נאָך קלענער געוואָרען... נאָך קלענערע מענשען, נאָך קלענערע מעשים... די גוטע ווי די שלעכטע...

איינמאָל טראַכט זי:

„ווען גאָט, געלויבט זאָל זיין זיין נאָמען, זאָל וועלען אַ מאָל אָב־שטעלען און סוף כל סוף משפט'ען די וועלט, אַזוי ווי עס איז, מיט אַמאָל... און פון איין זייט זאָל זיך שטעלען אַ סניגור און שיטען פון ווייסען זאַק אַרויס שרעטעלעך און שטויבעלעך; און פון דער צווייטער זייט— דער קטיגור זאָל שיטען זיינע פיצלעך און ברעקלעך, וואָלט געדויערט און געדויערט איידער די זעק וואָלטען לעדיג געוואָרען... אַזוי פיעל קליי־ניגקייטען, אַזוי פיעל!

„אָבער אַז די זעקלעך וואָלטען שוין לעדיג געוואָרען, וואָס וואָלט געשעהן?

„דאָס צינגעל וואָלט געווים געבליבען שטעהן אין דער מיט!

„ביי אַזוינע קליינינגקייטען, ביי אַזוי פיעל קליינינגקייטען קען גאָר נישט איבערוועגען... וואָרום וואָס? נאָך אַ פעדערל, נאָך אַ שטרויעלע, נאָך אַ פלעווע, נאָך אַ שטויב ז...

„און וואָס וואָלט גאָט געטהון? וואָס וואָלט ער גע'פסק'עט?

„צוריק צו תהו ובהו? נישט: די עבירות וועגען נישט איבער די מצוות..

„אויסלייזען? אויך נישט: די מצוות וועגען נישט איבער די עבירות...

„וואָס דען?

— געה ווייטער! וואָלט ער געזאָגט... פליה ווייטער צווישען גיהנם און גן־עדן, ליעבשאַפט און האַס, רחמנות'דיגע טרעהרען און רויכערדיג בלוט... צווישען וויעגען און קברים... ווייטער, ווייטער!"

דער נשמה איז אָבער בעשערט געווען אויסגעלייזט צו ווערען. פון די שווערע מחשבות— וועקט זי אַ קול פון פויקען...

וואו איז זי, ווען?

זי דערקענט נישט דעם אָרט, נישט די צייט...

נאָר אַ פלאַץ פאַר אַ תפיסה זעהט זי... אין די אייזערנע גראַטען אין די קליינע פענסטערלעך ציהען זיך שפּיעלענדיג די שטראַהלען פון דער זון... זיי גליטשען זיך אויך אָן די שטיקען פון צוזאַמענגעשטעלטען געוועהר ביי דער וואַנד. די סאָלדאַטען האָבען אין האַנד אַריין— ריטער בעקומען...

אין צוויי לאַנגע שורות, מיט אַ שמאָלען דורכגאַנג אין דערמיט, האָט מען זיי אויסגעשטעלט: „דורך אַ סטרוי" וועט מען טרייבען...

וועמען?

עפּעס אַ יודיל מיט אַ צעריסען העמד אויפ'ן מאָגערן לייב, מיט אַ יאַרמולקע אויפ'ן האַלב־געגאָלטען קאָפּ. אָט, פיהרט מען איהם צו.

פאַר וואָס קומט עס איהם? ווער ווייסט, אַ פאַרצייטישע זאַך! אפשר פאַר אַ גנבה, אפשר פאַר אַ גזלה צי אַ רציחה, און אפשר אַ בלבול... עס איז דאָך געווען פאַרצייטען....

און די זעלנער שמייכלען און טראַכטען: נאָך וואָס האָט מען אונז אַזוי פיעל גענומען און אויסגעשטעלט? ער וועט נישט אויסהאַלטען די העלפט!

נאָר אָט שטופּט מען איהם צווישען די שורות אַריין, אָט געהט ער... און ער געהט גלייך און שטרויכעלט נישט און פאַלט נישט... ער לייזט שמיץ און האַלט זיי אויס...

אַ גרים־צאָרן האַפּט אָן דעמאָלט די סאָלדאַטען! ער געהט נאָך, ער געהט!

און די ריטער פייפען אין דער לופט ווי די רוחות און האַפען אַרום דאָס לייב ווי די שלאַנגען. און דאָס בלוט פון מאָגערן גוף שפּריצט און שפּריצט, און הערט נישט אויף צו שפּריצען!

הו—האַ! הו—האַ!

אין מיטען טרעפט אַ סאָלדאַט צו הויך און וואַרפט דעם פער־משפט'ן אַראָב די יאַרמאָלקע פון קאָפּ. נאָך עטליכע טריט בעמערקט ער עס, דער פער'משפט'ער... ער גיט זיך אַ רידער, גלייך ער האָט אַ ישוב, און איז זיך מישב, און דרעהט זיך אום: ער וועט נישט געהן בגלוי הראש, און ער געהט צוריק ביז צום אָרט, וואו די יאַרמאָלקע ליעגט, ער בויגט זיך איין און הויבט זי אויף, און דרעהט זיך צוריק אום און געהט ווייטער, רוהיג, רויט פערבלוטיגט, נאָר מיט דער יאַרמאָלקע אויפ'ן קאָפּ. אַזוי געהט ער, ביז ער פאַלט...

און אַז ער איז געפֿאַלן, איז צוגעפֿלויגן די נשמה און געכאַפּט די יאַרמאָלקע, וואָס האָט אַזוי פֿיל אומזיסטיגע שמיץ געקאָסט, און איז אַרויף מיט איר צו דער פֿורטקע פֿון הימל.

און די דריטע מתנה איז אויך אָנגענומען געוואָרן!

און די צדיקים האָבן זיך פֿאַר איר געמיחהט: די טויערן פֿון גן־עדן האָבן זיך איר נאָך די דריי מתנות געעפֿנט!

און דער „אורים ותומים" האָט געזאָגט:

— אמת שיינע מתנות, אויסטערליש שיינע... צו־ניץ קומען זיי נישט, נאָר נישט לתשמיש, אָבער לנוי — אויסטערליש.

איין אבקומעניש.

פאַרצייטיגע הסידים האָבען געוואוסט, ווער היים־יונה־וויטעלס איז געווען. עס איז געווען צו זאָגען: דעם אַלטענס בעל־תפלה. כידוע, האָט מען נישט אַזוי לייכט צוגעלאָזט ביי'ם אַלטען צום עמוד. בפרט ראש־השנה ויום־כפור, און היים־יונה־וויטעלס האָט טאַקי געדאַווענט ימים נוראים און ער איז עס ווערט געווען: אַ יוד אַ למדן, בנגלה און בנסתר, אָבער גאָר אַ שאַרפער למדן, און אַ ירא שמים — איין אמת אָבגעהיטענער יוד, אפילו נאָך אַ יונגער מאַן, נאָר די תעניתים מיט די סגופים, וואָס ער האָט דורכ־געמאַכט, וואָלטען געווג געוועזען פאַר צעהן מנינים... און עברי האָט ער גע־זאָגט! פערשטעהט זיך, נישט אויפ'ן הסידישען אופן, נאָר אַזוי עברי, אַ התוך הדבור! אַ וואָרט פאַלט ווי אַ פערל פון מויל, און אַ קול האָט ער געהאַט — רבונו של עולם, מען זעהט גאָר היינט אַזוינע בעלי תפלות נישט!

אַ קיימא לן האָבען מיר, אַז ביי'ם „אַלטען" אין בית־המדרש האָבען געדאַווענט אַ די מאות... קיין בענק זענען נישט געשטאַנען, און דער גאַנצער הלל פון בית־המדרש איז געווען אָנגעפראָפט מיט מענשען. אַז עמיצען איז אין מיטען דרינען, ביי שמונה עשרה צי ביי תקיעות, צי ביי כהנים דוכנ'ען, אַראָבגעפאַלען דער טלית פון קאָפּ, האָט ער איהם שוין נישט אַרויסגעצויגען, אַרויסציהען אַ האַנד — מאַן דכר שמיה! און כפּלים איפ'ן הויף. און אַ הויף איז געווען ביי'ם אַלטען,— מען זעהט גאָר היינט נישט אַזוינע הייף. און פונדעסטוועגען, אַז היים־יונה־וויטעלס האָט אַרויסגעלאָזט אַ קול, האָט געקלונגען ווי אַ גלאָק אין די אויערען! האָסט דו געמענט שטעהן אין ווייטסטען ווינקעלע פון הויף, האָט עס דיר געקלונגען... היים־יונה־וויטעלס זאָגט שוין בלחש, און ביי דיר אין אויער קלינגט נאָך —

אַ מעשענע קויל קאָלערט זיך אין אויער! און היינט זיין „בלהש״, דאָס איז גאָר געווען פּלאי פּלאים. דאַכט זיך, דאָס קול האָט זיך אַראָבגעלאָזט ביז צו דער נידריגסטער מדרגה, עס איז אַזוי שטיל־זיס־וויינענדיג... טיילמאָל דאַכט זיך דיר, אַז עפּעס אַ קליין קראַנק קינד אין וויעג, וואָס פּאַכט שוין מיט׳ן לעבען, רופט אַזוי שטיל צו דער רחמנות׳דיגער מוטער: קום, קום, מאַמע, העלף! און דעם שטילען, זיסען „בלהש״ האָבען אויך געהערט אַלע, אַלע — דאָס איז שוין קיין קונץ געווען! און צעלאָזט זיך היים־יונה־וויטעלס אין אַ „יעלה״ — רבונו של עולם! עס האָט זיך געדאַכט, די ווענד וועלען צוגעהן!

און צו דעם אַלעם איז עס געווען אַ בעשמעקטער מענש, אַ הדרת פּנים — די שכינה, כביכול, האָט אויף איהם גערוהט, אָנגעטהון ווי אַ טאָק. נישט, הלילה, פאַר גאוה וועגען! זיין דרך איז אַזוי געווען. אַ זיידענער קאַפּטאַן מיט סטראָקעס, אַ לייפּסקער זיידענער גאַרטעל, און אַ שטריימיל, — האָט עס געבלאַנקט און געבליצט מיט די זילבערנע האָהר... און אַ באָרד אַ שוואַר־צע, אַ לאַנגע; ביזן גאַרטעל אַריין אַ באָרד. און פּאות געקרייזעלטע, און אויף דער צורה איז געלעגען אויסגעגאָסען די אייגענע זיסע גבורה, וואָס האָט געשטעקט אין קול... און אַ פּאָר אויגען — מענשען האָבען געגאַפט! נישט איינמאָל פלעגט דער אַלטער זאָגען:

— אַזאַ מענש דאַרף זיך היטען פאַר אַיין עין הרע.

מיינט איהר דאָך אודאי, ער האָט געמיינט פּראָסט איין עין הרע... אָבער דער אַלטער פלעגט קיינמאָל נישט רעדען אַזוי פּראָסט אין פּשטות אַריין... איין אַנדער מין עין הרע האָט ער געמיינט. פּאַרצייטענס פלעגט זיך גאַנץ אָפט טרעפען, אַז אַ פּריצה, איין אלמנה, צי אַ גרושה, פלעגט פּלוצלונג אַריינפּאָהרען אין אַ שטעדטיל אַריין, און מיט געוואַלד אויס־האַפּען אַ יוד פון גאַס, פערשטעהט זיך, וואָס שענער און געזונטער, און אַוועקפיהרען צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין, און נויטען צו זינדיגען, מיט גוטען, מיט בעזען. עס פלעגט זיך טרעפען, אַז אַ יוד איז נישט עומד בנסיון געווען און האָטש די פּריצה פלעגט איהם, ס׳רוב, דערנאָך אַרויס־וואַרפען, און ער פלעגט, נעביך, אַהיים געהן און תשובה טהון, תעניתים פאַסטען, טהון וואָס מען האָט געהייסען, האָט עס דאָך נישט שטענדיג געהאָלפען... אַזאַ שלעכט אויג האָט דער „אַלטער״ געמיינט...

געזאָגט האָט מען, אַז היים־יונה־וויטעלס איז אַ גרויסער זהיר, אַז אין אַ יריד־טאָג, און אין אַזוי זונטאָג צי אין חג׳ע קומט ער ממש נישט

נ׳רוים מפתח ביתו. און פון דעסטוועגען, ווי עס ווייזט זיך אַרויס, האָט דער „אַלטער״ רעכט געהאַט...

ויהי היום. חיים־יונה־וויטעל׳ס דאַרף קומען אויף ראש־השנה, דאָס הייסט, ער דאַרף קומען האָטש אַכט טאָג פאַר ראש־השנה. וואָרום אַ מענש אויפ׳ן וועג, ווי געוואָרענט ער וועט נישט זיין, איז עלול זיך צו פערקיהלען די גרגרת, בפרט חיים־יונה וויטעלס, וואָס האָט געהאַט אַ מהלך פון איבער צעהן מייל; און געהן פלעגט ער, פון שכר הליכה וועגען, צו פוס... דאַרף ער טאַקי קומען פריהער מיט אַ וואָך אָפּרוּ־ הען זיך, און אַזוי פלעגט ער שטענדיג טהון. ער פלעגט קומען, אַרומ־ געהן שטיל שוויגענדיג, מיט אַ גרויסער רויטער שאַל אַרומגעוויקעלט דעם האַלז, און טאָג אויף טאָג שלינגען רויהע אייער, אַ האַלב שאָק איבער׳ן טאָג אַודאי... און די אייער האָט ער בעקומען פריש פון די היהנער פון הויף. וואָרום אַ מפונק איז ער אויך געווען, אַז מיט וואָס עס איז פלעגט ער זיך קאַליע מאַכען דעם מאָגען. ויהי היום, חיים־יונה־וויטעל׳ס דאַרף קומען. עס איז אַכט טאָג פאַר ראש־השנה; עס געהט אַוועק אַ טאָג בלייבט זיבען; נאָך אַ טאָג און נאָך אַ טאָג, און מען הערט נישט, און מען זעהט נישט. טראַכט מען, עס מוז עפּיס זיין אַ סבה... הערט מען, אַז עמיץ פון יענער שטאָדט איז געקומען, עפּיס אַ בעל־הבית׳ישער מענש, אַ האַלבער חסיד, געקומען געוואָהר ווערען, צי עס איז עפּיס אַ דרך. ווערט מען געוואָהר, וואו ער איז פערפאָהרען, לויפט חברה אין אכסניא אַריין; שלאָפט ער. ליעגט ער און הראַפּעט. האַפּט חברה אַ פרישע קאַן וואַסער פון ברונעם און גיסט איהם אָב. שפּרינגט ער, דער יוד, אויף, נישט טויט, נישט לעבעדיג: וואָס ווילט איהר, גזלנים? פרעגט חברה אויף חיים־יונה־וויטעלס.

זאָגט ער, דער יוד, נעביך, און עס קלאַפּט איהם אַ צאָהן אָן אַ צאָהן, אַז חיים־יונה־וויטעלס איז שוין לאַנג אַרויסגעגאַנגען פון דערהיים, ער האָט זיך מיט אַלע געזעגענט. עטליכע פון אנשי שלומנו האָבען איהם בעלייט פון שטאָדט אַרויס ביז צום וואַלד. ביים וואַלד האָט מען זיך אָבגעשטעלט און גענומען אַ ביסעל משקה, ווי דער שטייגער איז. ער איז אויך דערביי געווען. מען האָט איהם קוים צוגעלאָזט... דערנאָך איז חיים־יונה־וויטעלס מיט׳ן טלית ותפילין אַריין אין וואַלד אַריין און חברה איז צוריקגעגאַנגען.

— ער איז נישט דאָ! זאָגט חברה.

— ווער? — פרעגט דער יוד.

— משוגע ביסטו, מטורף? — וואַרפט זיך אויף איהם חברה. ווילסט נאָך אַ קאַן קאַלט וואַסער? חיים־יונה־וויטעלס איז נאָך נישט דאָ!

— אויב אַזוי, — ענטפערט דער יוד און ציטערט — האָט ער אָדער פערבלאָנדזעט, אָדער ער איז קראַנק געוואָרען אויפ'ן וועג, אָדער אַ היה רעה...

— האַלט ס'מויל! — שרייט די חברה. און עס בלייבט, מען זאָל מודיע זיין דעם „אַלטען". מודיע זיין... דעם „אַלטען" האָט מען נישט געדאַרפט מודיע זיין, נור אַזוי פאַר דרך ארץ... לפנים דאַרף אַליץ זיין על פי דרך הטבע. און — מען מוז זיך דאָך אַרומקוקען וועגען אַ בעל־תפלה...

זוכט מען אוים אַ גרויסען מקורב, וואָרום קרוב לראש השנה איז מען צום „אַלטען" מיט קיין עסקים נישט צוגעקומען... אַזוי, אַריין, אָבגעהמען „שלום־עליכם" און אַרויס, אָבער קיין שום מחזקות נישט... און אַזוי ביז נאָך הושענא־רבה. אַזאַ מנהג איז שוין געווען. נאָר ביי אַזאַ סבה! זוכט מען אוים אַ מקורב, שטעלט ער זיך איין. געהט ער צום „אַלטען" אין חדר אַריין, צומאַכען אין גאַנצען די טהיר הינטער זיך, לאָזט חברה נישט; עמיץ האָט אַריינגעשטעלט אַ פוס, בלייבט אַ שפאַרע, און חברה שטעהט הינטער דער טהיר און הערט אונטער.

הערען זיי, ווי דער מקורב געהט צו, — דער אַלטער מאַכט עפּיס שטיל, דערנאָך דערהערט מען דעם ס'וף פסוק: טרחכם, משאכם וריבכם... דערנאָך אַ פּאָר ווערטער וועגען השבון הנפש... אַז דער גרעסטער און דער קלענ־סטער דאַרפען פאַר ראש השנה מאַכען השבון הנפש... און עפּיס אַ משל למלך. וואָס, האָט מען נישט געהערט. ווייל סוף ימיו פלעגט דער אַלטער רעדען גאָר שטיל... שפּאַרט מען נאָך אַביסעל אויף די טהיר, זעהט מען ווי דער אַלטער זיצט, מיט'ן קאָפּ אַראָבגעלאָזט אויף דער האַנד, זעהר מיעד, ווי ער איז שוין געווען ביז צו דער פטירה, די גרויסע ברילען אויפ'ן שטערן, די אַנדער האַנד אויפ'ן זוהר...

— נו, הלל, — מאַכט ער — וואָס ווילסטו?

דערציעהלט איהם דער מקורב, אַז, באשר בכן, חיים־יונה וויטעלס איז נאָך נישט דאָ... דערנאָך, — אַז עס איז געקומען אַ יוד פון דאָרט...

און ער דערצעהלט איהם כּהויה די מעשה פון דער אכסניא, און וואָס דער יוד האָט געזאָגט... הערט ער אויס, דער „אַלטער", און שווייגט. מען זעהט בּחוש, אַז מען האָט איהם קיין נייעס נישט דערצעהלט... דערנאָך האָט ער אָבּגעזיפצט; זעהט מען, אַז ער האָט קיין נחת נישט דערפון. זאָגט דער מקורב, — כּלומר'שט פאַר זיך, גור אַזוי, דער „אַלטער" זאָל הערען, — אַז חיים־יונה־וויטעלס איז אַ טאַטע פון קינדער, — זאָגט דער אַלטער: מן הסתם...

— און ווער — פרעגט שוין פראָסט דער מקורב — וועט צוגעהן צום עמוד?

מאַכט ער, דער אַלטער:

— שוטה, ער קאָן נאָך קומען!

און אַזוי בּיז נאָך הושענא־רבּה. אַזאַ מנהג איז שוין געווען. נאָר בּיי זַ שמחה. חברה האָט איהם הינטער דער טהיר אַ וואַרע געמאַכט. נאָר ער האָט בּיי זיי קיינעם אפילו קיין שלום נישט גענומען, און אַריינ־געלאָפען גלייך צום אַלטען, און דאָס פּנים האָט איהם געשטראַהלט פאַר שמחה און די אויגען האָבּען איהם געלויכטען.

— רבּי, האָט ער אויסגעשריען: גאָט האָט מיר געהאָלפען, כּ'בּין דאָ! אַ נס!

און אַזוי ווי ער זאָגט עס אַרויס, פאַלט אַריין חיים־יונה־וויטעלס מיט און דאָס קול ציטערט איהם פאַר פרייד.

נאָר דאָ איז געשעהען אַזוינס, וואָס זאָל שוין טאַקי קיינמאָל נישט געשעהן!

דער „אַלטער" הויבּט אויף דעם קאָפּ, קוקט אויף חיים־יונה־ווי־טעלס שאַרף, קאַלט און שאַרף. איך ווייס? אויף אַ קל שבּקלים קוקט מען נישט אַזוי. און פלוצלונג שטעלט ער זיך אויף מלא קומתו, גלייך אַ בּוים וואָלט פלוצלונג אַרויסגעשפרונגען פון דער ערד...פון שלום גע־בּען — נישט צו רעדען, דער „אַלטער" האַלט די האַנד אונטער זיך, און פלוצלונג גיט ער אַ געשריי:

— גואף!

האָדר און בּעגעל האָבּען זיך קאַפּויער געשטעלט, און חיים־יונה־וויטעלס, אַזוי ווי ער איז געשטאַנען, האָט ער געגעבּען אַ פאַל אויף דער ערד, גלייך עס וואָלט אהם פלוצלונג אַ דונער געטראָפען.

דער עולם שטעהט אָבּהענדיג, און דער אַלטער זעצט זיך צוריק

און זאָגט מיט זיין שטיל קול:

— געהמט איהם, טראָגט איהם אין בית־המדרש אַריין, מונטערט איהם אויף, און זאָל ער זיך פאַר אייך מתודה זיין...

און אַזוי איז געשעהן...

אַז חיים יונה־וויטעלס איז אַביסעל צו זיך געקומען און מען האָט איהם אַרויפגעזעצט אויף דער באַנק, איז עס שוין נישט געווען דער אייגענער חיים־יונה־וויטעלס... שוואַרץ ווי די ערד, די אויגען אייגעפאַלען און ברענענדיג, ווי אין אַ פיעבער, אָדער, השם ישמרנו, ווי ביי אַ דבוק. און דעם קאָפּ מוז מען איהם אונטערשפּאַרען, אַניט שלאָגט ער זיך אָן דער וואַנד: אַזוי ציטערט ער אין גאַנצען.... און פון די הייסע ליפּען רינט עפּיס אַמין שוים, רחמנא יצילנו; און אַז דער מענש עפּענט די הייסע ליפּען און וויל רעדען, איז עס שוין נישט זיין קול...

— רבותי, — שטאַמעלט ער מיט אַ גרויס געבעט, אַז עס האָט דאָס האַרץ געשניטען, — רבותי, איך בין קיין נואף נישט... און ער קוקט זיך אום, און זעהט, אַז מען גלויבט איהם נישט. אין די אויגען זעהט ער, בעט ער זיך: — רבותי, פיהרט מיך צו צום אָרון קודש!

ער וויל שווערען, — נו, קאָן מען איהם צולאָזען צו אַ שבועה, אַז דער אַלטער האָט בפירוש געזאָגט... זאָגט חברה: „ווילסט דערצעהלען, דערצעהל, נאָר אָהן שבועות“....

הויבט ער אָן דערצעהלען. דאָס קול ברעכט זיך איהם וואָס אַמאָל איבער, נאָר די אויגען, מיט וועלכע ער קוקט אַרום אויפ'ן עולם, בעטען זיך... ער דערצעהלט, — מויל און אויערן אויפצושטעלען!

אַרויסגעגאַנגען איז מאַקע חיים־יונה־וויטעלס פון זיין שטאָדט צו דער רעכטער צייט, ווי יאָהר ביי יאָהר. גענומען טלית ותפילין, אַביסעל צידה לדרך און געלאָזט זיך אין וועג אַריין. דער יוד אויף דער אכסניא האָט, געביך, עהרליך דערצעהלט: חברה האָט איהם בעלייט, געטרונקען לחיים, און געגען האַלבען טאָג, איז חיים־יונה־וויטעלס אַוועק רעכטס מיט'ן וואַלד, און חברה איז צוריק אין שטאָדט אַריין...

געדענקט ער אַזוי אַ שעה אָנדערטהאַלבען, שטעלט ער זיך אָב און וויל מנחה דאַווענען. דעם וואַלד קען ער גוט, כמעט יעדען בוים, כאָך פערלאָזען זיך אויף טביעת עין וועגען „מזרח“ וויל ער ניט. געדענקט ער, וואו דער וואַלד ווערט ליכטיגער, און וויל אַרויס אויפ'ן פעלד, בכדי צו זעהן,

וואו די זון לאָזט זיך אַראָב צו׳ם אונטערגעהן. קומט ער אַרויס אויף אַ וועג צווישען וואַלד און פעלד, טהוט ער אַקוק אַרויף צום הימעל און בלייבט שטעהן: ער האָט נאָך אַזאַ הימעל נישט געזעהן, אַזאַ ברענענ־דיגען מערב נישט געזעהן. ממש אַ שטיק פייער. קוקט ער אַזוי און איז מהרהר בתשובה; ער דערמאָנט זיך אָן פייער פון גיהנום.. און ער שטעהט אַזוי, און איז מהרהר בתשובה, און הערט נישט, אַז הינטער אידם אין שווערען זאַנד פאָהרט אַ קאַרעטע.... עס איז אַיין אָפענע קאַרעטע, אויבען אָן איז געזעסען אַ יונגע פריצה... הינטער איהר — אַ יעגער, אַ מין קאָזאַקיל, ווי פאַרצייטענס דער שטייגער איז געווען; פון פאָרנט — אויך אַ יעגער, אויך אַ מין קאָזאַקיל, אַ הויך אַ שמייסער מיט דריי פאָר לייצען אין דער האַנד — דריי פאָר פערד נאַשפּיץ. און אַז ער האָט דערהערט, איז שוין געווען צו שפעט, איז ער שוין געפאַלען דער פריצה אין די אויגען אַריין.

— שטעה, יוד: האָט זי אַ געשריי געטהון, שטעה בעשמעקטער מענש! און זי פערהאַלט די קאַרעטע.

מן הסתם איז היים־יונה־וויטעלס נישט שטעהן געבליבען, כהרף עין איז ער צוריק אַריין, אין וואַלד, און לויפען לויפט ער פאַר זיך — פייל פון בויגען, מיט אַלע כחות... הערט ער אָבער דער פריצה׳ס קולות... זי שיקט איהם נאָך די קאָזאַקליך — שלעכט! זיי וועלען איהם דעריאָגען! האָט ער אַ ישוב און בעהאַלט זיך.

וואו בעהאַלט ער זיך?

אין יענע וועלדער זענען פאַרהאַן משונה׳נע בוימער... הויכע, גע־זונדטע בוימער, און די צווייגען וואַקסען ביי זיי אַרויס פון שטאַם, ווי ביי אַלע בוימער, נאָר — גבורת הבורא — אַז זיי קומען אַרויף ביז אַ געוויסער הויך, בויגען זיי זיך אוים ווי די פיילענבויגען, און וואַקסען קיילעכדיג צוריק אַראָב, ביז צו דער ערד, און וואַקסען אפילו טיילמאָל טיעף אין דער ערד אַריין. שפּרינגט ער אַריין אין אַזאַ סוכה פון צווייגען, וואַרפט זיך מיט אַיין אימפעט אויף דער ערד און האָט אַ מערכה, וואָס ער פאַלט אויף אַ ווייכען מאָך... נאָר, ווען ער זאָל זיך אפילו געווען עפּיס טהון, וואָלט ער אויך קיין קול נישט אַרויסגעלאָזט; ער האָט מורא אפילו הויך צו עטהעמען; ער האָט פחד, מען זאָל נישט הערען, ווי עס שלאָגט ביי אידם דאָס האַרץ, ווייל די קאָזאַקליך לויפען אויף און אָב, קומען געהנטער און דערווייטערען זיך, און רופען איינער צו׳ם צווייטען: האָפּ־

האָפּ! האָפּ־האָפּ! ווי מען איז זיך נוהג אין וואַלד. נאָר שטילערהייד, אין צוגאָסגעגעם האַרץ, איז ער מתפלל צום בורא עולם, ער זאָל איהם ניט ברענגען צו קיין נסיון... ווייל די פּריצה, דאָס האָט ער דערזעהן, איז געווען גאָר אַ יפה־פיה, אין איין אָפען סויבעלענעם פוטער, און פון פאָרענט האָבען איהר געבליצט בריליאַנטען, אַ מכשפה! — בעט ער זיך, געביך: רבונו של עולם, צי עס איז אַ בשר ודם, צי אַ רוח, צי חיים אין וואָס, די מיך מציל פון איהרע הענד...

און די הויט ציטערט אויף איהם, ווייל ער הערט, ווי די פּריצה שרייט און בייזערט זיך, פאַר וואָס מען געפינט איהם נישט. „איך וואָל פון אייך, כלבים, די הויט אָבציהען, און דאָס פליש פאַר די הינד וואַרפען... אויף אַ פאַל וועל איך אייך זעצען“... און ער פּרובט זיך טרייסטען, אפשר איז עס, טראַכט ער, גלאַט אַ מרשעת, אַ שונא ישראל, וויל מיך האַפען און פּייניגען, אין תפיסה אַריינזעצען — איז ער מקבל אויף זיך דעם גזר־דין... אַבי ניט קיין זינד! רבונו של עולם, אַבי נישט קיין נסיון!

עס איז אָבער בעשערט געווען אַ נסיון... און אַז די פּריצה האָט געזעהן, אַז די קאָזאַקליך געפינען נישט, האָט זי געהאַלטען אַ הונד אויף דער שוים, נעהמט זי און לאָזט אַראָב דעם הונד, און דער הונד לויפט אין וואַלד אַריין, און שנאַפּט אונטער די בוימער, און האָט איהם דערשנאַפּט.... און די קאָזאַקליך זענען צוגעקומען, און האָבען תיכף ומיד אַרויסגענומען שטריק און האָבען איהם געבונדען און אַוועקגעטראָגען צו דער פּריצה.

— פאַר וואָס האָט איהר איהם געבונדען? — בייזערט זי זיך.

— ער האָט געביסען! — ענטפערען זיי און וואַרפען איהם דער פּריצה צו פוסענס אין קאַרעטע אַריין, און דאָ הויבט זיך אָן דער נסיון...

בשעת מעשה, אַז מען האָט איהם געהאַפּט און געבונדען, האָט חיים־יונה־וויטעלס אַ נדר געטהון, די אויגען נישט צו עפענען, איהר אין פּרצוף אַריין נישט צו קוקען... נאָר קול באשה איז אויך געגוג, ער פיהלט, ווי דאָס קול צוגעהט איהם אין אַלע איברים, ווי עס ווערט איהם הייס אין אַלע גליעדער. צו די קאָזאַקליך האָט זי געשריגען; צו איהם, — ממש זי זינגט. זי וועט איהם — זאָגט זי זינגענדיג — אַליין אויפבינדען, און יעדען אָרט, וואו דער שטריק האָט זיך צוגערידרט, וועט זי אויסקושען... זי וועט איהם פיהרען צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין... אַ גן־עדן

רעט ער האָבען...

און די קאַרעטע פאָהרט צוריק, און זי בינט און בינט איהם אויף די שטריק, און דאָרט, וואו זי ריהרט זיך צו צו זיין לייב, יאָגט איהם אַריין פון די פינגער אַ מין שמעקענדיגע וואַרימקייט.

איז ער דאָך אָבער פאָרט היים־יונגה־וויטעלס, שטאַרקט ער זיך, פאַלט ער צו איהרע פיס, הויבט זיך אָן צו בעטען... זייער לשון האָט ער געקאָנט... בעט ער זיך:

— פריצה, ליכטיגע פריצה... גרויסע, ליכטיגע פריצה, וואָס ווילסט דו פון מיר?

— איך וויל דיין גוטס, — זאָגט זי, — איך געפעל דיר דען נישט?

— פריצה, ליכטיגע פריצה... וואָס טויג דיר אַ מאוס'ער, קרעצי־גער יוד (צייט ער לעבט האָט ער קיין שפרינקעלע אויפ'ן לייב נישט געדאַט, נאָר ער וויל זיך פער'מאוס'ען). צי איז דיין ערגסטער קנעכט דער פאַסטוך, וואָס פאַשעט דיינע הזירים, נישט שענער און נישט שטאַרקער פאַר מיר?

און זי לאַכט:

— ניין! שענער און בעשמעקטער פאַר דיר איז נישט דאָ! דיין אָטהעם — זאָגט זי — ברענט מיך ווי אַ פייער... און זאָלסט נאָך די אויגען עפענען...

און ער בעט זיך ווייטער:

— גרויסע ליכטיגע פריצה, איך בין אַ יוד... און אונזער הייליגע תורה אַסר'ט אַזוינע זאַכען... לאָז מיך נישט פערלירען די וועלט און יענע וועלט...

זאָגט זי, זי וועט איהם געבען מעהר ווי שני עולמות...

בעט ער זיך ווייטער:

— איך בין אַ יוד און האָב אַ ווייב אַ יודענע, און זעקס קינדער בחורים האָב איך... צי דאַרף אַזאַ גנעדיגע, גרויסע, ליכטיגע פריצה צונעהמען בייַ אַיין אָרימער יודינע אַ מאַן, און ביי זעקס יודישע בחורים אַ טאַטען — דו, וואָס האָסט פאַלאַצען און משרתים....

און זי האַלט זיך ביים איהריגען:

— קוק אויף מיר! זאָגט זי כמעט מיט אַ געבעט...

און פאָהרען פאָהרט מען אַלץ צוריק, און די פריצה ניט אין מיטען אַ בעפעהל:

— גאַלאָפּ דורכ'ן שטעדטיל!

פערשטעהט ער, אַז מען קומט צו צו זיין שטעדטיל, אַז די פּריצה האָט מורא, ער זאָל נישט אַראָבשפּרינגען... וועט ער טאַקי — שטאַרקט ער זיך — מיט גאָט'ס הילף אַראָבשפּרינגען — עפּענט די אויגען, צו זעהען, ווען אַראָבצושפּרינגען...

— און דעמאָלט — פערברעכט ער די הענד — האָב איך די נאָך אַמאָל געזעהן... אידרע אויגען האָבען מיך דורכגעברענט...

— און פונדעסטוועגען — שפּרינגט ער אויף מיט אַ פלוצליכער גבורה — פון דעסטוועגען האָב איך דעם יצר־הרע גובר געווען... איך בין נישט קיין נואף — און דאָס קול ווערט אידם אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער — אין מיטען מאַרק בין איך אַראָבגעשפּרונגען... אַ נס איז מיר געשעהען, די פערד האָבען זיך פּאַר עפּיס דערשראָקען און אַ האַפּ געטהון אָן אַ זייט... אַ ניט וואָלט איך אַרונטער אונטער די רעדער... און דאָס האָב איך געוואָלט, דאָס איז געווען מיין מיין...

און ער שטעלט זיך אויף, און די אויגען פלאַמען אידם, און ער הויבט אויף די רעכטע האַנד, ווי צו אַ שבועה, און וויל ווייטער עפּיס זאָגען, מן הסתם שווערען, נאָר באותו הרגע דערהערט זיך דעם „אַלטענס" קול:

— אָבער ווייטער, וואָס איז ווייטער געשעהען?

בשעת ווען היים־יונה־וויטעלס האָט זיך מתודה געווען און דער עולם איז געשטאַנען אַרום אידם, איז אַריינגעקומען דער „אַלטער", און קיינער האָט נישט געהערט. מענשען, וואָס ער איז געשטאַנען הינטער זיי, האָבען דערנאָך געזאָגט, אַז טיילמאָל האָבען זיי געפּיהלט, ווי עפּיס ברענט זיי אין די פּלייצעס, זיי האָבען אָבער קיין צייט נישט געהאַט זיך אומצוקוקען. אַז מען האָט דערהערט דעם „אַלטענס" קול, האָט זיך תוך כדי דבור דאָס ראַד פּאַר אידם געשפּאַלטען, און ער איז געהנ־טער צוגעגאַנגען צו היים־יונה־וויטעלס.

— דערצעהל, דערצעהל ווייטער! — הייסט דער „אַלטער".

— ווייטער? וואָס ווייטער? וואונדערט און שרעקט זיך היים־יונה־ווי־טעלס. ווייטער? — די קאַרעטע מיט דער פּריצה, אפשר איז עס אַ מכשפה, אפשר אַ רוח געווען, איז אַוועק... די מאַרק־מענשען זענען געבליבען

זוי פערשטיינערט. אַנדערע האָבען אָנגעהויבען צו מיר צו צולויפען, איך אָבער בין געשווינד אַהיים געלאָפען, און די טהיר פערשלאָסען, און פון אינעווייניג די לאָדען פערמאַכט, איך האָב קיינעם נישט געוואָלט זעהען... קיינעם נישט... די קינדער זענען אין דערהיים נישט געווען...נאָר טריי-נע-ביילע... אַז זי האָט מיך דערזעהען, האָט זי אַ ווילדען געשריי געטהון.... איך הייס איהר שווייגען...

— שווייג, שווייג... אַ גרויס נס... גאָר אַ גרויס...

— וואָס, וואָס? פרעגט זי מיך...

גע̇ה זאָג איהר!

קומט זי צו מיר צו, און עס האַפּט מיך אַרום אַ שמחה, אַ וואַרימקייט, האַפּ איך אַרום מיין טריינע-ביילע, און הויב אָן מיט איהר צו טאַנצען, און צו טאַנצען, און צו זינגען... רעדען קאָן איך נישט... על הנסים זינג איך...מיינט זי, איך בין משוגע, וויל זי ווייטער שרייען, האַלט איהר צו דאָס מויל...

— און וואָס ווייטער? — פרעגט דער „אַלטער" שוין מיט גוטען...

— רבי, הייליגער רבי! וואָס ווייטער? איך זעה דאָך, איהר ווייסט אַלץ... איך האָב געוואָלט אַרויסטרייבען דעם גאַנצען יצר הרע, גאָר אין גאַנצען... האָב איך זי מחבק ומנשק געווען... ס'איז דאָך מיין ווייב, מיין כשר ווייב... און די לאָדען...

און דער „אַלטער" האַקט איהם איבער און רופט זיך אָן!

— יאָ, היים-יונה-וויטעלס... אָבער בשעת מעשה האָסטו די אויגען פערמאַכט, און דעמאָלט האָסטו יענע געזעהן, יענע... און אַ רגע כמימרא האָסט דו זיך צו יענער מתכוין געווען. אַ רגע כמימרא... ניין?

היים-יונה-וויטעלס איז פאַר שרעק און צער שיער נישט נאָך אַמאָל אומגעפאַלען.

— רבי, — מאַכט ער — עס איז אמת... אמת... אַ רגע, נאָר אַ רגע....

און דער אַלטער הויבט אָן שמייכלען....

— האָסטו, הייסט עס, געזינדיגט אַ רגע מיט דער מחשבה... מיין בעל-תפלה האָט אַ רגע געזינדיגט מיט דער מחשבה. וואָס? און מחשבה איז נפש... און ווער דען זינדיגט, אַז נישט דאָס נפש? דער גוף אפשר זינדיגט? דער עפר ואפר אפשר? וואָס?

און היים-יונה-וויטעלס פאַלט אַ ניעדער, און פאַלט צו מיט די ל-

מען צו'ם „אַלטענס" פּאַנטאָפעל:

— רבי! שרייט ער צו איהם אַרויף: האָט איהר שוין פאַר מיר קיין תשובה גישט?

און דער „אַלטער" בויגט זיך צו איהם אַראָב, און הייסט איהם זיך אויפהויבען און זאָגט איהם:

— נאַרעלע? ביזט נאָך ווייניג אָבגעקומען?... דאָס האָב איך דאָך געמיינט!

— און אַצונד — שלום עליכם! און ער דערלאַנגט איהם „שלום".

— און שכר הליכה — זאָגט ער — וועסט דו אויך האָבען, האָטש דו ביזט געקומען צופאָהרען... דאָס איז שוין מיין זאַך!

חי אַזוי חיים־יונה האָט דאָס מאָל געדאַוונט, קאָנט איהר אייך משער זיין, און די עולמות העליונים האָט געקלונגען...

זיעבען גוטע יאָהר.

דאָס איז אַ געשיכטע, וואָס איז געשעהן אין טורבין.

אין טורבין איז געווען אַמאָל אַ טרעגער, האָט ער געהייסען טוביה און איז געווען אַ גרויסער אָרימאַן. איינמאָל, דאָנערשטאָג, שטעהט ער אַזוי אין מאַרק, מיט די פּאָלעס פֿערשאַרצט אונטערן שטריק אויף די לענדען, און קוקט אויס, פון וואַנען עס וועט קומען זיין הילף, ער זאָל פערדיענען עפּעס אויף שבת. און דאָ שטעהען די געוועלבען אַרום און אַרום ליידיג. אין יוצא ואין בא, מען זעהט נישט, עס זאָל עמיצער קומען סחורה קויפען, עס זאָל זיין וואָס אָבצוטראָגען. הויבט ער, נעביך, אויף די אויגען צום הימעל מיט אַ געבעט, ער זאָל, הלילה, קיין פערשטערטען שבת נישט האָבען, און זיין הייב סעריל מיט די קינדערלעך זאָלען, הס ושלום, נישט הונגערן אום שבת.

ווי ער איז אַזוי מתפלל, דערפיהלט ער, אַז עמיץ ניט איהם אַ ציה פאַר דער פּאָלע. קוקט ער זיך אום, זעהט ער פאַר זיך אַ דייטשעל, אָנגעטהון ווי אַ שיעסער אין וואַלד, מיט אַ פעדער אויפ'ן קאַפּעלושעל און אַ גרינעם אויפלאָג אויפ'ן שפּענצער. און דאָס דייטשעל זאָגט צו איהם אויף ריין דייטש, וואָס מיר זעצען דאָ איבער אויף עברי־טייטש, מיט די ווערטער:

— הער, טוביה, דיר איז בעשערט געוואָרען זיעבען גוטע יאָהר, זיעבען יאָהר פון מזל און הצלחה, און אוצרות געלד. ווענדט זיך עס אָבער אָן דיר, ווען דו ווילסט האָבען די גוטע יאָהר. ווילסטו,— וועט דיר אויסשיינען דיין מזל נאָך דעם היינטיגען טאָג, און איידער עס וועט אונטערגעהן די זון, וואָס שטעהט דיר איבער'ן קאָפּ, וועסטו קאָנען אָבקויפען גאַנץ טורבין מיט דער סביבה, אָבער נאָך זיעבען יאָהר וועסט

צוריק ווערען איין אָרימאַן, ווי דו ביזט געווען. און ווילסטו, — וועט די גוטע, געבענטשטע צייט קומען ערשט צום סוף פון דיינע יאָהרען, און דו וועסט אַוועקגעהן פון דער וועלט דער גרעסטער גביר.

געוועזען איז עס, ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אליהו הנביא, האָט זיך, ווי זיין שטייגער איז, אין אַ דייטשעל פערשטעלט. טוביה אָבער האָט געמיינט, אַז עס איז, להבדיל אלף אלפי הבדלות, אַ פּראָסטער כשוף־מאַכער, ענטפערט ער איהם:

— מיין ליעב דייטשעל, לאָז דו מיך געמאַך, וואָרום איך בין, נישט פאַר דיר געדאַכט, אַ גרויסער עני ואביון, איך האָב אויף שבת נישט, און איך האָב דיר נישט מיט וואָס צו בעצאָהלען פאַר דיינע עצות מיט דיין טרחה.

אַז דאָס דייטשעל אָבער האָט איהם נישט אָבגעלאָזט און איבער־געחזר'ט איהם די ווערטער איינמאָל, צוויי מאָל און דריי מאָל, איז עס טוביהן שוין אַריין אין קאָפּ, ענטפערט ער איהם:

— ווייסטו וואָס, ליעב דייטשעל, אויב דו מיינסט עס ערנסט מיט מיר און ביזט נישט קיין לועג לרש, און דו פרעגסט מיך באמת, מוז איך דיר זאָגען, אַז איך בין מיך נוהג, ביי יעדער זאַך, וואָס קומט מיר פאָר, זיך איין עצה צו האַלטען מיט מיין ווייב סערילן און אָהן איהר קאָן איך דיר קיין קלאָרע תשובה נישט געבען.

זאָגט איהם דאָס דייטשעל, אַז עס איז זעהר אַ גוטע זאַך, זיך איין עצה צו האַלטען מיט דער פרוי, און ראָט איהם, ער זאָל זי געהן פרעגען, און ער, דאָס דייטשעל הייסט עס, וועט דאָ שטעהן און וואַרטען אויף אַ תשובה.

טוביה קוקט זיך נאָך אַמאָל אום אין אַלע זייטען, קיין פערדיענסט זעהט ער נישט, טראַכט ער זיך, וואָס ער קאָן דאָ אָנווערען, ער וועט אַהיים געהן פרעגען. לאָזט ער אַראָב די פּאָלעס און געהט אַרויס אונטער דער שטאָדט, וואו ער האָט געוואָהנט, כמעט שוין אויפ'ן פעלד, אין אַ ליימען שטיבעל, איבערשמועסען זיך מיט סערין זיין ווייב.

ווי סעריל האָט איהם דערזעהן דורך די אָפענע טהיר (עס איז זומער געווען), איז זי איהם אַרויסגעלאָפען אַקעגען מיט גרויס שמחה, זי האָט געמיינט, אַז ער ברענגט איהר איין התחלה אויף שבת, זאָגט ער איהר אָבער:

— ניין, סעריל, דיין ליעבער נאָמען האָט מיר נאָך קיין פערדיענסט

נישט בעשערט, דערפאַר אָבער איז צו מיר געקומען אַ דייטשעל...

און ער דערצעהלט איהר אַזוי און אַזוי. פּאשר בכן, דאָס דייטשעל זאָגט, אַז עס איז איהם בעשערט זיעבען גוטע יאָהר, און עס ווענדט זיך אָן איהם, ווען די גוטע יאָהר זאָלען קומען, אַצונד אָדער פאַר דער פטירה. פרעגט ער ביי איהר איין עצה: ווען?

טראַכט סעריל נישט לאַנג און ענטפערט איהם:

— געה, מיין ליעבער מאַן, און זאָג דעם דייטשעל, אַז דו ווילסט די זיעבען גוטע יאָהר אויף דער רגע!

— פאַר וואָס, סעריל? — פרעגט טוביה פערוואונדערט, — נאָך זיעבען יאָהר, וועלען מיר דאָך ווערען צוריק אָרימע לייט, און דער יורה איז דאָך ערגער, ווי אַ פּראָסטען אָרימאַן?

— פערזאָרג נישט, מיין ליעבער גוטער פריינד, די וועלט. דערווייל נעהם, וואָס מען גיט דיר און זאָג: ברוך ה' יום יום! בפרט, אַז מען דאַרף הדר־געלד פאַר די קינדער. מען האָט די מיר אַהיים געשיקט, אַט זעה, ווי זיי שפּיעלען זיך אין זאַמד.

דאָס איז געווען גענוג, טוביה זאָל צוריק לויפען צום דייטשעל מיט אַ קלאָרער תשובה, אַז ער וויל די זיעבען גוטע יאָהר תוך כדי דבור. זאָגט איהם דאָס דייטשעל:

— רעכען נאָר איבער, טוביה, היינט ביזט דו אַ מענש מיט כח און קאָנסט פערדיענען, אַמאָל מעהר, אַמאָל ווייניגער... וואָס וועט אָבער זיין שפּעטער, אַז דו וועסט עלטער ווערען און וועסט זיין אַ יורה, און אַזוי פיעל כח צו דער אַרבייט וועסט דו אויך נישט האָבען —

ענטפערט טוביה:

— הער, דייטשעל, מיין חייב סעריל וויל באַלד. ערשטענס, זאָגט זי, ברוך ה' יום יום און הייסט אויף שפּעטער נישט זאָרגען, און צווייטענס האָט מען אונז די קינדער פון הדר אַהיים געשיקט...

— אויב אַזוי — זאָגט איהם דאָס דייטשעל, — געה אהיים, און איידער דו וועסט קומען אין שטוב אַריין, וועסט דו זיין איין עושר!

וויל ער איהם פאָרט איבערפרעגען וועגען נאָך די זיעבען יאָהר, איז איהם אָבער דערווייל דאָס דייטשעל פערשוואונדען געוואָרען.

געהט ער, טוביה, אַהיים. געוואָהנט, האָבען מיר שוין געזאָגט, האָט טוביה אונטער דער שטאָדט, כמעט אויפ'ן פרייען פעלד. קומט ער צו, צו דער שטוב, זעהט ער, ווי די קינדער שפּיעלען זיך אונטער דער

שטוב אין זאמד, געהט ער צו, דערזעהט ער, אַז זיי שאַרען אַרויס פון אַ גריבעל נישט קיין זאַמד, נאָר ריין גאָלד, טאַקע זהב טהור... פער־שטעהט זיך, אַז מעהר האָט מען נישט געדאַרפט, עס האָבען זיך שוין אָנגעהויבען די זיעבען יאָהר, די זיעבען מזל'דיגע יאָהר...

די צייט לויפט אָבער פייל פון בויגען און זיעבען יאָהר געהען אַריבער געשווינד. קומט נאָך די זיעבען יאָהר דאָס דייטשעל צו טוביה'ן, איהם אָנצוזאָגען, אַז די זיעבען יאָהר זענען אַריבער און אַז היינט פאַר נאַכט וועט נעלם ווערען דאָס גאָלד אין דער ערד. דאָס גאָלד אין שטוב און אפילו דאָס גאָלד, וואָס זיי האָבען געקאָנט בעהאַלטען ביי לייטען...

טרעפט ער טוביה'ן, ווי ער שטעהט אין מיטען מאַרק, ווי פאַר זיעבען יאָהר, מיט די זעלבע פערשאַרצטע פאָלעס אונטער די לענדען און קוקט אויס אויף אַ פערדיענסט. זאָגט ער איהם: הער, טוביה, די זיעבען יאָהר זענען אַריבער!

ענטפערט איהם טוביה: געה זאָג מיין ווייב סעריל, ווייל דאָס עשירות איבער די גאַנצע זיעבען יאהר איז געווען ביי איהר אין דער האַנד.

געהען זיי ביידע אַרויס אונטער דער שטאָדט און קומען צום זעל־בען ליימענעם הייזעל אויפ'ן פעלד און טרעפען סערלען פאַר דער טהיר. און זי איז אויך אָרים געקליידעט ווי אַמאָל, נאָר איהר פנים שמייכעלט.

זאָגט איהר דאָס דייטשעל מיט די זעלבע ווערטער, אַז די זיעבען גוטע יאָהר זענען אַוועק.

ענטפערט זי איהם, אַז זיי האָבען קיין גוטע יאָהר נאָך נישט אָנגעהויבען צו האָבען, אַז זיי האָבען קיינמאָל נישט געהאַלטען דאָס גאָלד פאַר זייער אייגענס, ווייל, וואָס אַ מענש פערדיענט מיט זיינע צעהן פינגער, דאָס איז זיינס, און אַזוי עשירות, וואָס קומט אָהן שוויס און אונגעזוכט, איז נאָר אַ פקדון, וואָס זיין ליעבער נאָמען לאָזט איבער ביי מענשען אין די הענד פאַר אָרימע־לייטס וועגען... זי האָט נאָר פון גאָלד אויף שכר למוד גענומען, דאָס איז גאָטס תורה, מעג מען פאַר זיין תורה מיט זיין גאָלד צאָהלען, מעהר נישט! און אויב זיין ליעבער נאָמען האָט פון היינט אָן אַ בעסערען בעל־פקדון פאַר זיין גאָלד, מהיכא תיתא, זאָל ער צונעהמען און איבערגעבען איין אַנדערן!

אליהו הנביא האָט עס אויסגעהערט און איז נעלם געוואָרען. עה

האָט עס איבערגעגעבן דעם בית־דין של מעלה, און דער בית־דין של מעלה האָט ג׳פסק׳קעט, אַז עס איז קיין בעסערער בעל־פקדון נישט פערהאַן, און די זיעבען יאָהר האָבען זיך נישט אויסגעלאָזט כל־זמן טוביה און זיין ווייב סעריל האָבען געלעבט.

די תאוה צו קליידער.

אין שעברשין, אונטער זאַמאָשטש, איז אַמאָל געווען איין אשה, האָט די געהייסען באַשע גיטעל; איז זי געווען פון זעהר אַ שענער משפחה, איין אמת׳ע בת־טובים און אַ חסיד׳ס אַ ווייב. און דער חסיד, מיט׳ן נאָמען אלימלך, פלעגט זעלטען זיין אין דערהיים. ווייל ערשטענס איז ער אַ לייפסקער סוחר געווען, און, דעמאָלדיגע צייטען, איז אַ נסיעה קיין לייפסק געווען מעהר, ווי היינט אַ נסיעה מעבר לים, קיין אַמעריקא. און צווייטענס פלעגט ער. האָטש איין מאָל אין יאָהר, פאָהרען צום לובלינער צדיק. פאַלט איין דעם בעל דבר צו בעגוצען זיך מיט דער צייט, שאין האיש בביתו, וואָס דער מאַן איז נישט דאָ אין דערהיים, אָנצורעדען באַשע גיטלען צו איין עברה.

ווייסט ער אָבער, אַז צו קיין גראָבער עברה צורעדען וועט ער די נישט. ווייל באַשע גיטעל איז באמת געווען אַ כשר׳ע נשמה און אַ גרויסע בקיאה אין די ספרים הקדושים אויף עברי־טייטש, און, אַ חוץ דעם, איז זי זעהר און זעהר געוואָרענט געווען אין די מצוות אין וועלכע איין אשה דאַרף זיין געוואָהרענט; איז ער זיך מישב און וויל איהר האָטש אַריינברענגען אַ תאוה צו מלבושים מיט צידהרונג. וואָרום דער חסיד אלימלך איז געווען אַ גרויסער עושר און פלעגט איהר געבען כיד רחבה ומלאה אויף הויז־פיזהרונג.

אויך קומט ער, דער בעל דבר, צו איהר נישט פראָסט. ער ווייסט, די וועט איהם פשוט אויסלאַכען, הוכא וטלולא מאַכען; ווייסט זי דען נישט, אַז מלביש זיין און אויסציהרען דאַרף מען די הייליגע נשמה, נישט דעם זינדיגען גוף, וואָס איז פאָרט נישט מעהר, ווי קיי און שפיי; היינט רויט, מאָרגען טויט... געהט ער, דער בעל־דבר, אין פערשטעלט זיך

פאַר'ן יצר־טוב, און נעהמט זי אַיין מיט גוטע, פרומע און זיסע ריידעלעך. ער מיינט טאַקע לשם מצוה, לשם שמים... און לעגט, ווי זיין שטייגער איז, די שמד'קייט אין דער יראה אַריין.

— אָט געדענקט, — זאָגט ער — אַ הייליגער יום־טוב, פסח, זכר ליציאת מצרים, און דיין ליעבער נאָמען האָט דיך געבענשט מיט אַלעם גוטען, איז, באַשע גיטעל, אַ יושר, זאָלסט לכבוד דעם הייליגען יום־טוב, בענייען אַ מלבוש! עס איז, אי אַ יושר, אי אַ מצוה: דער שניידער וועט פערדיענען אויף פסח, און דו וועסט מקיים זיין ושמחת בחגך! וואָס, ניין?

וויל באַשע גיטעל האָבען אַ ישוב. דערמאַנט ער זי, אַז די בני ישראל, איידער זיי זענען אַרויסגעגאַנגען פון מצרים, האָבען זיי זיך געבאָרגט טייערע כלים, מלבישים און צירונג. צו וואָס? רוימט ער איהר איין: מאַקי לכבוד יום־טוב! לעגט זיך עס איהר אויף דער דעה, באַקט זי אַ ביסעל וועניגער מצות, גרייט זי אָן אַ קלענערען כבוד, גיעט אַביסעל וועניגער מעות־חטין און מאַכט זיך אַ ניי בגד מיט אַ זילבערנעם שלאַק. שבועות — זאָגט ער איהר — איז נאָך אַ גרעסערער יום־טוב, מתן תורה! קויפט זי זיך נייע פערל. עס געדענקט צו סכות, לאָזט זי זיך איבערמאַכען דאָס שטערנטיכעל, איבערנייהען דאָס ברוסט־טיכעל און קויפט צו אַ פּאָר בריליאַנטליך צו די אוירינגלעך... דערנאָך זאָגט ער איהר, אַז זי איז נישט יוצא קעגען שבת־קודש, ווייל שבת־קודש איז גרעסער פאַר'ן גרעסטען יום־טוב, — פאָלגט זי, און בעמיהט זיך אויף יעדען שבת־קודש אַ־ך עפּיס צו בענייען, האָטש אַ קלייניגקייט — אַ זיידען טיכעל אויפ'ן קאָפּ, אַ פישו! ראש־השנה און הושענא־רבה, — ווי קויפט מען עס ניט קיין נייע ווייסע אָדער העל־בלאָהע בענדער? און פורים איז אויך אַ יום־טוב, חנוכה אַ ודאי; אַ שפּאַס, אַ נס, וואָס עס איז געשעהן! דערנאָך קומט חמשה עשר בשבט, ל״ג בעומר... האָטש אין גלות, קיין ימים טובים פעהלען נישט!

היינט, אַז דער מאַן דאַרף אַהיים קומען, איז דאָך אַ ודאי אַ מצוה, זיך אויספוצען אין עסיג און אין האָניג, — אַיין אשה כשרה, אַ יודישע טאָכטער ברויך נושא־חן צו זיין ביים מאַן אין די אויגען... און בנוגע צו צירונג, האָט ער, דער יצר הרע, בעזונדערע טענות: באַשע גיטעל פלעגט אַמאָל האָבען אַ שווער טראָגען, זאָל זי זיך קויפען אַ שנירעל רובינדליך; דאָס איז דאָך, כידוע, אַ גרויסע סגולה אויף אַ לייכט טראָגען. אויך — עטליכע אַסמיראַלדליך, דאָס, ווייסט דו דאָך, איז אַ פּראָבּיער־שטיין

פאַר דער נשמה: וואָרום ווער עס טראָגט אַזאַ שטיין און איז, חס ושלום, מזנה, פלאַצט ער, דער שטיין; און האָט מען נאָר אַ שלעכטע מחשבה, פּירטונקעלט ער זיך, כּידוע... ווען זי נכשל ווערען אין אַ שלעכטע מחשבה, העט די וויסען תיכּף ומיד תשובה צו טהון! היינט איז דאָך איהר מאַן אלימלך גאַנצע חדשים אונטערוועגס, און עס קומט איהר אויס צו מאַכען השבונות מיט סוחרים, פאַר וואָס זאָל זי נישט האָבען אויף זיך עטליכע מאַפּיערליך, וואָס העלפען צו הכמה? באַשע גיטעל איז טאַקע אַ הכמה אַזוי אויך, אָבער וואָס מעהר איז אַוודאי געזונטער! און אַזוי אַנדערע שטיינער מיט אַנדערע סגולות. און דער עיקר דער שטיין פּירטה, וואָס זי דאַרף טראָגען, ווען דער מאַן איז אין דערהיים, ווייל דער אבן טוב גיט הן אין די אויגען, און מען ווערט זעהר געליעבט, אַז מען טראָגט איהם...

מיט איין וואָרט, ער האָט זי אַרויסגעפיהרט אויף אַ וועג—זאָל גאָט שומר ומציל זיין! זי האָט, וואָס גאָט גיט אַ טאָג, אַלץ מעהר געזונ-קען און געזונקען אין דער תאוה. און אַז דער בעל־דבר האָט געזעהן, אַז ער איז זי שוין בּייגעקומען, אַז זי איז שוין אין דער בחינה פון אַ גוט-געשליידערטען שטיין, וואָס לויפט שוין אַליין באַרג אָב מיט'ן כּה פון ערשטען שטויס, נעהמט ער און שטעלט זיך שוין אַוועק אין אַ זייט, און זי טהוט זיך שוין אַליין איהרס, און איז מקמץ אין צדקה, קאַרגט זיך און די קינדערליך דעם ביסען אין מויל אַריין; די יונגלעך גיט זי איבער צו ערגערע מלמדים, אַבי עס זאָל ביליגער קאָסטען, און לעגט דעם גאַנ-צען „האָב און גאָב" אין מלבושים און תכשיטין אַריין!

איז איהר נאָך וועניג, נעהמט זי און שאַפט־אָב די דיענסט, וואָס די האָט געהאַלטען, און שלאָגט איהר אַריין אין השבון אַלע שאָדענס, וואָס זענען געוועזען אין שטוב, יאָ שולדיג ניש ט שולדיג, און נעהמט צו, כּלומר'שט פאַר רחמנות, איין אָרימע יונגע יתומה, איין אויסגעהונגערט קינד, איהרס אַ נאָהענטע קרובה אפילו, און זאָגט איהר, אַז קיין שכירות וועט זי איהר ניט צאָהלען; נאָר דערפאַר, אַז עס וועט קומען די צייט, און עס וועט זיך טרעפען איהר זווג, וועט זי איהר געבען נדן און מתנות, און פון זיך אַראָב עטליכע קליידער, און וועט זי אַליין פירען צו דער חופה און אַקעגען טאַנצען מיט אַ קוילעטש... און נעהמט דערווייל דאָס שכירות פון דער יתומה און גיט אויס אויף איהר תאוה...

דער מאַן איהרער. דער חסיד אלימלך, האָט, פערשטעהט זיך, פון דעם אַלעם נישט געוואוסט, און אַזוי איז אַריבערגעגאַנגען אַ יאָהר נאָך

אַ יאָהר, ביז באַשע גיטעל איז קראַנק געוואָרען און האָט נישט געקאָנט רירען מיט אַ פֿוס.

זעהען זעהט אויס, אַז עס איז מן השמים געווען, אַז מען האָט די געוואָלט ראַטעווען, און דעריבער טאַקי האָט קיין שום רופא אויף אויף דער וועלט זיך אויף דער קרענק נישט פֿערשטאַנען. וואָרום אַזוי אין כּליות איז זי אויפ'ן גאַנצען לייב געזונד און פֿריש געווען; כּאחד האדם, געשלאָפֿען, געגעסען, אַלץ, אַלץ! און אפֿילו אויף די פֿיס האָט זי קיין וואונד, קיין פֿלעק, אפֿילו קיין שפּרענקעלע נישט געהאַט, נאָר בּירען זיך האָבען די זיך נישט געוואָלט, בּשום אופֿן נישט!

דאַכט זיך, עס איז די בּעסטע צייט, אויסגעהיילט צו ווערען פֿון דער תּאוה? אַז אַ יודענע קומט נישט, נישט אין גאַס אַריין, נישט אין שוהל אַריין, ליעגט אין דערהיים נאָכאַנאַנד,— וואָס טויג איהר קליידער און צירונג? פֿאַר די פֿיער ווענד?

איז אָבער די תּאוה אין איהר אַזוי שוין אַיינגעוואָרצעלט געווען, אַז זי ריכט זיך אַלץ אין איינעם, היינט-מאָרגען אויפֿצושטעהן פֿון בּעט און מאַכט זיך אַלץ נייע און נייע קליידער, און קויפֿט אַלץ, וואָס מען בּרענגט איהר אין שטוב אַריין, און דערווייל הייסט זי זיך אַפּאָר מאָל אין וואָך אויסלעגען די קליידער מיט דער צירונג אויף שטוהלען און בּענק פֿאַר'ן בּעט, און זי ליעגט אַזוי און קוקט, און שעפּט נחת דערפֿון... וואָס קלערט איהר, די אָרימע יתומה האָט געאַרבּייט דערבּיי עבודת פּרך..

איינמאָל, מען לעגט איהר אויס די קליידער, דערזעהט זי פּלוצלונג, אַז איהרע שענסטע מלבּושים, די סאַמעטענע און זיידענע, זענען אויס-געפּלעקט, אויסגעשמירט פֿון אַלערליי מאכלים און משקאות, און אויף טהייל ערטער—נאָך פֿערצעפּעט און צוריסען. מאַכט זי אַ געוואַלט, אַז עס קומען זיך שכנים און שכנות צולויפֿען אויף איהר געשריי און מען זעהט די צרה און עס בּלייבּט בּמוסכּם כּלם, אַז קיינער איז אין דעם נישט שולדיג, נאָר די יתומה, אַז „דאָס שטילע וואַסערל", מיט'ן יראת שמים פּנימ'ל, וואָס מען הערט נישט איהר קול אַ גאַנצען טאָג, וואָס קומט נישט, אויסער אַז זי געהט אין שליחות, אין גאַס אַריין,— אַז „דאָס שטילע וואַסערל רייסט די בּרעגעס". און טהוט זיך בּיינאַכט אָן דער בּעל-הבּית'טעס קליידער, און גנבֿ'ט זיך אַרויס, און געהט אין די גוטע הייזער, וואו מען פֿרעסט און זויפֿט און מען טהוט אַלדאָס בּייז... אַ קשיא אויף היינטיגע צייטען!— וואָרום דעמאָלט פֿלעגט מען אויך זאָגען „היינטיגע

ציימען", אַפּנים, אַז די וועלט ווערט וואָס אַמאָל ערגער! — נעהמט מען די יתומה, וואָס וויל זיך נישט מודה זיין, און מען זידעלט זי מיט אַזױנע ווערטער, וואָס מען דאַרף פאַר'ן מויל גישט ברענגען, בפרט שרייבען, און מען שלאָגט זי און מען הרג'עט זי. דערנאָך פיהרט מען זי צו'ם רב, און מען זאָגט עדות אַזוי און אַזוי, אַז קיינער נישט, נאָר זי; און והא ראיה — זי זעהט אַזוי דאַר און מאָגער אויס, ביי אַזאַ גוטס, ביי אַזאַ גבירה, ביי אַקרובה... על כן, מוז זיין אַז זי שלאָפט נישט גאַנצע נעכט און טרינקט און זויפט און טהוט כל העברות שבעולם... נעהמט מען די יתומה און מען גאָלט איהר אָב דעם קאָפּ, מען זאָל זי מאוס מאַכען, עס זאָל שוין קיינער אין איהר נישט נכשל ווערען און מען טרייבט זי אַרויס פון שטאָדט, מיט אַגעלופעריי און געפייפעריי, ווי דע־מאָלט דער שטייגער איז געווען.

אין דער צייט איז דער הסיד אין דערהיים נישט געווען, ער איז געזעסען אין לובלין ביים צדיק און האָט נישט געוואָלט אָבטרעטען בשום אופן, באשר בכן — ער מוז איהם געבען אַרפואה, שלמה פאַר באַשע־גיטעל זיין ווייב.

זאָגט איהם דער צדיק: ווייסט דו וואָס? פאָהר אַהיים און קום צוריק מיט דער פלונית'טע. דער מיין פון די ווערטער איז געווען אַזוי: דער צדיק האָט שוין אַפּאָר מאָל מתפלל געווען פאַר דער אשה און עס האָט נישט געהאָלפען און דערצו איז דער לובלינער צדיק גישט געוועהנט געווען. ערגער נאָך טהיילמאָלס האָט ער געפיהלט, אַז מען נעהמט דאָרט די תפלה און מען וואַרפט זי איהם צוריק אַראָב אין קאָפּ אַריין. האָט ער פערשטאַנען, אַז עס מוז זיין אַגרויסע מניעה, אַשטאַרקער קטרוג וועגען אַגרויסען המא. אַפּאָר מאָל האָט ער דאָרט געפרעגט: ווי הייסט? האָט מען איהם פשוט נישט געענטפערט! מוז שוין זיין גאָר אַטיעפער ענין, אַמאוס'ע זאַך, וואָס מען וויל נישט ברענגען איבער'ן מויל... און דער הסיד אלימלך ווייסט פון גאָר נישט! און אַזוי ווי דער לובלינער צדיק איז געווען אַגרויסער בקי אין הכמת הפרצוף, האָט ער זי געוואָלט זעהען עין בעין... וועט ער שוין זעהען וואָס ביי דער אשה איז אויפגעשריעבען אויפ'ן שטערן.

פאָהרט אלימלך דער הסיד אַהיים, און דינגט אַגרויסע בויד, און

בעט אויס די בויך, ווי אַ בעט: אונטען שטרוי, אויבען שטרוי — כרים וכסתות, און מען פאָהרט מיט צוויי פאַר פערד אין דער ברייט קיין לובלין.

אין איזשביצע, אין קראַסנאָסטאַוו און נאָך ערגיץ אין אַ שטעדטיל וואַרטען גרייט פרישע פערד צום איבערשפּאַנען, ווייל מען קאָן נישט נעכטיגען מיט דער הולגית אויפ׳ן וועג, און מען וויל אָנקומען קיין לובלין בכי טוב.

פאָהרט מען. נאָך דער לעצטער סטאַנציע אָבער פאַלט פלוצלונג אַראָב אַ שניי, פערליערט מען דעם וועג, פערבלאָנדזשעט מען אין אַ וואַלד, נישט אויס און נישט אַיין, און עס פאַלט צו די נאַכט — האָטש נעהם די אויגען אין די הענד און זוך אַ וועג: קיין לבנה, קיין שטערן... טראַכט מען, מען וועט בלייבען שטעהן און אָפּוואַרטען ביז טאָג, איז אָבער די שרעק גרויס פאַר גזלנים מיט חיות רעות, ווייל דעמאָלט איז נאָך געווען סאַמע געדיכטער וואַלד אין דער געגענד, בוימער עד לב השמים און צוזאַמענגעפלאָכטענע צווייגען, אַז ביי טאָג איז חשך געווען, האָבען זיך טאַקי געהאַלטען דאָרט גזלנים און חיות רעות, און ביי נאַכט ז״ג גאָר געווען סכנת נפשות.

ראַפּטום ווערען זיי דערפרעהט. פון דער וויטענס האָט זיך פלוצלונג בעוויזען אַ פייעריל און דאָס פייעריל וואַקסט, און עס בעווייזט זיך אַ צווייט און אַ דריט פייעריל — אַ סימן, אַז נישט וויט מוז זיין אַ קרעטשמע. פאָהרט מען צו דעם פייעריל. מען פאָהרט אַזוי, דערהערט מען כלי־זמר שפּיעלען, און אויך אַ גרויס געלעכטער; קומט מען נעהענטער — הערט מען אַ געטופּעריי, מען זינגט, מען שפּיעלט און מען טאַנצט אין קרעטשמע! באַלד האָט זיך די קרעטשמע אַליין אויך בעוויזען — עס פלאַקערן די שויבען. וואָס קאָן זיין די שמחה? מן הסתם זענען זיך פריצים צוזאַמענגעקומען און מען הוליעט אויפ׳ן פריצישען אופן! עס איז אפילו אַ סכנה צוזאַמענצוטרעפען זיך מיט אַזוינע לייט בשעת הדותא, נאָר אַלץ בעסער, ווי מיט חיות אָדער גזלנים אין וואַלד! פערפאָהרט מען פאַר דער קרעטשמע, הערט מען שוין בעסער; עס איז נישט קיין פריצים, די כלי־זמרים שפּיעלען יודישע זאַכען, אַלערליי שטייגערס... און אַ מאַרשאַליק איז משמח דעם עולם מיט גראַמען און רופט אויס צו כלה־טאַנץ!... וואָס זאָל איך אייך זאָגען, דעם חסיד מיט דעם בעל־עגלה איז פינסטער געוואָרען פאַר די אויגען, די מוטערס מילך איז אין זיי געווען גערונען געוואָרען! זיי האָבען באַלד פערשטאַנען, אַז דאָס זענען יענע לייט, וואָס פלעגען יענע צייטען, עהדער מען האָט אויס־

געהאַקט די וועלדער, שפּיעלען התונות אין פּערוויסטע קרעטשמעס...
זאָגט אלימלך צו זיין ווייב באַשע־גיטעל: הער, באַשע־גיטעל, מיר זענען אַריינגעפאַלען אין מיאוס׳ע הענד... געדענק־זשע, למען השם, אז מען טאָר זיי נישט ענטפערן, נישט אָננעהמען פון זיי קיין כבוד, אפילו נישט, חס ושלום, פערזוכען, ווייל מען ווערט באַלד נזוק. באַשע־גיטעל ליעגט נישט טו׳ט, נישט לעבעדיג און שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ, אז זי ווייסט... און געדאוונט האָט זי טאַקי, פון די ספרים הקדושים אין עברי־טייטש.
דערווייל שיטען זיך אַרוים פון קרעטשמע די מהותנים מיט די מהותנת־טעס, מיט׳ן בדהן, מיט די כלי־זמרים, מיט ברענענדיגע שטורקאַצען און רינגלען אַרום די בויד, און הויבען אויף דעם דעק, און הייסען זיך זאָגען „מזל טוב", און פערבעטען אין קרעטשמע אַריין אויף דער התונה... מהותנים בעטען, מהותנת׳טעס, און התן־כלה קומען אויך צו און בעטען מיט שעהנע רעד, מען זאָל זיי נישט פערשעמען, און דער בדהן זאָגט גראַמען און גלייך־ווערטלעך, און די מוזיק שפּיעלט צו, אז עס הילעכט אין גאַנצען וואַלד, און משרתים און סארווע׳ס טראָגען אַרוים אויף זיל־בערנע טעצלעך אין קריסטאָלענע און גאָלדענע כוסות אַלערליי משקה, און אַלערליי לעקיך און טאָרטען, און מען שטופּט זיי צום מויל צו: גאָט, געדמט, מאַכט ברכה, זייט אייך משמח!
און זיי ענטפערן נישט אַ וואָרט.
פּלוצלונג אָבער גיט באַשע־גיטעל אַ קוק, דערזעהט זי, אז די נשים פון דער הבריא, די כלה, די מחותנת׳טעס און אַזוי נשים־געסט, טראָגען אידרע בעסטע סאַמעטענע און זיידענע קליידער, און פערגיסען זיי מיט משקה, פערשמוצען מיט אַלערליי עסענוואַרג, און פערצעפען אָן וואָגען... בעפאַלט זי אַ גרייליך האַרץ־וועהטאָג, און קאָן זיך נישט איינהאַלטען און גיט אַ געשריי:
— רוצחים, גזלנים, מיין פּראַצע, מיינע קליידער!
מעהר האָט מען נישט געדאַרפט; מען האָט זי קוים דערפיהרט קיין לובלין. אויפ׳ן גאַנצען וועג האָט זי גע׳הלש׳ט און גע־הלש׳ט, און דאָס מויל רחמנא לצלן, האָט זיך איהר אויסגעקרומט... נוטה למות איז זי געוואָרען...
מען האָט זי קוים אַלעבעדיגע אַריינגעפיהרט צום רבי׳ן, און ער האָט באַלד פערשטאַנען די זאַך, און האָט געזאָגט דעם עולם, מען זאָל זיך אַראָפּנעהמען אַ מוכר, וואָרום אַ יודישע טאָכטער, אויב זי מאַכט זיך

נייע מלבושים, דארף זי די אלטע צוטהיילען אָרימע לייט, בפרט טאָר מען זיך נישט מאַכען קיין קליידער, וואָס מען קאָן נישט טראָגען. וואָרום, אַז עס הענגען אין אַלמער קליידער, וואָס מען נוצט נישט, קומען ביי־נאַכט יענע לייט און נעהמען זיי אַרויס און טהוען זיך אָן אין די קליידער און טאַנצען אין זיי אויף זייערע שמחות און התונות...

ווי באַשע גיטעל האָט דאָס דערהערט, האָט זי מצדיק געווען אויף זיך דעם דין, און אָנגענומען פאַר ליעב דעם טויט, און האָט נאָר געבעטען, ער זאָל אויף איהר מכפר זיין! און דאָס האָט איהה דער צדיק צוגעזאָגט!

נאָהענט פאַר דער פטירה, האָט זי צוגערופען איהר מאַן, דעם הסיד אלימלך, און האָט איהם דערצעהלט די מעשה מיט דער יתומה, און גענומען ביי איהם אַ האַנד תקיעת־כף, אַז ער וועט זי אויפזוכען, און געהמען זי פאַר אַ מאַמע צו זיינע קינדער, כדי מען זאָל איהר מוחל זיין דעם הטא קעגען איהר———

און דער הסיד אלימלך האָט געטהון איהר בקשה, און באַלד נאָך שבעה אויפגעזוכט די יתומה און האָט מיט איהר התונה געהאַט, און זי איז געווען אַ מאַמע צו זיינע קינדער די יתומים, און זיי האָבען נאָך זוכה געהאַט צו האָבען נייע קינדער, און האָבען זיי מגדל געווען לתורה, לחופה ולמעשים טובים.

אויף אַלע יודען געזאָגט!

אראבּגעלאָזטע אויגען.

1.

גאָר גאָר פאַרצייטען, האָט עטליכע מייל אונטער פּראָג, געוואָהנט אין אַ דאָרף, איינער אַ יוד, אַ געוויסער יהיאל־מיכל, וואָס האָט געהאַלטען די קרעטשמע אין דאָרף.

און דער פּריץ איז נישט געווען קיין פּראָסטער פּריץ, גאָר אַ שם־דבר — אַ גראַף, האָט טאַקי יהיאל־מיכל געהאַט פּרנסה בשפע, ווי מען זאָגט: מיט אַ שמיץ, און איז געוואָרען אַ גאַנצער „יש״ — אַ בעל־צדקה, אַ מכניס־אורח, און ימים־נוראים, אַז ער פלעגט אַריינפאָהרען קיין פּראָג, לאָזט ער זיך קאָסטען אין שטאָדט. און קיין עם־הארץ איז יהיאל־מיכל אויך נישט געווען, ווערט ער אַ שטיקעל איינגעהער ביים רב און ראש־ישיבה, קויפט ער ביי איהם אתרוגים, מצה־שמירה וכדומה... בעט ער ביי איהם בנים זכרים אויך. זעהט אָבער דער ראש־ישיבה ברוח־הקודש, אַז דעם יוד איז נישט בעשערט קיין נחת פון קינדער, און בנים זכרים, פון וועלכע מען האָט קיין נחת נישט, איז טאַקי „טוב להם שלא נבראו״,— זאָלען זיי בעסער אויף דער וועלט נישט קומען. זאָגט ער איהם פּשט־פּשוט אָב. פאַלט יהיאל־מיכל אריין אין עצבות, טרייסט ער איהם און זאָגט איהם: „דערפאַר, יהיאל־מיכל, אַז גאָט וועט דיר העלפען, און וועסט אָנקלויבען נדן כּדבעי, און וועסט קומען צו מיר און בעטען, וועל איך דיר אויסקלויבען איין איידעמעל, אַז דו וועסט קיין חרטה נישט האָבען!״

נו, פאָהרט ער אַהיים אַ ביסעל געטרייסט. צוויי מיידלעך האָט ער, מאַכט ער זיך אַ קניפּעל אויף נדן, פריהער פאַר דער עלטערער, דערנאָך פאַר דער יונגערער. מילא — איידעמס בני־תורה איז אויך נישט קיין שפּאַס.

זאָמעלט ער, און גאָט העלפט. און אַז ער קומט צו די ערשטע חמש מאות טאַלער, זאָגט ער צו דבשה'ן זיין ווייב:

— עס איז געקומען די צייט, התונה צו מאַכען אונזער עלטערע טאָכטער נחמה.

זאָגט דבשה, אַז עס איז זעהר גלייך. און מען רעכענט: דריי מאות נדוניא און שתי מאות אויף הלבשה און מתּנות פאַר התן-כלה, התונה-הוצאות, רה"ש וכדומה... און אַ סעודה פאַר אָרימע לייט וועט מען מאַכען — פראַג זאָל געדענקען!

נישט אַזוי אָבער געשווינד טהוט זיך, ווי עס רעדט זיך. עס מאַכען זיך, ווי דער שטייגער איז, מניעות. דער פריץ שיקט אַהין, שיקט אַהער; דערווייל מאַכען זיך שנייען און פערשיטען די וועגען; זומער-צייט פאַלען רעגענס; קומט גאָר אָן הג'ע, קאָן מען די קרעטשמע נישט פערלאָזען... מיט איין וואָרט: נישט אַזוי געשווינד מאַכט זיך עס, און דערווייל, ווי דער שטייגער איז: אַ מענש דענקט און גאָט לענקט...

2.

נחמה, דעם אַרענדאַרס עלטערע טאָכטער, איז אַפילו זעהר ווערטה צו בעקומען אַ התן פון פראַגער ישיבה: אַ מיידעל — אַ גאָלד, אַ גוטע נשמה, אַ שטילע. די גוטקייט קוקט איהר פון די שטילע אויגען אַרויס, און זי לאָזט זיך מדריך זיין, טאַקי: וואָס דער טאַטע הייסט, וואָס די מאַמע הייסט און אַלע גוטע פרומע לייט, וואָס שטעלען צו אָב אין קרעטשמע הייסען... זי נעהמט הלה מיט כּונה, בענשט שוין שבת-ליכט, זאָגט שוין עברי-טייטש ווי אַ וואַסער, מיט איין וואָרט: זי איז ווערטה די תּופה-שטאַנגען...

זי איז ווערטה, ווערענד ביי דער יונגערער טאָכטער שניידט זיך אַ ביסעל אין דער קרום. קיין שלעכטס, הס ושלום, נישט; נאָר אַזוי: עפּעס אַ משונה'דיגע בריאה, אַ פערטראַכטע, אַ פער'חלומ'טע, אַלץ פאַלט איהר פון די הענד... טהיילמאָל לאָזט זי אַראָב די ברעמען און געהט אַרום מיט אַ בלאַס פּנים ווי אַ קרייד, ווי אויפ'ן עולם הדמיון; רופט מען זי — גלייך מען וואָלט זי פון יענער וועלט אַראָבגערופען, ציטערט זי און פאַלט ממש פון די פיס... און אַמאָל גיט זי אַ קוק אויף אַ מענשען מיט אַזוינע אויגען, מיט אַזוינע שטאַרקע און שטעכענדיגע אויגען, אַז עס ווערט פּשוט נישט היימליך!

און אַ התחלה פון מדות מגונות אויך: עס איז זי ניט אָבצוטרייסען פון קרעטשמע. בפרט ביי נאַכט, ווען מען שפּיעלט און טאַנצט. גאַנצע נעכט וואַלט זי געזעסען און די אויגען זיך אויסגעקוקט, ווי די יונגע פויערן שטיפען מיט די שיקסעס, טאַנצען אַ ראָד, אַ שווינ-דעלדיגען ראָד, און זינגען אַריין זייערע געזאַנגען, אַז די קרעטשמע הילעכט און ציטערט....

און געדמט מען זי אַריין איבער געוואַלט אין אַלקער, און מען לייגט זי שלאָפען מיט נחמה'לען אין בעט, ליעגט זי מכלומר'שט מיט פערמאַכטע אויגען, ביז יענע שלאָפט אַיין. קוים שלאָפט יענע אַיין, שפּרינגט זי אַראָב פון בעט, זומער און ווינטער, באָרוועסערהייד, און קוקט אַריין דורכ'ן לאָך פון שליסעל, דורך אַ שפּאַרע אין טהיר, צי אין פרייסישען ווענדטעל. טרעפט זי די מוטער, און רייסט זי אָב, ברענט אידה דאָס לייב ווי אין אַ פייער און די אויגען שפּריצען מיט פונקען, אַז דבשה דערשרעקט זיך און לויפט צוריק אַריין צו יהיאל-מיכלען און דערצעהלט איהם.

— מען זאָל קאָנען פריהער התונה מאַכען די יונגערע! — זיפצט יהיאל-מיכל.

— מען דאַרף עמיצען פרעגען! — ענטפערט דבשה...

דערהווייל מאַכען זיך ווייטער מניעות, ביז עס טרעפט זיך אזא מעשה:

3.

דער פריץ פון דאָרף, דער גראַף, הייסט עס, האָט געהאַט אַ זוהן אַ בן-יחיד, האָט ער איהם אויפגעצויגען אין פּאַריז, ווי דעמאָלט דער שטייגער איז געוועזען ביי גרויסע פריצים. קומט ער צופאָהרען איין מאָל אין יאָהר אויף אַ קורצע צייט, אויף וואַקאַציע, זעהט מען איהם אויך נישט: אַ יונגער פריץ, רייט ער אַרום טעג און נעכט אין די וועלדער אויף געיעג. די פעלעכלעך פון די האָזען און אנדערע היות קריגט יהיאל-מיכל פון קיך אַרוים בחצי חנם.

מאַכט זיך איינמאָל אָבער אַ גרויסע היץ — פייער איז געפלויגען אין לופטען; רייט ער דורך איבער'ן וועג ביי דער קרעטשמע, פאַלט איהם אַיין, שפּרינגט ער אַראָב פון מילך-ווייסען פערד, בינדט עס צו צו דער

צוים, און שפּרינגט אַריין אין קרעטשמע, און הייסט זיך געבּען אַ גלאָז מעד.

דערלאַנגט אידם יחיאל־מיכל מיט ציטערדיגע הענד אַ גלאָז מעד. נעדמט דער יונגער פּריץ צום מויל און גיט אַ זופּ, און פערקרימט זיך; בּיי זיין פאָטער אין קעלער איז פערהאַן, אפנים, בּעסערער מעד, נאָט ווייסט ווי אַלט ער איז. ער וואָלט אפשר דערלאַנגט מיט'ן גלאָז יחיאל־מיכ'ען אין קאָפּ אַריין, דערזעהט ער אָבּער מלכּה'לען, ווי זי זיצט אַזוי אין עק קרעטשמע מיט פערשטאַרטע אויגען און אַ וויים פּנימ'ל. שטעלט ער אַוועק געלאַסען דאָס גלאָז, וואַרפט אויפ'ן שענק־טיש אַ האַרטען טאַ־לער, און גיט אַ פרעג:

— משה (בּיי גרויסע פּריצים הייסען אַלע יודען משה), דאָס איז דיין טאָכטער!

ווערט יחיאל־מיכל'ען אַלאָך אין האַרץ, שטאַמעלט ער, נעבּיך: „יאָ, יאָ, מיין טאָכטער“. און דער יונגער פּריץ קוקט און קוקט, און רייסט פון מיידעל קיין אויג נישט אָב. און צו מאָרגענס קומט ער ווייטער טרינקען מעד... און אַזוי אויפ'ן דריטען, און פיערטען טאָג... נעדמט מען דאָס מיידעל און מען בּעהאַלט פון אידם, בּייזערט ער זיך, ער זאָגט גיט פאַר־וואָס, נאָר ער דרעהט די שוואַרצע וואָנסעלעך און בּליצט מיט די אויגען. גיט ער אַמאָל אַ זאָג: אַז יחיאל־מיכל צאָהלט וועניג פאַר די קרעטשמע... אַז פּראָגער יודען בּיעטען גרויסע הוספות... און דאָס איז אמת געווען, נאָר דער אַלטער פּריץ האָט זיי קיינמאָל נישט געלאָזט איבּער דער שוועל; אַ גרויסע זאַך: אַ יוד זיצט, זאָל ער האָבּען פּרנסה... ווערט יחיאל־מיכל'ען נישט היימליך. בּפרט אַז מלכּה'לע געהט נאָך מעהר אַרום אויפ'ן עולם הדמיון, רעכענט ער טאַקי, צו פאָהרען זיך מתיעץ זיין קיין פּראָג. מאַ־כען זיך אָבּער ווייטער מניעות, און דער יונגער פּריץ קומט אַלע יע־דען טאָג און איינמאָל גיט ער פון דער העלער הויט אַ זאָג:

— משה, פערקויף מיר דיין טאָכטער!

טרייסעלט זיך יחיאל־מיכל'ען די ווייסע בּאָרד, און עס ווערט אידם חושך אין די גרויע אויגען.

לאַכט ער, דער פּריץ:

— זי הייסט עסטערקע? — פרעגט ער.

— ניין, מלכּה הייסט זי...

— זאָל זיך דיר דאַכטען, — זאָגט ער, — אַז זי הייסט אסתּר, און

דו = מרדכי, און איך — אחשורוש... וואָס? מיין נישט, איך וועל אידר אַרויפזעצען אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ! גאָר דו קריגסט די קרעטשמע אומזיסט און אויף אייביג, פאַר קינדער און קינדס-קינדער!
און ער גיט איהם אַ צייט, אויף ישוב..

4.

זעהט יהיאל-מיכל, אַז עס איז שלעכט, שפּאַנט ער פאַרטאָג איין פערד-און-ביטקע, האַפּט זיך אַראָב קיין פּראָג, פערפאָהרט גלייך צום רב און ראש-ישיבה. טרעפט ער איהם ביי דער גמרא, געהמט ער „שלום-עליכם" און גיט תוך כדי דבור אַ פרעג:
— רבי, צי מעג מען התונה מאַכען אַ יונגערע פאַר איין עלטערע?
לעגט דער ראש-ישיבה די עלענבויגען אויף דער גמרא און ענטפערט איהם:
— ניין, יהיאל-מיכל, לא יעשה כן במקומנו... נישט קיין יודישע זאַך. און דערמאַנט איהם די מעשה מיט יעקב ולבן.
— איך ווייס — זאָגט יהיאל-מיכל — אָבער אַז מען מוז?
— דהיינו?
נעהמט יהיאל-מיכל און גיסט אויס פאַר'ן פּראָגער צדיק זיין ביטער האַרץ, דערצעהלט איהם אַלץ כהויה. פערטראַכט זיך דער פּראָגער צדיק און זאָגט:
— מילא, בשעת הדחק שאני!
דערצעהלט יהיאל-מיכל דעם צדיק „את כבוד עשרו", וועגען די ה' מאות טאָלער, און דערמאַנט איהם זיין צוזאָג וועגען אויסקלויבען אַ חתן פון דער ישיבה.
פערטראַכט זיך דער פּראָגער צדיק, שפּאַרט אָן אויף אַ ווייל דעם קאָפּ אויף די עלענבויגען איבער דער גמרא און הויבט אויף דעם קאָפּ און זאָגט איהם:
— ניין, יהיאל-מיכל, דאָס קאָן איך נישט.
— פאַר וואָס, רבי, — פרעגט יהיאל-מיכל פערציטערט: — האָט דען מיין מלכה'לע, חס ושלום, אַ זינד אויף דער נשמה? אַ יונג קינד, אַ יונג ביימעלע, ווי מען בויגט עס...
— חס ושלום! — ענטפערט דער ראש-ישיבה — איך זאָג נישט,

אז זי האָט, חס ושלום, געזינדיגט, דאָס האָב איך בכּוונה נישט געהאַט... נאָר עס פּאַסט נישט. הער, יחיאל-מיכל, דיין טאָכטער האָט נישט געזינדיגט, אָבער, אָבער אָנגערירט, פערשטעהסט דו, אַביסעל אָנגערירט איז זי דאָך... און דער עיקר — זאָגט ווייטער דער ראש-ישיבה — מיין איך דיין טובה דערמיט. ווארום השגחה דאַרף דיין טאָכטער. השגחה פון אַ מאַן, און טאַקי פון אַ מאַן — אַ מענש, אַ סוחר... הויץ דעם — השגחה פון שווער און שוויגער.... פון שטוב-לייט... ווי עס איז, מען דאַרף איהר אַרויסשלאָגען פון קאָפּ... זי דאַרף דעריבער אַריינקומען אין אַ הויז... אין אַ הויז מיט אַסך אויערן און אויגען... מיט'ן יצר-הרע, אַז ער האַפּט זיך אַריין, מוז מען שטאַרק מלחמה האַלטען... עס איז אַ מין בּיטערער הריין, מען זיהט איהם נאָר איין מאָל, און וואַקסען וואַקסט ער אייביג... דו רייסט, און ער וואַקסט!... וואָס, ניין?

יחיאל-מיכל מוז, נעביך, צושאָקלען מיט'ן קאָפּ אויף יאָ.

— און אַצונד, — זאָגט ווייטער דער צדיק, — הגע בעצמך, לעג צו קאָפּ, יחיאל-מיכל. למשל, איך וויל זיין אַ גוטער, און האַלטען וואָרט, — עס איז דאָך נאַריש, צוגעזאָגט האָב איך דיר, — און איך וויל זיין אַיין עומד בדבורי און טהון דיין רצון; און נעהם, און גיב דיר פאַר אַיי-אידעם אַ בחור פון דער ישיבה. הייסט עס: אַיין אָרים-בּחור, אַ פערלאָזט יונגעל... נו, וועט גוט זיין?

װאָס איז דאָס יונגעל? אַ בּן-תּורה... ער וועט זיצען און לערנען.... מעהר ווייסט ער נישט און וויל נישט ויסען, און ער טאָר נישט ויסען.....

און וואו וועט וואָהנען דאָס פּאָר-פאָלק?

צו דיר אין דאַרף אַריין אויף קעסט וועסט דו דאָך דאָס פּאָר-פאָלק נישט נעהמען?

— אַוראי נישט, כּל זמן דער יונגער פּריץ איז דאָ!

— און ווער ווייסט, ווי לאַנג ער וועט זיין?! אַ קשיא אויף אַ פריץ! זיי, אַז עס פאַלט עפּעס אין די אויגען אַריין! ער האָט אַנדערע זאָרג? פּרנסה פעהלט איהם?... הכלל צו זיך אויף קעסט נישט. לאָזט דו זיי איבער אין פּראָג. דינגסט אַ דירה און לאָזט זיי איבער, און שיקסט אויף פּרנסה. נו, וואָס טהוט דאָס פּאָר-פאָלק? ער, דער יונגער-מאַן, זיצט ימים ולילות אין בּית-המדרש, על התּורה ועל העבודה — און זי? דאָס יונגע ווייבעל, וואָס טהוט? וואָס פאַר אַ הוריות טראַכט זי? אויף וועלכען עולם הדמיון געהט זי אַרום?

— געגעכט, רבי — איז יהיאל־מיכל מודה מיט אַ הייזעריג קול. — וואָס דען טהוט מען?

— וואָס עס לאָזט זיך! — ענטפערט דער ראש־ישיבה. — און איך וועל דיר העלפען. איך אַליין וועל שיקען נאָך אַ שדכן און זאָגען איהם, וואו אַהין ער זאָל געהן... עס זאָל זיין אַ הויז מיט מענשען, מיט אַ שטאַט, מיט אַביסעל עולם־הזה, נאָר בהיתר, נישט באסור... וועסט זעהן, מיט זיין ליעבען נאָמענס הילף!

— דערפאַר, יהיאל־מיכל, — טרייסט ער איהם, — אַז דו וועסט קומען צו מיר וועגען דער צווייטער טאָכטער, און גאָט העט דיר העלפען און וועסט האָבען אַ קניפעל — קריגסט דו, זאָג איך דיר, אַ הדר, מיט גאָלד אָכצוועגען...

דערווייל מאַך התונה...

5.

וכך היה.

אויפ'ן ראש־ישיבה'ס בעראַט, און בסוד סודות האָט מען מיט מלכה'ן אַ בעל־בת'ישען שדוך געטהון. און מלכה האָט ביז דער לעצטער רגע נישט געוואוסט, נאָך וואָס עס קומען שניידער און מעסטען איהר אָן קליידער, און פאַר וואָס מען וועקט זי אויף פאַרטאָג און מען פיהרט זי אַוועק קיין פראָג...

און אַז זי האָט שוין פערשטאַנען, וואָס דאָס בעטייט, האָט זי אויך קיין וואָרט נישט גערעדט. די יונגע נשמה האָט זיך ביי איהר ווי אָבגעשלאָסען.

וואָס עס האָט זיך ביי איהר אין האַרץ געטהון, האָט קיינער נישט געוואוסט; אָבער פון אויבען־אויף, האָט זיך געדאַכט — אויף אַלע בנות ציון געזאָגט! טאַקי מיט אַלע מעלות... אַביסעל צו בלאַס, עפּעס שטענדיג די אויגען אַראָבגעלאָזט — מאַלע וואָס? פריהער האָט עס געהייסען כלה־חן, דערנאָך: אַזוי האָט זי שוין זיין ליעבער נאָמען בעשאַפען, און סיי ווי סיי — אַ יפהפיה! אַ פערנעמעניש! און אדרבא! זי געהט אַהן דער שוויגער נישט קיין טריט, זי בעט זיך אפילו קיינמאָל גאָר נישט אויס... וואָס מען גיט איהר, עסט זי; וואָס און ווען מען דערלאַנגט איהר, טרינקט זי; און וואָס פאַר אַ קלייד מען וויל, טהוט זי אָן. ציכטיג, שטיל און שען.

און שבת, אַז זי טהוט אָן דאָס שוואַרץ-אַטלעסענע קלייד מיט דער גאָל-דענער שפּאַנגע, נעהמט אויפ'ן אַלבּאַסטער-ווייסען האַלז די פּערל, און עס בּאַמבּלען זיך איהר בּיי די אויערען די בּריליאַנטענע אוירינגלעך, בּלייבּען ווייבּער שטעהן אין די גאַסען, און גאַפּען, און מען זאָגט: אַ פּרינצעסין...
און זי — גלייך מען מיינט נישט זי, געהט זיך ווייטער שטיל און ציכטיג, צווישען שוויגער און שוועגערינס אין דער ווייבּערשער שוהל אַריין, שטעלט זיך נעבּען דער שוויגער בּיי דער קראַטע און לאָזט אַראָבּ די זיידענע בּרעמען, און עפּענט מיט'ן ווייסען הענדטעל די זילבּערנע קלאַמרעס פון סדור מיט'ן גאָלדענעם שניט, און די ליפּלעך הויבּען אָן צו ציטערן, צו ציטערן...

און אַ גאַנצע וואָך? יעדען פאַרנאַכט?

— וואוהין ווילסטו היינט געהן שפּאַציערען, מלכּה?

זי זאָגט נישט וואוהין; וואו מען געהט. געהט זי... און אַז מען געהט פאָרבּיי פאַר פענסטער מיט צידרונג, שטעלען זיך אַלע אָבּ און קוקען, מלכּה נישט. זי שטעלט זיך אָבּ, ווייל זיי שטעלען זיך אָבּ, אָבּער קוקען, קוקט זי אין דער לופט אַריין...

זאָגט מען: וואָס דאַרף זי צירונג, זי אַליין איז צירונג!

בּפרט, אַז דער יונגער-מאַן פיהלט אָהן איהר די נשמה נישט. ער היט זי, ווי אַיין אויג אין קאָפּ, ווי דאָס שוואַרץ-אַפּעל אין אויג...

און אַזוי אַלץ...

פון אויבּען אָבּגעטאָקט, אָבּגעשניצט און ריין, ווי שענער קריסטאַל... אָבּער אינעווייניג?

אינעווייניג איז געלעגען די קרעטשמע מיט'ן געזאַנג און טאַנץ און געשפּילעריי... אין האַרץ האָט צווישען איהר און דער וועלט אַרומגע-שוועבּט דער פּאָרטרעט פון יונגען פּריץ... קוים פערמאַכט זי די אוי-גען, צי אין שוהל בּיי דער קראַטע, צי מוצאי שבת צו „גאָט פון אברהם“, צי בּיי שבת-ליכט בּענשען, צושפּילט זיך אין איהר דער כּח-הדם, טאַנצט זי, רחמנא ליצלן, מיט'ן פּריץ, און מיט'ן ראָד אין קרעטשמע נאָך שניט.... אָדער זי רייט מיט איהם צוזאַמען, און טרייבּט, אויפ'ן ווייסען פערד ווי אַ מילך, איבּער וואַלד און טהאָל... און בּפרט, אַז עס גענעהנט זיך צו איהר דער מאַן, אין דער רגע שליעסט זי די אויגען צו און האַלזט, און קושט — וועמען? דעם יונגען פּריץ האַלזט זי און קושט...

בּעט זיך בּיי איהר דער יונגער מאַן — איהרע שענע אויגען האָט ער ליעבּ געהאַט — בּעט ער זיך: ליעבּען מיינס, עפען דיינע שענע

אויגען, דיינע שויערען פון גן־עדן אויף! — בשום אופן נישט! וויל ער אמאָל (אַ יונגער מאַן!) אויספיהרען, וויל ער זיך מכלומר'שט אָברוקען, האַלט זי איהם מיט די אָרימס, ווי מיט צוואַנגען... דערשרעקט ער זיך פלוצלונג און וויל זיך אויסרייסען, בעט זי זיך מיט אַ פערהלש'ט קול:

— פריץ מיינער, אָדלער מיינער!...

מיינט ער — אַזוי ליעב האָט זי איהם, אַז ער איז איהר פריץ, איהר אָדלער... „דאָרף־לשון" — טראַכט ער. און זאָל זי נישט עפענען די אויגען, אַז זי שעמט זיך!

6.

און אַזוי האָט מלכה אָבגעלעבט אַ יאָהר נאָך אַ יאָהר. קיין קינדער האָט זי נישט געהאַט און געלעבט האָט זי — נישט מיט'ן מאַן...

צו וואָס איז דאָס געגליכען?

צו איין עפּעל, וואָס העננט, דאַכט זיך, געזונד און פריש אויף אַ גרינער צווייג, אויף אַ גאָלדענעם עפּעל־בוים, און די הויט פון אויבען איז גערויטעלט, ווי דער מזרח איידער די זון בעוויזט זיך, און אַ פרישער הויך, ווי פון גן־עדן, ליעגט אויף איהם: אַזוי שמעקענדיג, אַזוי פערנעמיש, אָבער אין אמת'ן אַריין איז געזונד און פריש נאָר די הויט, די שאָל פון אויבען, אינעווייניג אָבער האָט שוין אַלץ דער וואָרם אויסגעגעסען...

אָבער פונקט להיפך האָט זיך אויסגעשניטען דאָס מזל פון יהיאל־מיכל'ס עלטערער טאָכטער — נחמה. ביי יהיאל־מיכל'ען אַליין האָט זיך אַלץ איבערגעקעהרט, און, ווי עס טרעפט זיך, דוקא מיט דער פוטער אַראָב...

אָבגעשפּיעלט און אָבגעטאַנצט אין פּראָג, איז יהיאל־מיכל אַהיים געפאָהרען פון פּראָג אין גאַנצען מיט עטליכע מטבעות אין קעשענע, און ווי ער קומט צו צו דער גרעניץ פון דאָרף, דערזעהט ער, ווי זיין גאַנץ כלי־בית מיט די בעטען, מיט די טישען און בענק פון קרעטשמע ליעגען אויפ'ן פרייען פעלד און אַ פייער פון פּריצ'ס הויף שטעהט דערביי ווי אַ שומר.

און דער שומר לאָזט איהם שוין נישט אַריינפאָהרען אין דאָרף אַריין...

עס ווייזט זיך אַרויס, אַז בשעת ווען ער האָט געטאַנצט אויף דער יונגערער

טאָכטערס התונה, האָט איהם דערווייל עמיץ אויסגערונגען די קרעטשמע, אַ גרויסע הוספה געגעבען, און דער יונגער פריץ האָט איבערגעדייבערט דעם אַלטען פריץ, ער זאָל נעהמען די הוספה... און דער יוד זיצט שוין אין קרעטשמע!

הויבט אָן דאָס ווייב מיט דער טאָכטער צו וויינען, צו הלש'ען. בעט זיך יהיאל־מיכל ביים שומר, ער זאָל איהם האָטש אַריינלאָזען אַ וואָרט ריידען מיט'ן אַלטען פריץ, נעהמט דער שומר אַראָב די ביקס, וואָס האָט איהם געהאַנגען אויף די פּלייצעס, און זאָגט: ער וועט שיסען! ער וועט מוזען שיסען, זאָגט ער.

אַ היימישער פויער געווען, טרעדהרען אין די אויגען האָט ער געהאַט; נאָר אַז דער פריץ האָט געהייסען, וואָלט ער אַוודאי געשאָסען! זעהט יהיאל־מיכל, אַז עס איז פערפאַלען, און צוריק אַריינפאָהרען קיין פראָג האָט ער נישט מיט וואָס, נאָך דער התונה איז איהם קוים עטליכע רענדלעך געבליבען: און מיט זיין אָרימקייט דער אויסגעגעבענער טאָכטער די אויגען פערשוואַרצען, וויל ער אויך נישט — נעהמט ער דאָס ווייב און נחמה'ן, די טאָכטער, און פאָהרט מיט זיי אַריבער צו אַיין אַנדערן פריץ אין אַ דאָרף אַריין, נאָך ווייטער פון פראָג, און בעט ביים פריץ רשות, און עפענט זיך אַ געוועלבעל מיט זאַלץ, בעקער־ברויט און אַנדערע קליינע סחורות, אין דאָרף, און לאָזט איבער דאָס געוועלבעל אויפ'ן ווייב מיט דער טאָכטערס בעראָט, ער אַליין אָבער לאָזט זיך אויף דער וועלט, צו פּראָצעסירען מיט יענעם פריץ, ווייל דער קאָנטראַקט איז נאָך ניט געווען אויסגעגאַנגען, און אויך צו האָבען דין־תורה'ס מיט'ן יודען, וואָס האָט איהם משיג־גבול געווען... נאָר עס געהט נישט אַזוי געשווינד, ווי עס רעדט זיך, בפרט מיט לידיגע הענד. געדויערט אַ פּאָר יאָהר; פערשפּיעלט ער דעם פּראָצעס מיט'ן פריץ און זיצט אָב אַ צייט אין תפיסה פאַר די הוצאות פון פּראָצעס; דעם דין־תורה געגען משיג־גבול, געווינט ער סוף כל סוף, נאָר דער משיג־גבול וויל בשום אופן יצד דעם פסק נישט האַלטען; און דער פּראָגער צדיק, וואָס האָט כח געהאַט צו נויטען, איז דערווייל נסתלק געוואָרען, און פּראָג זוכט און זוכט אַ רב, און קען דערווייל נישט צוקלויבען זיך, און לית דין ולית דין. קומט ער, יהיאל־מיכל, אַהיים נאָך אַ פּאָר יאָהר, אַיין אויסגעמאַטערטער, אַיין אויסגעהונגערטער און לעגט זיך קראַנק אין בעט אַריין, און ליעגט אָב אַ פּאָר וואָכען און שטאַרבט; לעבט איהם דאָס ווייב זיינס לאַנג נישט איבער,

און נחמה ווערט אַ יתומה, איינע אַליין אין דאָרף, ווי אַ שטיין, און לייזען לייזט מען נישט... עס איז נישט דאָ פאַר וואָס צו לייזען... און די יונגע פויערן, דיט זי איז אַליין געבליבען, לאָזען זי נישט רוהען, טרייבען קאַטאָוועסלעך, בייזערן זיך, פאַר וואָס זי לאָזט זיך נישט אָנריהרען, די יודישע קבצנ'טע...

שרייבט זי איין בריעף און אַ צווייטען צו דער שוועסטער קיין פראָג, לעבט אָבער די שוועסטער אין פראָג, ווי מיר ווייסען, אין אַ עולם התוהו און לייענט נישט קיין בריעף... בעקומט די פערלאָזטע יתומה קיין תשובה נישט; הויבט זי זיך אויף ביי נאַכט און פערמאַכט דאָס ליידיגע קרעמיל און גנב'עט זיך פון דאָרף אַרויס צו פוס; זי לאָזט זיך געהן אויף גאָט'ס בעראָט, אַז זי וועט טרעפען צו דער שוועסטער קיין פראָג, אַ שוועסטער איז דאָך קיין שטיין נישט...

ד.

רעדט זי אַזוי מיט אַ שטיקעל ברויט אין דער האַנד פון דאָרף אַרויס, קומט זי צו צום וואַלד, האָט זי מורא פאַר חיות רעות. געהט זי נישט טיעף אין וואַלד אַריין, גראַבעלט זי זיך אַרויף אויפ'ן ערשטען בעסטען בוים, און וויל איבערוואַרטען, ביז עס וועט טאָג ווערען, צווישען די צווייגען אויפ'ן בוים. ליעגט זי אַזוי אַ ווײַלע; דערהערט זי, אין מיטען קריאת-שמע לייענען, ווי הינד בילען און לויפען. און דאָס געלויפעריי און געבילעריי קומט אַלע מאָל נעהנטער; פערשטעהט זי, אַז עס איז אַ געיעג פון פריצים אויף חיות אין וואַלד. פערשטופט זי זיך נאָך טיעפער צווישען די צווייגען. און דאָס געיעג קומט אַלץ נעהנטער און נעהנטער, און אַ גאַנצע מחנה הינד שפרינגט צו צום בוים, און הויבט אָן שטאַרק צו בילען; און צוויי רייטער קומען געשווינד אָן צורייטען, כדי צו זעהען, וואָס די הינד בילען אַזוי און לויפען אַזוי אַרום בוים. און די צוויי רייטער זענען צוויי יונגע פריצים געווען, און זיי האָבען אַרויסגעקלעטערט אויפ'ן בוים, און האָבען זי אַראָבגענומען איבער-געוואַלט, און פייער געמאַכט, און בעטראַכט, ווער דאָס איז; האָבען זיי געזעהן, אַז עס איז אַ יודיש קינד, און זעהר אַ שען מיידעל, נאָר איין אויסגעהונגערטס. זאָגען זיי איהר, אַז זיי וועלען איהר, חס ושלום, קיין שלעכטס נישט טהון, וואָרום זי לייכט אין דער פינסטער ווי אַ מאָרגענשטערן... אַז מען דאַרף זי נאָר איבער-

טהון, וועט זי שיינען ווי אַ מלכּה, און שמעקען ווי אַ רויז... ווערט איהר, פערשטעהסט זיך, אַ לאָך אין האַרץ. דערווייל, הערט זי, צוקריעגען זיך די יונגע פּריצים: יעדער וויל זי נעהמען צו זיך, יעדער טענה'ט, אַז זי איז זיין, אַז דאָס האָט זי זיין הונד צום אַלעם ערשטען דערשפּירט... בּלייבּט, זיי זאָלען זיך שיסען, און ווער עס וועט לעבּען בּלייבּען, דער זאָל זי נעהמען. שטעלען זיי זיך איינער קעגען צווייטען און ווילען שוין אָנהייבּען צו שיסען. האָבּען זיי אין מיטען אַ ישוב, זיי וועלען בּעסער ציהען קניפּלעך. ציהען זיי קניפּלעך, און איינער, וואָס האָט אַרויסגעצויגען דאָס קניפּעל, האָט זי אַרויפגעצויגען צו זיך אויפ'ן פערד און איז מיט איהר גאַלאָפּ אַוועקגעריטען צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין... חלש'ט זי...

און אַז זי האָט זיך צו מאָרגענס אויפגעכאַפּט בּיים פּריץ אין פּאַלאַץ — — — — — — — —

— — — — — — — —

8.

און אַז זי איז בּיים פּריץ אין פּאַלאַץ צו זיך געקומען, און דערזעהן, אַז ער האַלט זי אויף דעם שויס, און האָט דערפיהלט, אַז ער קושט זי און האַלזט זי... האָט זי פערשטאַנען, אַז עס איז פערפאַלען, אַז זי וועט זיך שוין נישט ראַטעווען, האָט זי זיך נאָר געבּעטען:

— פּריץ־לעבּ, איך בּין בּיי דיר אין די הענד... און דו בּיזט צו שטאַרק, איך זאָל מיך וועהרען קעגען דיר, און איך האָבּ שוין נישט מיט וואָס זיך צו וועהרען... בּעט איך בּיי דיר נאָר איינס: האָבּ אויף מיר רחמנות, און זאָג מיר נאָר די איינציגע זאַך צו: האָסט מיר פערזינדיגט דעם גוף, פערפאַלען! פערזינדיג מיר האָטש נישט די נשמה, לאָז מיך בּיי מיין אמונה... און בּיי מיינע מחשבות... לאָז מיך טראַכטען און קלערען, וואָס איך וויל...

דער פּריץ האָט אפילו נישט רעכט פערשטאַנען, וואָס זי מיינט דערמיט, נאָר בּאמת ליעבּ געקריגען האָט ער זי, האָט ער איהר צוגעזאָגט... געמיינט האָט ער: און וואָס שאַדט עס איהם? התונה האָבּען מיט איהר וועט ער סיי־ווי־סיי נישט. איינמאָל האָט ער איהר אפילו געקויפט בּיי אַ יודען אין פּראַג אַ סדור, און האָט איהר געבּראַכט אַ מתנה. זי האָט גענומען דעם סדור מיט פרייד, נאָר בּאַלד פון דער האַנד אַרויסגע-

לאָזט אויפ'ן טיש... „מיינע הענד — האָט זי געזאָגט — זענען נישט ווערט די ריינקייט צו טראָגען"...
וואונדערט זיך דער פריץ און שווייגט.

און ביים פריץ אין הויף האָט נחמה געפיהרט אַ לעבען, וואָס איז געווען גאָר דער היפך פון לעבען, וואָס די שוועסטער האָט געפיהרט אין פראָג... ביידע האָבען פערמאַכטע אויגען געהאַט, אַרומגעגאַנגען פרעמד און פער'חלומ'ט. נאָר בשעת ווען מלכה האָט געזינדיגט מיט דער נשמה אין אַ ריינעם גוף, האָט נחמה, פערקעהרט: אָבגעלאָזט דעם גאַנצען גוף און ריין געהאַלטען די נשמה...
עס געהט צו איהר צו דער פריץ, — פערמאַכט זי די אויגען און טראַכט: „די מאַמע קושט מיך"... עס האַלזט זי און עס קושט זי די מוטער און לערנט זי ברכה זאָגען, און „גאָט פון אַברהם" זאָגען...
ער וויל, זי זאָל איהם ליעב האָבען...
זי האָט ליעב, שטאַרק ליעב — די מוטער! זי געהמט אַרום די מוטער... „נאָך אַמאָל, מאַמישי: תורה צוה לנו"... שעפּציעט זי... און מיט די זינדיגע ליפּען רעדט זי אפילו די ווערטער נישט אַרויס... אין דער נשמה ווימלען זיי ביי איהר, דאָרט לייכטען זיי טיעף, טיעף אינוועניג...

9.

לעבען לעבט מען נישט אייביג, און ביידע שוועסטער איז קיין לע־בען נישט בעשערט געווען...
און אַז די נשמות האָבען זיך אָבגעטהיילט פון גוף, איז דער יונ־געררים, מלכה'ס, נשמה, וואָס איז געווען דורכגעפלעקט פון זינד, אַרויס, ווי אַ שוואַרצע קראָה. פון ווייסען גוף, און איז באַלד ערגעץ פערפאַ־לען געוואָרען אין כף הקלע... דער עלטערער'ס, נחמה'ס, ווייסע, קלאָרע נשמה אָבער, קוים האָט זי זיך בעפרייט פון זינדיגען גוף, האָט זי זיך לייכט און שטיל ווי אַ טויב אויסגעהויבען אין דער הייך צום הויכען הי־מעל. פאַר'ן טויער איז זי אפילו געבליבען שטעהן פערציטערט, נאָר גאָט'ס רחמנות האָט זיך צו איהר בעוויזען, און האָט איהר געעפענט דעם טויער, און האָט זי געטרייסט, און אויסגעווישט די טרעהרען פון די אויגען.

פֿון דעם אַלעם אָבער האָבען מענשען אויף דער ערד נישט גע־וואוסט... די פּראָגער גבירה האָט געהאַט אַ גרויסע לויה. מען האָט איהר אויך אַ גרויסען הספד געמאַכט, עס האָט אַ מטמון געקאָסט! און מען האָט זי אויבען־אָן אויפ'ן בית־החיים, צווישען אַלע צנועות, געלעגט, און צום יאָהר האָט מען איהר אַ גרויסע מצבה מיט אַלערליי אויסגעקריצטע שבחים געשטעלט...

אָבער אַז דער פּריץ האָט דער עלטערער'ס גוף קיין פּראָג גע־שיקט... האָט קיין חברה־מאַן נישט געוואָלט זיך צורירען צום זינדיגען גוף, האָט מען צו דער טהרה פּראָסטע טרעגער געדונגען, און מען האָט זי איינגעהילט אין איין אַלטען זאַק און אַריינגעוואָרפען אין אַ גרוב ערגעץ אונטער'ן פּלויט...

אַ מענש זעהט נאָר פֿון אויבען...

10

און אין אַ צייט אַרום, אַז מען האָט צוגענומען אַ שטיק פֿון אַלטען פּראָגער בית־עלמין צו דער שטאָדט, בּרייטער צו מאַכען אַ גאַס, און מען האָט אויסגעגראָבען די קברים, איבערצופיהרען די איבערגעבליבענע ביינער, האָט אַ קברן געעפענט נחמה'ס קבר ביים פּלויט, און נישט מעהר געפונען, ווי אַ שאַרבען, — פֿון לייב און דעם רעשט ביינער איז קיין שריד ופליט נישט געבליבען... און ווען ער האָט נישט ווילענדיג מיט'ן פֿוס אַוועקגע־שטופּט דעם שאַרבען, איז ער אָבגעשפּרונגען און איז ערגעץ פֿערוואַל־גערט געוואָרען... און איז שוין צו קבורה נישט געקומען.

דער קברן אָבער, וואָס האָט געעפענט מלכּה'ס קבר, האָט די גע־פונען איינגאַנצען גאַנץ און פֿריש, כּמעט מיט אַ פֿרישען שמייכעל אויפ'ן ווייסען פּנים...

— דאָס הייסט אַ צדקת! — האָבען מענשען געזאָגט. — די ווערים האָבען אויף איהר קיין שליטה נישט געהאַט...

וואָרום אַזוי טראַכטען און זאָגען מענשען, וואָס זעהען נאָר מיט די אויגען פֿון אויבען־אויף, און ווייסען קיינמאָל נישט, וואָס אין דאַרץ טהוט זיך, וואָס ביי עמיצען אויף דער נשמה איז...

לא תחמוד.

ווי עס איז בעקאַנט, מוז יעדער יוד מקיים זיין די גאַנצע תורה. און וואָס עס געראָט איהם נישט מקיים צו זיין אין איין גלגול, מוז ער מקיים זיין אין צווייטען; און דאָס וואָס ער איז פוגם אין איין גלגול, מוז ער אין צווייטען פערריכטען. ווארום די נשמה צום כסא הכבוד מוז צוריקקומען אַ גאַנצע, אָהן אַ פעהלער, און אַ ריינע, אָהן אַ פלעק. און דעריבער ווערען די, וואָס זענען מקיים די גאַנצע תורה, נתעלה פאַר דער צייט, און אָהן צער פון יציאת-נשמה, אָהן חבוט-הקבר, גרויסע צדיקים זענען יוצא מיט איין גלגול, מיט צוויי גלגולים; אַ פראָסטער בשר ודם קען, נישט פאַר אייך געדאַכט, מגולגל ווערען מאה פעמים ואחת, און נישט איין בר-נש וועט מגולגל ווערען עד סוף כל הדורות, ביז „בלע המות לנצח", ווען די פערפלעקטע נשמה וועט גע'משפט ווערען אין טהאָל יהושפט אָדער יזרעאל...

גאָר נישט אין דעם בין איך אצונד אויסען. איך וויל אייך דערצעהלען, ווי מען קומט אַמאָל צו איין איבריגען גלגול דורך אַ קליינינקייט, דורך אַ גאָר נישט און, ווי דער שטייגער איז, אַז מען פאַלט, פאַלט מען שוין טיעפער און טיעפער.

ויהי היום, און אַ גרויסער צדיק האָט געדאַרפט משלים זיין זיינע גלגולים אויף דער וועלט. די נשמה האָט שוין געוואָלט אַרויפפליהען צו איהר היים, צום כסא הכבוד, פון וואַנען זי איז אויסגעהאַקט געוואָרען, — ריין ווי אַ ריינקייט, ווי אַ גאָלד... און מען מאַכט שוין אויבען אַ וואַרע, און מען לויפט צו די טויערן פון הימעל, מקבל פנים זיין די ריינע נשמה, — הערט אָבער אין דער לעצטער רגע די שמחה געשטערט.

אין לעצטען גלגול איז דער צדיק געווען אַ „גם-זו“, אַ מסתפק במועט; אַ יוד, וואָס האָט נישט טועם טעם געווען פון עולם הזה. געזעסען אין תעניתים און געלערנט; און כל ימיו — אַ פרוש! איז דעריבער, נישט פאַר אייך געדאַכט, נישט פאַר קיין שום יוד געדאַכט, זעהר אַ שווערע פּטירה געווען, ווארום דער גוף האָט בשום אופן נישט געוואָלט אַרויסלאָזען פון זיך די נשמה און געהן אין פינסטערן קבר אַריין. דער גוף האָט גע'טענה'ט: איך האָב דאָך נאָך גאָר נישט געלעבט! איך האָב מיין חלק לעבען נישט געהאַט! און יעדעם אבר האָט זיך געראַנגעלט מיט'ן מלאך-המות. דאָס האַרץ האָט געזאָגט: איך האָב נאָך גאָר נישט געפיהלט! די אויגען: מיר האָבען נאָך גאָר נישט געזעהן! די הענד: וואָס האָבען מיר געהאַט? די פיס: וואו זענען מיר געגאַנגען? פון ד' אַמות נישט אַרויס! און אַזוי אַלע... און דער מלאך, וואָס איז געשיקט געוואָרען נאָכ'ן צדיק'ס נשמה, האָט זיך געמוזט ראַנגלען מיט יעדען אֵבר, מיט יעדער אָדער, מיט יעדען טראָפּען בלוט פון דעם פלייש; ווייל אַלץ האָט געהאַלטען די נשמה ווי מיט צוואַנגען, און ער האָט זי געמוזט אַרויסציהען, ווי אַיין אֵיידעלע רויז פון צווישען שאַרפע דערנער... און דעריבער איז דער צער פון יציאת נשמה געווען אַזוי גרויס, און די יסורים ביים אָבשיידען די נשמה פון גוף אַזוי שטאַרק, אַז דער צדיק האָט אין דער לעצטער רגע נישט אויסגעהאַלטען און שוין נאָך ודוי האָט ער מיט'ן לעצטען אָטהעם אַ קרעכץ געטהון. און דער קרעכץ איז געווען פון קנאה; ער האָט מקנא געווען די, וואָס האָבען אַ לייכטע פּטירה, עס האָט זיך איהם פערגלוסט צו האָבען אַ גרינגען טויט! און קיין צייט, תשובה צו טהון אויף די פערגלוסטונג, איז שוין נישט געוועזען! און ווייל ער האָט פוגם געווען אין „לא תחמוד“, — ווארום אַ יוד טאָר זיך אפילו אַ גרינגען טויט ניט פערגלוסטען, — זענען זיך אויבען צוגאַנגען די ווערעס און מען האָט צוריק פערשלאָסען די טויערן פון הימעל. און ער האָט געמוזט נאָך אַמאָל מגולגל ווערען, ער זאָל קענען פערריכטען, וואָס ער האָט פוגם געווען אין „לא תחמוד“.

איז אָבער געווען אויף איהם אַ גרויס רחמנות אין די עולמות העליונים. טהייל פון דער פמליא של מעלה האָבען אפילו פעראיבעל געהאַט אויף דעם מלאך-המות, וואָס ער האָט זיך נישט פערהאַלטען אַ רגע; דעם צדיק קיין צייט נישט געגעבען תשובה צו טהון. בלייבט, לכל הפחות, מען זאָל דעם צדיק גרינגער מאַכען דעם נסיון, מען זאָל איהם געבען אַזאַ לעבען.

גזוא מול-ברכה, ער זאל נישט דארפען און נישט קענען קיינעם מקנא זיין; עס זאל זיך איהם גאר נישט האבען וואס צו פערגלוסטען. און א גרינגען טויט האט מען איהם אויך צוגעזאגט

הערט עס דער בעל-דבר און שמייכעלט... נישט אזוי לייכט וועט ער איהם ארויסלאזען פון דער האנד!

ווערט דער צדיק נאך אמאל מגולגל, און פון גלגול, איז ארוים ר' זיינוואלע פוריסאווער! ווער איז ר' זיינוועלע פוריסאווער?

א יוד — אויף אלע יודען געזאגט! א פער! און וואס פעהלט איהם? לערנען קען ער בעסער פאר'ן רב; זינגען זינגט ער שענער פאר'ן הזן, א בעל-קריאה איז ער אסך א בעסערער פאר'ן ליטווישען מלמד. און איין אשת-היל א יודענע, און קינדער — געראטענע, און א פרנסה א היי-מישע — זאט ער! און דערצו — דאס שענסטע הויז אין שטאדט; און פון הויז געהט ארוים די שענסטע נדבה, און אין הויז איז פערהאן די שענסטע סוכה, אויסגעהאנגען מיט אתרוגים און אלערליי אנדערע פירות פון ארץ-ישראל. און וועמעס איז דער שענסטער הדר אין דער טייערסטער זילבערנער פושקע? ר' זיינוואלעס! און ווער איז דער עהר-ליכסטער בורר און דער קלוגסטער בעל-יועץ? ר' זיינוואלע! זאל זיך איהם פערגלוסטען זיין גבאי? אלע גבאים טהוען אהן זיין עצה קיין האנד אין קאלט וואסער נישט אריין! אהן זיין ווינק ריהרט זיך קיין שמש נישט!

זיצט זיך ר' זיינוואלע על התורה ועל העבודה. און די אויגען לייכטען ביי איהם אונטערן גרויסען שטערן, ווי ביי איין אמת'ן, פער-צייטישען הכם. און עפענט ער דאס מויל, שיטען זיך פערל! און א שענער מענש איז ער — א קייזער! א ווייסע געקרייזעלטע בארד, א מאר-דערן שטריימעל מיט זילבערנע האהר, א סאמעטענער קאפטאן מיט סטרא-קעס און זילבערנע האקלען! מיט איין ווארט — תורה וגדולה במקום אחד...

דאכט זיך, שוין זיכער דער לעצטער גלגול?! כא, עס וואלט אזוי געוועזן, ווען נישט דער בעל-דבר.

געווט ער אמאל, דער בעל-דבר, און פערשטעלט זיך פאר איין אורח; אזוי א יונגערמאן פון ערגיץ, אפילו א דויקערהל, גאר נישט אנגעהעווריג. קומט ער ווינטער ביי נאכט צו מנחה ומעריב אין בית-המדרש אריין און זעצט זיך ביים אויווען. מן הסתם פערבעט איהם ר' זיינוואלע אויף ווע-

טשערע. ער זוכט שטענדיג אורחים! געהט ער, דאָס הויקעריל, צו ר' ויינאַוולען אויף וועטשערע. עסט מען. צווישען איין מאכל און דעם צוויי-טען רעדט מען, פערשטעהט זיך, תורה. אַזוהן ר' זיינוואַלע'ס, צי אַיין אייד'ם, הויבט אָן, שלאָגט זיך ערגיץ אָן אָן אַ שווערע סוגיא, הענדען זיך אַלע אויגען צו ר' זיינוואַלען, ער וועט שוין אַלץ צורעכט מאַכען. ר' זיינוואַלע שמייכעלט, איז דערווייל מכבד דעם אורח מיט'ן בענשען; דער אורח בענשט אָב, און ר' זיינוואַלע הויבט אָן זאָגען, און זאָגען זאָגט ער אַזוי קלאָר, אַזוי ריין, אַז עס דאַכט זיך, אַז עס בעט זיך אויס אַ ווייטער, גלייכער און ברייטער שליטוועגס, אַ ווייס, קלאָר רהבות, און גלאַט ווי דער טיש; שפּאַן אַ שליטען און פאָהר! זיצען די זיהן מיט די איידי'מס מיט די נשמות אין די אויערען און זאַפּען אַיין דעם גאַנצען נחת. און דאָס הויקעריל זיצט און קוקט מיט אַ בייז אויג פון אַ זייט, און שמייכעלט מיט די דינע ליפּעליך. דערזעהט עס ר' זיינוואַלע און פרעגט אידם: איהר זענט נישט מסכים? ענטפערט מיט אַ הוצפה דער הויקער: אָבער גאָר נישט! פרעגט ר' זיינוואַלע: פאַר וואָס?

הויבט ער אָן, דער הויקער, צו זאָגען, פאַר וואָס, און עס הויבט זיך אָן אַ וכּוח!

נעהמט ער, דער הויקער, און גיט מיט אַמאָל אַ מיש דורך ש"ס ופוסקים, וואַרפט מיט סברות, ווי מיט ברענענדיגע קוילען, ווי מיט שפּי-ציגע שפּיזען, און שיט מיט ראיות פון דאָ און פון דאָרט, ווי אַ האָגעל, און ריידענדיג, וואַקסט ער, דער הויקער, און די אויגען ביי איהם וואַק-סען, און דאָס רשעות זיין די אויגען וואַקסט! און די ווערטער ווערען דאָס אַמאָל ברענענדיגער, שפּיציגער, און ער נעהמט אַרום ר' זיינוואַלען, ווי מיט אַ צוים פון ברענענדיגע דערנער, און ר' זיינוואַלע פיהלט, אַז עס ווערט איהם אַלץ ענגער און ענגער; נישט אַרויס, נישט אַריין; נישט דעם אָטהעם צו כאַפּען... און די זיהן מיט די איידי'מס ווערען אויך אָבהענדיג; עס קומט ר' זיינוועלען קיינער נישט צו הילף. און די צוים אַרום איהם רוקט זיך אַריין, אַלץ נעהנטער און נעהנטער צום לייב. און ר' זיינוואַלע הויבט אָן פיהלען אַ מין חולשות-הדעת, אַ האַרץ-וועהטאָג, און עס ווערט איהם דער אָטהעם שווער. און ער הויבט זיך אויף, געהט אַרויס פאַר דער טהיר, אַ ביסעל דעם אָטהעם צו האַפּען, צו בעקומען אַ ביסעל ישוב-הדעת; וואָרום פיהלען פיהלט ער, אַז גערעכט איז ער, ר' זיינוואַלע; אַז דער הויקער איז נאָר עפּעס אַ מין קונצען-מאַכער; אַז ער קלאַפּט נאָר ווי מיט

אַ האָגעל, אַז דער האָגעל דאַרף צוגעהן, עס זאָל ווערען פון איהם גאָר נישט — וואַסער; ער מוז זיך נאָר מישב זיין!

און, ווי געזאָגט, אַ ווינטער נאַכט איז עס געוועז. און אַז ר' זיינוועלע איז אַרויסגעקומען פאַר דער טהיר, איז געוועזן אויסגעבעט דער מאַרק מיט אַ פריש־געפאַלענעם, פונקעלדיגען שניי, און אויבען אין הימעל האָבען געפונקעלט מילי־מיליאַסען שטערענדליך. און ר' זיינוואַלע האָט אָבגעטעמט פריי. און עס איז איהם פרייער און קלאָרער געוואָרען אין מח. און פלוצלונג דערזעהט ער בחוש, ממש מיט די אייגענע אויגען, ווי די צוים פון דערנער, מיט וועלכער דאָס הויקעריל האָט איהם אַרומגענומען, וואַקעלט זיך און שאָקעלט זיך אַרום איהם אין מאַרק אויפ'ן שניי; און ער קוקט זיך צו און דערזעהט, אַז די צוים איז נישט קיין גאַנצע צוים, אַז זי איז איבערגעהאַקט אין אַ סך ערטער, אַז זי האָט דאָ און דאָרט אָפענע פורטקעס. און ווייטער דאַכט זיך איהם, און ער זעהט בחוש, ווי עס שטעהען ביי די פורטקעס: דאָ אַ גאון, דאָרט אַ פוסק, דאָרט ווייטער אַ מפרש, וכדומה, און זיי ווינקען צו איהם גאָר פריינדליך, זיי רופען איהם צו: זיינוואַלע, ס'איז אַ פאַלשע צוים, אַ פערבלענדעניש, קום נאָר אַהער, איך וועל דיך דורכפיהרען, עס בעט זיך אַ וועג, אַ רחבות...

און ר' זיינוועלע שמייכעלט אין דער מחשבה צו דעם פורטקעלע און זעהט, אַז אומעטום איז אָפען, אַ רחבות, אַ וועלט, איין אָפענע! און ער דערמאָנט זיך: דער גאון האָט אַזוי געזאָגט, יענער פוסק האָט דאָס און דאָס פערהיטען. היינט — אַ בפירוש אָרט אין פירוש רש"י, וכדומה. און ער האָט משונה הנאה דערפון. און שפּאַציערט אַזוי נאָך אַמאָל דורך גאַנץ ש"ס ופוסקים — אומעטום אַ פרייע וועלט... ער וועט איהם שוין ווייזען דעם אורח!... עס איז איהם אַלץ אַזוי קלאָר, ווי דער קלאָרער שניי, אַלץ אַזוי בלאַנק, ווי די בלאַנקע שטערענדליך אין הימעל! און ער פיהלט נישט, אַז אַזוי, ווי ער געהט אַרום אין דער מחשבה אין די עולמות התורה, אַזוי טראָגען איהם די פיס אַהין און צוריק איבערן מאַרק און אויסען מאַרק, אַלץ ווייטער און ווייטער איבערן שניי, און ער איז שוין לאַנג פון מאַרק, פון שטאָדט אַרויס, מען זעהט שוין קיין צייכען פון קיין הויז, פון קיין דאַך נישט, פון גאָר נישט, ער טרעט אַרום אין שניי אויפ'ן פרייען פעלד, אָהן אַ צוים, אָהן אַ גרעניץ, אויף איין אמת קלאָר, חיים און פינקעלדיג רחבות, ווי ביי ר' זיינוואַלען אין מח.

מיט אַמאָל אָבער האָט ער זיך אָבגעשטעלט פערציטערט.

אַ שווערער וואָלקען האָט זיך פּלוצלונג פערצויגען אונטערן הימעל, מיט אַמאָל אויסגעלאָשען זענען געוואָרען די פינקעלדיגע שטערענדליך. און אַ ברייטער שאָטען האָט זיך געלעגט און פערפינסטערט דעם גלאַנ־צענדיגען שניי. און אויך פּלוצלונג, צוזאַמען מיט הימעל און ערד, איז טונקעל געוואָרען ביי ר׳ זיינוועלע׳ן אין מח און — ער בלאָנדזשעט, דער־זעהט ער, אינ׳ם שניי, ער בלאָנדזשעט שוין אויך אין דער סוגיא; ער הייסט שוין נישט ווי אויס און ווי איין — — —

דערזעהט ער, ר׳ זיינוועלע, פון ווייטען, ווי אַביסעל צוזונגענער רויך שלענגעלט זיך אונטערן הימעל. פערשטעהט ער, אַז עס איז אַ סימן פון אַ שטיקעל לעבעדיגען ישוב. דערפרוירען, פערמאַטערט און טיעף ביז׳ן תוך פון דער נשמה אָבגעפאַלען ביי זיך, געהט ער נאָך דעם רויך און קומט־צו צו איין אָרימער, אָבגעריסענער קרעטשמע. קומט ער אריין אין אַ פערדרויכערטע שטוב און שטעלט זיך אָב ביי דער טהיר און קיינער בעמערקט איהם נישט; שטעהט ער אַזוי און זעהט, ווי ביי דעם שענק־טיש, איבער געטראַנק און פערבייסעכטס, דרעמעלט איין אַלטע ערלית, און דורך די פענסטער מיט אויסגעשלאָגענע שויבען יאָגט איין און אויס אַ נאַסער, קאַלטער ווינד. נאָר אָן אַ זייט שטעהט איין אויווען און אין אויווען ברענען, און קנאַקען, און פלאַקערן טרוקענע דרענגלעך. מיעד און געפרוירען, ווי ער איז געווען, וויל ער צוגעהן, זיך אָנוואַרימען, דער־זעהט ער אָבער, אַז אַלע ערטער אַרום אויווען זענען פערנומען. אַרום און אַרום זיצען האַלב־שכור׳ע פויערן, מיט בלעכלעך בראָנפען אין איין האַנד, און געזאַלצענע הערינג אָדער אוגערקעס אין דער צווייטער. און זיי טרינ־קען צו זיך, די פויערן, און די פנימ׳ער זייערע פלאַמען, און די אויגען ביי זיי לייכטען פאַר ליעבשאַפט און נחת, און אַלע מאָל בייגט זיך צו איינער צום צווייטען, און מען קושט זיך, און מען וויינט פאַר גרויס ליעבשאַפט, און מען טרינקט ווייטער, און מען פערבייסט ווייטער...

און דעמאָלט האָט ר׳ זיינוועלע, וואָס האָט גקאָנט בעסער לערנען פאַר׳ן רב, שענער זינגען פאַר׳ן חזן; וואָס איז געווען אַ בעסערער בעל־קריאה פאַר׳ן ליטווישען מלמד; וואָס האָט געהאַט דאָס שענסטע הויז, אַ ידענע איין אשת־חיל, די געראָטענסטע קינדער, די שענסטע סוכה, דעם הדר׳סטען הדר; דער ר׳ זיינוועלע, וואָס פלעגט זיין דער בעסטער יועץ, דער עהרליכסטער בורר, און געבען בעין־יפה די שענסטע נדבה, —

דעמאָלט האָט דער ר׳ זיינוועלע זיך נישט איינגעהאַלטען, און שטעהענדיג אין מיטען קרעטשמע, אין טיזליק, וואָס האָט געשטאַרט אויף איהם ווי א בלעך, בשעת דער ווינד האָט זיך אַלע רגע אַרונטערגע׳גנב׳עט און איינגעפריהרט איהם דעם שוויס אויפ׳ן לייב, — דעמאָלט האָט ר׳ זיינוועלע אין טיעפען האַרץ מקנא געווען יעדען פון די פויערן, וואָס איז געזעסען ביי׳ם וואַרימען אויווען, וואָס האָט געטרונקען יי״ש פון בלעכעל, פערביסען מיט א שטיק געזאַלצענעם הערינג אָדער א זיסער אוגערקע און גערעדט — גבול פה...

און עס האָט זיך אָנגעהויבען א נייע שורה פון גלגולים.

נסים אויפ'ן ים.

אין דער מדינה האָלאַנד, אין אַ האַלב אײַנגעזונקען הײזעל בײ'ם ברעג פון ים, האָט געוואוינט אויך אַ שטומע נשמה — אַ יודישער פי־שער מיט'ן נאָמען „סאַטיע". אפשר נאָך אײַן עלטער־זײדען סעדיה; נאָר פון דעם האָט ער נישט געוואוסט, ער האָט בכלל זעהר וועניג געוואוסט פון יודישקײט. פון אבות אבותיו אַ פישער, פערברענגט טעג און יאָהרען אויפ'ן ים, געלעבט — אײן אײַנציגע יודישע משפחה צווישען נישט־יודען, וואָס זאָל ער וויסען? סאַטיע האַפט פיש, דאָס ווײַב זײַנס שטריקט נע־צען און פיהרט די שטוב, די קלײנע קינדערלעך וואַלגערן זיך אין זאַנד און זוכען בורשטין... און אַז סאַטיע געהט אויפ'ן ים און עס מאַכט זיך אַ שטורם־ווינד, עס ווערט סכנת נפשות, האָט — נישט ער אויפ'ן ים, נישט דאָס הויזגעזינד אין שטוב, נישט געקאָנט אפילו קײן שמע ישראל מתפלל זײן... האָט סאַטיע געקוקט שטום אין הימעל אַרײן; דאָס ווײַב זײַנס שלאָגט זיך אין קאָפּ אַרײן, אָדער שלײדערט נאָך אפשר אַ בײזען בליק צום בײזען, פינסטערן הימעל אַרויף, און די קינדער וואַרפען זיך אויפ'ן זאַנד און רופען גלײַך מיט אַנדערע קינדער: סאַנטא מאַריא, סאַנטא מאַריאַ!

און פון וואַנען האָבען זײ געזאָלט וויסען מעהר? צופּים געהן אין קהלה אַרײַן — איז ווײט, פאָהרען האָט די אָרימע פאַמיליע, וואָס האָט קוים פרנסה געהאַט, נישט געקאָנט, און, אַ חוץ דעם, לאָזט דער ים נישט אַוועק. סאַטיע'ס פאָטער, סאַטיע'ס זײדע און עלטער־זײדע זענען אומגעקומען אויפ'ן ים, נאָר אַזאַ כה האָט ער שוין, דער ים: ער איז דעם מענשענס געפעהרליכסטער שונא, און גאַנץ אָפט אַ פאַלשער שונא,

און — ליעב האָט מען איהם, און ציהען ווערט מען צוגעצויגען צו איהם ווי מיט צוואַנגען... און מען קאָן זיך פון איהם נישט אָפּרייסען, וויל מען לעבען אויף איהם און אונטערגעהן אין איהם...

נאָר איין יודישער מנהג איז אין דער משפחה געבליבען — יום־כפור:

ערב יום־כפור אין דערפריה האָט מען אויסגעקליבען דעם גרעסטען פיש, און די גאַנצע משפחה איז געגאַנגען מיט'ן פיש אין שטאָדט אַריין, און אָפּגעגעבען האָט מען דעם פיש דעם קהל'שען שוחט, ביי וועלכען מען פלעגט פערפאַסטען און עסען נאָכ'ן תענית.

איבעריג מעת־לעת פלעגט די משפחה זיצען אין האָלענדישען מקום־קדוש, צוהערען זיך ווי דער כאָר זינגט, ווי דער אָרגעל שפּיעלט, ווי דער חזן זאָגט אויף זיין אופן און שטייגער... פערשטאַנען אַ וואָרט האָט מען נישט. געקוקט האָט מען נאָר צום אָרון־קודש, צום פּרעדיגער אין דער גאָלדענער יאַרמולקע. האָט זיך די גאָלדענע יאַרמולקע אויפגעהויבען, האָט מען זיך אויך אויפגעשטעלט; האָט זיך די גאָלדענע יאַרמולקע אַראָפּגעלאָזט, האָט מען זיך צוריק געזעצט. טיילמאָל פלעגט סאַטיע פאַר מידקייט איינדרימלען, האָט איהם אַ שכן מיט איין עלענבויגען צום אויפשטעהן געוועקט...

אָט דאָס איז געווען דער גאַנצער יום־כפור. אַז עס איז אַ יום־הדין, אַז אַ פיש אין וואַסער ציטערט, און וואָס אין הימעל טהוט זיך, — פון דעם האָט סאַטיע נישט געוואוסט. עס איז ביי איהם אַ מנהג געווען, יום־כפור צו הערען כאָר און אָרגעל אומגעגעסען, און אַז נאָך „נעילה" (ער האָט אפילו נישט געוואוסט, אַז עס הייסט „נעילה") געהט מען צום שוחט אויף וועטשערע... אַ סך מעהר האָט דער שוחט אַליין אפשר אויך נישט געוואוסט — האָלאַנד!

און באַלד נאָכ'ן שוואַרצען קאַפע, פלעגט סאַטיע מיט'ן ווייב און מיט די קינדערלעך זיך אויפהויבען, געזעגענען זיך מיט'ן שוחט און זיין הויזגעזינד, און אָנווינשעווען זיך, און אַוועקגעהן און וואַנדערן אַ גאַנצע נאַכט צום ים. נישט „אַהיים" פלעגט מען זאָגען, נאָר — „צום ים".

און אויפהאַלטען לאָזט מען זיך נישט.

— סטיימש, — טענה'ט דער שוחט מיט דער שוחט'קע: — איהר האָט דאָך אפילו די שטאָדט נישט געזעהן.

פערקרימט זיך סאַטיע:

— די שטאָדט!

קיין בעל־דברן איז פּאַסיג נישט; דער ים לערנט שוייגען. נאר די שטאָדט האָט ער פיינד. ענג, אָהן לופט און אָהן הימעל. אַ פּאַסיקעל צווישען דאַך און דאַך... אוים׳ן ים אָבער — אַ רחבות... עס עסעמט זיך...

— עס איז דאָך אַייער שונא.... אַייער טויט! — פרעגט מען אַ אידם

— אָבער אַ גוטער טויט!

ער וויל האָבען זיין פּאַטער׳ס און זיין ווידענ׳ס סוף — איינגעשלונגען ווערען געזונדערהייד פון ים, נישט קרענקען און גוסס׳ען אַ צייט לאַנג אויף אַ בעט.... הערען ווי מען וויינט... און דערנאָך בעגראָבען ווערען.. אין דער האַרטער ערד... בררר!

קאַלט ווערט אידם, אַז ער דערמאַנט זיך פון אַזאַ קבורה....——

און מען געדענקט צו־פוס אַהיים, צו׳ם ים...

און אַז מען געהט צו־פוס איבער נאַכט, און עס הויבט אָן גרויען דער טאָג, און מען דערזעהט דעם גאָלדענעם אָבגלאַנץ פון זאַמדיגען ברעג, און דערנאָך בליצט־אויף דער שפּיגעל פון ים, דערפרעהט מען זיך, פּאַטשט מען מיט די הענד...

אַ חתן מיט אַ כלה פרעהט זיך נישט אַזוי...

און אַזוי געדענקט עס פון יאָהר צו יאָהר....

עס בייט זיך דער פישער, זעלטענער — דער שוחט; מנהג בלייבט מנהג.

און דער מנהג איז אַ סכום הכולל פון פאַסטען, כאַר און אָרגעל, אויסגעמישט מיט׳ן גרויסען פיש צו דער וועטשערע נאָך נעילה ביים שוחט, מיט׳ן געזעגענען און אָנווינשען זיך...

דאָס אַלץ צוזאַמען איז דער איינציגער פּאָדים, וואָס בינדט־צו פּאָט־יען צו׳ם כלל ישראל...

ויהי היום, איינמאָל פאַרטאָג, קוים געררייטעלט האָט זיך דער מזרח, שטיל וועקט זיך אויף דער ים, קוים ער עטהעמט, קוים עס הערט זיך זיין ברומען, ער ציהט זיך פויל און גאָך פער׳חלומ׳ט אויס, און ציהט זיך איין.... וואו־נישט־וואו פלאַטערט אין דער בלאָהער לופט אַ ווייסע פּאָר פליגעל, שרייט־אויף איין עוף... און ווייטער שטיל... שטילע גלאַנצען פליהען איבער׳ן ים, גאָלדענע פלעקען גליטשען זיך איבער׳ן געלען זאַמד,

פערמאַכט װענען די שיפער־שטיבלעך איבער'ן ברעג, גאָר איין מהיר סקריפעט, — סאַטיע געהט אַרויס...

ערב־יום־כפור איז היינט. פרום און ערנסט איז זיין פנים, שטילן לויכטען איהם די אויגען: ער געהט מהון אַמצוה, האַפּען אַפיש אויף יום־כפור!

און ער געהט צום שיפעל צו און נעהמט אָן די קייט, מיט װעלכער עס איז געװען צוגעבונדען צום באָרט. די קייט קלינגט, און קולות דערהערען זיך רעכטס און לינקס:

— ניט'ע, ניט'ע!

דאָס רופען צו איהם די שכנים, װאָס האָבען אַרויסגעשטעקט די קעפּ פון די קליינע פענסטערלעך.

רוהיג און שטיל ליעגט װייט און ברייט אויסגעגאָסען דער ים, צוזאַמענגעגאָסען מיט'ן זוים פון פריש־מארגענדיג לאַכענדיגען, פרעהליכען הימעל.... קוים ער עטהעמט, דער ים, קוים ער רונצעלט זיך ביי'ם ברעג, און װי ביי אַגוטער באָבע'ן, טאַנצען ליכטיג־גלאַנצענדיגע שמייכלען צװישען די רונצלען... און עפּיס מורמעלט ער, אַבאָבע־מעשה דערצעהלט דער ים די צװאָרפענע, מיט לאַנגע װאַסער־פלאַנצען, װי מיט האָהר בעװאַקסענע שטיקער פעלזען, און ער גלעט זיי איבער די האָהר שמייכלענדיג, שפּיעלענדיג — דער פישער אָבער קען בעסער דעם ים, און ער גלויבט איהם נישט.

— ניט'ע...

דער ים װיעגט זיך און װעט זיך צװויעגען, און פלאַצען װעט דער ליכטיגער שפיגעל, און פון שפיעל װעט װערען איין ערנסט, פון שטילען ברומען — געשריי און געפילדער, און פון רונצלען װעלען אויפשטעהן האַלען, װאָס װעלען שלינגען שיפלעך און שיפען, װי קליינע פישלעך דער לויתן...

— ניט'ע...

און אַ באָרוויסער אַלטער־מאַן, מיט אַ פלאַטערדיגען גרויען קאָפּ אָהן אַ היטעל, מיט איין איינגעשרומפּטען פנים, װי דער ים, נאָר אָהן זיין פאַלשען, זיסען שמייכעל, — קומט אַרויס פון אַ שטיבעל, געהט צו סאַטיע'ן צו און לעגט איהם אַרויף די האַנד אויפ'ן אַקסעל:

— זעה!

און ער װייזט איהם אַ קליין שװאַרץ פינטעלע, װאָס נאָר אַ פישער־

איך קאָן דערזעהן, אויפ'ן זוים פון הימעל.

— פון דעם וואַקסט אַרויס אַ וואָלקען...

— כ'וועל פריהער צוריק אין דערהיים זיין, — ענטפערט סאַטיע: — איין פיש וויל איך נאָר האַפּען.

און ערנסטער ווערט דאָס פנים ביי זיין אַלטען שכן:

— האָסט ווייב און קינד, סאַטיע!

— און אַ גאָט אין הימעל! — ענטפערט סאַטיע מיט בטחון: ער געדענקט זיין מצוה טהון... און ער שטופּט אָב דאָס שיפעל און שפּרינגט אַריין...

און לייכט ווי אַ פעדער טראָגט זיך סאַטיע'ס שיפעל איבער'ן ים, און דער ים וויעגט עס אַרום, זיס-ברומענדיג, אַזוי ליעבליך, און זיימט עס אין וויקעלט עס אַרום מיט די שענסטע פערל, וואָס ער פערמאָגט — און דער אַלטער פישער שטעהט אויפ'ן ברעג און מורמעלט:

— סאַנטאַ מאַריא, סאַנטאַ מאַריא!

לייכט טראָגט זיך סאַטיע'ס שיפעל איבער'ן ים — געשיקט וואַרפט סאַטיע אַראָב זיין נעץ, און שווער און שווערער ווערט די נעץ, און מיט אַלע כחות ציהט ער די קוים-קוים אַרויס און געפינט אין איהר וואַסער-פלאַנצען, ים-שטערן, — נאָר נישט קיין איינציגען פיש...

דער אַלטער פישער אויפ'ן ברעג האָט דאָס שיפעל שוין פערלוירען פון אויג. סאַטיע ציהט שוין צום דריטען מאָל און צום פירטען מאָל אַרויס די נעץ: נישט לייכט איז זי אַרויסצוציהען, אַלערליי וואַסער-פלאַנצען האָבען זיך אין איהרע אויגען פערפלאָכטען — נאָר קיין איינציגער פיש...

און דער ים וויעגט און צעוויעגט זיך וואָס אַמאָל שטאַרקער, און אויפ'ן הימעל איז שוין אַרויסגעשוואומען די זון, נאָר פייכט איז איהר גלאַנץ — אַ פערוויינטע זון; און דאָס שוואַרצע פינטעלע אין עק הימעל האָט זיך אויסגעצויגען אונטערוויילעכץ אונטער דער זון, ווי אַ בריינע שלאַנג, און ווערט טונקעלער און טונקעלער, און הקט זיך צו דער זון...

עס איז שוין האַלבער טאָג, און סאַטיע שווימט און שווימט, פרובט און פרובט דאָס מזל —

— גאָט, טראַכט ער, וויל נישט, איך זאָל דאָס יאָהר מקיים זיין

די מצוה, מען מוז צוריק! און טרויעריג ווערט איהם אויפ'ן הארצען: ער האט געמוזט עפּעס זינדיגען געגען גאט, וועלכער בעווילינט נישט דיי־יאהר זיין קרבן. און ער נעהמט דעם רודער פעסט אין דער האנד אריין און וויל שוין אויסדרעהען דאס שיפעל צוריק. נאר אין דער זעלבער רגע בעקומט ער א שפריץ אין פּנים אריין, און ער דרעהט זיך אוים און דערזעהט, ווי א גרויסער גאלדענער פיש ווארפט זיך, שפּיעלענדיג, איבער'ן ים און שפּריצט מיט'ן ווידעל איבער'ן וואסער.

עה! דעם פיש מוז ער האפּען, דעם פיש האט איהם גאט בעשערט, גאט, וואס האט זיין עגמת־נפש געזעהן, זיין בענקען, מקיים צו זיין די מצוה. — און ער דרעהט צוריק אוים, און יאגט נאך דעם פיש...

און דער ים איז שוין צעוויעגט, חוואליעס הייבען זיך העכער און העכער... א האלבע זון איז שוין מיט א וואלקען בעדעקט, בונטען ווייסע שטראהלען רייסען זיך קווער אהער פון אונטער'ן וואלקען, און דער פיש שווימט איבער די פלייצעס פון די חוואליעס, און סאטיע'ס שיפעל נאך, נאך... און פערשוואונדען ווערט פּלוצלונג דער פיש, צווישען איהם און סאטיע'ס שיפעל הייבט זיך אויף א וואל, אויסגעבלאזען, אויפגעיאגט פון ווינד...

— עס נארט מיך, עס בלענדט מיר די אויגען! — טראכט סאטיע און וויל ווייטער אויסדרעהען דאס שיפעל און שווימען צוריק. אין דער זעלבער רגע לעגט זיך אבער די חוואליע, ווי זי וואלט מיטאמאל איינגעזונקען געווארען; כמעט צום שיפעל צו שווימט צו דער פיש און קוקט אויף איהם מיט גרויסע אויגען, גלייך ער בעט זיך: נעהם מיך, נעהם מיך... זיי מקיים מיט מיר די מצוה, זיי מיך מזכה מיט איהר...

דרעהט סאטיע צוריק אוים, — פערלוירען ווערט דער פיש! א נייע חוואליע שווימט אויף צווישען איהם און דעם שיפעל, און עס הייבט זיך ווידער אן דער „רגזון" פון ים! נישט קיין ליעבליך ליעדעל זינגט ער, דער ים, ער כעס'ט זיך: א העזה, אצונד אויף איהם צו שווימען! אויף זיינע חוואליעס צו טרעטען! און גלייך זי וואלט זיך פאר'ן ים דערשראקען, בעהאלט זיך אונטער'ן וואלקען די זון... אויף דעם, זעהט אוים, האט נאר געווארט דער ווינד — ער איז בעפרייט געווארען, און צעיאגט זיך מיט איין אויסגעלאסענעם צארן, און ער שמייסט, און פּאטשט ווי מיט ריטער, און רייצט נאך מעהר אויף דעם ים, און דער ים ברויזט און קנאקט, גלייך טויזענדער באסען שפּיעלען אין זיינע געדערם, קעסעל־

פיקען — אין זיינע וואַליעס...

— אַהיים, אַהיים! — קלאַפּט ביי סאַטיען דאָס האַרץ, און ער נעהמט צוזאַמען די נעצען אין שיפעל אַריין, און האַפּט שטאַרקער אָן דעם רודער, און אַרבייט מיט אַלע קרעפטען. די אָדערן אין דער האַנד ווילען פּלאַצען. ווי אַ הוילע גוס וואַרפט זיך דאָס שיפעל אויף און אָב איבער די וואַליעס, פערשוואַרצט איז דער הימעל, ברוין-צאָרניג דער צו-בראָכענער ים — און ער אַרבייט אַלץ — אַהיים, אַהיים...

פּלוצלונג דערזעהט ער, עפּעס שווימט צו איהם צו פון דער זייט — אַ מענשליכער קערפּער שווימט, אַ דערטרונקענער — אַ פרוי איז עס — פאַר איהר שווימען די האָר, שוואַרצע האָר — זיין ווייב האָט אַזוינע האָר... פון אונטער די האָר בעווייזען זיך ווייסע הענד — זיין ווייב האָט אַזוינע הענד... און אַ קול רופט: ראַטעוועט! — זיין ווייב'ס קול... די מוטער פון זיינע קינדער... זי האָט איהם געמוזט נאָכשווימען אויס'ן צווייטען שיפעל. זי טרינקט, זי רופט נאָך זיין הילף...

און ער דרעהט דאָס שיפעל אויס רעכטס און וויל צו צום קער-פּער, — דער ים לאָזט נישט! וואַליעס הייבען זיך אין דער מיט, דער שטורם רייסט און וואָיעט — נאָר אין דעם שטורם הערט ער איהר קול: העלף! העלף! סאַטיע, העלף!...

און ער שטרענגט אָן די לעצטע קרעפטען צוצושווימען, און אָט איז ער שוין נישט ווייט פון ווייסען פּלעק; די האָר זעהט ער שוין נישט, נאָר דאָס שווימענדיגע, זינקענדיגע קלייד... מיט'ן רודער צו דערלאַנ-גען... נאָר אין דער מיט, צווישען איהם און זיין ווייב, הייבט זיך אויף אַ וואַל, שטויסט זי אָב אין איין זייט, דאָס שיפעל — אין דער צוויי-טער — — —

— אַ פערבלענדעניש! — טראַכט ער, זיך דערמאַנענדיג, אַז דאָס זעלבע האָט ער געזעהן מיט'ן גאָלדענעם פיש; און נישט ווילענדיג וואַרפט ער אַיין אויג צום ברעג, זעהט ער, ווי עס לייכט זיך שוין אין די פישער-הייזלעך די פענסטער!

— יום-כפור! — דערמאַנט ער זיך, און לאָזט פּלוצלונג אַרויס דעם רודער פון דער האַנד.

— טהו מיט מיר, — שרייט ער צום הימעל אַרויף, — וואָס דו ווילסט, יום-כפור רודער איך נישט!...

און דער ווינד רייסט, אין כף-הקלע וואַרפען די וואַליעס דאָס שי-

פעל; און סאַטיע, ווי ער האָט אַרויסגעלאָזט דעם רודער פון דער האַנד, אַזוי זיצט ער רוהיג, און קוקט מיט אָפענע אויגען אַמאָל צום פערשלאָפענעם הימעל אַרויף, אַמאָל צום קאָכענדיג-שוימענדיגען ים אַראָב.

— טהו מיט מיר, גאָט, וואָס דו ווילסט! זאָל דיין רצון געשעהען...

פלוצים דערמאָנט ער זיך אַ ניגון פון כאָר, אונטערגעהאַלטען פון אָרגעל, און ער הייבט אָן נאָכצוזינגען דעם ניגון. די דאָזיגע שטומע נשמה האָט נאָר דאָס איינציגע לשון צו רעדען מיט גאָט — און ער זינגט.

דער הימעל ווערט שוואַרצער און שוואַרצער. די כוואַליעס הייבען זיך העכער און העכער, שאַרפער נאָך בלאָזט דער ווינד... דאָס שיפעל וואַרפט זיך באַרג-אויף, באַרג-אָב, איין כוואַליע וואַרפט עס צו דער צווייטער... איינע רייסט איהם אַרויס און שליידערט איהם אַוועק דעם רודער, א צווייטע קומט אָן פון הינטען און יאָגט זיך נאָכ'ן שיפעל מיט איין אָפען מויל... דער ווינד רייסט ווי טויזענדער וועלף — און אין דעם גערודער אַריין זינגט סאַטיע דעם ניגון פון „מי ינוח ומי ינוע"... ווי דער כאָר, אונטערגעהאַלטען פון אָרגעל...

די כוואַליע שלאָגט אין שיפעל אַריין. סאַטיע וויל שטאַרבען זינגענדיג, נאָר דאָס שיפעל קערט זיך איבער... אָבער סאַטיע'ן איז נאָך דער טויט נישט בעשערט...

צוויי ווייסע געשטאַלטען, ווי פון נעבעל געוועבטע, געהען, האַלטענדיג זיך ביי די הענד, באָרוועס. מיט צופלאָסענע האָר און לייכטענדיגע אויגען, איבער'ן ים, און ווי סאַטיע דרעהט זיך איבער מיט'ן שיפעל, קומען זיי צו, הייבען איהם אויף, נעהמען איהם צווישען זיך, און געהען מיט איהם אונטער די אָרעם, און טרעטען מיט איהם איבער די כוואַליעס, ווי איבער בייטען און בערגלעך, און פיהרען איהם אַזוי געאָרעמט צווישען ווינד און געטומעל. ער קוקט און וויל רעדען, עפּעס פרעגען וויל ער — נאָר זיי זאָגען איהם:

— זינג בעסער, סאַטיע, זינג! דיין געזאַנג וועט גובר זיין דעם צאָרן פון ים...

זיי געהען מיט איהם, און סאַטיע הערט, ווי דאָס שיפעל זיינס געהט איהם נאָך... ער דרעהט זיך אום — דאָס שיפעל מיט דער נעץ, און אין דער נעץ איז פערוויקעלט דער גאָלדענער פיש...

און אַז זיי האָבען איהם צוגעפֿיהרט צום ברעג און געלאָזט איהם אַהיים, האָט ער געטראָפֿען ביי זיך דעם שוחט מיט דער שוחט׳קע...
אין שטאָדט איז אַ שרפֿה געווען, זענען זיי געקומען צו איהם צו גאַסט...
האָט מען געקוילעט דעם פֿיש, און — כּמנהג איז געבליבען מנהג...

דער קונצען־מאַכער.

אין אַ וואָהלינער שטעדטיל אַריין איז אַמאָל געקומען אַ קונצען־מאַכער.

און האָטש עס איז געווען אין דער פּער׳דאגה׳סטער פאַר־פּסח־צייט, ווען אַ יוד האָט טעהר זאָרג, ווי האָר אויפ׳ן קאָפּ, האָט דאָך זיין אָנקומען אַ גרויסען רושם געמאַכט: אַ רעטעניש פון אַ מענש! קרוע־בלוא, מיט אַ צילינדער, אָפּילו אַ צעקנייטשטען, אויפ׳ן קאָפּ, אַ יודיש פּנים — דער צלם־אלקים פּליהט איהם איבער דער נאָז, און — אַ געגאָלטע באָרד! און קיין פּאַספּאָרט האָט ער נישט געהאַט, און עסען האָט׳ן קיינער נישט געזעהן, נישט קיין כּשרים, נישט קיין טרפהים. גיה וויים, וואָס ער איז! מען פרעגט׳ן: פון וואַנען? זאָגט ער: „פון פּאַריז״; וואוהין? — „קיין לאָנדאָן!״ ווי קומט איהר אַהער? זאָגט ער: „פערבלאָנדזעט!״ אַ פּנים, צו־פוס געגאַנגען! און ווייזט זיך ביי קיין מנין נישט, אפילו שבת־הגדול נישט! און שטעהט מען צו איהם צו, מאַכט מען אַרום איהם אַ רעדעל, ווערט ער פּלוצים נעלם, גלייך די ערד וואָלט׳ן איינגעשלונגען, און שווימט אַרויס אויף יענער זייט מאַרק.

דערווייל האָט ער זיך געדונגען אַ סאַלע און אָנגעהויבען צו מאַכען קונצען.

אָבער קונצען! בפני קהל ועדה האָט ער געשלונגען ברענענדיגע קוילען, ווי פּערפיל; און פון מויל אַרויסגעצויגען האָט ער אַלערליי בענדער, רויטע, גרינע, וואָס פאַר אַ קאָליר מען האָט נאָר געוואָלט, און לאַנגע — ווי׳ס גלות. פון אַ האָליווע פון שטיוועל וואַרפט ער אַרויס זעכצעהן פּאָר אינדיקעס, אָבער אינדיקעס — ווי בערען, און לעבעדיגע, און זיי צולויפען זיך איבער דער סצענע; דערנאָך הייבט ער אויף אַ כוס

און קראַצט אָפּ פון דער פּאָדעשווע גאָלדענע רענדלעך, אַ גאַנצע שיסעל גאָלדענע רענדלעך! פּאַטשט מען „בראַוואָ", גיט ער אַ פייף, לויפען זיך אין דער לופטען צוזאַמען חלות און קוילעטשען, ווי די פייגעל, און הייבען אָן טאַנצען אַ ראָד צי אַ ברוגז-טאַנץ אונטער דער סטעליע. און גיט ער דעם צווייטען פייף, ווערט דאָס אַלץ כהרף עין פערשוואונדען, כלא היה! אויס קוילעטשען, אויס בענדער, אויס אינדיקעס — גאָר נישט!

מילא, ווייסט מען דאָך, אַז „יענער צד" קאָן אויך עפּעס בעוויזען; די חרטומים פון מצרים האָבען מן הסתם גרעסערע קונצען בעוויזען; איז אָבער די שאלה: פאַרוואָס איז ער אַליין אַזאַ גרויסער קבצן? אַ מענש שאַרט רענדלעך פון פּאָדעשווע, און האָט נישט מיט וואָס צו בעצאָהלען פאַר דער אכסניה. מיט אַ פייף באַקט ער אָן מעהר קוילעטשען און חלות, ווי דער גרעסטער בעקער, אינדיקעס ציהט ער אַרויס פון האַליאַווע, און אַ פּנים האָט ער — אַיין אויסגעצוויגענס, אַז שענערע לעגט מען אין דער ערד אַריין, און דער הונגער ברענט איהם אין די אויגען ווי אַ פלאַקער! ווערטעלט מען זיך: די פינפטע קשיא צו „מה נשתנה"!...

נאָר איידער עס קומט צו „מה נשתנה", וועלען מיר איבערלאָזען דעם קונצען-מאַכער, און איבערגעהן צו חיים-יונה'ן און זיין ווייב רבקה-ביילע. חיים-יונה איז אַמאָל אַ וואַלד-סוחר געווען, האָט ער איינמאָל געקויפט אַ וואַלד אין „גליכען געלד", האָט מען דעם וואַלד פערמאַכט, איז ער אַרויס „אין איין העמד". איז ער געוואָרען „וואַלד-שרייבער", האָט ער די שטעל פערלוירען; זיצט ער שוין אַ שענע פּאָר חדשים אָהן פּרנסה. אַ ווינטער האָט מען איבערגעלעבט — אויף שונאי-ציון געזאָגט; נאָך ווינטער געהט אָבער פּסח: און פערזעצט איז שוין פון הענגעלייכטער ביזן לעצטען קישען. זאָגט רבקה-ביילע: געה אַריבער צו קהל און נעהם מעות-חטין. זאָגט חיים-יונה, אַז ער האָט בטחון, אַז גאָט העט העלפען, און דאָס פּנים פערשוואַרצען וועט ער זיך נישט. געהט רבקה-ביילע און זוכט נאָך אַמאָל אין אַלע ווינקעלעך, און געפינט איין אַלטען אָפּגעריבענעם זילבערנעם לעפעל — ממש אַ נס מן השמים, יאָהרען זייט דער לעפעל איז פערלוירען געוואָרען! געהט חיים-יונה, נעהמט דעם לעפעל, פערקויפט'ן, און טראָגט אַריין די פּאָר גראָשען אויף מעות-חטין פאַר אָרימע לייט. אָרימע לייט, זאָגט ער, זענען בילכער. די צייט דערוויל רוקט זיך. שוין אינגאַנצען נישט מעהר ווי אַ פּאָר וואָכען

צו פסח, — ער האָט בטחון! גאָט, זאָגט ער, פערלאָזט נישט! מילא, רבקה-ביילע שווייגט; איין אשה מוז פאָלגען א מאַן. עס גערט אָבער אוועק נאָך אַ טאָג, נאָך אַ טאָג, רבקה-ביילע ווייסט נישט פון קיין שלאָף, גראָבט דאָס פנים אין שעניק אַריין און חיינט שטילערהייד, חיים-יונה זאָל נישט הערען, און אויף פסח איז קיין צייכען נישט דאָ. און מען האָט זי ערגערע ווי נעכט, — בײַנאַכט וויינט זיך א מענש האָטש אָב דאָס האַרץ, בײַטאָג אָבער מוז מען קנייפען די באַקען, די פאַרב זאָל שטעהן; שכנות קוקען אידהר נאָך און גאַפען, און קוקען זיך די אויגען אויס, און שטעכען זי מיט רחמנות-בליקען, ווי מיט נאָדלען... אַנדערע פרע־גען: ווען באַקט איהר מצות? ווי האַלט איהר מיט בוראַקעס? די געדנ־טערע זאָגען:

— סטײַטש, וואָס טהוט זיך מיט אייך, רבקה-ביילע?! פעהלט אייך, וועלען מיר אייך באָרגען, וכדומה...

חיים-יונה וויל אָבער נישט קיין „מתנת בשר ודם“, און רבקה-ביילע וועט קענען אידהר מאַן נישט געהן — זוכט זי זיך אויס תרוצים פון אונטער דער ערד, און דאָס פנים פלאַמט און פלאַמט...

זעהען די שכנים, אַז עס איז נישט, ווי עס דאַרף צו זיין, נעה־מען זי און לויפען צום רב — סטײַטש? דער רב, נעביך, הערט אויס, קרעכצט אָב און פערקלערט זיך, און סוף כל סוף ענטפערט ער, אַז חיים-יונה איז אַ בן-תורה און אַ ירא-שמים, און אויב ער האָט במזין, האָט ער!...

רבקה-ביילע איז אפילו אָהן בענש-ליכט געבליבען...

און — שוין פסח!

חיים-יונה געהט פון בית-המדרש אַהיים, זעהט ער, אַז אַלע פענ־סטער אין מאַרק שיינען אַרויס מיט שמחת-יום-טוב, און נאָר זיין דירה שטעהט, ווי איין אָבל צווישען מחותנים, ווי א בלינדע צווישען זעהענ־דיגע. ער פאַלט אָבער בײַ זיך נישט אָב: „אַז גאָט וועט וועלען, וועט נאָך זיין פסח!“ — טראַכט ער. ער געהט אַריין און זאָגט פרעהליך: „גוט יום-טוב“, און איז נאָך אַמאָל מטעים: „גוט יום-טוב דיר, רבקה-ביילע!“ און רבקה-ביילע'ס קול ענטפערט איהם, אָנגעזאַפט מיט טרעה־רען, פון אַ פינסטער ווינקעל אַרויס: „גוט יום-טוב, גוט יאָהר!“ און אידהרע אויגען ברענען אַרויס פון פינסטערן ווינקעלע, ווי צוויי ברענענ־דיגע קוילען. געהט ער צו איהר צו און זאָגט איהר: „רבקה-ביילע, —

זאָגט ער, — היינט איז יום-טוב, יציאת מצרים, פערשטעהסט? טרויערן טאָר מען נישט! און וואָס איז דאָ צו טרויערן? אויב דער רבונו של עולם האָט נישט געוואָלט, מיר זאָלען האָבען אונזער פּסח, מוז מען אָנגעהמען פאַר ליעב און זיין ביי'ן אַ פרעמדען סדר. וועלען מיר געהן ערגעץ-אַנדערש צום סדר; מען וועט אונז אַריינלאָזען אומעטום... טהיר און טויער שטעהען אָפען... יודען זאָגען: „כל דכפין ייתי וייכול”, דאָס איז טייטש: ווער עס איז הונגעריג, זאָל אַריינקומען עסען. קום, נעהם איך דיר די שאַל, וועלען מיר געהן צום ערשטען בעסטען יוד"...

און רבקה-ביילע, וואָס טהוט שטענדיג דעם רצון פון איהר מאַן, האַלט-איין מיט אַלע כחות דאָס געוויין, וואָס רייסט זיך איהר צום האַלז, געהמט אויף זיך אַ צעריסענע שאַל און וויל שוין געהן, — אין דער זעלבער רגע עפענט זיך אָבער די טהיר, און עמיץ קומט אַריין און זאָגט:

— גוט יום-טוב!

ענטפערן זיי: גוט יאָהר, נישט וועהענדיג, ווער עס איז צו זיי אַריינגעקומען.

זאָגט דער, וואָס איז אַריינגעקומען: איך וויל זיין אייער גאַסט צום סדר!

ענטפערט חיים-יונה: מיר האָבען אַליין קיין סדר נישט...

ענטפערט יענער, אַז ער האָט מיטגעבּרענגט דעם סדר מיט זיך!

— אין דער פינסטער? — האַלט זיך שוין רבקה-ביילע נישט איין און שלאָכצט.

— חלילה! — ענטפערט דער אורח — עס וועט זיין ליכט. און ער גיט אַ מאַך: האָקוס-פּאָקוס! און עס בעווייזען זיך צוויי פּאָר זילבערנע לייכטער מיט אָנגעצונדענע סטעאַרין-ליכט, אין מיטען שטוב, אין דער לופט! עס ווערט ליכטיג. חיים-יונה און רבקה-ביילע דערזעהען, אַז דאָס איז דער קונצען-מאַכער, און זיי גאַפען און קאָנען פאַר וואונדער און שרעק קיין איינציג וואָרט פון מויל נישט אַרויסברענגען. זיי האַפען זיך איינס דאָס צווייטע אָן ביי די הענד און שטעהען מיט אויפגעריסענע אויגען און אָפענע מיילער. דער קונצען-מאַכער ווענדט זיך דערוויל צום טיש, וואָס איז געשטאַנען פערשעמט אין אַ ווינקעלע, און זאָגט צו איהם: „גו, בחורל, בּעדעק דיך און קום אַהער!" און אַזוי ווי ער זאָגט דאָס אַרויס, פאַלט פון סטעליע אויפ'ן טיש אַראָב אַ שניי-ווייס טישטוך און

בעדעקט איהם, און דער בעדעקטער טיש הייבט זיך אָן רידרען, און געדהט און קומט אין מיטען שטוב אַריין, און פערהאַלט זיך פונקט אונטער די ליכט, און די זילבערנע לייכטער לאָזען זיך נידריגער אַראָב און שטעלען זיך אַנידער אויפ'ן טיש. „אַצונד — זאָגט דער קונצען-מאַכער — פעהלען נאָר הס'בעטען, — זאָלען זיין הס'בעטען!" געהען דריי בענקלעך, פון דריי עקען פון שטוב, און געהען צו צום טיש און שטעלען זיך אויף זיינע דריי זייטען. הייסט ער, דער קונצען-מאַכער, זיי זאָלען בריימער ווערען, ציהען זיי זיך אויס אין דער ברייט, און עס ווערט פון זיי פאַטער-שטוהלען. רופט ער אויס: „ווייכער!" — בעדעקען זיי זיך מיט רויטען סאַמעט, און תוך כדי דבור פאַלען אויף זיי פון סטעליע אַראָב ווייסע, שניי-ווייסע קישען, און לעגען זיך, אויפ'ן קונצען-מאַכער'ס געבאָט, אויף די פאַטער-שטוהלען און — עס ווערען הס'בעטען! אויף זיין געבאָט בעווייזט זיך אויך אַ קערה מיט מינים און שטעלט זיך אויפ'ן טיש, עס בעוויזען זיך אויך רויטע כוסות מיט פלעשער ויין, און מצות, און אַלץ, וואָס מען דאַרף צו אַ כשר'ן און פרעהליכען סדר, אפילו „הגדות" מיט אַ גאָלדענעם שניט.

— און וואַסער צו וואַשען האָט איהר? — פרעגט דער קונצען-מאַכער — איך קאָן ברענגען וואַסער אויך!

דעמאָלט האָבען זיי זיך ערשט אויפגעכאַפּט פון גאַפען. און רבקה-ביילע פרעגט חיים-יונה'ן אויפ'ן אויער: מעג מען? וואָס? און חיים-יונה הייסט איהר נישט, וואָס צו ענטפערן. ראָטה זי איהם: געה, מיין מאַן, און פרעג דעם רב. ענטפערט ער, אַז ער קאָן זי מיט'ן קונצען-מאַכער אַליין נישט איבערלאָזען. וויל ער, זי זאָל געהן. זאָגט זי, אַז אַ גאַנצער רישער יודענע וועט דער רב נישט גלייבען, ער וועט מיינען, אַז זי איז פון זינען אַראָב. געהען זיי ביידע צום רב און לאָזען איבער דעם קונצען-מאַכער מיט'ן סדר.

האָט דער רב געזאָגט, אַז דאָס, וואָס וועט'ט געמאַכט מיט כשוף, האָט קיין ממשות נישט, ווארום כשוף איז נאָר אַ פערבלענדעניש פאַר די אויגען. הייסט ער זיי אַהיים געהן, און אויב די מצה וועט זיך לאָזען אָבברעכען, דער וויין — גיסען אין די כוסות אַריין, און די קישען פון הס'בעט — אָנטאַפּען, וכדומה, איז גוט... איז עס מן השמים, מעגען זיי געניסען.

אַזוי האָט דער רב גע'פסק'ענט. געהען זיי מיט האַרץ-קלאַפּעניש

אהיים. קומען זיי אריין, איז דער קונצען־מאכער שוין נישט דא, און דער „סדר״ שטעהט, ווי ער איז געשטאנען. די קישען לאזען זיך אנ־ריהרען, דער וויין גיסט זיך, די מצות ברעכען זיך... האבען זיי ערשט פערשטאנען, אז דאס איז געווען אליהו הנביא, און האבען געהאט א פרעהליכען יום־טוב!

ס'איז גוט.

— אידר פרעגט, אין וואָס פאַר אַ זכות איך בין אַ ייד געבליבען?

נאָר אין מיין זכות, נישט אין זכות פון מיינע אָבות. איך בין אַ זעקס־יעהריג לערנ־יונגעל געווען; מיין טאַטע — אַ ישוב'ניק אונטער ווילנא. אַזוי — אַ בעל־הבית'ישער מענש.

אַז איך בין אַ ייד געבליבען — האָב איך עס דעם שפּאָלער זיידען צו פערדאַנקען.

ווי איך קום צום שפּאָלער זיידען? — פרעגט אידר.

דער שפּאָלער זיידע איז נאָך דעמאָלט קיין שפּאָלער זיידע נישט געווען. אַ יונגער מאַן איז ער געווען, געליטען האָט ער דעמאָלט גלות. אַרומגעגאַנגען איז ער אַ צייט מיט די קבצנים פון קהלה צו קהלה, פון אורחים־הויז צו אורחים־הויז — אַ קבצן, ווי אַלע קבצנים. קרוע־בלוא ווי אַלע. דאָס איינעווייניג, אין האַרץ, האָט געשטעקט — גאָט ווייס!

און נאָכ'ן אָבליידען גלות, איז נאָך אויך די צייט נישט געקומען נתגלה צו ווערען. שטעלט ער זיך פאַר'ן בית־דין־צדק אין ווילנא, נעדמט אַרויס אַ היתר־שחיטה און ווערט שוחט אויס'ן דאָרף. ער געדענט שוין נישט אַרום אויף דער וועלט, און האַלט זיך אין דער ווילנער סביבה. מתנגדים האָבען אָבער אַ הויש־הריח, האָבען זיי עפּעס דערפילט. הייבען זיי אידם אָן צו רודפ'ן, בלבולים צו מאַכען. מסר'ט מען אידם פאַר'ן בית־דין־צדק, ווייס איך? — אַז ער איז עובר אויף כל התורה כולה! וואָס מתנגדים קאָנען!

ווי געזאָגט, בין איך דעמאָלט אַלט געווען אַ יאָהר זעקס. ער פּלעגט צו אונז אַריינצוקומען שעכטען אַ דקה, אָדער אַזוי איבערנעכטיגען, און איך האָב איהם זעהר ליעב געהאַט. וועמען דען האָב איך געזאָלט, אַ הויך טאַטע־מאַמע, ליעב האָבען? אַ מלמד האָב איך געהאַט אַ קפּדן, ממש אַ הורג נפשות; און דאָס אָבער איז געווען אַ גוטע, האַרציגע נשמה, מיט׳ן קוק האָט ער מחיה נפשות געווען! די בלבולים האָבען זייערס געטהון — מען האָט׳ן מעביר געווען פון שחיטה. מיין מלמד האָט געמוזט דערינען אַ חלק האָבען, וואָרום ער האָט באַלד אַ ידיעה בעקומען דערפון, און ווי דער שוחט איז געקומען, האָט ער אַ געשריי געטהון: „עוכר ישראל! משומד!" און אָנגעהאַפּט איהם בייׄם פּאָדקאָלנער און אַרויסגעוואָרפען פון שטוב. עס האָט מיר אַ שניט געטהון בייׄם האַרץ, ווי אַ מעסער. פאַר׳ן מלמד האָב איך אָבער געציטערט אימת־מות, און ערשט שפּעטער, אַז ער האָט זיך פערקוקט, האָב איך מיך אַרויסגעהאַפּט פון שטוב און אָנגעהויבען נאָכלויפען דעם שוחט איבער׳ן טראַקט, וואָס האָט זיך, נישט ווייט פון שטוב, אַריינגעלאָזט אין אַ וואַלד, וואָס האָט זיך שוין געצויגען ביז ווילנא. וואָס איך האָב געוואָלט דערמיט פּועל־יוצא זיין, ווייס איך נישט, נאָר עס האָט מיך עפּעס געטריבען צום אָרימען שוחט׳ל. איך האָב מיך געוואָלט מיט איהם האָטש געזעגענען, האָטש נאָך איינמאָל אַריינקוקען איהם אין די גוט־האַרציגע אויגען אַריין...

אָבער איך לויף און לויף, און האַק מיר אָב די פיס אָן די שטיינער פון וועג, און זעה קיינעם נישט פאַר די אויגען. נעהם איך מיך רעכטס, אַראָב אין וואַלד אַריין, און קלער, מיך אַביסעל אָבצורוהען אויף דער ווייכער וואַלד־ערד. איך וויל מיך שוין זעצען, הער איך אַ קול, דאַכט זיך, זיין קול, פון מיטען וואַלד אַרויס, — אַ האַלב־זינגענדיג קול. געה איך שטילערהייד נאָך דעם קול. דערזעה איך איהם פון ווייטען, ווי ער שטעהט און שאָקעלט זיך אונטער אַ בוים. איך הער מיך צו — ער זאָגט שיר־השירים! איך קוק מיך בעסער צו, זעה איך, אַז דער בוים, אונטער וועלכען ער זאָגט שיר־השירים, איז אַנדערש ווי אַלע ביימער. אַלע ביימער שטעהען נאָך נאַקעט און בלויז, און דער גרינט זיך, און בליהט, און שיינט ווי די זון, און שטעקט אויס די בליהענדע צווייגען איבער׳ן שוחט׳ס קאָפּ, ווי אַ סכך. און מהנות פייגעל טאַנצען אַרום צווישען די צווייגען, און זינגען־מיט „שיר־השירים"; איך ווער נבהל ונשתומם, און שטעה מיט אויפגעריסענע מויל און אויגען, און שטעה;

ענדיגט ער דיין שיר-השירים, ווערט אויסגעלאָשען דער בוים, ווע־רען נעלם די פייגעלעך, און ער דרעהט זיך אוים צו מיר און זאָגט מיר מיט ליעבשאַפט:

— הער, יודעלע („יודעל" הייס איך), איך האָב צו דיר אַ בקשה.

— אדרבה,— ענטפער איך מיט פרייד, און טראַכט מיר, ער וועט אודאי וועלען, איך זאָל איהם אַרויסברענגען עסען, און בין שוין בדעה צו לויפען און בריל-הדל שטעלען דער מאַמע'ס שבת. ער זאָגט אָבער:

— הער, וואָס דו האָסט געזעהן, זאָל בלייבען ביי דיר!

די שמחה ווערט ביי מיר אויסגעלאָשען, און איך זאָג-צו ערנסט און געטריי, אַז איך וועל שווייגען.

— הער נאָך עפעס, יודעלע. דו וועסט געהן — זאָגט ער — אין אַ ווייטען, זעהר אַ ווייטען וועג און אַ לאַנגען וועג.

וואונדער איך מיך: ווי קום איך צו'ן אַ ווייטען, לאַנגען וועג? און ער זאָגט ווייטער:

— דיין רבי'נס תורה וועט מען דיר אַרויסשלאָגען פון קאָפּ, וועסט טאַטע-מאַמע פערגעסען, — זעה אָבער, בלייב ביי דיין נאָמען! דו הייסט „יודעלע", בלייב אַ ייד!

דערשרעק איך מיך, נאָר פון האַרץ שרייט פון מיר אַרויס:

— זיכער! כ'זאָל אַזוי לעבען!

און מיר ליעגט נאָך מייגט אין זינען!

— אָבער, — זאָג איך, — עסען ווילט איהר?

נאָר איידער איך האָב עס אַרויסגעזאָגט, איז ער מיר נעלם גע־וואָרען...

און אויף דער צווייטער וואָך איז מען אונז בעפאַלען, און מען האָט מיך אַוועקגעפיהרט, אַלס קאַנטאָניסט...

און עס איז אַוועקגעגאַנגען אַ צייט, און איך האָב טאַקי אַלץ פער־געסען... מען האָט מיר אַלץ פון קאָפּ אַרויסגעשלאָגען.

אין טיעף רוסלאַנד האָב איך געדיענט, צווישען שנייען און מורא׳־דיגע פרעסט, קיין יוד פאַר די אויגען נישט געזעהן... אפשר האָבען דאָרט בעהאַלטענע יודען געוואָהנט, נאָר איך האָב פון זיי נישט גע־וואוסט. פון שבת און יום-טוב נישט געוואוסט, פון קיין תענית נישט, איך האָב אַלץ פערגעסען..

נאָר דאָס רענדעל אויסגעטוישט האָב איך נישט!

וואָס מעהר איך האָב פערגעסען, מעהר יצר-הרע האָב איך געהאַט פטור צו ווערען די פיין, די יסורים — איין עק! אָבער ווען עס איז מיר געקומען דער שלעכטער געדאַנק אויפ'ן קאָפּ, האָט ער זיך בעוויזען בעשיינפערליך, און איך האָב בעשיינפערליך געהערט זיין קול: „בלייב ביי דיין נאָמען, זיי אַ יוד!"

און אַז עס איז קיין ווילסטער חלום נישט געווען, האָב איך געוואוסט אויף זיכער... איך האָב'ן וואָס אַמאָל עלטער און עלטער געזעהן... די באָרד און פאות — וואָס אַמאָל ווייסער, דאָס פנים — בלאַסער... נאָר די אויגען זענען געבליבען די אייגענע, די זעלבע גוטהאַרציגע אויגען, און דאָס קול דאָס אייגענע, גליך אַ פידעלע שפּיעלט...

איינמאָל האָט מען מיך געשמיסען, איז ער געשטאַנען נעבען מיר און האָט מיר געווישט דעם קאַלטען שווייס פון שטערן, און איבער'ן פנים געגלעט, און שטילערהייד געזאָגט: „שריי נישט, כדאי צו ליידען, בלייב אַ יוד!" און איך האָב אויסגעהאַלטען אָהן אַ געשריי, אָהן אַ זיפץ, גליך מען שלאָגט נישט מיך...

איינמאָל, שוין דאָס לעצטע יאָהר, האָב איך געדאַרפט אַרויסגעהן אַלס טשאַסאָוואָי צום צעכהויז הינטער דער שטאָדט. עס איז געווען פאַרנאַכט, און עס האָט זיך געטראָגען אַ זאַווירוכע פון שניי. דער ווינד האָט אויפגעהויבען גאַנצע ברילעס שניי און האָט זיי צעריבען אויף נאָדלען, צעשטויבט אויף שטויב, און דער שנייאיגער שטויב מיט די שנייאיגע נאָדלען האָבען זיך אַרומגעיאָגט אין דער לופט, געפּאַטשט אין פנים אַריין, געשטאָכען... קיין אויג אָפען צו האַלטען! קיין אָטהעם צו האַפּען! פּלוצלונג דערהער איך, מענשען געהען נישט ווייט פאָרביי, און עמיץ זאָגט אויף יודיש: היינט איז די ערשטע נאַכט סדר! צי איז'ס אַ בת-קול געווען, צי זענען ווירקליך מענשען פאָרבייגעגאַנגען, — ווייס איך נישט עד היום... נאָר די ווערטער פאַלען מיר, ווי אַ בליי אויפ'ן האַרץ. און קוים איך בין צוגעקומען צום צעכהויז און האָב אָנגעהויבען אויף און אָב צו געהן, בעפאַלט מיך אַ מין בענקעניש, אַ מין האַרץ-וועהטאָג, אַז עס איז גאָר נישט צו בעשרייבען. עס ווילט זיך מיר דווקא „הגדה" זאָגען, און — איך זאָל עס געדענקען אַ וואָרט! איך פיהל, אַז ערגעץ טיעף, ביי מיר אין האַרץ ליעגט זי, די הגדה, כ'האָב זי אַמאָל

אויסענווענינ געקאָנט; איך פיהל, אַז ווען איך זאָל מיך נאָר אַיין וואָרט, אַיין-איינציג וואָרט דערמאַנען, וואָלט שוין די רעשט זיך אויך בעוויזען און אַרויסגעצויגען פון מיר, ווי אַ שנור פערשלאָסענע פייגעל פון אונטערן שנייִ. איך קאָן מיך אָבער דאָס ערשטע וואָרט בשום אופן נישט דערמאַנען! „רבונו-של-עולם! — האָב איך אויסגעשריגען מיט האַרץ: — אַיין וואָרט, האָטש אַ י י ן וואָרט!״ און אויסגעשריגען, אַ פּנים, האָב איך אין אַ גוטער שעה. איך האָב מיך דערמאַנט: „עבדים היינו״, — גלייך מען האָט עס מיר פון הימעל אַראָבגעוואָרפען. ווער איך פול און פול מיט פרייד; איך פיהל, אַז איך בין איבערגעפילט מיט פרייד, אַז זי גיסט זיך פון מיר אַרויס, די פרייד, אַז זי שטראַהלט מיר אַרויס פון דער נשמה, און איך געה אויף און אָב מיט דער ביקס אויף די אַקסעל, און זאָג, און זינג אַרויס דער ווייס-פערשנייטער, פער'חלומ'טער וועלט די הגדה... און זי האָט זיך פון מיר אַרויסגעצויגען, די הגדה, געצויגען און געצויגען, ווי אַ גאָלדענע שנור, ווי אַ שנור פון פערל — אַה! דאָס קאָנט איהר גאָר נישט פערשטעהן, דאָס קאָנט איהר גאָר נישט משיג זיין... מען דאַרף אייך פריהער אַהין שיקען!

און דער ווינד האָט זיך דערווייל געלעגט, די וואַרוכע האָט אויסגעהערט, און עס בעווייזט זיך אַ קלאָרער, פינקעלדיגער הימעל, אַ ווייסע, מיט ברילאַנטען איבערגעשטראַהלטע וועלט... שטיל איז אַרום און אַרום, אָן ווים, אָהן אַ שיעור ווייט און אָהן אַ שיעור ווייס... אַ שטילע, רוהיגע, זיסע, ווייטע ווייסקייט...

און איבער דער שטילער, ווייטער ווייסקייט בעווייזט זיך פּלוצלונג גאָר עפּעס ווייסערס, נאָך עפּעס העלערס, שטראַהלענדיגערס... און עס געהט, און עס קומט פון ווייטען... אין קיטעל און טלית געקליידט... דער טלית אויף די אַקסעל, איבערן טלית, פון פאָרענט, אַ ציטערדיגע, ווייסע, זילבערנע באָרד, העכער — צוויי שטראַהלענדיגע אויגען, איבער זיי אַ ברענענדיגע קרוין — אַ קאַפּעל מיט זילבערנע און גאָלדענע שפּאַניעס, און עס קומט צו נעהנטער און נעהנטער... און עס געהט פאַר מיר פאַרביי, און אַז עס גלייכט זיך אויס מיט מיר, זאָגט עס:

— ס'איז גוט!

ווי אַ פידעלע האָט עס אויסגעשפּיעלט, און עס ווערט פערשוואונדען...

נאָר די אייגענע ניגען, דאָס אייגענע קול...

צוריק־צו־וועגס, בין איך נעגאַנגען איבער שפּאַלע. געה איך אַריין צום „אַלטען"...

איך האָב איהם דערקענט, ער האָט מיך דערקענט...

דער הינדמישער סדר.

צום בעל־שם פלעגט פאָהרען איין אויסגעקומענער עושר, אידן טאָקי נישט געווען אויסצוהאַלטען. איך וועל'ן אפילו אָנרופען ביים נאָמען, און זאָל ער מיך קומען הערגען! יאָקיל קאָנסקיוואָליער האָט ער געהייסען. דער בעל־שם אַליין איז דאָך געווען בטבע אַ דימענט, פלעגט ער אויך, ביי זיין אריינקומען, איינקנייטשען דעם שטערן. דער עולם איז פון דער הויט געשפרונגען. ראשית, איז עס נישט געווען קיין ערנסטע זאַך. איין אויפגעקומענער עושר, מיט אַ קופה של שרצים, מן הסתם, אויף די פּלייצעס. האָט ער זיך אַמאָל צוקריעגט מיט קהל־און־רב ביין אַ קלפי וועגען כבוד, איז ער, ווי להכעיס, געלאָפען צום בעל־שם. אַ פּראָסטער בשר־ודם וואָלט אין אַזאַ מתנגדיש שטעדטיל נישט אונטערגעשטאַנען אַזוינס צו טהון, מען וואָלט'ן געדורס'ט, עוקר מן השורש געווען! האָט ער דאָך אָבער די קלינגערס, איז ער אַ גבר אַלים, טהוט ער להכעיס. שנית, איז עס געווען אַ גראָבע זאַך, אַ גשמיות, שאין לשער, און דערצו — אַ בעל־העזה מיט אַ בערידהמער צוזאַמען, ווי אַלע אויפגעקומענע עשירים. שטעלט מען זיך דאַווענען, רייסט ער זיך צום עמוד; עברי קאָן ער! וויל מען בענשען, האַפּט ער אויס די ברכה. אין מיטען, מען רעדט וועגען איין ענין, פאַלט ער אריין: „האָב איך, רבותים, געקויפט אַ פערדעל!" און גיט אַ סמאָטשקע מיט די ליפּען, אַז עס הילכט. איינמאָל האָט ער מבלבל געווען דעם גאַנצען טיש וועגען אַ בייטש מיט אַ גאָלדענער סקופקע, וואָס ער האָט בעקומען פון הראַביע פּאָטאָצקי'ס אַ לאָקיי!... צו די אַלע מעלות טובות איז ער נאָך געווען אַ קמצן שבקמצנים! אויף בערידהמעניש נעהמט ער אַלע ווילע ארויס אַ גאָלדען

טאַביק-שקעטעלע, „ויאכלו" — און מאַכט שמעקען! צו דער נאָז נעהמט ער נישט; הלילה, אַ שאָד דער טאַביק! און שטעקט עמיץ פון אַ זייט אַריין אַ פינגער, פערמאַכט ער דאָס שקעטעלע מיט אַ שטיק פרעמדען פינגער. עס איז גאָר נישט אויסצודערצעהלען פון זיין קמצנות...

איינמאָל קומט ער חול-המועד-פסח; בלייבט אויף שבת-חול-המועד, און זיצט ביי'ם טיש. דער בעל-שם לאָזט איהם נישט מבייש זיין — זיצט ער. רעדט דער בעל-שם וועגען אַ הויך ענין, ווי אַזוי די תפלות קומען אַרויף צום כסא-הכבוד, און זאָגט, אַז נישט אַלע תפלות קומען אַרויף אין איין צייט, אַז אַמאָל איז אַ בר-נש מתפלל שפּעטער, און זיין תפלה קומט אָן פריהער; עס ווענדט זיך דערינען, ווי ר י י ן די תפלה איז; די תפלה, האָט ער פערטייטשט, איז אַ גוף מיט אַ נשמה. די ווערטער וועגען דער גוף, די כונה — די נשמה. וואָס מעהר כונה, מעהר רוחניות, אַלץ גרינגער קומט די תפלה אַרויף, אַלץ מעהר איז זי מתמה ועולה, ווי דער רויך פון מזבח... איז אָבער די תפלה מיט ווייניג כונה, קאָן זי נישט גלייך אַרויף, שלעפּט זי זיך אין דער לענג און אין דער ברייט אין רהבות, האַפּט זי אויף אַ ווינד אויפ'ן וועג, צי אַ המאַרע, פערטראָגט זי אָן אַ זייט, און וואַרפט זי אין כף-הקלע... טיילמאָל גיסט זיך אַ תפלה, וואָס האָט זיך פערצייפּעט אין אַ וואָלקען, מיט'ן רעגען אַראָב... אויף ימים ומדבריות... קומען קומט זי דאָך אַמאָל אַרויף: די אותיות-הקודש אַליין הייבען זיך אין דער הייך. יעדע זאַך ציהט זיך צו איהר שורש... און סוף כל סוף קומט אַמאָל די צייט, דער אויר ווערט ריין, עס הערען אויף די מניעות פון וואָלקען און ווינטען, הייבען זיך אויף די אותיות פון דער תפלה אַרויף, און פאַלען אותיות-ווייז פאַר'ן כסא-הכבוד... פריהער צי שפּעטער — אַבי זי קומט! און שטענדיג קומען דעריבער תפלות! און דאָס איז דער סוד פון „כי הנה לא ינום ולא יישן" — שטענדיג פאַלען תפלות פאַר'ן כסא-הכבוד! מתנגדים האָבען אָבגעדאַווענט, דאַווענען חסידים... דערנאָך קומען פערשפּעטיגטע... און טאָג און נאַכט געהען זיי, און מדת-הרחמים קאָן קיין אויג נישט צומאַכען... זי שטעהט אויף דער וואַכט!

עס טרעפט זיך אָבער, — זאָגט ער ווייטער, — אַ יוד שמועהט שמונה-עשרה, און האָט אין זינען קאָרן און ווייץ; די תפלה, רחמנא ליצלן, ווערט שוין בעשווערט מיט גשמיות, מיט זעקער תבואה, מיט גראָבע עסקים... און אַזאַ תפלה קאָן שוין, רחמנא ליצלן, קומען שפּעט;

איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר! אַ נפש קומט אַרויף אויף יענער וועלט, שטעלט זיך פאַר'ן בית-דין-של-מעלה, דער קטיגור לעגט אַרויף אויף דער לינקער וואָגשאָל עבירות און עבירות, — גאַנצע פודען עבירות. און דער מליץ-יושר שטעהט מיט ליידיגע הענד און האָט נישט וואָס אויסצולעגען. שרייט דער יוד: „רבונו-של-עולם, על כל פנים געדאַווענט האָב איך דאָך!" איז אָבער נאָך זיין תפלה נישט אָנגעקומען! און כדי ער זאָל זעהן, אַז דאָס בית-דין איז אַ בית-דין-צדק, עפענט זיך איהם אַ פענסטערל פון הימעל, און מען הייסט איהם אַראָבקוקען... קוקט ער און זעהט, ווי זיינע תפלות וואַלגערען זיך, רחמנא ליצלן, אַרום ערגעץ אין אַ מושב...

און אַז אַ יוד האָט גאָר, רחמנא ליצלן, הרהורי עבירה ביים דאַווענען! און יעדע זאַך ציהט צו איהר שורש... נעהמען די הרהורי עבירה און שלעפען אַראָב די תפלות אין שאול-תחתית אַריין...

בעפאַלט אונז אַלעמען אַ מרה שחורה. וויל ער אונז משמח זיין, זאָגט ער:

— איך קאָן אייך אָנזאָגען אַ בשורה טובה! איך האָב אַ ידיעה, אַז אונזער סדר האָט זיך אין ערגעץ נישט פערהאַלטען, ער איז גלייך אַרויף, און מען האָט'ן דאָרט אָנגענומען מיט איין אמת'ן סבר פנים יפות! דער חד-גדיא מיט'ן נייעם ניגון איז גאָר שטאַרק געפעלען געוואָרען!

פאַלט ער אַריין, דער מגושם, און גיט אַ פרעג:

— און מיין סדר, רבי?

פערקנייטשט ער, דער בעל-שם, דעם שטערן און ענטפערט:

— דיין סדר איז נאָך נישט אָנגעקומען! ער טראָגט זיך נאָך אַרום מיין שטוב, ער וויל אַריין צו מיר אויף תיקון.

פרעגט ער, דער שוטה: ווען וועט איהר איהם אַריינלאָזען? — ער גלויבט דאָך נישט.

ענטפערט ער איהם געלאַסען:

— נאָך הבדלה!

פון דער אייגענער מתנגדישער שטאָדט איז געקומען אויף פסח אַ מלמד'ל. געזאָגט האָט ער דאָרטען: ער פאָהרט אַהיים צו דער פלונית-טע. אַז דער קאָנסקיוואָלער עושר איז געקומען, האָט ער זיך פאַר'ן בעהאַלטען און צום טיש נישט געקומען. אַ מגושם'ער מענש, העט ער

אַהיים קומען און דערצעהלען — וועט מען איהם דאָס הדר צונעהמען און באָרד און פאות אויסרייסען. קומט ער, דאָס מלמדי'ל, נישט צום טיש, און זיצט אויף דער סטאַנציע, ביז דער קאָנסקיוואָלער וועט אָבּ־פאָהרען. האָבען מיר אויף איהם רחמנות, נעהמט מען פאַר איהם שיריים, און מען טראָגט איהם אויף דער סטאַנציע שיריים מיט אַ פלעשעל יי"ש... פרעגען מיר דאָס מלמדי'ל, ווי אַזוי דער אויפגעקומענער עושר איז זיך נוהג ביי'ם סדר. איז ער דאָך אויף איהם בייז, זאָגט ער: דער שוואַרץ־יאָהר ווייסט'ן! אַ מענש — דערצעהלט ער — וואָהנט אונטער דער שטאָדט, עס זאָל איהם נאָהענט זיין צו די פריצים, ער זאָל פריהער אַרויסקומען פאַר אַלע סוחרים — די וועלט וויל ער איינשלינגען! איז ער מגדל־כלבים, מען זאָל'ן נישט בע'גנב'ענען, קומט צו איהם קיין יוד נישט אַריין! אַ טבע האָט ער, אַז שבת און יום־טוב נאָך מעריב זאָגט ער אָן דעם שמש, ער זאָל איהם אַהיים שיקען צוויי—דריי אורחים. וואַרטען אויף זיי קאָן ער נישט, דער קאָלדאַן טראָגט'ן! ענטלויפט ער אין מיטען „עלינו". אין דער התחלה האָט מען איהם געשיקט. זענען די אורחים צוריק געקומען מיט צעריסענע מלבושים און צעביסענע; אַזוינע כלבים האָט ער. און שריי „חי וקים" — אַז טהיר און לאָדען זענען פערמאַכט! האָט מען איהם מאַקי אויפגעהערט צו שיקען. און ער טוט זיך זיינס: שיקט, זאָגט ער, וויפיעל איהר ווילט!

פאַר פסח זאָגט ער נאָך: „כל דכפין יתי ויכול"! עברי קאָן ער!

הערען מיר אוים, וואָס דאָס מלמדי'ל דערצעהלט, און וואַרטען, וואָס דאָ וועט זיין נאָך הבדלה, ווייל דער בעל־שם האָט אונז געהייסען קו־מען הערען די „הגדה" פון קאָנסקיוואָלער עושר.

און מיר האָבען זיך דערוואַרט. עס איז נאָך הבדלה, דער עולם איז דאָ, דער אויפגעקומענער עושר זיצט. ער וואַרט. עס פערדריסט'ן אַביסעל, וואָס זיין „הגדה" מוז זיך טליקען אַרום פרעמדע שטיבער; אַבי־סעל אָבער גלויבט ער אין דער גאַנצער מעשה נישט. זיצט ער און שפיעלט זיך מיט'ן גאָלדענעם שקעטעלע, און פויקט אַריין דערינען, און האַר־טשעט: וועל'מיר זעהן, וועל'מיר זעהן...

מען האָט שוין אָבגעזונגען זמירות. שטעהט אויף דער בעל־שם און הייסט פערמאַכען די לאָדען און פערשליסען די טהיר. ווערט דעם בעל־דבר אַביסעל נישט היימליך! הייבט ער זיך אויף און האָט השק צו מאַ־כען פיס. לאָזט מען איהם נישט! נעהמט איהם עמיץ אָן פון הינטען

און זעצט'ן צוריק אַראָפּ אויף דער באַנק, פאַלט ער אַראָפּ אויף דער באַנק, ווי אַ סנאָפּ תבואה. זיצט ער. הייסט נאָך דער בעל-שם אויס-לעשען די ליכט. לעשט מען אוים די ליכט, און עס ווערט פינסטער. זיצט מען אַזוי אַ רגע אין דער פינסטער. זיץ איך נעבען דעם קאָנסקי-וואָלער עושר, פיהל איך, ווי ער ציטערט מיט'ן גאַנצען לייב. רופט-אויס דער גבאי (אַ פּנים, דער בעל-שם האָט איהם געהייסען):

— יאָקיל קאָנסקיוואָלערים „הגדה", קום אַריין און לאָז דיך הערען!

און — זי לאָזט זיך הערען! מען דערקענט באַלד יאָקיל קאָנסקי-וואָלער'ס קול, נאָר עס איז אויסגעמישט מיט נאָך קולות! מיט קולות פון כלבים!

„עבדים היינו — האַאו, האַאו! לפרעה במצרים — האַאו, האַאו! — און אַזוי ווייטער... כל דכפין — האַאו, האַאו! ייתי ויכול — האַאו, האַאו!"

ווי מען האָט צוריק אָנגעצונדען די ליכט, איז שוין יאָקיל קאָנסקי-וואָלער אין שטוב נישט געווען. און מעהר האָט ער זיך נישט גע-וויזען.

שטומע נשמות.

צוויי וועגן; צוויי משלים.

שני דרכים — צוויי וועגן פיהרען צו זיין ליעבען נאָמען, וואָס איז די נשמה פון דער וועלט און דער תוך פון דער וועלט.

איז איינער פון זיי דער וועג פון שכל, אויב דער בשר ודם שאַרפט זיין מוח אין דער תורה הקדושה; און דער צווייטער — דער וועג פון האַרץ פון אַ בשר ודם, אויב ער רייניגט עס און הייליגט עס לעבודת הבורא.

נתעלה — על פי דרך הטבע ווערט געדייכט און געהויבען אַ מענש נאָר דורך דעם שכל; דורך דעם שכל לערנט ער די תורה הקדושה, וואָס איז דער חק ומשפט — דאָס געזעץ פון דער וועלט, און ער דערקענט דורך איהר דעם פּלאַן, לויט וועלכען דער בורא עולם האָט ד', די וועלט, אַרויסגעפיהרט פון תהו ובהו. און ער ווייסט, אויף וואָס זי שטעהט, און וואָס עס קאָן זי הרוב מאַכען. און אַז ער קומט צו דער השגה, קריגט ער אַליין אויך שוין אַ שטיקעל דעה אין דער הנהגה פון דער וועלט, און ווערט, כביכול, אַ שטיקעל שותף צום הקדוש ברוך הוא אין מעשי-בראשית....

צו אַ גאַנץ הויכער מדרגה קאָן אָבער אויך קומען אַ מענש דורכ'ן האַרץ; אויב די כונה איז גוט און דאָס האַרץ איז גוט. און עס ברענט

(7)

אין דעם הארץ דאָס פייער פון גרויס ליעבשאַפט צום בורא עולם, און עס ריכערן זיך דערויף מצות און מעשים כּכּבים ווי קרבנות אויפ׳ן מזבח...

און אַשרי — וואויל איז טאַקע דעם מענש, וואָס געהט אויף ביידע דרכים, וואָס עפענט זיך דעם הימעל מיט ביידע שליסלען, ווארום ער איז זוכה: אי צו דער גרויסער השגה, אי צו דער גרויסער ליעבשאַפט, — דאָס איז אָבער—לאו כל אדם זוכה...

על פי רוב זענען די תלמידי-חכמים סאַמע דין, וויל זיי געהען נאָר מיט׳ן וועג פון שכל; און דער שכל איז דין. זענען זיי טאַקע „נוקם ונוטר כּנחש״, און וואָלטען בהבל פּיהם די וועלט פערברענט. ווארום — מי יעמד? על פי שלחן ערוך קאָן די זינדיגע וועלט קיין רגע קיין קיום נישט האָבען; די זינדיגע וועלט דאַרף דעריבער רחמים.

און פון דער צווייטער זייט זענען די ל״ו צדיקים פון יעדען דור, האָטש עס וואַרטען אויף זיי גאָלדענע שטוהלען און קרוינען אין גן עדן און די וועלט האַלט אָהן די קיין קיום נישט געהאַט — דוקא נישט קיין גרויסע למדנים... זיי זענען יוצא מיט אַ פרק משניות, מיט אַ קאַפּיטעל תהלים, אפילו מיט תפלה בכוונה...

דער עיקר איז בּיי זיי דאָס האַרץ. וואָרען פון אמת׳ן צדיק׳ס האַרץ שטראַהלט און פליעסט אַרויס דאָס גרויסע, האַרציגע רחמנות אויף דער וועלט...

אַל יאמר — זאָל דעריבער נישט זאָגען דער עם הארץ: „הן אני עץ יבש״ — איך בין אַ טרוקען שטיקעל האָלץ; אויף מיר קאָנען נישט בליהען נישט בליהטען, נישט קיין מצוות, נישט קיין מעשים טובים — — „נסתרה דרכי מה׳״ — מיין וועג איז פערוואָגעלט פון גאָט... זיין אויג, כביכול, זעהט מיך נישט, ווייל איך געה אַרום אין השך און מיין נשמה איז אַיינגעהילט אוּן אַיינגעוויקעלט אין אַ פינסטערן וואָלקען — —

און איך קאָן אפילו נישט נצול ווערען פון גיהנם. חייל, ווי אין פרק אבות שטעהט: „ולא עם הארץ חסיד״, דער, וואָס לערנט נישט די הייליגע תורה, קאָן נישט זיין קיין אָבגעהיטענער ייד, ווייל ער ווייסט נישט, וואָס אַ מצוה איז, ער זאָל זי מקיים זיין, און וואָס אַיין עבירה איז, ער זאָל פאַר איהר אַנטלויפען, וואו דער פעפער וואַקסט און ער איז גאָר נישט מבחין — ער קאָן נישט אונטערשיידען בין טוב לרע — צווישען גוטס און שלעכטס.

דאָס זענען גאָר קיין טענות און קיין דבורים נישט.

וואָרום סוף כל סוף קוקט גאָט, ברוך הוא, אויפ'ן האַרץ. און „כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא": סיי די וואויל-לערנער, סיי די נישט וואויל-לערנער, וואָס קאָנען נאָר „שמע ישראל". און „שערי תפלה אינן ננעלין" — די טויערן פון תפלה ווערען נישט פערשלאָסען אפילו פאַר שטומע נשמות, וואָס פערשטעהען נישט אפילו די טייטש-ווערטער פון די תפלות און קאָנען זיך נישט איסרעדען דאָס האַרץ פאַר גאָט...

וואָרום גאָט איז אַ בעל-רחמים, און אַזוי ווי אַ באַרמהערציגע מאַמע שטעקט אַריין דעם וואָרצעל פון דער ברוסט דעם הונגעריגען קינד אין מויל אַריין ביי'ם ערשטען קרעכץ, און וואַרט נישט, ביז דאָס קינד וועט שאַרף אַרויסזאָגען: מילך, אַזוי ווייסט דער רבונו של עולם, וואָס אַ מענש וואָלט געבעטען, ער זאָל קאָנען, און טהוט מיט גרדים רחמים זיין רצון...

און ער פערהאַלט נישט דעם שכר פון קיין שום בריה, וואָס מיינט, אַז ער טהוט אַ מצוה און האָט אַ טעות, עס איז קיין מצוה נישט! ועל אחת כמה וכמה, אַז זיין ליעבער נאָמען שטראָפט נישט פאַר איין עברה, וואָס אַ זינדיגער מענש טהוט בשוגג, האָבענדיג אין זינען אַ מצוה...

און אין דעם ענין געפינען מיר צוויי טייערע משלים ביים של"ה הקדוש.

דאָס ערשטע משל איז: משל למלך — צו אַ מלך, וואָס איז געווען אַ משל איבער אַ ווייטער מדינה, וואָס איז געווען אָבגעשלאָסען, און תרפ"ט אלפים מיילען אָבגעלעגען פון אַנדערע מדינות, און האָט געהאַט גאָר אַנדערע געזעצען ווי אַלע מדינות. איז איינמאָל צו דעם מלך אַריינגעקומען דער ערשטער מיניסטער מיט אַ פּאַפּיער אין דער האַנד, און ער האָט, זיך בוקענדיג, דערלאַנגט דעם מלך דאָס פּאַפּיער; דער מלך זאָל עס התמ'ענען מיט זיין אייגענער האַנד אָדער צולעגען דעם טבעת המלכות. נעהמט איהם דער מלך אַרויס דאָס פּאַפּיער פון דער האַנד, און לעגט עס פאַר זיך אויפ'ן טיש, און זעצט זיך אויפ'ן כסא המלכות, און נעהמט אין דער האַנד אַריין די פעדער און וויל אונטערשרייבען דאָס פּאַפּיער. וויל דער מלך האָט, ווי דער סדר עולם איז, אמונה צו זיינע שרי מלוכות, בפרט צו'ם ערשטען מיניסטער, און ווייסט, אַז מען וועט איהם קיין עולה צו'ם אונטערשרייבען נישט דערלאַנגען.

האָט אָבער דער מלך געהאַט אַ שאַרפע ראיה, און ווי ער וויל שוין מאַכען דעם צוק, וואָס איז דער אָנהויב פון מלך'ס חתימה, דערזעהט ער, אַז עס שטעהט אין כתב: „חיב מיתה" — „מורד במלכות", נעהמט

ער תיכף ומיד און לעגט אַרויס די פעדער פון דער האַנד, און פרעגט:

— ווּעמען און פאַר וואָס האָט עס מיין בית־דין־צדק אַזוי שאַרף פער׳משפט?

זאָגט איהם דער ערשטער מיניסטער:

— אדוני קעניג, עס איז אַ מורד במלכות, וואָס האָט זיך נישט געבוקט און נישט געבויגען פאַר דיינע שרי מלכות. און איז אַרומגעגאַנגען אויף אַזוינע מקומות, אויף וועלכע מען טאָר קיין פוס נישט שטעלען — אויף די וואַלען פון דיין פעסטונג. און פאַר׳ן צעכהויז, וואו עס ליעגט דאָס פולווער צו׳ם שיעסען, איז ער אַרומגעגאַנגען מיט פייער, האָטש עס שטעהט אויפגעשריעבען שוואַרץ אויף וויים איבער׳ן טויער, מען זאָל זיך היטען פאַר פייער — — איז אַ סימן, אַז ער האָט קיין דרך ארץ נישט פאַר׳ן מלך, וואָרום ער גיט נישט אָב כבוד די שרי מלכות; און אַז ער האָט געוואָלט אויסזעהן די שוואַנד פון דיין מלוכה׳ס פעסטונג און איבערגעבען דיין שונא; און האָט נאָך בדעה געהאַט אונטערצוצינדען דעם מלך׳ס אוצרות מיט פולווער...

— און דאָס אַליין — גיט צו דער מיניסטער — האָט ער געטהון אין שענעם העלען טאָג, פאַר אַלע אין די אויגען, גלייך ווי די וועלט וואָלט געווען הפקר, און עס וואָלט קיין מלך און קיין מלוכה נישט געווען. און אפשר נאָך גאָר — להכעיס.

טראַכט דער מלך: ווער ווייסט, צי עס איז קיין משוגע׳נער נישט? און ער פרעגט:

— און וואָס האָט דער פערזינדיגטער געטענה׳ט פאַר׳ן בית־דין? האָט ער גערעדט צו דער זאַך?

ענטפערט דער מיניסטער, אַז דאָס קאָן מען נישט וויסען; ווייל דער פערזינדיגטער איז פון אַ ווייטער מדינה, און דאָס בית־דין האָט זיין לשון נישט פערשטאַנען, אַזוי ווי ער האָט נישט פערשטאַנען דאָס לשון פון בית־דין.

זאָגט דער מלך צו׳ם ערשטען מיניסטער:

— דער מענש, וועלכען איהר האָט גע׳פסק׳עט מיתה, איז קיין שולדיגער נישט... צי וואָס זאָל ער מיר טהון להכעיס?

— ער איז נאָר אַ פרעמדער, וואָס האָט נאָך אונזערע מונדירען נישט געזעהן און ווייסט נישט, ווי אונזערע שרי־מלכות זעהען אויס, און דער־קענט זיי נישט.

— און ער הייסט נישט דעם פּלאַן, לויט וועלכען אונזער שטאָדט איז געבויט, און וואו די פעסטונג איז און וואו די וואַלען זענען; און ער האָט געוואָלט מאַכען חשבון הנפש און האָבען התבודדות, איז ער אַהין געגאַנגען, וואו מען טאָר נישט, ווי איינער, וואָס געהט אונטער דער שטאָדט...

— און ער קאָן די שוואַרצע אותיות אויף דער הייסער שילד פון צעכדויז נישט לייענען, און היט זיך דעריבער פאַר׳ן פייער נישט!...

פערשעמט זיך דער ערשטער מיניסטער און לאָזט די אויגען אַראָב; און דער מלך געהמט און צורייסט דאָס פּאַפּיער און גיט אַ בעפעהל:

— לויף, ערשטער מיניסטער, געשווינד אין תפיסה אַריין, און נעהם אַראָב די קייטען פונ׳ם אַרעסטירטען, און הייס איהם אָבגאָלען און אָב־וואַשען, און אויסשמירען מיט׳ן פיינסטען בוימאייל, און אָנטהון די טייערסטע מלבושים, און בעצאָהל איהם פון אוצר המלכות צער און רפוא, און שבת, און בשת, און לאָז איהם פריי.... און טאָמער וויל ער דאָ אין דער מדינה בלייבען, שיק איהם צו מיר, וועל איך איהם אַליין מוסר זיין די סימנים פון אונזער לשון און די דינים פון אונזער מלכות...

און אַז מען האָט די זאַך הוקר ודורש געווען, האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז דער מלך איז גערעכט און זיין משפט איז גערעכט, עס איז נאָר אַ פערמדער געווען. און אויב ביי אַ מלך בשר ודם איז אַזוי, על אחת כמה וכמה ביים מלך מלכי המלכים הקדוש, ברוך הוא, וואָס דאַרף נישט הוקר ודורש זיין און שטויסען זיך. וואָרום פאַר איהם איז אָפען דאָס האַרץ פון אַ בשר ודם און ער לייענט דערינען, ווי אין אַיין אויפגעוויקעלטער מגילה...

נאָך מעהר, דער רבונו של עולם לעגט צו די עברות, וואָס איין עם הארץ טהוט צוליעב אַ מצוה, צו דעם חשבון המצוות. און אויף דעם האָט דער של״ה הקדוש אויך אַ משל למלך, נאָך אַ שענער משל.

— אַמאָל איז געווען — דערצעהלט דער של״ה הקדוש — אַ מלך, נאָר נישט, ווי דאָס רוב מלכים, אַ בייזער מלך, נאָר אַ גוטער מלך — אַ מלך חסד.

האָט דער מלך חסד — דער גוטער מלך — אַמאָל געדאַרפט פייער. ער האָט, מאָלט אייך, געוואָלט זיך פערדרייכערן די ליולקע. גיט ער אַ זאָג: פייער! דאָס הייסט, ער בעפעהלט, מען זאָל איהם ברענגען פייער.

איז איינער אָבער פון זיינע שרים־משרתים, מרואי פני המלך, —

פון די, וואָס שטעהען פאַר׳ן מלך, געווען, צי פון געבוירענהייט אָן, צי, רחמנא ליצלן, מחמת אַ קרענק, און וועלכער ער איז אַריינגעפאַלען, אַביסעל טויבליך, האָט ער נישט רעכט דערהערט. און ווייל עס איז געווען אין מיטען וואַלד, וואו דער מלך האָט זיך געיאָגט נאָך היות-רעות, זיי צו פערטיליגען, און עס איז געווען אין מיטען זומער, און די היץ צווישען די בוימער איז געווען זעהר גרויס, און ער אַליין איז געווען דורשטיג, — האָט ער געטראַכט, אַז דער מלך וויל אויך אַוודאי אַ פרישען טרונק וואַסער! איז ער תיכף ומיד אַרויסגעלאָפען פון מלך׳ס געצעלט נאָך פריש וואַסער.

איז אָבער גראָד אין דעם אָרט, וואו דער מלך האָט זיך געיאָגט נאָך די היות רעות, און וואו זיין געצעלט איז געשטאַנען, קיין וואַסער נישט געווען, — איז דער שר געלאָפען, נישט געשלאָפען, נישט געגעסען, נישט געטרונקען, דריי טעג און דריי נעכט, ביז ער האָט זוכה געווען צו קומען צו אַ קוואַל וואַסער.

איז אָבער אַרום קוואַל געשטאַנען אַ חברה גזלנים מיט כלי זיין. און די גזלנים זענען נאָך געווען גרויסע מכשפים דאַצו, זענען איבער זייערע קעפ אַרומגעפליגען רוחות רעות זיי צו העלפען; האָבען זיי, די גזלנים, נישט צוגעלאָזט דעם שר צו׳ם קוואַל. האָט אָבער דער שר געהאַט גרויס אמונה און בטחון אין מלך, האָט ער קודם כל מיט׳ן כח פון זיין אמונה און בטחון פערטריעבען די רוחות רעות, און דערנאָך האָט ער געגען די גזלנים אַרויסגעצויגען זיין שווערד און איז אויף זיי אַרויסגעפאַלען מיט אַ גרויסען אימפעט, און מיט התלהבות פון דער ליעבשאַפט צום מלך. און ער האָט מלחמה געהאַלטען שעה׳ן-לאַנג מיט די גזלנים, און האָט זיי סוף כל סוף, נאָך גרויס מיה און מאַטער און סכנת נפשות, גובר געווען, און האָט זיי פערטריבען פון קוואַל! און ער האָט זיך נישט אָבגעשטעלט צו היילען אָדער האָטש אַרומצובינדען זיינע וואונדען, וואָס ער האָט פון די גזלנים בעקומען. און האָט תיכף ומיד אָנגעשעפּט אַ קריגעל פריש וואַסער פון קוואַל, און אַליין נישט געטרונקען, האָטש עס האָט אידם געברענט פאַר דורשט. און איז געלאָפען אַ פערבלוטיגטער צו׳ם מלך אין געצעלט אַריין, און האָט מיט שמחה און מיט גרויס התלהבות אַ געשריי געטהון: נאַ דיר, גרויסער קעניג, וואַסער!

האָבען דאָך אָבער די אַנדערע שרי-מלכות געהערט, ווי דער מלך האָט בפירוש געזאָגט „פייער“, נישט קיין וואַסער; האָבען זיי אָנגעהויבען

צו לאַכען און היזק צו מאַכען פון טויבען שר. און איינער פון די שרים איז געווען אַ רשע בטבע, האָט ער געזאָגט, אַז לויט זיין מיינונג, איז דער שר גאָר חיב מיתה, וואָרען ער האָט מורד געווען אין מלכות...

וואָס אָבער האָט דער מלך, וואָס איז געווען אַ מלך חסד, געטהון? קודם כל האָט ער אָבגעריסען די עפּאָלעטען פון׳ם שר, וואָס האָט מקטרג געווען און געמאַכט דעם טויבען משרת פאַר אַ מורד במלכות. און ער האָט איהם אָבגעריסען די גאָלדענע קייט פון האַלז, און אַלע אָרדערן און מעדאַלען, וואָס ער האָט געהאַט אויפ׳ן האַרץ, און אַרויסגעטריבען פון שטאָדט און פון לאַנד אַרויס. —

און אַ בעפעהל האָט ער געגעבען, דער מלך, מען זאָל תיכף ומיד חפּסען זיינע בעסטע דאָקטורים, זיי זאָלען אויסהיילען דעם געטרייען משרת׳ס וואונדען. און דער מלך אַליין איז בכבודו ובעצמו אויפגעשטאַנען פון זיין כסא המלכות, און איז צוגעגאַנגען צו׳ם געטרייען משרת, וואָס איז איהם געפאַלען צו די פיס, און האָט איהם אויפגעהויבען, און אַ קוש געגעבען אין שטערן אַריין.

און צו זיינע איבריגע שרים האָט ער אַזוי געזאָגט: כדי דעם מלך׳ס געטרייער דיענער זאָל מעהר קיין טעות נישט האָבען, און אַנדערע שרים זאָלען פון איהם נישט לאַכען, הייב איך פון היינט אָן זיין שטוהל איבער די שטוהלען פון אַלע שרי־מלכות, ער זאָל זיצען נעהנטער פאַר אַלע שרים צו׳ם מלך, און הערען פון מויל אין אויער זיין געבאָט.

ועל אחת כמה וכמה — גיט צו דער שלי״ה הקדוש, — דער מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, וואָס דאַרף בעצם נישט קיין פייער, נישט קיין וואַסער, און האָט געגעבען די תרי״ג מצוות נישט, הלילה, פאַר זיין אייגענע טובה וועגען, נאָר מזכה צו זיין ישראל, זיי זאָלען נעהמען שכר, נישט קיין מתנת הנם; איז טאַקע אַ קל־והומר, אַז ער איז גומל־חסד פאַר אַזעלכע טעותים...

און איהר זאָלט קלאָרער זעהן דעם אמת דערפון, וועל איך אייך דערצעהלען עטליכע מעשיות פון שטומע נשמות, איהר זאָלט זעהן, צו וועלכע מדרגות זיי זענען געקומען.

א) א קאפיטעל תהלים.

אדער

יוחנן וואסער־טרעגער און דער „אורח־חיים".

און די ערשטע מעשה, וואָס איך װיל אייך דאָ דערצעהלען, האָב איך בקבלה פון מיין זיידען, עליו השלום, וואָס האָט די זכיה געהאַט צו זיין איין אייגענעהער ביי'ם „אורח חיים" אין שטוב, און האָט עס, במעמד פון נאָך בעלי־בתים השובים, געהערט מפיו הקדוש — פון „אורח חיים'ס" הייליגע ליפּען.

און אָנגעהויבען האָט זיך די מעשה אַזוי:

אין דער־פריה, באַלד נאָך שחרית, זיצט זיך דער „אורח־חיים", כמנהגו, אין קליינעם בית־המדרש'ל פאַר'ן אָנבייסען, און קוקט אין אַ ספר אַריין. נישט ווייט פון איהם זיצען און רעדען צווישען זיך שטיל די דיינים; עס איז גראָד קיין דין תורה נישט געווען. און נאָך אַביסעל ווייטער — די תלמידים, דעם „אורח־חיים'ס": איינער הזר'ט זיך איבער די געכטיגע סוגיא, איין אַנדערער קוקט זיך דורך דעם מהרש"א צו דער היינטיגער, אַ דריטער זאָגט זיך אַ לייענען.

אין מיטען דערהערט זיך פון גאַס אַ קול: „צדקה תציל ממות" און אַ קלונג מיט דער פושקע. זאָגט מען „ברוך דיין אמת". מען ווייסט, וואָס עס בעטייט: נאָך פאַר שחרית האָט מען געגעבען צוויי קלעפּ אין טויער און געזאָגט, אַז יוחנן וואַסער־טרעגער איז נפטר געוואָרען אין הקדש.

ווערט אָבער דער „אורח־חיים" פערענדערט אויפ'ן פנים, הייסט זיך דערלאַנגען דעם שטעקען מיט'ן ספאָדיק, און זאָגט, — ער געהט צו דער לויה.

מילא, אַז דער „אורח־חיים" גערט, געהען די דייגים אויך מיט; געהמען די תלמידים רשות און געהען אויך. און אַזוי — אַנדערע, וואָס זענען גראָד געווען אין קליינעם בית המדרש׳ל. קומט מען אין גאַס אַריין. זעהען די גאַס־מענשען, ווער עס גערט, גערט מען מיט; פערמאַכט מען די קלייטען און מען גערט. קוקט עמיץ פון בית־המדרש דורך אַ פענ־סטער אַרויס און זעהט די לויה, איז ער מודיע דעם בית המדרש־עולם, פערמאַכט מען די גמרות און מען לויפט אַראָב צו דער לויה. הכלל — די שטאָדט גערט, קינד און גערט!

מען גערט און מען הדרוש׳ט זיך: וואָס איז?

— דער נפטר איז געווען, ער זאָל אונז מוחל זיין, אַ פשוט׳ער יוד... אמת, געדאַווענט ותיקין; מנחה ומעריב — אין גרויסען בית־המדרש; דער־נאָך אַרומגעטראָגען קאַלט וואַסער פאַר די לומדים. אָבער אַזאַ לויה?

געווען נאָך אַ תהלים־זאָגער, אָבער די עברי זיינע! מען פלעגט זיך קיים צייגהאַלטען פאַר געלעכטער... איינמאָל האָט איהם דער „והלקלקות" בשום אופן נישט געקאָנט פון מויל אַרוים; האָט מען זיך געקייקעלט... אמת, דער „אורח חיים" איז געווען דערביי, ער איז אין כעס געוואָרען און אָנגעשריען...

און וואָס נאָך? אַ נהנה מיגיע כפו; ביז אין דער לעצטער רגע קיין מתנת בשר ודם נישט גענומען — נו הכלל?

און דער „אורח־חיים" גערט... איין גאַס, נאָך אַ גאַס... אַ ווינ־און אַ גליטש, עס קיהלט אין אַלע אברים, און ער גערט אַרויס פון שטאָדט, לעגט די האַנד אויף אַ מטה־שטאַנג און פירט די מטה אויס׳ן בית החיים, גערט אַריין צו דער טהרה... גערמט ביי׳ם קבר אָן ביי׳ם לייליך און העלפט אַראָבלאָזען... נערמט אַרויס די לאָפעטע פון אַ קברן׳ס האַנד און שיט אַ שאַל ערד, הערט אויס קדיש, זאָגט הויך „אמן" ——

פערשטעהט מען, אַז עס איז נישט פשוט!

און געווען איז דאָס דאָנערשטאָג. פרייטאָג איז פרייטאָג; דער עולם איז פערנומען, מען גרייט זיך צו לכבוד שבת; מען גערט אין מרחץ אַריין; נאָכ׳ן מרחץ גערען נאָך לייטישע בעלי־בתים אויף אַ גלעזיל מעד. שבת איז שבת... געלויבט איז גאָט — מוצאי שבת, קוים דערלעבט, מאַכט דער ייִדע, עליו השלום, געשווינד אָב הבדלה, זאָגט אָב „ויתן לך" און לויפט צו׳ם „אורח־חיים". און קומען קומט ער צו׳ם „אורח־חיים" נישט אַליין; אוים׳ן וועג האָבען זיך צו איהם מצרף געווען נאָך

עטליכע בעלי־בתים, און לומדים.... קומען די צו׳ם „אורח־חיים" אין שטוב אַריין, זאָגט ער נאָך „ויתן לך", ווארט מען. דערנאָך: „גוט וואָך, רבי ז׳" „גוט יאָהר, בעלי בתים!" די רבי׳צין איז מיט עפּיס וואָס מכבד. זעצט מען זיך צו׳ם טיש; די רבי׳צין געהט זיך צו זיך אין שטוב אַריין, — מילא, מען וועט דאָך נישט אַרויס פון דער העלער הויט מיט׳ן עצם־ענין — מאַכט מען פריהער אַ שמועס מכּה דער קהלה. צי עס איז נישט אַ חשש אויפ׳ן ערוב, דערפון איז מען אַרויף אויף אַיין עגונה, איבער וועלכע אַ וועלט מיט רבנים האָבען זיך דעמאָלט געהאַמפּערט, וכדומה. און אַזוי ווי אַלע שמועסען ענדיגען זיך סוף כל סוף מיט׳ן טויט, האָט מען שוין געקערעווערט צו דער זאַך.

איז דאָך דער אורח־חיים אַ קלוגער יוד געווען, שמייכעלט ער: ער האָט באַלד געוואוסט נאָך וואָס זיי זענען געקומען...

זענען זיי זיך מודה: אמת — זאָגען זיי — אַזאַ מעשה נורא...

זאָגט זיי דער אורח־חיים:

— דיט וויסען, רבותי, אַז עס איז נפטר געוואָרען אַ יוד, וואָס זאָגט געהאַט אַ חש׳ש הרי׳ה צו דערקענען לומדי תורה, וואָס אַיין אורח־חיים האָט עס גישט. און דאַצו אַ יוד, וואָס האָט מעהר גע׳פּועל׳ט מיט דער האַק אין דער גראָבער האַנד, ווי דער אורח־חיים מיט די כּונות אין מח...

גאַפט מען: מען האָט פון קיין פּתרון, פון קיין חלום נישט גע־וואוסט... דער אורח־חיים האָט גאָר קיינמאָל דערפון קיין וואָרט נישט גערעדט...

— עס איז געווען אַ סוד, — זאָגט דער אורח־חיים.

דער יוד, זאָגט ער — האָט נישט געוואָלט נתגלה ווערען, און אַז עס איז געשעהן אַ מעשה, און ער האָט מיר געמוזט ענטפּלעקען, האָט ער גענומען ביי מיר דאָס וואָרט, אַז בחייו וועל איך שווייגען.

נאָך איינער איז געווען דערביי, אויך להבדיל בין החיים והמתים, דער געוועזענער בית־דין־שמש, האָטש ער איז געווען אין דרויסען און האָט וועניג וואָס געזעהן, האָט ער גענעבען אַ תקיעת־כּף, אַז ער וועט שווייגען, און האָט געהאַלטען וואָרט.

אָבער אַצונד, זאָגט דער „אורח־חיים", איז אויס סוד, און אַז איהר ווילט, מהיכי תיתא.

מילא — שטעלט מען אויף מויל און אויערן.

— עס איז שוין דעריגען — הויבט אָן דער אורח־היים צו דערצעהלען — אַ יאָהר פינף־און־צוואַנציג. ער איז דעמאָלט נאָר וואָס אָנגעקומען אין קהלה אַריין.

נאָר וואָס אָנגעקומען, איז ער זיך מישב, ער וועט געהן צו מעריב אין גרויסען בית־המדרש אַריין, זעהן ווי מען דאַוונט און לערנט אין גרויסען בית־המדרש.

קומט ער צו מעריב; געהט צו עפּוס אַ קרעמפּע יודעל צום עמוד.

פרעגט ער, ווער עס איז? זאָגט מען איהם: איינער יוסל דבשה׳ס — אַ גאַנץ עהרליכער יוד.

דאַוונט ער, דער יוסל דבשה׳ס, גאַלאָפּ — אַ מיהל מאָהלט...

אַרט עס איהם: אַ בעל־הבית, יאָגט ער זיך אַזוי צו דער וועטשערע... מן הסתם ווייסט ער, אַז מען קאָכט קליסקעליך מיט באָבעליך...

הויל ער שוין אָנקלאַפּען אין שטענדער: איז ער אָבער בטבע אַ רוהיגער, וואַרט ער; וואַרטענדיג דערהערט ער, אַז עס שטעקט עפּיס אין בעל־תפלה׳ס קול — ער האַפּט, און דאָס קול האַפּט אָן ביי׳ם האַרץ...

שווייגט ער.

צו שמנה עשרה, דרעהט ער זיך איבער צו דער מזרח־וואַנד, זעהט ער „הבחור יחיאל בן דבשה לרפואה שלמה״, אויפגעשריבען מיט קרייד אויף דער וואַנד; פערשטעהט ער שוין, וואָס דער יוד, נעביך, יאָגט זיך: צום קראַנקען קינד.

איז ער זיך מהיה מיט זיין אָבגעהיטקייט, און האָט זיך זיין איינגעווגס אַ הרהור תשובה אויף דברים שבלב. וואָרום אין האַרץ האָט ער דאָך דעם יוד, וואָס האָט זיך געאיילט צו׳ם קראַנקען קינד, חושד געווען, אַז ער איז איבערגעגעבען דער שיסעל... קומט ער, דער אורח־היים, צו „רפאנו ה׳ ונרפא״ — איז ער זיך טאַקי מתכון צו הבחור יחיאל בן דבשה... און האָט, ברוך השם, געפּועל׳ט: אַ שעת רצון.... נאָך די אייגענע נאַכט האָט דער בחור געשוויצט, איז אַריבער בשלום דעם קריזים; דעם שוהט׳ס איידעם איז ער היינט; קאָן לערנען...

נאָך דער הקדמה, געהט דער אורח היים איבער צו׳ם עיקר המעשה.

מען האָט אָבגעדאַוונט מעריב, אָבגעזאָגט רבנן־קדיש און דער שמש איז צוגעגאַנגען צו׳ם אָרון טיילען ליכטלעך. טיילט ער און טיילט, און

קאָן זיך נימו דערטיילען, אַזאַ עולם, קיין עין הרע!

און דער עולם צוגעדט זיך אויף זיינע ערטער, זיצט שוין יעדער ביי זיין ליכטעל און פאַר זיין גמרא אויפ'ן שטענדער. הינטען ביי'ם שלחן — אַ חברה ש"ס! ספּאָדיק ביי ספּאָדיק!

טהוט איהם, דעם אורח-חיים, טאַקי שטאַרק הנאה — ליכטלעך אין בלעמליך, ווי די שטערן אין די הימעל; אויף כל תפוצות ישראל גערזאָגט! —

ווען דער רבונו של עולם וואָלט אַראָבגעקוקט מיט נחת אויף אונזערע ליכטלעך אין די בתי מדרשים, ווי מיר קוקען צו'ם הימעל אַרויף מיט נחת צו זיינע ליכטלעך, וואָלט גוט געווען.

און ווי ער זיצט און טראַכט אַזוי, קומט צו איהם צו דער שמש און פרעגט איהם, וואָס פאַר אַ ספר ער וויל. זאָגט דער אורח-חיים „מועד"; ער האָט דעמאָלט עוסק געווען אין איין ענין פון „מועד"; געווען עפּיס אַ שאלה פון אַ גדול הדור. שטעהען אין גרויסען בית-המדרש די ש"ס-גמרות הויך אויף דער שאַנק איבער'ן שלחן פון דער חברה ש"ס. האָט דער אַלטער שמש געמוזט מבטל זיין זיי לומדים, און נעהמען און אַרויסקריכען אויף אַ לייטער... און דער שמש איז איין אַלטער יוד... אַ בחור האָט אפילו געוואָלט ממלא מקומו זיין, וויל ער אָבער נישט, דער אַלטער... האָט שוין דער אורח-חיים חרטה, נאָר פערפאַלען; ער האָט נישט געוואוסט, וואו די ש"ס גמרות שטעהען... דאָך קוקט ער זיך דערווייל אום איבער'ן בית-המדרש און הערט זיך צו צו די קולות: עס זומט, און ברומט, און זינגט, אַז עס גערמט דורך.

מיט אַמאָל דערזעהט ער, ווי אַ וואַסער-טרעגער (דערנאָך ערשט איז ער געוואָהר געוואָרען, אַז ער הייסט יוחנן) געהט אַרום מיט אַ קאַן און טראָגט צו צו די שטענדערס קאַלט וואַסער. געפעהלט איהם זיין התנהגות: אַז ער קומט צו צו אַ שטענדער, שטעלט ער זיך אָב, וואַרט ביז דער לומד-תורה וועט דערזעהן, און אויסשטרעקען די האַנד צו דער קוואָרט; מבטל זיין פון תורה וויל ער נישט... און ווער עס געהמט די קוואָרט, זעהט ער, שמייכעלט און מאַכט פאַר איהם הויך אַ ברכה. און יוחנן וואַסער-טרעגער ענטפערט מיט'ן גאַנצען האַרץ: אָמן! זאָגט נאָך: אַ שיינעם דאַנק! און קוקט אויפ'ן לומד-תורה מיט גרויס ליעבשאַפט, און געהט ווייטער...

ווערט דער אורח-חיים אַביסעל נתפעל פון התנהגות פון אַ פּראָסטען יוד. פרעגט ער, ווער ער איז. זאָגט מען איהם, יוחנן וואַסער-טרעגער.

גוט. קוקט ער אַזוי ווייטער, דערזעהט ער פון דעם אייגענעם יוהנן וואַסער־טרעגער אַ משונה־ווילדע זאַך, וואָס קיינער האָט דאָס גאָר נישט בעמערקט. נישט ווייט פון אורח־חיים'ס אָרט, אויף דער מזרח־וואַנד, איז געזעסען אָן אַ זייט איינער אַ בלאַסער יונגערמאַן, צי אַ בחור, — שפּעטער האָט זיך אויסגעוויזען — אַ פּרוש, — איבער אַ קבלה־ספר זיצט ער. דער אורח־חיים האָט געהאַט זעהר אַ שאַרפע ראיה, און פון דער־ווייטענס האָט ער דערזעהן. אַז אויפ'ן אָפענעם בלאַט זענען אויסגעמאָלט ספירות, — עס איז אַוודאי געווען דער „עץ־חיים". און צו דעם שטענדער, זעהט ער בעשיינפּערליך, ווי יוהנן וואַסער־טרעגער וויל צוגעהן מיט וואַסער, און קאָן נישט! וואָס ער גענעהנט זיך צום שטענדער, פאַלט ער צוריק, גלייך עפּיס וואָלט איהם אָבגעשטויסען, יאָ אַ פּלא?! איז ער דאָך אָבער אַן אָבגעהיטענער, דער אורח־חיים, וואַרט ער... ברענגט איהם דער שמש די גמרא „מועד", פערהאַלט ער איהם, און פרעגט איהם אויפ'ן מקובל. זאָגט איהם דער שמש מיט אַ ביסעל גאוה: אַ, דאָס איז, רבי, אונזער פּרוש! אַ גרויסער מקובל, זיצט גאַנצע טעג אין תעניתים, לערנט שטענדיג ביהודות... און שטילער גיט ער צו: וואָהגען וואָהנט ער אין עק שטאָדט, אין אַ חורבה... גאַנצע נעכט הערט מען פון חורבה אַרויס משונה'דיגע קולות און זמירות... אַפנים, מען קומט צו איהם לערנען און זמירות זינגען...

וואָס זאָל ער טראַכטען, דער אורח־חיים?

טראַכט ער, אַז בשעת'ן למוד איז דער פּרוש אויף אַזאַ הויכער מדרגה, אַז דער פּראָסטער וואַסער־טרעגער האָט די זכיה נישט צו שטעהן אין זיינע ד' אמות, צו קומען אין זיין מחיצה אַריין; שטויסט עס איהם אָב.

איז ער דאָך אַ לב טוב, דער אורח־חיים, קריגט ער רחמנות אויפ'ן אָרעמען ייד, וואָס וויל אַ מצוה טהון, און קאָן נישט. דאָס איז איינס; און צווייטענס, וויל זיך דער אורח־חיים בעקענען מיט'ן פּרוש, איבער־רעדען דערפון. איז ער דאָך אָבער מרא דאתרא, וויל ער אָנזאָגען דעם פּרוש דורכ'ן שמש, אַז ער וויל מיט איהם רעדען... אָבער ווי ער האָט דאָס נאָר אַ טראַכט געטהון, דערזעהט ער עפּיס נייעס: יוהנן וואַסער־טרעגער געהט פאַרביי דעם פּרוש'ס שטענדער, דער פּרוש דערזעהט איהם, און שטרעקט אויס די האַנד נאָך דער קוואָרט, און הייבט די אויגען אויף מיט אַ בקשה צו אַ טרונק ... און יוהנן וואַסער־טרעגער דערשפּירט

עס, דרעהט ער זיך צו איהם צוריק אויס, ווילל דערלאַנגען די קוואָרט, און ווערט נאָך אַמאָל ווי אָבגעשטויסען, גיט אַמאַך אַוועק מיט דער האַנד, גערהט זיך זיין וועגס, און דער פרוש בלייבט זיצען ווי דערשראָקען.

דערווייל קומט אונטער איין אַנדער וואַסער־טרעגער, נאָך אַ פשוט׳ער יוד, וואָס הערט נישט אויס קיין ברכה, ענטפערט נישט אָמן, קוקט אויף די לומדי־תורה נאָר אָהן ליעבשאַפט — אַ מענש מיט אַ מגושם פנים, שהוט אַ מצוה אין פשטות אַריין. . . און דער מגושמ׳ער וואַסער־טרעגער האָט יאָ שליטה צום פרוש, עס שטויסט איהם נישט אָב; פערקעהרט, ער שטעלט זיך אָב, שטעלט אַוועק די קאַן, שפאַרט אָן די האַנד אויפ׳ן שטענדער, רעדט עפּיס צום פרוש, קענטיג, ער פרעגט איהם, צי ער וויל טרונק וואַסער, און דערלאַנגט איהם. און דער פרוש איז דאַרשטיג, לויפט מיט׳ן מויל אַקעגען דער קוואָרט. דער אורח־חיים דערזעהט אפילו נישט, ווי ער מאַכט די ברכה. . .

וואָס, נאָך מעהר וואונדער?

טראַכט דער אורח־חיים, אַז יוחנן וואַסער־טרעגער מוז האָבען עפּיס אַ שנאה צום פרוש; האַלט די שנאה צום פרוש מלחמה מיט׳ן השק צו טהון אַ מצוה, און די שנאה פון עם־הארץ צום תלמיד חכם איז גובר. . . און דאָס שטויסט איהם צוריק, דאַרף מען עס אַמאָל הוקר ודורש זיין...

האָט אָבער איין אורח־חיים וויכטיגערע ענינים אויפ׳ן קאָפּ, פערגעסט ער. . . איבער דער צייט מאַכט זיך אָבער ווידער אַ מעשה:

איינמאָל ערב ראש־חודש, קומט דער אורח־חיים אַ ביסעל צו־פריה צו יום־כפור־קטן אין שוהל אַריין, איז די שוהל נאָך ליידיג. אין דער הייך, אין אָפענעם פענסטער, פישטשען פייגעלעך; אַ מחנה שוואַלבען פליהט אַרויס, איין אַנדערע מחנה שוואַלבען קומט אָן, און אונטען אין שוהל, אין אַ ווינקעל ביים בעלעמער, שטעהט יוחנן וואַסער־טרעגער און זאָגט תהלים. געהט דער אורח־חיים פאָרביי — לא קם ולא זע — אַזוי פערטיעפט איז ער אין תהלים. שטעלט ער זיך, דער „אורח־חיים", אָב נישט ווייט. הערט ער זיין עברי. . . וויל ער שוין שמייכלען. . . פלוצלונג, דאַכט זיך איהם, אַז די ווערטער, וואָס קומען מיט די גרייזען פון יוחנן וואַסער־טרעגערס מויל אַרויס, זענען נישט קיין פשוט׳ע ווערטער, נאָר לעבעדיגע ווערטער, עס פיהלט זיך אין זיי אַ חיות... ווייטער דאַכט זיך איהם אַז די ווערטער פליהען איהם פון מויל צום באַלקען אַרויף, און ריהרען

זיך אָן אין די אויסגעמאָלטע כלי־זמר פון דוד המלך׳ס „הללויה״... און די כלים, גלייך די ווערטער קלאַפּען אָן זיי, ציטערן; דאָ רופט זיך אָן אַ פייקיל, דאָרט אַ פלייט, אַמאָל אַ סטרונע פון אַ פידעל, אָבער אַזוי שטיל, אַז נאָר דאָס אויער פון דער נשמה הערט... און פון דאָרט ערשט פליהען די ווערטער מיט שטילע קולות צו צום פענסטער, און אַ מחנה פויגעלעך פון דרויסען פליהען זיי אַקעגען מיט גרויס שמחה, און האַפּען די אויף, און פליהען מיט זיי אַרויס, און צום הימעל אַרויף, און אַ נייע מחנה פויגעלעך קומט אָן אויף זייער אָרט נאָך אַנדערע ווערטער, נאָך אַנדערע קולות...

צי האָט ער נישט קיין טעות? זיין אויער הערט אָבער די קולות!

קומט ער, דער אורח־חיים, נאָך יום כפור־קטן אַהיים, פרעגט ער די רביצין, ווער עס טראָגט צו איהר וואַסער? ווייסט זי נישט. דאַרפסט דען וויסען? פרעגט זי.

זאָגט ער: אַוודאי! אַז איך פרעג, מן הסתם דאַרף איך וויסען.

לויפט די רביצין אין קיך אַריין און קומט צוריק מיט אַ תשובה: איינער אַ יוהנן.

זאָגט דער אורח־חיים:

— אַז ער וועט קומען, זאָל מען איהם שיקען צו מיר אין חדר אַריין. ער האָט מיט איהם וואָס צו רעדען.

גאַפט זי, די רביצין, נאָר איבערפרעגען וועט זי נישט.

אין אַ פּאָר שעה אַרום, דער אורח־חיים זיצט ביי זיך אין שטוב, הערט ער: עמיץ הוסט. קוקט ער זיך אום: יוהנן וואַסער־טרעגער!

בעט ער איהם זיצען, וויל ער נישט.

זאָגט ער: איך הייס! זעצט ער זיך אויף איין עק פון אַ בענקיל.

— יוהנן — הויבט אָן דער „אורח־חיים״ — איך האָב געהערט דיין תהלים־זאָגען...

זיפצט יוהנן אָב.

— הלואי וואָלט איך עברי געקאָנט.

און ער זאָגט עס אַזוי ערנסט, אַזוי פּראָסט, אַז דער אורח־חיים מיינט שוין זיכער, אַז ער האָט אַ טעות געהאַט. ווייסט ער שוין נישט, וואָס צו טהון מיט דעם יוהנן. דערמאָהנט ער זיך אָבער די מעשה מיטן פרוש, זאָגט ער:

— יוהנן, וואָס האָסט דו אַזוינס צום פרוש, וואָס דו ווילסט איהם קיין וואַסער נישט געבען?

ווערט יוחנן צורודערט, דאָס פּנים ווערט איהם ווייס ווי קאַלך, און שווייגט.

פרעגט דער אורח־חיים נאָך אַמאָל, ענטפערט יוחנן היזעריג:

— רבי, איך דאַרף נישט זאָגען... עס איז אַ סוד.

— און אַז איך וועל הייסען

ענטפערט יוחנן:

— וועל איך קיין ברירה נישט האָבען.

זאָגט דער אורח חיים:

— בין איך אויף דיר גוזר...

— מוז איך!

— דיט ווּסען, רבי, — הויבט יוחנן אָן צו דערצעהלען, — אַז זייט לעבער גאָמען האָט מיך געלייטזעליגט מיט אַ חשק הריח, צו דערקענען אַ תלמיד חכם... איך אַליין לערנען — קאָן נישט, נאָר אַ חוש הריח האָב איך און איך דערפיהל פון ווייטענס אַ תלמיד חכם, צי ער איז תוכו כברו...

— פון וואַנען קומט עס צו דיר?

— איך בין, דיט איך לעב, משמש תלמידי הכמים, דאָס איז מיין עבודות... האָב איך אָבער מורא געהאַט, איך זאָל נישט נכשל ווערען אין אַ פאַלשען תלמיד הכם, האָב איך מתפלל געווען דערויף צו גאָט, און עס איז געווען אַיין עת רצון, און מען האָט מיר געגעבען אַ חוש, צו דערפיהלען דעם ריח פון דער תורה... פון דעמאָלט אָן, אַז איך געה פאַרביי אַ תלמיד הכם, דערפיהל איך זיין מדרגה. פאַרהאַן אַ תלמיד חכם, וואָס די תורה זייגע שמעקט מיט'ן ריח פון פרישע ברויט פון אויווען אַרויס — דער לערנט אין פשטות אַריין... איז ער גרעסער במעלה, פיהל איך זיין תורה, ווי פרישע עפּעל... טיילמאָל ווי בלומען אויפ'ן פעלד, טיילמאָל אויך — ווי פרישע בשמים...

— און ביי'ם פרוש, וואָס פילסט דו, יוחנן?

— סמאָלע! ברענענדיגע סמאָלע פון גיהינם...

גלויבט נישט דער אורח־חיים; שווייגט ער.

און יוחנן זאָגט:

— רבי, עס איז אפשר גלייכער, אַז איהר ווייסט, איהר זענט דאָך בריה דאתרא... און ווען איהר וועט מיך דאַרפען, וועל איך אַליין קומען צו הילף!

גאַפּט ער, דער „אורח־חיים", און דער וואַסער־טרעגער נעהמט ביי איהם רשות און געהט אַרויס.

„מען דאַרף הוקר ודורש דיין" — זאָגט זיך צום צווייטען מאָל דער אורח־חיים און פערגעסט ווייטער.

איינמאָל דערמאָנט ער זיך דערינען, איז ער זיך מישב, ער וועט געהן אין גרויסען בית־המדרש אריין נאָך מעריב און אויספרובען. קומט ער, זיצט שוין דער עולם און לערנט, דער פרוש, ווי געוועהנליך, אויף זיין אָרט. געהט ער, דער אורח־חיים, אומישנע האַרט פאַרביי פאַרן פרוש, זעהט ער, ער איז עוסק אין קבלה מעשית... דיהרט ער זיך אָן אומישנע אפילו אָן שטענדער — גאָר נישט, ער פיהלט נישט...

בעפאַלט איהם אַביסעל הולשות הדעת.

סטייטש? ער, דער „אורח־חיים" פיהלט נישט, און יוחנן וואַסער־טרעגער פיהלט? ווי אַזוי קאָן דאָס געמאָלט זיין? קלערט ער ווייטער: עס מוז זיין אַ טעות...

זעצט ער זיך לערנען, לערנט זיך נישט. פערמאַכט ער דעם ספר, געהט אַהיים צו דער וועטשערע; עסט זיך נישט. וואַשט ער זיך, עסט אַ כזית, פון ברכה וועגען, און בענשט... נעהמט ער זיך אָנשרייבען אַ תשובה; פיהלט ער, אַז דער מח איז איהם נישט קלאָר, אַז ער איז נישט בקו הבריאה. גיט איהם די רבי׳צין עפּיס אַ היימישע רפואה; לייענט ער אָב „קריאת־שמע" און לעגט זיך אין בעט אריין. קוים ער שלאָפט איין, אַזוי קעגען האַלבער נאַכט, חלומ׳ט זיך איהם אַ שרעקליכער חלום.

עמיץ וועקט איהם, עפענט ער די אויגען אויף, שטעהט פאַר איהם דער פאָטער, עליו השלום, און זאָגט איהם:

— דיין קהלה ברענט און דו פערלעשסט ניט דאָס פייער! און ווערט געלם.

שפּרינגט דער אורח־חיים פון בעט אַרויס און לויפט צו צום פענסטער, זעהט ער, אַז פון דער־ווייטענס, פון דער חורבה אונטער דער שטאָדט, וואו עס וואָהנט, לויט דער שמש האָט איהם געזאָגט, דער פרוש, רייסט זיך אַרויס אַ פייער, אַ רויט־פלאַמענדיג פייער, און ציהט זיך אין שטאָדט אריין. קוקט ער ווייטער, זעהט ער, ווי אַיין פייערדיגע צונג לעקט דעם דאַך פון שוהל און די צווייטע פון גרויסען בית־המדרש, און אַרום איבער די דעכער פון די בעלי־בתים פליהען פונקען און עס דוכט אַזוי אַ תוילע און ווערט פערשוואונדען.

ווערט ער, דער אורח־חיים, פערציטערט.

פערשטעהט ער, אַז דאָס איז איין התראה. אַז אין דער חורבה מוז זיין אַ גרויסע זינד, אַז ער איז מחויב עפּיס צו טהון; ווייסט ער אָבער נישט וואָס. דערמאָהנט ער זיך, אַז יוחנן וואַסער־טרעגער האָט איהם געזאָגט, אַז ווען ער וועט איהם דאַרפען, וועט ער איהם קומען צו הילף. האָפּט ער, דער „אורח־חיים", שטילערהייט, די רבי'צין זאָל נישט הערען, אויף זיך די בגדים און געהט אויף די נעגעל אין דער ערשטער שטוב אַריין, וואו דער בית־דין־שמש האָט גענעכטיגט, און וועקט איהם, און פרעגט איהם, צי ער ווייסט נישט, וואו יוחנן וואַסער־טרעגער וואָהנט? מוז ער איהם דריי מאָל איבער'חזר'ן, איידער דער בית־דין־שמש געטרויט זיינע אייגענע אויערן און אויגען... ער גלויבט נישט, דער „אורח־חיים" זאָל האַלבער נאַכט דאַרפען יוחנן וואַסער־טרעגער, און שטעהט און רייבט זיך אַלץ די אויגען. קוים מיט צרות איז ער צו'ם גלויבען געקומען, און ער ווייסט, וואו ער וואָהנט — געהען זיי ביידע אַרויס אָהן אַ לאַמטערן, און אין גאַס איז חשך, אַז איינער זעהט נישט דעם צווייטען, און קוים קוים זיי טרעפען, נאָך מיה און מאַטערניש, צו יוחנן וואַסער־טרעגער'ס דירה. קומען זיי צו צו'ם פענסטער און ווילען אַנקלאַפּען, עפענט זיך דערווייל די טהיר פון אינעווייניג און יוחנן קומט אַרויס...

איך זאָג, זאָגט ער, געוואַרט אויף אייך, רבי... שוין צייט צו פערלעשען דאָס פייער.

זעהט דער אורח־חיים, ער ווייסט...

תוך כדי דבור שפּאַלט זיך דער וואָלקען אין הימעל און עס בע־ווייזט זיך אַ שטראַהל־ליכט, דערזעהט דער אורח־חיים, אַז יוחנן געהט מיט אַ האַק. פרעגט ער, וואָס בעטייט די האַק? ענטפערט יוחנן, אַז זי וועט צו־ניץ קומען.

געהען זיי צו צו דער חורבה, וואו דער פּרוש וואָהנט... קומען זיי צו גאָהענט, דערפילען אַלע דריי אַ ריח פון ברענענדיגער סמאָלע, וואָס רייסט זיך פון דער חורבה אַרויס. און וואָס נעהנטער צו דער חורבה, ווערט דער ריח געדיכטער, ביז עס פערהאַפּט דעם אָטהעם... קומען זיי צו נאָך נעהנטער, רייסען זיך אַרויס פון דער חורבה משונה'דיגע קולות, קולות פון נשים, וואָס זינגען, און פון כלי־זמר, וואָס שפּיעלען, און צו־טופּען מיט די פיס פון טענץ, און אַז מען קומט נאָך נעהנטער צו — זעהט מען ווי פערדים פון ליכט שפּאַרען זיך אַרויס פון די שפּאַלטען...

הויבט אָן דער בית־דין־שמש צו ציטערן אויפ'ן גאַנצען לייב פאַר שרעק, ווייל איהם דער אורח־חיים מאַכען אַ לב. זאָגט ער איהם, האַלט דיך אָן ביי מיין גאַרטעל, ציטערן אָבער אונטער'ן שמש די קניה; פאַלט ער אַנידער אין מיטען גאַס.

זאָגט יוחנן צו'ם „אורח־חיים": רבי, לאָזט איהם ליגען און קומט אין חורבה אַריין, מיר זאָלען, הס ושלום, נישט פערשפעטיגען...

פרעגט דער „אורח־חיים", צי ער ווייסט, וואו די טהיר איז?

ענטפערט יוחנן: מיין וויש הריה וועט מיך פיהרען.

געהען זיי.

— און וואָס וועל איך דאַרפט טהון? — פרעגט דער אורח־חיים שטיל.

זאָגט יוחנן: יעדערער זאָל טהון זיינס. איהר, רבי, וועט מלחמה האַלטען מיט אַייערע כוונות אין מה, איך — מיט דער האַק! האַלט איהר גאָר די חברה פון דער־ווייטענס מיט השבעות; די רעשט פערלאָזט אויף מיר...

און באותו הרגע עפענט ער די טהיר אויף.

און זיי דערזעהען אַ חתונה.

די חורבה איז בעלייכט.

אין דער הייך, און אַרום אויף אַלע ווענד, הענגען שאַרבענס פון מתים, און אין די לעכער פון מויל און אויגען ברענען פלעמליך פון רויט פייער... אָן אַ דייט שטעהען שוואַרצע כלי־זמר און שפּיעלען אויף שוואַרצע כלים; און פון די שוואַרצע כלים פליהען אַרויס די קולות מיט פייערדיגע צונגען צוזאַמען... און נאַקעטע נקבות, מיט קרענץ פון רויטען מאָן אויף די שוואַרצע קעפּ, און פייערדיגע גאַרטלען אויף די לענדען, טאַנצען אַרום און אַרום אַראָד, און פון אונטער די באָרוועסע פיס, ציגענע פיס מיט פּאָדקאָוועס — שפּריצען פייערדיגע פונקען ... און אַ מהומה פון פלאַמען שלאָגט זיי פון די אויגען, און פון די פייערדיגע גאַרטלען, און פון די מיילער צוזאַמען מיט'ן געזאַנג...

אַ בדחן שטעהט אויף און רופט: שבת! שבת! אַז עס הילכט...

און אין מיטען ראָד געהט אַ כלה־טאַנץ...

אויף אַ ווייס טיכעל טאַנצט דער פרוש מיט לילית דער כלה —

ער זינגט: באַי כלה, באַי כלה, און ציהט אַיין צו זיך דאָס טיכעל.

לילית לאַכט און זיי טאַנצען שוין האַנד אין האַנד — —

— שבת! שבת! רייסט זיך דער בדחן. שטאַרקער הילכען די כלים,

ווילדער דרעוט זיך דאָס ראָד, שרעקליכער לויפען און וויקלען זיך די פלאַמען, און לילית וויל שוין פאַלען דעם פרוש אויפ'ן האַרץ אַרויף. באותו הרגע אָבער האָט מען דערשפּירט די געסט, די נישט-געבעטענע פרעמדע געסט, און מען איז פערציטערט געוואָרען.

עס ווערט אַ לאַרם, אַ געשריי, אַ געדריש, אַ געקריצערי מיט די ציינער, דאָס ראָד צולאָזט זיך, אַלע מאַכען פויסטען און הילען צולויפען צו די נישט-געבעטענע געסט...

נאָר דער אורח-חיים מיט זיינע כוונות האַלט זיי פון וויטען, מיט אויסגעהויבענע איינציגע פיס אין דער לופטען שטעהען זיי אויף דער גרעניץ פון זייגע די אמות, און איבערטרעטען זיי קאָנען זיי נישט — זיי ווערען אַזוי ווי פערשטאַרט, ווי פערשטיינערט, נאָר אויסגעצויגען ווענען די הענד, די ציינער קריצען און אין די אויגען פלאַמט די שנאה — —

— צו הילף, צו הילף! — שרייט לילית אַרויס פון דער מיט.

און באותו הרגע הערט זיך אַ רעש, אַ געטומעל פון דרויסען... אַ שטורם-ווינד האָט זיך פון ערגיץ אויסגעריסען און לויפט אַרום דער חורבה און זוכט, ווי אַרום זיך אַריינצורייסען אין איהר, און קאָן נישט... די גאַנצע חורבה ציטערט, אין שטורם-ווינד הערען זיך טויזענדער געשרייען, — אַריינרייסען קאָן מען זיך אָבער נישט. דער „אורח-חיים" האַלט אָב מיט זייגע כוונות, מיט זיינע השבעות... און פאַל ווערט די חורבה מיט כוונות און השבעות און דער שוואַרצער עולם שטיקט זיך אין דער לופט, מיילער עפענען זיך ברייט, רויטע צונגען שטעקען זיך אַרויס... און זיי טרעטען אָב, און רוקען זיך אין די ווינקעלעך אַריין, ווערען איינגעשרומפּען.

און באותו הרגע האָפּט יזהנן די האַק און ציעלט מיט איהר, און וואַרפט און טרעפט לילית'ן אין מיטען קאָפּ אַריין, און די האַק שפּאַלט זי איבער פון קאָפּ ביז אַראָב צו די פיס — —

און באותו הרגע פאַלט דער פרוש מיט'ן פנים צו דער ערד... די ווינטען הערען אויף, די געשטאַלטען פערשווינדען, די כלים פלאַצען, די לעמפּליך לעשען זיך אוים, די שאַרבענם פאַלען אַראָב פון וואַנד און באַלקען און צופאַלען אויף שטויב — שטיל... און אַ שוואַרצע בריאה מיט שוואַרצע פליגעל האָפּט דעם ליגענדיגען פרוש פון דער ערד, רייסט, פליהענדיג מיט איהם, אויף אַ פענסטער, און ווערט מיט איהם נעלם...

דורך דעם פענסטער רייסט זיך אַריין אַ פרישער פאַרטאָג...

— אזוי, אזוי, רבותי! זיפצט אָב דער „אורח־חיים".

נעלם איז געוואָרען דער פּאַלשער פּרוש; ווער ווייסט, אויב ער איז געקומען לקבורת ישראל. אין שטאָדט האָט מען געמיינט: ער איז געגאַנגען אָבריכטען גלות...

דעם בית־דין־שמש האָבען מיר, יוחנן און איך, קוים דערמינטערט און אהיים געפירט — עס האָט קיין בן אדם נישט געזעהן...

די רביצין האָט פון גאָר נישט געוואוסט. זי האָט נישט געזעהן, ווי איך בין אַרויס און ווי איך בין געקומען... אין דער־פריה פרעגט זי מיך, וואָס בין איך אַזוי בלייך; מאַך איך מיך נישט הערענדיג... אַז יוחנן וויל, עס זאָל בלייבען בסוד...

אַצונד ווייסט איהר שוין, וואָס אַזאַ יוחנן קאָן בעטייטען?

אַזאַ פּראָסטער יוד האָט אַ הויש הריה און פיהלט, וואָס איין „אורח־חיים" פיהלט נישט...

און ווען איין „אורח־חיים" האָט מחשבות, כונות, השבעות, האָט דער פּראָסטער יוד אַ איד, און אַ האַק אין דער יד, און קלערט נישט, און דאַרפט וואו מען דאַרף, און טרעפט...

און דאָס אַלץ מיט'ן כח פון אַ קאַפּיטעל תהלים...

איהר פערשטעהט?

און אַז יוחנן וואַסער־טרעגער קומט אויף יענער וועלט, ווער, מיינט איהר, קומט איהם אַנטקעגען? דוד המלך מיט'ן פידעלע!

דאָס האָט מען מיר אין חלום געוויזען...

אַזוי האָט דער אורח־חיים פערצעהלט. —

ב) „שמע ישראל".

אדער

דער באָס.

אין טאָמאַשאָוו — אַ קליין פּויליש שטעדטיל, וואָס ליעגט אויף דער גאַליציישער גרעניץ, — האָט זיך אַמאָל, אין אַ שעָנעם העלען טאָג, בעוויזען אַ בחור, אַיין אָרימער בחור, וואָס קיינער האָט נישט געוואוסט, פון וואַנען ער איז געקומען, וואו ער טאָגט און וואו ער נעכטיגט, און וואָס פלעגט זיך פון צייט צו צייט בעווייזען און בעטען עסען.

מילא „כל הפּורש יד" — ווער עס שטעלט אויס אַ האַנד, דעם גיט מען. בפרט אַז דער בחור נעהמט נישט, נישט קיין פּרוטות, נישט קיין מאכלים, נאָר אַ שטיקעל טרוקען ברויט, איז דאָך אַוודאי „אין בודקין למזונות" — פרעגט מען נישט, ווער און וואָס; עסען קומט יעדער לעבעדיגער נשמה. בעמערקט מען אָבער, אַז עס איז אַ משונה׳דיגער בחור. אויגען האָט ער, וואָס קוקען, דאַכט זיך, וויט־וויט, און וואָס אין די ד׳ אמות טהוט זיך, זעהען זיי נישט; און מיט די לעפּלעך פון די אויערן רידערט ער שטענדיג, ווי אַנדערע מיט די ברעמען איבער די אויגען, גלייך ער וואָלט שטענדיג געהאַפּט קולות פון דער לופט; האָטש עס איז שטיל, ווי פאַר שופר־בלאָזען. און דעריבער, וויל ער זעהט, מכלומר׳שט, אַזוי וויט און הערט אַזוי וויט, איז ער שטענדיג פער׳חוש׳ט. אַז מען גיט צו איהם אַ רייד, ווערט ער פערציטערט, גלייך מען וואָלט איהם געוועקט פון יענער וועלט, און אַז ער ענטפערט, ענטפערט ער אָדער „יאָ" צי „ניין".

אַ ניט — פערפלאָנטעט ער זיך אין די אייגענע רייד, ווי אין אַ נעץ; עס קומט איהם דער שוויס אויפ'ן שטערן אַרויס, און קאָן זיך נישט אַרויס־אַרבייטען...

און פלעגט אַמאָל אַ בעל־הבית, צי אַ בעל הבית'טע, וועלען זיך בענוצען מיט'ן בחור און שיקען איהם אַ גאַנג, פלעגט דער בחור פער־לוירען ווערען אויף עטליכע טעג און קומען צוריק מיט אַ תשובה קאַפּויער, נישט געפלויגען, נישט געשטויגען. און נישט חלילה, פאַר פוילקייט, נאָר פאַר פער'חושטקייט.

— האָסט געטראָפען דעם און דעם? (צו וועלכען מען האָט איהם געשיקט).

— ערשט היינט.

— און ביז אַהער?

ווייזט זיך אַרויס, אַז ער איז אַרויסגעגאַנגען אין שליחות, האָט ער אויפ'ן וועג געטראָפען אַ מייזעל, האָט דאָס מייזעל געפּישטשעט, עס האָט אַ ודאי נישט געקאָנט טרעפען אַהיים... דערנאָך האָט מען איהם צוגערופען פון דער הייך, עפּיס אַ פויגעל, — איז ער נאָכגעלאָפען, וכדומה, און ער איז ערשט היינט געקומען, וואו מען דאַרף; און מען האָט איהם געזאָגט — און דאָס וואָס מען האָט איהם געזאָגט, אָדער ער האָט פערגעסען, אָדער באַלד נישט פערשטאַנען. אַזוי קומט אַלץ אַרויס קאַפּויער, און ער שמייכעלט בתמימות, און שטרעקט אויס די דאַרע האַנד נאָך אַ שטיקעל ברויט — ער האָט איבער דער גאַנצער צייט אין מויל נישט געהאַט.

אין איין אָרים שטעדטיל אָהן עסקים, זומער־צייט, גרויסע ליידיגע טעג, זיצען בעלי־בתים ביי די פענסטער און געניצען, און קוקען אַרויס אין מאַרק אַריין, עס זאָל זיך עפּיס בעווייזען, עס זאָל זיין אָן וואָס זיך אָנצוהאַפּען. שטעהט אַזוי אַ בעל־הבית ביי'ן אַ פענסטער, דערזעהט ער דעם פרעמדען אָרים־בחור, רופט ער איהם צו. ער האָט נישט, וואָס צו טהון, ווין אַלע פליגען אויסגעהאַפּט, וועט ער איהם חוקר ודורש זיין.

— קום נאָר, בחור, אין שטוב אַריין.

שאָקעלט דער אָרים־בחור מיט'ן קאָפּ אין דער ברייט; ער וויל נישט.

— פאַר וואָס?

— אַזוי! זאָגט ער.

לאַכט דער בעל־הבית און פוילט זיך נישט, און געהט אַרויס צו'ם

בחור פאַר דער מהיר און זעצט זיך אויף דער שוועל, און הויבט אָן.

— ווי הייסטו, בחור?

— ווי איך הייס? — חזר'ט דער בחור איבער, — אברהם! דאַכט זיך מ'ה אברהם; יאָ — אברהם!

— דו ווייסט נישט אויף זיכער?

ער איז קיינמאָל נישט זיכער. ווי קאָן מען זיין זיכער? עס דאַכט זיך אַזוי פיעל.

קייכט דער בעל-הבית.

— און אויפ'ן צונאָמען?

פון דעם הייסט שוין דער בחור גאָר נישט. און ער פרעגט איבער בתמימות, צי מען דאַרף אַ צונאָמען.

זאָגט דער בעל-הבית:

— אַוודאי, עס קאָן זיין אַ סך אברהם'ס, קאָנען ווי זיך אויסמישען...

— נו, וואָס איז?

— און וועמעס ביסטו דו, בחור?

— דעם מאַטענ'ס.

— און ווי הייסט דיין מאַטע?

— מאַטע הייסט ער.

— און וואו וואָהנט דיין מאַטע?

— דאָ, וואו דיין מאַטע וואָהנט! און דער בחור הויבט-אויף אַ פינגער און ווייזט אין דער הייך אַרויף צום הימעל.

— אַ שעָנע פרי! — שמייכעלט דער בעל הבית, און פרעגט ווייטער:

— און קיין אַנדערן מאַטען האָסטו נישט?

— ניין!

— און אַ מאַמען?

— מען דאַרף דען?

קייקעלט זיך דער בעל-הבית פאַר געלעכטער, און דער בחור פרעגט:

— מעג איך שוין געהן?

— באַלד! באַלד! ענטפערט דער בעל-הבית, וואָס שמעלצט זיך פאַר נחת, — און פון וואַנען קומסטו דו, הכם איינער?

— פון דאָרף!

ווי הייסט דאָס דאָרף? וואו ליעגט עס?

דאָס ווייס ער נישט, דער בחור.

— ווייט פון דאַנען?

ער איז געגאַנגען און געגאַנגען, און געגאַנגען....

און דער בחור הערט אַזוי פיעל מאָל איבער דאָס וואָרט „געגאַנגען״, ביז די ליפען ווערען איהם מיעד און ענדיגט: און נאָך געגאַנגען!

— וויפעל טעג און וויפיעל וועכט?

ער האָט נישט געצעהלט.

פאַלט איין דעם בעל־הבית צו פרעגען:

— און דאַווענען קאָנסטו?

דאַווענען? מוז איהם דער בעל־הבית פערטייטשען, וואָס מען מיינט „דאַווענען״, און נאָך גיין מאָס פון בעלי־בת׳ישע רייד, שטויסט זיך דער בחור, אַז ער מיינט: שליעסען מיט׳ן טאַטען.

— יאָ, יאָ! זאָגט דער בעל־הבית, און עס דאַכט זיך איהם, אַז די געדערים דרעהען זיך איהם אום פאַר געלעכטער.

ער קאָן „שמע ישראל״.

— ווער האָט דיך געלערנט?

דערצעהלט דער בחור, אַז געהענדיג, פון דאָרף דורכ׳ן וואַלד, אין שטאָדט אַריין, האָט איהם געטראָפען זעהר איין אַלטער מאַן. האָט איהם דער אַלטער מאַן געזאָגט, ווער זיין טאַטע איז. און האָט איהם אויסגעלערנט ריידען מיט׳ן טאַטען, זאָגען „שמע ישראל״. און האָטש ער פערשטעהט נישט, וואָס ער רעדט צו׳ם טאַטען, זאָגט אָבער דער אַלטער, אַז דער טאַטע פערשטעהט און האָט הנאה דערפון!

— און ווען רעדסטו מיט׳י טאַטען?

— צוויי מאָל אין טאָג.

און דערביי שפּיעלט ער.

— דו שפּיעלסט? אויף וואָס?

אויף וואָס עס איז.

אין דאָרף פלעגט ער שפּיעלען אויף גרעזלעך, אויף שאַווער; דערנאָך האָט מען איהם אויסגעלערנט מאַכען אַ הילצערן פייפעריל, האָט ער געשפּיעלט אויפ׳ן הילצערנעם פייפעריל... אין שטאָדט האָט מען איהם געשענקט אַ ליימען פייפעריל, שפּיעלט ער דערויף...

— און מען זאָל דיר, למשל, געבען אַ פיעדעל?

פלאַמען אויף דעם בחור׳ס אויגען: אַי, וואָלט ער געוואָלט אַ פיעדעל, ווי די שטאָדטיגע כלי־זמר האָבען. בפרט אַזאַ גרויסע, גרויסע כלי, וואָס מען טראָגט אויף אַ רימען... אַי, וואָלט ער געשפּיעלט — — —

— נאָר, טרייבט ווייטער קאַטאָוועס דער בעל־הבית׳ישער הוקר והורש: אפשר האָט מען דיר קויפען אַזאַ כּלי, ווייז נאָר פריהער, וואָס דו קאָנסט? נעהמט דער בחור אַרויס פון בוזעם אַ ליימען פייפעריל און פייפט.

ווי ער פייפט, ווערט אַ גערודער אונטערן הימעל, עס קומען דיך צולויפען מהנות פייגעל און פליהען אַרום אין דער הויך, און דער בחור קוקט אַרויף צו זיי און שמייכעלט און בעהאַלט צוריק דאָס פייפעריל.

דער בעל־הבית האָט אָבער דעם קאָפּ נישט אויפגעהויבען און דאָס אַליין נישט געזעהן. צום קול פון פייפעריל איז אַרויס פון שטוב די בעל־הבית׳טע. הינטער איהר — די דיענסט, צום פענסטער זענען צוגע־קומען צוויי פאַר־פאָלק און קוקען אַרויס. וויל דער בעל־הבית וויזען זיין חריפות און פאָרשט ווייטער דעם בחור —

— און פון וואָס האָסט דו געלעבט אין וואַלד?

פון שוואָמען האָט ער געלעבט.

אַ, ער איז האָטש אַ מבין אויף שוואָמען!

— און פריהער אין דאָרף?

פון וואָס מען האָט איהם געגעבען!

— ווער האָט דיר געגעבען?

אַ פויער, אַ פויערטע, אפילו דער גלח און דער קרעצמער...

— און וואָס האָט מען דיר געגעבען?

און דער בעל־הבית האַלט איין דעם אָטהעם; דאָ דאַרף אַרויס די נאַל פון זאַק.

און דער בחור ענטפערט בתמימות, אַז מען האָט איהם געגעבען, אי קרויט, אי באָרשטש, אי פלייש, אי ברויט — נאָר געגעסען האָט ער נאָר ברויט, — אַנדער עסענוואַרג האָט ער גענומען און געוואָרפען די פייגעל.

— און פאַר וואָס — נאָר ברויט?

ער האָט ליעב נאָר ברויט; אַנדערע מאכלים האָט ער פיינד.

וואָס ער עסט האָט איהם געפרעגט דער אַלטער אין וואַלד אויך. און אַז ער האָט איהם פערצעהלט, אַז ער עסט נישט מעהר ווי ברויט, האָט דער אַלטער געזאָגט, אַז ער האָט איהם ליעב דערפאַר; און האָט איהם דערפאַר אויסגעלערנט ריידען מיט׳ן טאַטען. — און דעם אַלטען האָט ער אַזוי ליעב, אַזוי ליעב... און זאָגען זאָגט ער אַזוי ערנסט „שמע ישראל", וויל דער אַלטער האָט איהם געהייסען...

לאָזט איהם נאָך דער בעל־הבית נישט אָב און פרעגט:

— און ווען דער אַלטער זאָל דיך הייסען גנב'ענען?
וואָלט ער גע'גנב'עט.
— און גזל'ען?
וואָלט ער גע'גזל'ט...
נאָר ער וועט נישט הייסען, ער איז אַ גוטער, דער אַלטער.
— אָבער פאָרט, ווען ער קומט און הייסט דיר, הרג'ענען אַ מענשען?
וואָלט ער גע'הרג'עט.
— און וואָלסט נישט קיין מורא געהאַט פאַר'ן טאַטען?
פאַר וואָס זאָל ער מורא האָבען?
— פאַר זיין שטראָף.
דאָס ערשטע מאָל האָט זיך דעם בחור'ס פנים צושמייכעלט:
— אידר מאַכט חוזק; אַ טאַטע שטראָפט נישט!
דערווייל האָט מען געקלאַפּט אין שוהל אַריין צו מנחה, איז דער בעל־הבית געלאָפען אין בית המדרש אַריין, דערצעהלען צווישען מנחה ומעריב, ווי קלוג ער האָט אויסגעפרעגט דעם בחור...

עס וואָלט, פערשטעהט זיך, געווען פאַר'ן שטעדטיל אַיין עסק, ווען נישט, וואָס עס האָט זיך געמאַכט אַיין אַנדער מעשה.

די קהלה האָט געהאַט אַ קאַפּעלע: צוויי פידעל, אַ פלייט, אַ קלאַרנעט, אַ „באַמציקצאַק" אָדער אַ „קלאַפּטעלער", ווי מען רופט דאָס אין אַנדערע מקומות. און צום רומעל, ווי דער שטייגער איז, — אַ באַס. אַיין אָרימע קאַפּעלע, שפּיעלט אויף יודישע פאַרשפּיעלען און חתונות, מאַכט אַ פּאָר גראָשען פּורים און חנוכה. און טיילמאָל, אַז אַנדערע קאַפּעלעס זענען פערנומען, נעהמט מען זיי צו קלענערע פּריצים אויף אַ באַל. קיין הדיבות אין שפּיעלען האָט די קאַפּעלע נישט בעוויזען.

מאַכט זיך אַ מעשה: ווינטער צייט, די קאַפּעלע געהט פאַרטאָג צוריק פון אַ קליין פּריצ'ישען באַל. אַ קאָפּ האָט מען גענומען, עסען ווי עס דאַרף צו זיין, האָט מען נישט געטאָרט, קוים פערביסען מיט אַ בראָקען ברויט, — געהט דער עולם צעוואָרפען, האַלב־זינגענדיג, ברומענדיג, שילטענדיג, און דער באַס, וואָס טראָגט די שווערסטע כלי, שלעפּט זיך נאָך פון הינטען. קוים, קוים וואָס ער ציהט אויס־און־אַיין די פיס פון שניי, — אַיין אַלטער מאַן געווען און אַ שיכּור. רופט ער און שרייט, און בעט זיך, מען זאָל נישט ענטלויפען פון אידם, הערט מען אידם

„ווי דעם רב״; דער עולם נעהט צעוואָרפען. אין מיטען ה״יבט מען זיך אָן צו ווערטלען, צו שילטען, עס קומט זיי גאָר אויס אין מיטען וועג א חשבון אין השבון. און ניכטערן, ווי געזאָגט, איז מען נישט... דער־ווייל בייט זיך דאָס וועטער; עס גיט אַ יאָג אָן אַ פרישער שניי. מאַכט דער עולם נים; ווערט מען אַביסעל אויסגעניכטערט און מען לויפט. קומט מען אין שטאָדט אַריין, האַפּט זיך יעדערער צו זיין הייזעל. פאַלט יעדער איינער, ווי אַ הרוג, אויף זיין בעט — שלאָפען שלאָפט מען אָבער נישט לאַנג: דער באַס איז נישט אַהיים געקומען, און דאָס ווייב זיינ׳ס לויפט אַרום צו די כלי־זמר מיט אַ געוואַלד, רייסט זיי פון די בעטען אַרויס: וואו איז מיין מאַן? וואו איז מיין מאַן?

קוים די פער׳שכורטע פון בראנפען און פון שלאָף קומען צו זיך און פערשטעהען, וואָס מען רעדט צו זיי, האַפּט זיי אָן אַ שוידער. האַפּט מען און מען לויפט אַרויס זוכען דעם באַס; קיין וועג, קיין שטעג — ווייסע, גלאַטע תכריכים — פריש אָנגעפאַלענער אומשולדיגער שניי, געה ווייס וואו דער באַס ליעגט — —

קומט מען צוריק מיט גאָר נישט. איין האָפנונג איז נאָך, אפשר האָט ער, דער באַס, שכל געהאַט און אַראָבגעהאַפט זיך אין אַ דערפעל אַריין.

עס געדט אַוועק אַ טאָג און נאָך אַ טאָג, דער פראָסט האָט שוין גע־לאָזט, דער שניי איז האַלב צוגאַנגען; עס איז פרייטאָג, דער עולם געהט, לכבוד שבת אין באָד אַריין, מען פרעגט זיך נאָך אויפ׳ן באַס און קיינער ווייסט קיין נייעס נישט. פלוצים קומט אָן צופאָהרען און שטעלט זיך אָב אין מיטען מאַרק אַ פוירעשע פודר מיט׳ן פערפרוירענעם, מיט׳ן באַס...

מען האָט געהאַפט דעם בר מנן און געשווינד קובר געווען פאַר ליכט־בענשען.... מען האָט מורא געהאַט פאַר פאַלמעסען... מען איז שיער נישט אַריינגעפאָהרען אין שבת אַריין. נו מאָרגענס לאָזט די אלמנה נישט אויסנעהמען, — 5 קליינע ווערם האָט ער איבערגעלאָזט דער באַס. מוצאי־שבת איז אַיין אַסיפה, מען רופט די כלי זמר. קהל האָט קיין פונדוש נישט און וויל, די כלי זמר זאָלען זיך בעגעהן אָהן אַ באַס און צאָהלען דער אלמנה; די כלי זמר טענה׳ן: לאו כי: אַ קאַפעלע אָהן אַ באַס איז קיין קאַפעלע נישט, — אויף יודישע שמחות וואָלט מען זיך, מיט קהל׳ס הרשאה, אפשר בעגאַנגען, נאָר אַ פריץ וועט אָהן אַ באַס נישט אויסשטעלען קיין פוס צום טאַנצען... טענה׳ט דער רב, אז מקיים צו זיין

אַ נפש מישראל איז מעהר ווערטה, ווי אַ קאַפּעלע מיט אַ פּריצ'ישען טאַנץ; טענהן די כלי־זמר, אַז דער רב, זאָל ער זיי מוחל זיין, איז אין מוזיק־זאַכען קיין בר הכי נישט. ווערט אַ געשריי: שקצים! —

גיט דערווייל אונזער הוקר ודורש, דער בעל־הבית, וואָס האָט אָנגעקלוג אויסגעפּרעגט דעם בחור, אַ קלאַפּ אין טיש אַריין:

— שאַט, רבותים!

ער האָט איין עצה, ער האָט אַ בחור, וואָס גלוסט צו אַ באַס און קאָן אַוודאי שפּיעלען... זאָל מען דעם בחור התונה מאַכען מיט דער אלמנה, וועט זיין אַז דער וואָלף זאַט, אַז די ציג גאַנץ, און קהל וועט אַ דרייער נישט קאָסטען...

ער האָט אפשר געמיינט אויף קאָטאָוועס, נאָר קהל און רב פון איין זייט און די כלי־זמר פון דער צווייטער זייט האָבען זיך אָנגעהאַפּט אָן דער עצה, ווי אַ טרינקענדיגער אָן אַ ברעט; די אלמנה האָט אויך בעשטאַנען, אברהמ'ל בחור אויך, און מען האָט נאָך דעם זעלבען חודש געשטעלט אַ חופּה...

און אומגעריכט האָט אברהמ'ל בחור בעקומען אַ ווייב מיט פינף קינדערלעך מיט אַמאָל, און אַ באַס מיט אַ סמיטשיק.

מיט'ן ווייב לעבט ער בשלום: ער קומט נישט אין שטוב אַריין; געכטיגט פאַר דער טהיר; דרעהט זיך גאַנצע טעג ערגיץ אַרום, אויסער, אַז עס מאַכט זיך אַ שמחה אין שטעדטיל אָדער אַ באַל ביי אַ פּריץ און ער שפּיעלט. ווערט ער הונגעריג, קלאַפּט ער אָן צו'ם ווייב אין פענסטער, דערלאַנגט זי איהם אַרויס אַ שטיק ברויט, ווערט ער דערמיט נעלם, ביז ער ווערט ווייטער הונגעריג... שכנות פרעגען די באַסיכע וועגען שלום־בית, לאַכט זי: עס איז איהר וואויל ווי די וועלט! וואָס דאַרף אַנ'אַלטע יודענע? ער עסט נישט און טרינקט נישט, זאָגט איהר נישט אַ שלעכט וואָרט; השבונות מיט דער קאַפּעלע האָט זי, דעם חלק פערדיענסט גיט מען איהר אין האַנד אַריין... וואָס פעהלט איהר?

און אברהמ'לען, זעהט אויס, האָט אויך נישט געפעהלט. אין דער התחלה האָט ער געהאַט צרות פון די כלי־זמר, ווייל ער פלעגט קיינמאָל נישט אַריינטרעפען אין נגון אַריין; דער באַס שפּיעלט פאַר זיך... זיי הערען שוין אויף צו שפּיעלען, און אברהמ'ל טהוט זיך ווייטער זיינ'ס בשלמות, גלייך ער וואָלט אונטערגעהאָלפען נאָך איין אַנדער קאַפּעלע, וואָס שפּיעלט ערגיץ ווייט, ווייט, און קיינער הערט נישט, נאָר ער אַליין.

נאָר מיט דער צייט האָט מען זיך צו איהם צוגעוואוינט... ביי אַ פריילעך האָט מען שוין געוואוסט, וואָס צו טהון. אַז דער ניגון האָט זיך געדאַרפט ענדיגען, האָט איהם איינער פון די כלי־זמרים אָנגעהאַפּט ביי'ם סמיק און צוגעהאַלטען, — און אויף יודישע חתונות האָט מען אידם אומישנע געלאָזט ווייטער שפּיעלען און דער עולם פלעגט פּלאַצען פאַר געלעכטער; מען פלעגט דערמיט גאָר שטאַרק משמח זיין דעם עולם, בפרט ביי דער גרויסער וועטשערע צו'ם טיש:

און קהל איז אַ ודאי צופריעדען געווען פון אברהמ'לען. שטיל און ציכטיג, זיצט ער שטענדיג אויסגעדרעהט מיט'ן פּנים צו אַ וואַנד און מיט די פּלייצעס צו'ם עולם, ער זאָל קיין נקבות נישט זעהן... געהמען אין מויל אַריין אויף אַ חתונה פלעגט ער בשום אופן נישט; ער האָט מיט זיך זיין שטיקעל ברויט. מען זעהט אפילו נישט, ווען ער עסט, און אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר קאָן מען יוצא זיין מיט איהם פאַר אַ שוהל־קלאַפּער;

וואָרום אַ מנהג האָט ער געהאַט, דער אברה'מל, אַז דריי מאָל אין טאָג פלעגט ער זאָגען „שמע ישראל" אויפ'ן באַס. אין דער־פריה, ווען די זון האָט אויפגעשיינט, פאַר־נאַכט, ווען די זון איז אונטערגעגאַנגען, און צו חצות... אין דער־פריה און פאַר־נאַכט פלעגט ער עס טהון ביים וואַסער אויף דער לאָנקע אונטער דער שטאָדט, און צו חצות — אין מיטען מאַרק, און די קולות פון זיין באַס פלעגען זיך צושווימען אין דער שטילער מיטער־נאַכט און אַריינרייסען זיך דורך טהיר־טויער און לאָדען אין די שטובען, אין די הערצער אַריין.. און אין די קולות האָט געשטעקט אַזאַ ערנסט־כוונה'דיג תמימות. אַז ווען דער שוהל־האַמער האָט נישט גע־העקט, דער האָט זיך אויפגעהאַפּט פון באַס, פון די קולות: בו, בו, בוהה, בוהה... און יודען פלעגען זיך, נישט ווילענדיג, אַרויסרייסען פון די בעטען לעבודת הבורא, אָנצינדען ליכט און לויפען צו חצות.

אַ פּריץ פלעגט אַמאָל אָבלאָזען אַ פּריצה אין מיטען טאַנץ און צו־לויפען צו אברהמ'לען און אויסרייסען איהם אַ פּאה פאַר אַ שלעכטען אַריינ־זפּאָדרען אין נגון; קהל האָט אויף שמחות פון אברהמ'לען געלאַכט, און אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר, אויסהאַפּענדיג זיך פון זיין באַס צו חצות, — אָבזיפצען:

— געביך, אַ תם, נאָר אין זיינע קולות שטעקט עפּיס, עס מוז עפּיס שטעקען!

אנדערע האָבען געזאָגט:

— נעביך, אַ שטומע נשמה, וויל רײדען מיט'ן בורא און האָט קיין אַנדער לשון נישט.

איינמאָל האָט זיך אין טאָמאַשאָוו געמאַכט אַ גרויסע התונה, אַזאַ התונה טרעפט זיך אַמאָל אין אַ יובל!

אַ שפּאַס! עס האָט זיך משדך געווען דער לובלינער פּרנס מיט'ן קראַקאָווער רב, און טאָמאַשאָוו איז אין מיטען וועג!

וויל דער לובלינער פּרנס מהנה זיין דעם קראַקאָווער רב מיט אַ התונה — ער זאָל וויסען, מיט וועמען ער האָט געטהון.

הייסט ער אַרויסקייקלען פון קעלער אַ פעסעל רענדלעך אויף הוצאות החתונה; שיקט ער אַראָב סאַרווערס קיין טאָמאַשאָוו, מען זאָל אַלץ אָנ-גרייטען כיד המלך — ווי עס פּאַסט פאַר אַ לובלינער גביר, אַ פּרנס, וואָס האָט זוכה געווען צו טהון מיט'ן קראַקאָווער רב!

קומען די לובלינער סאַרווערס קיין טאָמאַשאָוו און זוכען קודם כל אויס אַיין אָרט פאַר דער התונה: עס וועלען זיין לובלינער, קראַקאָווער און אַהיימישער — טאָמאַשאָווער עולם! עס וועלען קומען גבירים, בעלי-בתים, מיוחסים, לומדי תורה, רבנים און דיינים...

און דריי קאַפּעליעס וועלען שפּיעלען. די לובלינער, די קראַקאָווער און די טאָמאַשאָווער קאַפּעלע וויל אויך נישט אָבטרעטען.

שטענדיג שטעהט, כמעט שוין אונטער דער שטאָדט, אַ שאָפּע אַ גרויסע, וואו עס האָט זיך איבער'ן ווינטער געטריקענט סוחריש-האָלץ, וואָס איז שוין היינט ביי דער וויקסעל, צו שווימען קיין דאַנציג, דינגען די סאַרווערס אָב אויס'ן גבירים השכון די שאָפּע — אַ תיבה אַ גאַנצע, און לאָזען זי אויס-באָלען פון אויסענווייניג מיט אַלערליי בילדער, און הענגען זי אינע-ווייניג אויס, ווי אַ סוכה, מיט טייערע יריעות — געשפּונענע פאַרהאַנגען, און מען שטעלט טישען פון עק תיבה צום עק תיבה, פאַר מענער בעזונדער און פאַר ווייבער בעזונדער, און די ווענד בעהענגט מען מיט העסעס און פּאַפּיערענע לאַמטערנעס — אַ רחבות פאַר פערציג מנינים. און אַיין אַריינגאַנג, בעזונדער פאַר ווייבער, בעזונדער פאַר סאַרווערס, עקס-טרא פאַר די כלי-זמר, און אַ גרויסער טויער אין דער מיט, מיט אַיין אויס-געמאָלטען כתר-תורה אין דער הייך פאַר'ן קראַקאָווער רב און אַנדערע געסט...

און דער טאָג פון דער התונה איז געקומען, געסט קומען נאָך

אַלין און קומען, מען צושטעלט די ביי בעלי־בתּים אין די הויזער, יעדערער האַלט זיך עס פאַר'ן גרעסטען כבוד און טרעט אָב די שענסטע שטוב. און אַז מען זעצט זיך צו דער נדיכה וועטשערע ביי די טישען, און אַז עס צוברענען זיך די ליכט אויף די טישען אין שבת'ניקעס און אויף די וועגד אין העסעס און פאַפּירענע לאַמטערנעס, און עס צופינקלען זיך ביי די ווייבער די אוירינגלעך מיט די שטערנטיכלעך און ברוסט־טיכער — איז די שאַפּע פול געוואָרען מיט ליכט פון דער תּורה — קראָקאָווער און לובלינער לומדים; טאָמאַשאָווער אין דערמיט... אויבען־אָן דער קראַקאָווער רב.

געהען אַ שורה סאַרווערס מיט גרויסע טעלער פיש, היבען אָן קלינגען זילבערנע גאָפּעל־מעסער, מישט זיך אויס מיט'ן פרעהליכען זומען פון די ווייבער ביי זייער טיש, — שווייגט איבער אַלעם אַ שמועס פון תּורה ביים קראַקאָווער רב'ס טיש — פאַלט אָבער אין מיטען אַריין די מוזיק מיט אַ פרעהליכעס... דריי קאַפּעליעס, עס הילכט, עס ציטערן פאַר פרייד די פלעמליך אויפ'ן טיש, אַרום אויף די וועגד, שפּאַרט זיך אָן דער קראַקאָווער רב אויפ'ן אָנלעהן און שעפּט נחת, אַ גרויסער מבין געווען אויף מוזיק...

און פון „פרעהליכס" געהען די קאַפּעליעס איבער אויף אַ „וואָלאַך", פּשוט איבערגעשוואומען, מען האָט דעם איבערגאַנג נישט געפיהלט — עס שווימט, עס פליסט אַ „וואָלאַך" — אַ קראַקאָווער פידעל שפּיעלט, רעדט דבורים, שליסט אויף די הערצער און גיסט זיך אַריין... און דריי קאַפּעליעס האַלטען שטיל און ציכטיג אונטער... און עס דאַכט זיך, אַ וואַסער פליסט, אַ ווייקסעל האָט זיך אויסגעגאָסען גלענצענדיג, און וויעגט זיך שטיל, און ברומט, און ציטערט לכבוד דעם חתן מיט דער כלה און לכבוד דעם קראַקאָווער רב מיט די טייערע געסט, און איבער'ן וואַסער פליהט אַרום, הפלא ופלא, אַ פויגעל און שפּיעלט, און שפּיעלט אַזוי זיס־הניזודיג־וויינענדיג — אַ שטילע „יעלה" נאָך אַ „יעלה" און אין מיטען אויסגעשרייען, לוסטיגע, פרעהליכע, געהויבענע — און ווייטער אַראָב צו אַ „יעלה" — עס איז טאַקע אַ שמחה, נאָר מען טאָר אין גלות נישט פערגעסען אָן גלות השכינה — און ווייטער אַ אויסגעשריי פון שמחה: פאַרט אַזאַ התונה, אַקבּוץ פון לומדים, און דער קראַקאָווער רב בראש (אַ לובלינער חזן האָט עס אויסגעשטעלט), און די קאַפּעליע ווערט פלוצלונג ווי מיטגעריסען, אַלע כלים שפּיעלען, הויך, הויך, אַרויף, אַרויף, גלייך מען

קלעטערט מיט גרויס שמחה אַרויף פון אַ מדרגה צו אַ מדרגה, עס רוישט, עס טאַנצט, עס בליצט —

און פּלוצלונג ווערט אַלץ אָפּגעריסען מיט אַמאָל, גלייך אַלע סטרונעס און אַלע כלים וואָלטען געפּלאַצט — שטיל, נאָר אין דער שטילקייט הערט זיך: בו, בו, בוהה... איין אברהמ׳ל שפּיעלט ווייטער, אַלע אויגען ווענדען זיך צו זיינע פּלייצעס, — שטיל, קיינער ריהרט מיט קיין ברעם נישט, נאָר אברהמלס האַנד ריהרט זיך, ציהט זיך אויס, ציהט זיך אַיין מיטן סמיטשיק:

— בו, בו, בוה, בוהה...

דאָס האָבען די כלי־זמר אומישנע געטהון, משטה צו זיין דעם עולם אויף אברהמלס חשבון...

עס איז זיי אָבער נישט געראָטען...

די כלי־זמר קוקען און וואַרטען, דער עולם זאָל אַרויספּלאַצען מיט אַ געלעכטער, נאָר דער עולם קוקט אויף אברהמ׳לען און פיהרט איבער די אויגען צום קראַקאָווער רב; מען ווייס אין זיין געגענוואַרט נישט לאַכען; די פּנימ׳ער רונצלען זיך, די ליפּען קרימען זיך אויס, פון די אויגען שפּאַרט אַרויס דאָס געלעכטער, נאָר מען קוקט אויפ׳ן קראַקאָווער רב און מען האַרט, און דער קראַקאָווער רב זיצט אָנגעשפּאַרט מיטן שטריימעל אויף דעם אָנלעהן פון שטוהל און די ברעמען זענען אַראָפּגעלאָזט איבער די אויגען — צי האָט ער נישט איינגעדרעמעלט, דער קראַקאָווער רב?

און דער באַס שפּיעלט נאָך אַלץ:

— בו, בו, בוהה, בוהה...

אונהיימליך ווערט דעם עולם.

פּלוצלונג ווענדען אַלע די אויגען אָפּ פון קראַקאָווער רב צו דער מיטעלסטער טהיר. עס הערט זיך פון הינטער דער טהיר אַ גערויש, טריט הערען זיך. סאַרווערס לויפען צו, עפענען און רופען דערשראָקען אַרויס:

— ניין, ניין; עס ווערט דיין פאַר אייך אַיין אָרימע וועטשערע...

פערשטעהט מען, אָרימע לייט ווילען אַריינקומען, דער קראַקאָווער רב עפענט די אויגען אויף און וויל עפּיס זאָגען, מן הסתם, מען זאָל אַריינלאָזען, ווי דען?

נאָר באותו הרגע בעוויזט זיך אין טהיר אַיין אַלטער מאַן אין אַ צוריסענעם ספּאָדעק, מיט צושויבערטע, גראָע באָרד און פּאות, אַ בעטלער, ווי אַלע בעטלער, נאָר מיט אויגען, וואָס קוקען מיט דער גדולה

צון א מלכות, מיט א תנועה פון דער האנד פון א מלכות — סארווערס דער־שרעקען זיך און רוקען זיך אב פאר זיין בליק, גישט ווילענדיג, מיט גרוים דרך ארץ; ער מאכט מיט דער האנד — און די מאכען איהם, נישט ווילענדיג, א ווארע, — דער אלטער, אנגעטהון אין בגדי קבצן שבקבצנים און מיט אויגען און תנועות פון א מלך, קומט אריין, הינטער איהם געהט א חברה בעטלער, און דער אלטער קומט אין מיטען שאפע אריין, און שטעלט זיך אב, הינטער איהם שטעלט זיך אב די גאנצע חברה קבצנים — אלע קוקען פערבליפט און שווייגען, דער קראקאווער רב אויך, נאר אברהמ׳ל טהוט זיך זיינס, די איבערגעבויגענע פלייצע, זעהט מען, ציטערט, די האנד פיהרט אויף און אב דעם סמיטשיק; און דער באס קרעכצט הארציג און ערנסט:

— בו, בו, בוהה, בוההה...

און דער אלטער מלך אין בגדי קבצנים עפענט נאך א ווײלע דאס מויל — די געסט בויגען זיך איבערן טיש פון פארענט, פון אנדערע טי־שען שפרינגט מען פלוצלונג, נאר אהן א שום גערויש, אויף די נעגעל — מען הערט צוגעצויגען צום אלטענ׳ס מויל, ווי א מאגנעט, אלע אויגען בלייבען הענגען אויף זיינע ליפען —

און דער אלטער זאגט איין ווארט: חצות!

— קראקאווער רב, מאכט ער ווייטער, אברהמ׳ל שפיעלט צו חצות... איהר גלויבט נישט, קראקאווער רב, וועט איהר הערען... איהר זאלט זוכה זיין צו הערען, ווי אברהמ׳ל שפיעלט צו חצות, איז אייך בעשערט געווען צו טהון מיט׳ן לובלינער פרנס, טאמאשאוו זאל זיין אין מיטען וועג.... און אייך צוליעב וועלען אלע הערען, נאר נישט אלע אזוי ווי איהר! איהר זענט א מבין אויף מוזיק...

— בו, בו, בוה, בוהה — שפיעלט זיך אברהמ׳ל זיינס — און דער עולם שווייגט פערגאפט, ווי פער׳כשופ׳ט, און דער אלטער בעטלער הייבט אויף די רעכטע האנד און גיט א צייכען צו׳ם בעליק, געהמט דער בעליק און שפאלט זיך, און לעגט זיך אוים, איין העלפט רעכטס, די צווייטע לינקס, ווי פליגעל פון א סוכה.

און עס בעווייזט זיך דער הימעל, איין אויסגעשטערנטער, אויסגע־פינקעלטער הימעל. איבער דער עפענונג פון דער שאפע שווימט שטיל דורך די לבנה... שטיל איז זי אריבערגעשוואומען. און אזוי ווי זי איז

אַריבערגעשוואומען, גיט דער אַלטער בעטלער נאָך אַמאָל אַ מאַך אַרויף מיט דער האַנט, שפּאַלט זיך דער הימעל — שווימט אין דער הייך אַ רחבות פון סאַמעראָדנע ציטערדיגע ליכטיגקייט, און אין דער ליכטיגקייט, וואָס ציטערט און וויעגט זיך, הערט זיך זינגען און שפּיעלען, די פּמליא של מעלה זאָגט חצות, מלאכים־משוררים זינגען, קאַפּעליעס־מלאכים שפּיעלען, און אַלע שפּיעלען איין נגון און אַברהמ׳ל באַס פּאַסט צו צום נגון, שווימט מיט אין זמר פון דער ליכטיגקייט, וואָס וויעגט זיך און הייבט און ציטערט אין דער הייך — —

און פערציטערט בלייבט דער עולם...

און נאָך אַ ווינק אַרויף גיט דער אַלטער, און דער הימעל שליסט זיך, אויפגעהערט האָט די מוזיק, שטערנדליך שווימען און פינקלען, ציטערנדיג, ווי פון שטילען, טרויריגען נחת — —

און נאָך אַ ווינק טהוט דער אַלטער און בידע העלפטען פון דאַך איבער דער שאָפּע פאַלען צוריק צו און פערשליסען און בעהעפטען זיך — פערשטיינערט זיצט דער עולם, קוים מען עטעמט, און עס הערט זיך צוריק אברהמ׳לס באַס.

— בו, בוה, בוהה, בוההה...

און פּלוצלונג פאַלט דער סמיטשיק מיט׳ן באַס פון אברהמ׳לס האַנד אַרויס, ער שטעלט זיך אַוועק, דרעהט זיך איבער צום עולם און הויבט אָן: שמע ישראל! און זאָגט עס מיט דערזועלבער נגינה, מיט וועלכער ער האָט געשפּיעלט אין הימעל.... און ער האָט געענדיגט און איז געפאַלען חלשות —

דער אַלטער האָט איהם אין דער לופטען געהאַפּט...

— טראָגט איהם אין הקדש אַריין! — האָט ער געגעבען די יאַרווערס אַ בעפעהל...

און זיי האָבען איהם גענומען און אַרויסגעטראָגען...

— קראַקאָווער רב, רופט זיך אָן דער אַלטער, אַז מען האָט שוין אברהמ׳לען אַרויסגעטראָגען — גישט אויף אַ חתונה וענט איהר געקומען, נאָר אויף אַ לויה. אברהמ׳ל איז נתבקש געוואָרען צו דער פּמליא של מעלה, עס האָט דאָרט אַ באַס געפעהלט...

און דער אַלטער איז נעלם געוואָרען מיט אַלע קבצנים...

וכך הוה.

אברהמ'ל באַם איז דעם צווייטען טאָג אין בית־המדרש נפטר געוואָרען און דער קראָקאָווער רב מיט אַלע געסט זענען געווען אויף זיין לויה, און דער אַלטער, זאָגט מען, איז געווען ר' לייב שרה'ס...

אַ סברא איז עס...

דער אוצר.

צו שלאָפען תמוז־צייט אין אַ שטיבעל פון ד' על ד', צוזאַמען מיט אַ ווייב און אַכט קינדערלעך, איז נישט קיין גרויסער תענוג, האָטש פרייטאָג צו־נאַכטס. האַפט זיך טאַקי שמעריל האַלץ־העקער אויף נאָך האַלבער נאַכט אַיין אָבגעקאָכטער און אָהן אָטהעם, גיסט זיך געשווינד אָב די נעגעל, האַפט אויף זיך דאָס האַלאַטעל און לויפט אַ באָרוויסער פון טרוקענעם גיהנם אַרויס. קומט ער אין גאַס אַריין — שטיל, אַלע לאָדען פערמאַכט, און איבער'ן שלאָפעדיגען שטעדטעל שטעהט אַ הויכער, שטילער, אויסגעשטערנ־טער הימעל. דאַכט זיך איהם, אַז אַצונד איז ער איינער אַליין מיט גאָט, ברוך הוא; מאַכט ער, אַרויפקוקענדיג צום הימעל: „נו, רבונו של עולם, אַצונד איז צייט, זאָלסט מיך אויסהערען און בענשען מיט אַיין אוצר פון דיינע אוצרות". ווי ער זאָגט דאָס אַרויס, דערזעהט ער, אַז פאַר איהם לויפט עפּעס אַ פלעמעל פון שטעדטעל אַרויס. פערשטעהט ער, אַז דאָס איז עס. וויל ער נאָכלויפען, דערמאַנט ער זיך, אַז עס איז שבת, אַז לויפען טאָר מען נישט, — געהט ער נאָך. און אַזוי ווי פאַמעליך ער געהט, אַזוי פאַמעליך הייבט אויך דאָס פלעמעל אָן צו געהן, און דער מהלך צווישען איהם און דעם פלעמעל ווערט נישט לענגער, נישט קירצער. געהט ער. טיילמאָל רופט זיך איהם עפּעס אָן אין האַרץ: שמעריל, זיי קיין נאַר נישט, נעהם אַראָב דאָס האַלאַטעל, טהו אַ שפרונג־אונטער, און וואַרף עס אַרויף אויף דעם פלעמעל! פערשטעהט ער אָבער, אַז דאָס

רעדט אין איהם דער יצר-הרע. דאָס האַלאַטעל נעהמט ער פון זיך אַראָב, נרייט צו וואַרפען איז ער, נאָר, להכעיס דעם יצר-הרע, מאַכט ער נאָך קלענערע טריט, און דערפרעדט זיך, זעהענדיג, אַז זייט ער מאַכט קלע-נערע טריט, רוקט זיך דאָס פלעמעל אויך פּאַמעליכער. גערט ער אַזוי פּאַמעליך דעם פלעמעל נאָך און געהט, קומט ער פּאַמעליך אַרוים פון שטעדטעל. דער וועג שלענגעלט און דרעהט זיך איבער פעלדער און לאָנ-קעס, און דער מהלך צווישען איהם און דעם פלעמעל ווערט אַלץ נישט לענגער, נישט קירצער, און אַז ער זאָל וואַרפען דאָס האַלאַטעל, וואָלט ער צום פלעמעל נישט דערגרייכט. דערווייל צורודערן זיך איהם אין קאָפּ די געדאַנקען: ווען ער זאָל האַפּען דעם אוצר, וואָלט ער אויף דער על-טער קיין האָלץ-העקער נישט געווען; ער האָט שוין נישט דעם כח צו דער אַרבייט, וואָס אַמאָל. דעם וייב וואָלט ער געקויפט אַ שטאָדט אין דער וייבערשער שוהל, זי זאָל נישט האָבען קיין פערשטערטע שבתים און ימים טובים דערפון, וואָס מען לאָזט זי אין ערגעץ נישט זיצען, ראש-השנה און יום-כפור פאַלט זי נעביך גאָר פון די פים — די קינ-דער האָבען איהר די כחות צוגענומען! און ער וואָלט איהר אַ נייע קלייד געמאַכט, אַ פּאָר שנירלעך פערל געקויפט... די קינדער וואָלט ער אין בעסערע חדרים אָבגעגעבען, פאַר דעם עלטסטען מיידעל וואָלט ער זיך שוין אומגעקוקט וועגען אַ שדוך... אַזוי, נעביך, טראָגט זי דער מוטער נאָך די קיישלעך מיט אויבס, און האָט קיינמאָל קיין צייט נישט אפילו זיך רעכט צו פערקעמען. און צעם דאָט זי לאַנגע, לאַנגע, און אוי-גען, ווי אַ סאַרנע...

— עס וואָלט אַ מצוה געווען צו האַפּען דעם אוצר...

— ווייטער דער יצר-הרע! — טראַכט ער — אַז עס איז נישט בע-שערט, איז נישט! אין דער וואָכען וואָלט ער שוין געוואוסט, וואָס ער האָט צו טהון... וואָלט דאָ זיין יענקיל געווען, וואָלט ער שוין נישט געשווינען... היינטיגע קינדער — ווער ווייסט, וואָס זיי טהוען אַלע שבת... דער יונגערער איז אויך נישט בעסער. איס'ן מלמד מאַכט ער חוזק... וויל ער אַ קלאַפּ טהון, רייסט מען איהם אוים די באָרד... און ווער האָט צייט אויף זיי אַכטונג צו געבען? — אַ גאַנצען טאָג דאַך און זעג...

ער זיפצט אָב און גערדט אַלץ ווייטער און ווייטער, און וואַרפט פון צייט צו צייט אַן אויג אין הימעל אַריין: „רבונו של עולם, וועמען ווילסט דו דאָ אויספּרובען? שמעריל האָלץ-העקער? ווילסט געבען,

גיב!" דאַכט זיך איהם, אַז דער אוצר הייבט זיך אָן צו רוקען אַביסעל פאַמעליכער. נאָר אין דער רגע דערהערט ער, אַ הונד בילט, דערקענט ער דאָס בילען: דאָס איז פון „ווייסאָקע" — דאָס ערשטע דאָרף אונטער דער שטאָדט, און ער דערזעהט שוין, ווי עס וויעגען זיך אין דער פריי־שער פאַרטאָג־לופט ווייסע פלעקען, דאָס זענען די ווייסאָקער פויערישע הייזלעך. און באַלד דערמאָנט ער זיך, אַז עס מוז שוין זיין אַ תחום־שבת, שטעלט ער זיך אָב.

— יאָ, עס איז אַ תחום־שבת, — טראַכט ער, און זאָגט, ווי אין דער וועלט אַריין: — וועסט מיך נישט אַראָבפיהרען פון וועג! עס איז נישט קיין גאָט־זאַך, גאָט מאַכט נישט קיין חוזק פון מענשען — מעשה לץ איז עס! און ער ווערט אַביסעל בייזליך אויפ'ן בעל־דבר, און דרעהט זיך צוריק אויס צום שטעדטעל, און געהט האַסטיג צוריק. טראַכטען טראַכט ער: אין דערהיים אויסזאָגען וועל איך נישט; ערשטענס, וועט מען מיר נישט גלויבען... און אז יאָ, וועט מען לאַכען פון מיר! און צו וואָס זאָל איך מיך ריהמען?... דער בורא־עולם ווייסט — איז גענוג. און די וואָלט זיך נאָך אפשר געבייזערט, ווייס איך? די קינדער אוודאי — נאַ־קעט און באָרוועס, נעביך! צו וואָס זאָלען זיי עובר זיין אויף „כבוד אָב"...

ניין, ער וועט עס פאַר'ן מויל נישט ברענגען... ער וועט אפילו דעם רבונו של עולם דערינען קיינמאָל נישט דערמאָנען. האָט ער דער־מיט עפּעס גוטס געטהון, וועט ער אַליין געדענקען...

און פּלוצלונג דערפיהלט ער אין זיך עפּעס אַ מאָדנע, ליכטיגע רו־היגקייט, אין אַלע אֵברים צעגיסט זיך איהם אַ שטילער נחת. „געלד איז פאָרט נישט מעהר ווי קיי און שפּיי! עשירות קאָן נאָך אַראָבפיהרען פון רעכטען וועג". און עס ווילט זיך איהם דאַנקען גאָט דערפאַר, וואָס ער האָט איהם נישט געברענגט צו קיין נסיון. עס ווילט זיך איהם האָטש אַ ליעד זינגען. „אָבינו מלך" דערמאָנט ער זיך פון די יונגע יאָהרען, נאָר ער פערשעמט זיך פאַר זיך אַליין און האַקט אָב. ער וויל זיך דער־מאָנען אַ חזנישע זאַך, אַ סיני־דיגעס, — פּלוצלונג אָבער דערזעהט ער, אַז דאָס אייגענע פלעמעל, וואָס ער האָט געלאָזט הינטער זיך, איז איהם צוריק אַרויסגעקומען פון פאָרענט, און עס רוקט זיך פאַר איהם גאַנץ פאַמעליך צום שטעדטעל, צום שטעדטעל... און דער מהלך צווישען איהם און דעם פלעמעל ווערט ווייטער נישט לענגער, נישט קירצער, גלייך דאָס פלעמעל שפּאַצירט, און ער שפּאַצירט — אַזוי אַביסעל, לכבוד שבת.

פרעהט ער זיך שטיל און קוקט נאָך. דער הימעל ווערט בלאַסער, שטערנדלעך הייבען זיך אָן לעשען, דער מזרח רויטעלט זיך אַביסעל, עס צעגיסט זיך ווי אַ שמאָל רויטליך טייכעל אין דער לענג — און דאָס פלעמעל רוקט זיך אַלץ אין שטעדטעל אַריין, געהט אין זיין גאַס. אָט איז זיין שטוב, די טהיר פון זיין שטוב, זעהט ער, שטעהט אָפען, ער האָט זי, אַ פנים, פערגעסען צו פערמאַכען... און אָט: דאָס פלעמעל געהט אַריין, צו איהם אין שטוב אַריין געהט עס! געהט ער נאָך, זעהט ער, ווי עס לאָזט זיך, דאָס פלעמעל, אונטער'ן בעט אַרונטער. אַלע אַרום שלאָפען, — געהט ער שטיל צו, בייגט זיך איין, זעהט ער, דאָס פלעמעל דרעהט זיך אונטער'ן בעט, ווי אַ דרעהדעל, אויפ'ן אָרט. נעהמט ער און וואַרפט אַרונטער אונטער'ן בעט דאָס האַלאַטעל און דעקט דאָס פלעמעל צו, — קיינער הערט נישט, און דאָ גנב'עט זיך שוין אין שטוב אַריין אַ גאָלדענער מאָרגען-שטראַהל דורך דעם שפּאַלט פון לאָד

זעצט ער זיך אויפ'ן בעט און טהוט אַ נדר, אַז איבער שבת וועט ער קיינעם קיין וואָרט נישט זאָגען, קיין האַלב וואָרט נישט — עס וועט קומען, חלילה, צו חלול שבת... ז' וועט זיך נישט איינהאַלטען, זיי, די בנים, אַודאי נישט, זיי וועלען בצ"ד וועלען איבערצעהלען, באַלה וויסען חיפיעל! און באַלד וועט דער סוד פון שטוב אַרויס, און אין שוהל, אין בית-המדרש און אין אַלע גאַסען וועט ווערען אַ גערייעדעריי וועגען זיין עשירות... וועגען מזל... און קיינער וועט נישט דאַווענען, נישט וואַשען זיך, נישט בענשען, ווי עס דאַרף צו זיין — און ער וועט נאָך פערזינדיגען זיין הויזגעזינד און אַ האַלבע שטאָדט. ניין — קיין פּיפּ'ן נישט... און ער ציהט זיך אויס אויף דעם בעט און מאַכט זיך שלאָפען...

און אין דעם זכות, אַז ער האָט נאָך הבדלה זיך אַראָפּגעבויגען אונטער'ן בעט און אויפגעהויבען דאָס האַלאַטעל, איז אונטען טאַקי געלעגען אַ זאַק מיט אלף אַלפי אלפים דינרין, כמעט אָהן אַ שיעור — אַ גרוים בעט געווען! — און איז טאַקי געוואָרען אַ גביר שבגבירים.

און ער האָט שוין אָבגעלעבט אין נחת די יאָהרען.

נאָר דאָס ווייב פלעגט איהם אַלע מאָל אין נחת פאָרוואַרפען: רבונו של עולם, ווי האָט עס אַ מענש אַ האַרץ ווי אַ שטיין, אַ גאַנצען זומער-טאָג אַ וואָרט נישט צו זאָגען, פאַר'ן אייגענעם ווייב קיין איינציג וואָרט...

און איך האָב — דערמאַנט זי זיך — דעמאָלט בײַ „גאָט פֿון אַברהם“ זיך אַזוי אָנגעווײנט, אַזוי אָנגעווײנט... עס איז קײן דהײַע אין שטוב ניט געווען...

און ער טרײסט זי מיט אַ שמײכעל:

— ווער ווײסט, אפֿשר האָט זיך עס טאַקי אין זכות פֿון דײַן „גאָט פֿון אַברהם“ אַזוי גוט אױסגעפֿירט.

נחת פון קינדער.

וועגען נחת פון קינדער רעדט איהר?

אַמאָל איז געווען; נישט קיין היינטיגע סחורה!

מיין באָבע, למשל, פלעגט חמשה־עשר פאַקען עטליכע פערציג פעקליך באָקסער און ראָזינקעס מיט מאַנדלען פאַר אייניקלעך און אור־אייניקלעך; אַ בשמים־קרעמיל האָט זי געהאַט, די באָבע. און געגאַנגען — אָהן אַ שטעקען, געקוקט — אָהן אַ בריל. נאָר די האַנד האָט איהר אַביסעל געציטערט, האָב איך איהר געפיהרט די רשימה פון די אייניקלעך; מיין כתב־יד איז איהר געפעלען — איך פלעג איהר אויסמאָהלען גע'כתובי'ט די ראשי־תיבות; דערפאַר האָב איך צווי פעקלעך בעקומען. איך פלעג איהר לייענען די רשימה און זי, עליה השלום, פלעגט נאָכצעהלען אויף די פינגער. ביז עטליכע און דרייסיג האָט איהר דאָס קול געציטערט פאַר פחד, צי וועט איהר נישט חס ושלום פערפעהלען, פון פערציג אָן האָט זי ממש נאָכגעזונגען... קומט צוויי און דריי און פערציג, טאַנצען איהר שוין די שפיזלעך פון זאָק צווישען די פינגער.

נאָר דאָס איז שוין דעמאָלט אויך געווען אַיין אויסטערלישע זאַך: אַ ברכה — האָט מען געוואוסט — פון ערשטען אַפטער צדיק זכרונו לברכה. אָבער אייניקליך? — וועלכער יוד האָט עס נישט געהאַט און נישט געטאַנצט אויף התונות פון אייניקלעך? אַז עס האָט זיך געהערט, רחמנא ליצלן, ביי אַ לויה, אַז דער בר מנן האָט אפילו נישט די זכיה געהאַט צו פיהרען האָטש איין אייניקעל צו דער חופה, פלעגט טאַקי אָנהאַפען אַ גרויל; האָר און נעגעל האָבען זיך געשטעלט קאַפויר און אַ יללה האָט

זיך צוגעזאָגט ווי צו „ונתנה תוקף".

אַנדערע צייטען! געבענשטע!

עס איז דאָך נאַריש צו זאָגען: קיין דאגות האָבען נישט געפעהלט. הכלל? האָט מען געדאגה'ט!... אָהן דאגות וואָלט אַ בר־נש גאָר פערגעסען, אַז עס איז פאַרהאַן אַ בורא עולם אויף דער וועלט! און גלאַט, פרוב, עס אַ גאַנצען טאָג ריין שמאַלץ! אָבער דערפאַר זענען געווען שמחות: דעם שניידט זיך צו מזל דאָס ערשטע ציינדיל, די האָט די ערשטע חכמה געזאָגט, צי דער מוטער דעם ציפּיק אָבגעריסען, יענע זאָגט שוין „תורה־צוה־לנו" ווי אַ וואַסער, און דער הויבט אָן חומש, יענער קנאַקט אַ דרשה צו בר־מצוה... און התונות, שלום־זכר'ס, ברית'ן, פדיון־הבנ'ס, וואָס אידר ווילט; אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר „לעקעך און בראַנפען"... איין אייניקעל געהט אַוועק און פיער קומען אָן; דריי נייע התונות פאַר איין גט; אַז עס קומט יום־טוב און מען הויבט אָן צו רימפלען, פאַלט מען טאַקע פון די פיס!

און אַז מען קומט צו צו'ם ברעג, און מען ווערט גערופען אויף יענער וועלט, האָט מען איין אייגענע לויה... קינדער און אייניקלעך פון עק צו עק גאַס! אויסער, אַז עמיץ האָט מורא פאַר די „רוחות לבטלה", און וויל זרע של קימא זאָל נישט געהן, אַבי יענע זאָלען קיין שליטה נישט האָבען צו געהן נאָך דער מטה, איז עפּיס אַנדערש!

און היינט? היינט, אַז אַ יוד מאַכט התונה, מאַכט ער התונה בסוד סודות — עס איז אַ בושה געוואָרען! אַלט־מאָדיש!.. אַ קינד ווערט געבוירען — על אפו ועל המתו דעם טאַטען, נאָך אַ מויל צו'ם עסען! דער מאַמען — אַ ודאי, זי וועט שוין נישט קאָנען אָבלייקענען, אַז זי איז שוין קיין בתולה נישט... און אַ לויה איז: אַ פאָר פערד מיט אַ שמייסער — אויב מען האָט שוין קינדער, זענען זיי צושפּרייט און צווייט...

נחת פון קינדער — האַ, האַ, האַ!

ווען איך זאָל האָבען נחת פון קינדער, וואָלט איך קיין וואַרשא נישט געקומען, קיין שוהלעכיל נישט געהאַלטען — איין אַ פּטער בין איך! עס איז אָבער נישט בעשערט געווען.

זיעבען קינדער האָב איך געהאַט: דריי יונגלעך און פיער מיידלעך. זענען מיר, נישט פאַר אייך געדאַכט, צוויי יונגלעך און איין מיידעל אַוועקגעקומען... ביידע וואוילע יונגליך געווען — עלויים! איין מאָל איז איין

נער אַהיים געקומען פון חדר מיט קאָפּ־ווערטאָג און איז אָבגעלעגען אַכט טאָג אין היץ און איז שוין צו זיך נישט געקומען; דאָס צווייטע מאָל, אפשר דריי חדשים שפּעטער — דער צווייטער. דאַכט זיך, געהיט ווי אַיין אויג אין קאָפּ, נישט אַרויסגעלאָזט אָהן אַ שאַלעכיל אויפ׳ן האַלז, נישט אַרומגעלאָפען, נישט שפּאַצירט, זומער נישט געבאָדען, ווינטער נישט געגליטשט — גאָר נישט. גאָט, ווייס זיינע דרכים. דאָס מיידעל האָט לא עליכם, געקריגען פּאָקען... געבליבען זענען פיער נפשות, דריי מיידלעך און אַ בן־יחיד, און נאָר איינע, די עלטסטע, האָב איך צו דער חופה געפיהרט.

צוויי טעכטער וואַקסען מיר אויף דער וועלט אין די גראָהע צעפּ אַריין, און דער בן, דער בן־יחיד מיינער, בנימין הייסט ער, נאָך מיין זיידען דעם צדיק, עליו השלום, איז מיר נעלם געוואָרען... צוויי יאָהר האָב איך אפילו זיין אַדרעס נישט געהאַט.

און ווייסט איהר, ווען ער איז אַוועק? ביי דער מוטער׳ס לויה... ביים פרישען קבר, קוים קדיש אָבגעזאָגט — ער איז נישטאָ! קיין רגע שבעה נישט געזעסען; גלייך פון בית החיים אין דער וועלט אַריין! וואָלט עס אין אַמאָליגע צייטען אַ קינד איינגעפאַלען? און ווי אַלט איז ער דעמאָלט געווען — אַ יאָהר זיעבצעהן! ערשט יענע וואָך האָט מען מיר דאָס קישען פערקויפט על השבון פון די דריי הונדערט רובל קנס...

און וואָס מיינט איהר, האָב איך דעמאָלט גערעכענט? איך זיץ ביים אַיי מיט׳ן בייגעל און קלער: ער האָט זיך אַ מעשה געטהון! וואָרום געוואוסט האָב איך, אַז נפשו קשורה בנפשה! איך בין געווען ביי זיי דער גזלן, דער רוצח, זי — די גוטע, די האַרציגע מאַמע. און פאַר וואָס? ווייל איך האָב געוואָלט, עס זאָל זיין אַ צו גאָט אַ צו לייט. און זי עליה השלום, אַ נקבה, האָט זיי אַליץ נאָכגעגעבען. מיט בייזען, פלעגט זי זאָגען, טאָר מען נישט! נישט די צייטען! בנימין אַנטלויפט פון חדר — „זאָל ער נישט לערנען, קיין רב וועט ער סיי־ווי־סיי נישט זיין". פאַר וואָס גיט זיין? שווייגט זי. בנימין געהט אַרום פוסטע־פּאַס אונטער דער שטאָדט, ליעגט אָב גאַנצע טעג ביים טייכעל, אין וועלדעל, דריי וויאָרסט מיט אַ שמיי׳ן אונטער דער שטאָדט, — זי בעשטעהט. בעט איך מיך האָטש: יונגאַץ איינער, ליגסט ביים טייך, נעהם האָטש אַ ווענדקע און האָפּ אַמאָל אַ פישעל לכבוד שבת; בלאָנקיסט דיך אַרום אין וואַלד, קלויב אָן אַביסעל שוואָמען צי יאַגדעס, אפילו שלאָפּ־עפּעלעך — נישט קיין גוטע צייטען,

אַליין קיין סוחר בין איך ניט, מעקלעריי בײ תבואה פֿאַלט, — קום צו הילף. הערט מען מיך, מײנט איהר? ער האָט ליעב צו קוקען אויפ'ן וואַסער און אויף די בוימער, אָבער די האַנד אין קאַלט וואַסער צו טהון — דאָס נישט! און זי שווייגט! און קומט ער אַהיים, בעשמירט די טישען מיט קרייד, די ווענד — מיט קוילעלען און מאָלט קיסר־מענשען אָדער, וואָס עס קומט איהם אין קאָפּ אַריין, איז אויך רעכט! וויל איך עפּיס זאָגען — לאָזט די נישט. און וואָס זאָל איך טהון? אַזוי ווי איך עפען דאָס מויל, ווערט אַ געקוקעריי אויף איהר, בעט מען זיך בײ איהר מיט די אויגען: ראַטעווע פֿון גזלנ'ס הענד! און די דאַרף נישט מעהר. באַלד קומט איהר וואַסער אין די אויגען אַריין, דאָס פּנים ווערט איהר בלאַס און ווייס ווי אַ קרייד, און די הענד הויבען איהר באַלד אָן צו ציטערן, אַ שוואַכע געווען, און טהג עפּיס! איך האָב אפילו נישט געקאָנט בײ איהם פּועל'ן, ער זאָל זיך אויסלערנען שרייבען ווי אַ מענש. פֿון גע'כּתיב'עט רעד איך שוין נישט; נאָר יונגאַץ, האָסט אַ געבענשטע האַנד, מאָהל מיר נאָך אַ למ"ד, אַ פֿערדרעדטע פ"א — ד אָס נישט! דאָס קומט דאָך צו נוץ! נאָר קיסר־מענשען, בלעטער, צווייגען און שדים ווייטען וואָס... און ווי אַ יונג האָט קיין פּחד נישט: איינמאָל האָט ער אויפגעמאָהלט אַ וואַסער־מענש! „האָסט געזעהן — פֿרעג איך — אַ וואַסער־מענש?" — אַ ודאי! זאָגט ער און לאַכט.

מײנט איהר אפשר, אַז זי האָט באמת מיט זײ געהאַלטען, אַז זי האָט טאַקע געוואָלט, אַז בנימין זאָל ווערען אַ פּאָרטרעטען מאַכער, אָדער שרה־לאה זאָל זיך שטעלען פֿאַר אַ דיענסט, צי ביילא־גיטל זאָל ווערען אַ נייטאָרין? אסור־הזיר! איהרע זיפֿצען האָב איך געהערט. גאַנצע נעכט פֿלעגט זי איבערקרעכצען; פֿערשטופּען דאָס פּנים אין קישען אַריין, דאָס געוויין צו פֿערשטיקען... און וואָס זי פֿלעגט אויס'הלש'ן און אויסווײנען ימים נוראים? גאַנצע שטיקער תּחינות און מחזור פֿלעג איך איהר מוזען גע'כּתיב'ט איבערשרייבען; אויסגעווייקט האָט זי עס, שטיקער זענען געפֿלויגען, און קיין נייעם סדור האָט זי נישט געוואָלט... בעסער אַ מויד אַ בענדיל צו קויפען... אַליין אין זיי אַריין!

און וואָס איז געהען דער עיקר געווײן? זײ האָבען געזאָגט, אַז אויף מיר ווײנט זי! באשר בכן, איך האָב איהר אַמאָל, ווי בײ שלעכטע צייטען און שלעכטע קינדער דער שטייגער איז, אַ דאַרב וואָרט געזאָגט. דעם אמת אָבער ווייס איך, איהר איינציג געבעט איז געווען, גאָט זאָל זיך מרחם זיין און זאָל די קינדער'ס האַרץ איבערקעהרען צו גוטען...

פֿערשטעהט זיך, אַביסעל וועגען פּרנסה אויך; עס האָט געפֿעהלט. עט!

יאָ, ביי וואָס האַלט איך? ער איז אַנטלאָפֿען...

האָב איך געמיינט, דער יונג האָט זיך אַמעשה אָנגעטהון, אָדער אַזוי פֿאַר מרה־שחורה ערגיץ פֿערקראָכען און פֿערבלאָנדזשעט... קומען אָבער אַריין חברים און דערצעהלען, אַז ער איז אַוועק! און חברים האָט ער געהאַט! אַ בעקער־יונג, אַ טויבען־האַפּער און גאָר אַ גוי'שען שייגעץ. און פֿון אַזוינע מיילער ווער איך געוואָהר, אַז מיין בנימין איז אַוועק! איבער דער גרעניץ איז ער! פֿאָרטרעטען מאַכען וויל ער זיך לערנען. אַ שעָנע פּרנסה? מען זאָגט האָטש שטיבער מאָלען!

און פֿאַר וואָס, מיינט איהר, האָט ער מיר צוויי יאָהר נאָכאַנאַנד נישט געשריעבען, וואו ער איז? ערשטענס האָט ער טאַקע געליטען צרות צרורות: וואו געטאָגט נישט גענעכטיגט, און הונגער, און דאָרשט, און האָט אי זיך געשעמט, אי אויף קיין מאַרקע נישט געהאַט, און צווייטענס — זאָל דער טאַטע נישט וויסען און קיין מוסר נישט שרייבען. וואָרום „פֿון ישמע"... טאָמער שרייבט ער, און עס געהט אין האַרץ אַריין! דער יצר הרע ווייסט זיך שוין ווי צו בעוואָרענען...

נאָר די מיידלעך, מיינט איהר, זענען בעסער?

די עלטערע, שרה־לאה, וויל כּלומר'שט נישט ליגען מיר אויפ'ן קאָפּ. „עס פֿעהלט אַייך אַליין" זאָגט זי. מיין פּלונית'טע, עליה השלום, בע־שטעהט. דעם סוד ווייס איך: מען האָט איהר אַיין אלמן מיט קינדער גערעדט, האָט איהר די ערד געברענט אונטער די פֿיס. דאָס זאָגט זי נאָר, אַז זי וויל זיך אַליין פֿערדיענען... אַ קאָמעדיע! קוים וואָס איך האָב גע'פּועל'ט, זי זאָל מיר האָטש נישט פֿערשוואַרצען דאָס פּנים אין אַפּט... איז זי אַוועק קיין צווזמער. אַבי נישט קיין אַלמן! דעם אמת זאָגענדיג, מיר אַליין איז אויך אַ שאָד געווען, אַ מיידעל ווי אַ גאָלד, גע־בליהט ממש ווי אַ רויז. די מוטער אין די גוטע צייטען אויס'ן אויג... און געה ווער מיט אַמאָל אַ מאַמע פֿון פֿינף קינדער, און קיין שמאַלץ־גרוב איז עס אויך נישט געווען. אַ קליין־תבואה־סוחר'ל, קוים ער האָט זיך גע־שפּייזט, נאָר אַלץ בעסער ווי אין גראָהען צאָפּ אַריין צו דיענען! און עס האָט זיך טאַקע אַרויסגעוויזען, ווער עס איז גערעכט געווען!

די קומט פֿון צווזמער קיין אַפּט אויף דער מאַמע'ס לויה. ביילע־ניט'ל איז אויך געקומען. פֿון עק וועלט וואָלטען זיי געקומען! די עלטערע —

ניט: גראָר אין קינפּעט געלעגען. זיצט שבעה, און דערווייל באַנקראָ־טירט דאָרט אין צווזמער איהר בעל הבית, מאַכט פּליטה, פאָהרט אַוועק צו אַל־די שוואַרצע יאָהר; דאָס ווייב מיט די קינדער שיקט ער נאָך שפּעטער אַוועק צום שווער... עס בלייבט קיין לעבעדיג נפש... און די בעלי־חובות טרעטען צו צו דער שטוב, פערשרייבען און ליציטירען אַלע זאַכען, און מיין טאָכטער'ס קעסטיל מיט'ן גאַנצען האָב אין דער מיט! אָהן אַ העמד אויפ'ן לייב! און זי האָט זיך, נעבּיך, געהאַט אָנגעקליבען אַ גאַנצען אויסשטייער — און מיט אַ מאָל — גאָר נישט! שריי איך צו איהר: נאַ, זעה! עס איז קיין דרך נישט, גאָט וויל ניט אַזוי... און פּונקט האָט זיך ווייטער געמאַכט אַ שדוך מיט אַ גרוש, אויך מיט קינדער און דוקא נישט קיין אָרימאַן, — הערט זי מיך? הויבט זי זיך אויף און אַנט־לויפט, ווי זי שטעהט און געהט, קיין לובלין... און ריגעט דאָרט ביז'ן היינטיגען טאָג... זי רעכענט נאָך צו קומען קיין וואַרשוי. איך בין איהר מוחל!

אַ פּאָטאָגראַפיע האָט זי מיר געשיקט — שוין גאָר נישט דאָס קינד! גאָר נישט דאָס... גאָט ווייסט, וואָס מיט איהר טהוט זיך... משונה'ע אויגען עפּעס... איך האָב מורא צו זאָגען: ממש פערשאַרטע, היינטיגע צייטען... אַ חתן, הער איך, האָט זי...

— ווען וועסטו התונה האָבען? פרעג איך אין יעדען בריעף. אויף אַלעם ענטפערט זי; אויף דעם — נישט!

נאָר דאָס אַלץ איז גאָר נישט געגען דעם, וואָס די יונגערע האָט מיר געטהון! דאָס קאָן קיין פּאָלק זעלנער נישט טהון...

אַ מיידעל איז אַ נייטאָרין, די אַ נייטאָרין! ווילסט אויך נישט התונה האָבען, איז נישט! טהו נאָך דער עלטערער שוועסטער! אַז עס איז אַ שטראָף פון זיין ליעבען נאָמען! ווילסט דו, זוך דיר אַליין אַ חתן... די מאַמע, עליה השלום, לעבט נישט, בין איך דער גוטער, בעשטעה איך זאָגט זי אָבער, אַז מען צאָהלט איהר אין אַפּט וועניג, האָפּט זי זיך אַריבער קיין אָסטראָווצע. איז דאָרט, אַ פּנים, אויך נישט בעסער, איז זי מיר מודיע (זי איז האָטש מודיע!), אַז זי פאָהרט אַריבער קיין ראַדאָם... און פאָהרען פאָהרט זי אַליין! לית דין ולית דין — פאַר קיינעם קיין מורא נישט! אין ראַדאָם ראָטה מען איהר, זי זאָל בעסער אַריבער קיין וואַרשוי. וואָס איז ביי איהר וואַרשוי? פאָהרט זי קיין וואַרשוי און שרייבט מיר

פון דאָרט נחת! פערדיענט שוין אַזוי פיעל און אַזוי פיעל, מעהר פאַר־שרה־לאה׳ן... אויב איך דאַרף וועט זי מיר שיקען... מן הסתם דאַרף איך נישט. דאָס הייסט, געדאַרפט וואָלט איך, איך האָב שוין געהאַט די שטוב פערקויפט, נאָר — מוחל! דערנאָך ווערט שטיל. עס געהט אַוועק אַ חודש, צוויי און דריי חדשים — קיין תמונת אות; ווי אין אַ וואַסער אַריין. פערקויף איך דאָס לעצטע העמד און האָפ מיך אַראָב קיין וואַרשוי — די ציצית! דאָס סמאַרקאַטע מיידעל ווערט אַ מורד במלכות! אַז מען צאָהלט איהר נישט, וויפיעל זי וויל, וויל זי די וועלט איבערקעהרען, לויפט זי אַרום מיט אַ רויטער פאָהן... בעט איך מיך, מען זאָל די אָבשמייסען און אַיין עק; זאָגט מען מיר (און קוים איך האָב פערשטאַנען, וואָס מען זאָגט!), אַז שמייסען טאָר מען נישט. בעט איך מיך: גיט זי מיר אין די הענד אַריין, אַ טאַטע מעג! הערט מען מיך ווי דעם רב, און מען פער־שיקט זי אין טיעף רוסלאַנד... אויף גאַנצע פינף יאָהר!

דערווייל האָב איך שוין נישט מיט וואָס צוריק אַהיים צופאָהרען, שלאָגט מען מיר אָן אַ שוהלעכיל צו דינגען, דינג איך אַ שוהלעכיל, גיב די לעצטע פאַר רובל האַנד־געלד; עס געהט צו ימים נוראים, וועט זיין פרנסה... מאַכט זיך אַ מעשה, נעכטיגט עמיץ אין שוהלעכיל אָהן אַ פאַס. פון וואַנען זאָל איך וויסען, אַז אין אַ שוהלעכיל טאָר מען בכלל נישט נעכטיגען און אָהן אַ פאַס איז סכנת־נפשות? האָב איך דאָך אָבער זכות־אבות פון טעכטעריל — פערמאַכט מען מיר דאָס שוהלעכיל... בעט איך זיך, ווייסט מען מיר שרייבען פראָשעניעס, נו, שרייב איך פראָשעניעס... הענגט עס אַזוי... דערווייל רוקט אָן די צייט, מאָהנט מען ביי מיר 300 ר׳ פאַר בגימיני׳ען. און ער שרייבט, אַז פאַרטרעטען מאַכען קאָן ער שוין, ברוך השם, נאָר פערדיענען פערדיענט ער נאָך נישט. דערווייל פאָהרט ער אַריבער אויף אַ בעסער אָרט און וועט מיר שרייבען פון דאָרט!

זעהט איהר, פון דער ערשטער טאָכטער וואָלט איך יאָ נחת געהאַט. אַ צדקת, שוין 5 קינדערליך, ברוך השם... נאָר אַז עס געהט, געהט! מאַכט זיך אַ מעשה, אַ סבה, רחמנא ליצלן! געטהון האָב איך מיט אַ מוהר פון בראַטקאָוו, מיט איין אָנגעשטאָפטען עושר. נו, געהט נאָך אַ פאָר יאָהר דער יונגערמאַן אַראָב פון קעסט און הויבט אַליין אָן צו האַנדלען מיט האָלץ. איך בין אפילו געווען ברוגז דערויף, — זיץ און לערן נאָך אַ פאָר יאָהר! מילא, איך בין שוין געוועהנט, אַז מיך הערט מען

נישט. מאַכט זיך אָבער צווישען טאַטען מיט'ן זוהן מחלוקת. דער טאַטע הייסט קויפען, געהמט ער און פערקויפט, און פערקערט. הייגטיגע צייטען: די אייער זענען שטענדיג קליגער פאַר די היהנער... איז ער דאָך אָבער מיין איידעם, און בטבע אַ כשר'ער יונגערמאַן, האָט ער מורא, ער זאָל נישט עובר זיין אויף כבוד־אב, ציהט ער זיך אויס קיין ראַהאָוו. דאַכט זיך, גלייך? ביי דער וועקסעל! פאַלט ער אַריין נישט, הלילה, מיט'ן מסחר. גאָר פערקערט, דאָס געשעפט געהט קיין מעשה נישט. גאָר גאָר אַ זייטיגע זאַך: מאַכט זיך אין ראַהאָוו אַ שרפה. יאָגט די פאָליציי, מען זאָל ראַטעווען. שטעהט אַ טויבער יוד און הערט נישט, וואָס מען וויל פון איהם. קומט אָן אַ נייער סטראַזשניק, ווייסט ער נישט, אַז דער יוד איז טויב און הערט נישט, מיינט ער — אַ מורד במלכות, דערלאַנגט ער איהם אין קאַרג. איז דאָך מיין איידעם אַ ברען פון אַ יונג, קאָן ער קיין עולות נישט ליידען, נעהמט ער זיך אָן. צום שלים־מזל קאָן ער אַביסעל רוסיש — רעדט ער אַנטקעגען. אַ וואָרט צו אַ וואָרט — ער לייזט אַ קלאַפּ! מילא, אַז מען קריגט אַ קלאַפּ, איז נאָך קיין אומגליק נישט. ווייזט זיך אָבער אַרויס, אַז דער בעל־הבית פון הויז איז געווען פריש אַסעקורירט, ישיקט די אַסעקוראַציע אַראָב אידרען צו מענש; איז ער חוקר ודורש, צי עס איז נישט געווען אונטערגעלעגט. טענה'ט דער בעל־הבית, אַז ער איז דעם טאָג גאָר אין דער־היים נישט געווען, ער איז גאָר געווען אויף אַ יריד ערגיץ אין דער סביבה. זאָגט דער חוקר ודורש: אַפּכא מסתברא! ווי קומט אַ בעל־הבית, וואָס פיהרט קיין מסחר נישט, אויף אַ יריד? האָסט דו געהייסען אונטערלעגען! זוכט מען די שותפים צו דער עברה, פאַלט דער השד אויפ'ן טויבען יוד מיט מיין איידעם; באשר בכן, זיי האָבען נישט געלאָזט ראַטעווען... זעצט מען זיי דערוויל איין! ווערט אַ געוואַלד, איז מען מודיע דעם מחותן, קומט ער צולויפען און וויל שיטען מיט געלד, מאַכט מען, ערשטענס, אַ פּראָטאָקאָל אויף חורש... צווייטענס, איז עס אַ סימן, אַז דער השד איז אַ חשד! וואָס זאָל איך אייך לאַנג ברייען? ער איז אָבגעזעסען זעקס חדשים און איז בדיל הדל געוואָרען! דאָס האָלץ אויף דער וועקסעל האָט זיך צושלאָגען, די חובות זענען געוואַקסען... ער האָט נאָך דעם פּאָטער מיטגעשלעפּט...

די טאָכטער פרעגט מיך אָן, צי קאָן איך נישט צו הילף קומען מיט אַ פּאָר גילדען!

באַ, מען זאָל מיר עפענען דאָס שוהלעכיל, אפשר יאָ!

איר האָט גאָר נישט געוואוסט, אַז עס דרעהט זיך צווישען אייך, אַרום אַ יוד מיט אַזוינע שטיינער אין בויך?

נאָך וואָס האָב איך אייך געזאָלט דערצעהלען? איין מענש דעם אַנדערן העלפט נישט. העלפען קאָן נאָר השם יתברך... נאָר היינט איז מיר שוין דאָס האַרץ איבערגעגאַנגען, האָט עס זיך אויסגעגאָסען...

אַפאָר מייל פון אַפט, — דער קאָפּ איז מיר אַזוי פאַרדרעהט, אַז איך האָב פערגעסען, ווי דאָס דאָרף הייסט—זיצט איין אַרענדאַר, אָבער ער זיצט — אויף אַלע יודען געזאָגט! אַפילו אַ שפּל, קוים עברי, און ווייס איך, אַ משפחה! נאָר אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזים, הערט ער פון גאָר נישט אַ פּאַקטאָר ביים יונגען פריץ... אַז דעם פריץ האָט זיך פערגלוסט אויסלענדיש עולם־הזה, פאָרט ער זיך אַוועק, און לאָזט אים איבער דאָס מילכיגס—עטליכע און זעכציג קיה, שאַרט ער! דער פריץ דאַרף וואָס אַמאָל מער געלט — ווערט פון יוסלען — יוסף הייסט ער—איין אַרענדאַר; צוויי דערפער! אַז גאָט וויל! האָט ער אַ טאָכטער, דער יוסף, אַ מיידעל אַפילו נישט זעהר קיין שענס, — געגען מיינע — כקוף בפני אדם... נאָר געטוישט וואָלט איך מיך. אַ שטילס, אַ פרומס, איין אמת־בעל־בתי׳ש קינד. איך ווייס נישט, ווי עס קומט נאָר אין דאָרף אַריין צו אַזאַ עם הא״רץ! אַ ווייב האָט ער—עט, איך וויל נישט בעריידן, נאָר אין אַ יודיש הויז אַריין קאָן מען זי נישט לאָזען. אַז זי קומט אויף ימים נוראים קיין אַפט, חאַפּען די ווייבער אין שול דאָס גיהנום—איין אויפגעקומען (אַמאָל אַ שפּחה געווען) שטיק מרשעת! נאָר ווייטער דאָס אייגענע—אַז גאָט וויל, געראָטען קינדער אויך. איהר האָט געזאָלט זעהען איר דאַווענען אַלע אין דער פרי; איר הכנסת־אורחים, אַז עמיץ קומט אין דאָרף אַריין; איר דרך ארץ פאַר אַ יוד אַ למדן... וואָס זאָל איך אייך זאָגען? אַ ברכה פון גאָט. קומט ער אַמאָל, דער יוסל, דאַכט זיך ראש השנה צי סכות, צו מיר צו אויף דער מזרח־וואַנט אַרויף, און מאַכט צו מיר: ר׳ חיים, איך גיב אלף קאַרבען! — בנימין, הייסט עס, איז אים אין די אויגן אַריינגעפאַלן... מען האָט נאָך דעמאָלט נישט געוואוסט, וואָס אין אים שטעקט, און אַ שען יונגעל איז ער געווען און מיט אַ רחמנות־פּנימ׳ל... מילא, וואָס זאָל איך אייך זאָגען, ווערט מיר הייס אין אַלע איברים. יאָ, טאַקע ראש השנה איז עס געוואָרען. פאַר׳ן למנצח, מען האָט געוואַרט אויפ׳ן בעל־תקיעה... זאָג איך אים: „נישט

אצינד איז די צייט"! איך װיל דאָך נישט צופאַלען, װי צו אַ הייסע בולקע, „נאָך יום־טוב — זאָג איך — שיק אַ שדכן!" איך זאָג איהם „דו", איך קען דאָך איהם, זינט ער איז נאָך װיים־איך־װאָס געװען — ביים בעקער גע־בעכטיגט, געװאָלט זיך פאַר אַ בעהעלפער שטעלען, און האָט זיך קיין עברי נישט געקאָנט אויסלערנען.... שיקט ער נאָך יום־טוב אַ שדכן, מיין בנימין, פערשטעדט זיך, שטעלט זיך קאַפויר; זי, עליה השלום, איז שוין גאָר שװאַך געװען, האַלט זי מיט בנימינ'ען. אַהער, אַהין, איך װער דערװייל גע־װאָהר, אַז דער אייגענער שדכן האָט איבערגעדרעהט דאָס עסק אויף אַ שדוך פון װאַרשוי, מיט אַ פלייש־הענדלער, אפשר קענט איהר איהם, רעגענבויגען הייסט ער. נו, פערפאַלען, נישט קיין זװג אַ פנים. װער איך יענע װאָך געװאָהר, אַז דער אייגענער רעגענבויגען שטעלט צו פלייש אין תפיסה אַריין און איז אַ קרוב למלכות — אויסגעקאָכט מיט אַלע קנעפ. דאַרף איך דאָך װעגען דער שוהל אַ פראָטעקציע, פרעג איך מיך נאָך — עס האָט מיך געקאָסט גענוג געזונד און טירחא, — װאו דאָס פאָר־פאָלק װאָהנט, און לאָז מיך אַהין. זי קען דאָך מיך, װעט זי בעטען דעם מאַן; ער — דעם פאָטער, אפשר װעט עס פועל־יוצא זיין. זאָל האָטש זיין אַיין עק; אָדער עפענען, אָדער אָבזאָגען! לאָמיך נישט הענגען אין די לופטען. װעט מען מיר אָבזאָגען -- לאָז איך מיך צו פוס קיין אַפט. דאָרט, װי עס איז, װעט מען מיך נישט לאָזען אויסגעהן אין דחקות. װאַרשוי איז דאָך אַ תהום! קום איך אַהין — לאָזט זיך װעגען פראָטעקציע אוים אַ בוידעם, עס איז גאָר נישט דאָס פאַך. מיין עסק איז אין ראָטהויז, און ער שטעלט צו צו'ם פאַװיאַק... עס איז גאָר נישט דאָס, אַ שפּאַס — װאַרשוי!

דערװייל האָט מען מיך פערבעטען אויף שבת. ער אפילו נישט. אַ װאַרשעװער פראַנט, און איך — איהר זעהט דאָך! קוקט ער אויף מיר װי אַ האָהן אין בני אדם — ער װאָהנט דאָך אויף דער מאַרשאַלקאָװסקי גאַס! נאָר זי, זי װייסט דאָך, װער איך בין! הלשט זי, איך זאָל קומען. זאָלט איהר זעהען אַ בעל־בתי'שקייט! דריי שטובען מיט אַ קיך, געבעט מע־בעל, און דער פאָטער אידהער שיקט פון דאָרף פון אַלעם גוטען: מעהל, הינער, אינדיקעס — — —און זי איז אַ כשר'ע צנועה, אַזאַ מין גוטסקייט, אַזאַ יודישער חן... טראָגט אפילו נישט די אייגענע האָר... און דער בחור מוז זיך, איהר צוליעב, װאַשען צו'ם עסען, מוז בענשען, זי לאָזט איהם נישט אָב.... אָה!

טראַכט איך מיר — — נאָר װאָס העלפט דאָ טראַכטען? נישט בעשערט

געווען! נאָר ביטער אויפ'ן הארץ איז מיר געוואָרען. וויס איך, צי מ'ין
בנימין וועט אמאָל התונה האָבען, און ווער זיין זווג וועט זיין?
מעהר זאָהן גאַה איך ניש!

א גאנץ יאָהר שכור — פורים ניכטער.

עס איז אַ יודיש ווערטעל, און מען דאַרף וויסען, פון וואַנען עס קומט.

אין ר׳ חיים וויטאַל׳ס צייטען איז אין צפת געווען אַ יונגער מאַן, וואָס איז, נישט פאַר אונז געדאַכט, נישט קיין גאַנץ יאָהר נאָך דער התונה, איין אַלמן געוואָרען. גאָט׳ס וועגען זענען נישט צו׳ם פערשטעהן, און אַזוינע זאַכען טרעפען זיך, דעם יונגען מאַן האָט ״״ אָבער געדאַכט, אַז די וועלט איז איהם אונטערגעגאַנגען, אַז איין זון איז פאַרהאַן אין הימעל און איין אשה איז געווען זיין ווייב. געהט ער און פערקויפט די סחורה פון קלייטעל מיט׳ן גאַנצען כלי־בית פון שטוב און גיט אַוועק דאָס גאַנצע געלד דעם צפת׳ער ראש ישיבה, מיט אַ תנאי, מען זאָל איהם צורעכענען צו דער ישיבה אַריין און שפּייזען איהם גלייך מיט אַלע און אָבגעבען איהם אַ בעזונדער חדר, וואו ער זאָל זיצען און לערנען ביחידות.

דער ראש ישיבה האָט צוגענומען די „אפּותיקי״ אויף די ישיבה, און דעם יונגען מאַן האָט מען מיט עטליכע ברעטער אָבגעצוימט אַ בעזונדער חדר׳ל אין אַ ווינקעל פון בית־המדרש־בוידעם, מען האָט איהם אַריינגעטראָגען אַ זאַק מיט שטרוי, כלים צו׳ם וואַשען, און דער יונגער מאַן האָט זיך אַוועקגעזעצט לערנען. אויסער שבת ויום־טוב, ווען ער פלעגט פערבעטען ווערען צו בעלי־בתים, האָט ער פאַר זיך קיין לעבעדיגע בריאה

נישט געווען; עסען א גאַנצע וואָך און אַ העמד לכבוד שבת ויום־טוב, פלעגט מען איהם אַרויסטראָגען פון שמש. און אַז ער האָט דערהערט טריט אויף די טרעפּ, פלעגט ער זיך איבערדרעהען צו דער וואַנד, און אַזוי שטעהן מיט'ן פנים צו דער וואַנד, ביז מען איז נישט אַרויסגעגאַנגען און פערמאַכט הינטער זיך די טהיר.

מיט איין וואָרט: ער איז געוואָרען אַ פרוש.

אין אָנהויב האָט מען געטראַכט, ער וועט נישט לאַנג אויסהאַלטען, וייל פריהער איז ער בטבע אַ לעבעדיג מענשעל געווען; עס איז אָבער אַריבערגעגאַנגען אַ וואָך נאָך אַ וואָך, דער פרוש זיצט און לערנט, האַלבע נאַכט הערט מען זיין וויינענדיג־לערנען־קול איבער די גאַס, אָדער מען זעהט איהם שטעהן ביי'ם בוידעם־פענסטערל און אַרויסקוקען מיט'ן בלייכען פנים אין הימעל אַריין,— האָט מען אָנגעהויבען צו האַלטען דערפון, און צו האָפען, אַז פון פרוש וועט אַמאָל אַרויסוואַקסען אַ גדול בישראל און אפשר אַ מקובל, אַ בעל מופת. מען האָט עס דערצעהלט ר' חיים וויטאַל. האָט ער אויסגעהערט, געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, און געזאָגט: הלואי עס זאָל אויסהאַלטען....

דערוויל איז געשעהן אַ קליין מופת'ל: דעם שמש'ס קליין מיידעלע, וואָס פלעגט איהם, דעם פרוש, אַרויפטראָגען עסען, איז איין מאָל איינגעפאַלען, אַז זי מוז דעם פרוש האָטש איינמאָל זעהן בעשיינפערליך. וואָס טהוט זי? טהוט זי אויס שיך און זאָקען און טראָגט איהם אַרויף די גרייץ באָרווּס, און אַזוי שטיל, אַז זי הערט איהר אייגען האַרץ־קלאַפּען. האָט זי זיך אָבער פאַר איהר אייגען האַרץ־קלאַפּען דערשראָקען, איז אַראָבגעפאַלען פון די האַלבע טרעפּ און איז אָבגעלעגען אַ פּאָר חדשים. אין דער היץ האָט זי די גאַנצע מעשה דערצעהלט, האָט דער עולם אָנגעהויבען נאָך שטאַרקער צו גלייבען אינ'ם פרוש, און נאָך אונגעדולדיגער צו וואַרטען, ער זאָל נתגלה ווערען.

מען האָט עס ווייטער דערצעהלט ר' חיים וויטאַל. ער האָט ווייטער געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און דערצו נאָך אָבגעקרעכצט און געזאָגט: הלואי ער זאָל גובר זיין! און אַז מען האָט איהם מפציר געווען, ער זאָל פערטייטשען די ווערטער, האָט ער געזאָגט: אַז וויל די ערשטע כונה פון איהם איז נישט געווען לשם שמים, דעריבער וועט ער האָבען גרויסע מניעות פון יענעם צד, און הלואי ער זאָל נישט שטרויכלען...

און ר' חיים וויטאַל זאָגט נישט פון דער העלער־הויט!

איינמאָל זיצט ער, דער פרוש, פערטראַכט איבער אַ ספר, דערהערט ער פלוצים, ווי עפּיס פּיקט אין דער טהיר, פאַלט אויף איהם אָן אַיין אימה. עס פּיקט אָבער ווייטער און ווייטער, הויבט ער זיך אויף, פערגעסט דערווייל צו פערמאַכען דעם ספר און גערט עפענען די טהיר, עפענט ער די טהיר, קומט אַריין אַיין אינדיג. לאָזט ער אַריין דעם אינדיג. קומט איהם אויף דער מחשבה, אַז עס איז גלייך צו האָבען אַ לעבעדיג בעשעפעניש אין שטוב. זיין אשה פלעגט האַלטען זינגענדיגע פייגעלעך אין שטוב... גערט דער אינדיג פאַר איהם פאַרביי און זעצט זיך שטילער־הייד טיעף אין אַ ווינקעלע. און דער פרוש קלערט, וואָס דאָס קאָן בעדייטען, און זעצט זיך צוריק צום ספר. אַזוי זיצענדיג, פאַלט איהם איין: עס איז נישט ווייט פון פורים, האָט מען איהם אין זכות פון זיין תורה אַיין אינדיג געשיקט. וואָס וועט ער טהון מיט'ן אינדיג? עס וועט איהם — טראַכט ער — עמיץ פערבעטען אויף פורים צו דער סעודה, און אפשר וועט עס נאָך זיין אַיין אָרימאַן, וועט ער ערב־פורים אַהין שיקען דעם אינדיג, וועט ער אויך טועם זיין דערפון. זייט זיין אשה איז נפטר געוואָרען, האָט ער נאָך קיין בשר־עוף נישט פערזוכט. אַזוי קלערענדיג, הויבט ער אָן מיט'ן מויל צו „סמאָקעווען", און ער בעקומט אַ פול מויל מיט וואַסער, וואַרפט ער אַ בליק אויפ'ן אינדיג, זעהט ער, אַז דער אינדיג קוקט אויף איהם פריינדליך, גלייך ער וואָלט געוואוסט זיין מיין, און הנאה געהאַט דערפון, אַז ער וועט דעם זכות האָבען געגעסען צו ווערען פון פרוש. קאָן ער זיך שוין נישט איינהאַלטען, און רייסט אַלע ווילע אָב די אויגען פון ספר, און קוקט צו'ם אינדיג, און עס הויבט זיך איהם אָן דאַכטען, אַז דער אינדיג שמייכעלט צו איהם. אַביסעל דערשרעקט ער זיך דערפאַר, דאָך האָט ער הנאה דערפון, וואָס עס שמייכעלט צו איהם אַ לעבעדיג בעשעפעניש...

דאָס אייגענע איז געווען ביי מנחה־ומעריב. אין מיטען שמונה־עשרה קאָן ער זיך בשום אופן נישט איינהאַלטען, און רייסט אַלע מאָל אויף די אויגען און קוקט צו'ם אינדיג, און דער שמייכעלט אַלץ און שמייכעלט. פלוצים הויבט זיך איהם אָן דאַכטען, אַז דעם שמייכעל קען ער שוין פון לאַנג... אַז דאָס האָט דער רבונו של עולם, וואָס האָט איהם צוגענומען זיין אשה, צוריקגעשיקט איהר ליעבליכען שמייכעל, ער זאָל איהם טרייסטען אין זיין איינזאַמקייט, און ער הייבט־אָן ליעב צו

קריגען דעם אינדיג, און ער טראַכט, אַז עס וואָלט אַ יושר געווען, עס זאָל איהם פערבעטען אויף פורים צו דער סעודה אַיין עושר, כדי דער אינדיג זאָל לעבען...

און אַרויסגעזאָגט האָט ער עס אין אַ גוטער רגע, ווי מיר װעלען ווייטער זעהן, דערווייל אָבער ברענגט מען איהם, ווי דער שטייגער איז, אַ שיסעלע גריץ מיט אַ שטיקעל ברויט, וואַשט ער זיך און מאַכט זיך גרייט צום עסען.

נאָר אַזוי ווי ער נעהמט דאָס ברויט אין האַנד אַריין און וויל אָבבייסען פון איהם—רוקט זיך דער אינדיג אַרויס פון ווינקעל און הויבט זיך אָן צו פיקען פיק פיק, בלשון בקשה, ווי דאָס וואָלט הייסען: ער איז אויך הונגעריג, און שטעלט זיך פאַר איהם ביים טישעל. טראַכט זיך דער פרוש: זאָל ער בעסער עסען, וועל איך אָן איהם קיין היזק נישט האָבען... נעהמט ער דאָס שיסעלע גריץ מיט'ן שטיקעל ברויט און שטעלט אַראָב אויף די פאָדלאָגע, און דער אינדיג זופט און עסט.

אויף מאָרגען געהט דער פרוש אַריבער צום ראש ישיבה, און זאָגט איהם, באשר בכן ער האָט בעקומען אַ מיט-עסער; ער פלעגט שטענדיג איבערלאָזען פון דער גריץ, און היינט—גלייך ער וואָלט פון איהר נישט טועם געווען... זעהט דער ראש ישיבה פאַר זיך אַ הונגעריג פנים, זאָגט ער, אַז ער וועט דערפון מודיע זיין ר' חיים וויטאַל, ער זאָל מתפלל זיין, דער שד זאָל זיך פון איהם אָבטהון. און דערווייל וועט ער אָנזאָגען, מען זאָל איהם שיקען צוויי שטיקלעך ברויט און צוויי שיסעלעך גריץ, עס זאָל זיין פאַרביידען גענוג. ר' חיים וויטאַל אָבער, וועלכען מען האָט דערצעהלט אין ראש ישיבה'ס נאָמען וועגען דעם מיט-עסער, האָט נאָר געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און אָבגעקרעכצט, אַז עס הייבט זיך ערשט אָן!

דערווייל בעקומט דער פרוש טאָפּעלטע פּאָרציעס, און ער איז זאַט, און דער אינדיג איז זאַט. דער אינדיג ווערט אפילו פעט. און אין אַ משך פון אַ פּאָר וואָכען ווערט ער, דער פרוש, אַזוי צוגעבונדען צום אינדיג, אַז יעדען טאָג בעט ער גאָט, ער זאָל אויף פורים פערבעטען ווערען צו אַיין עושר, כדי ער זאָל נישט קומען צו קיין נסיון.

און ווי געזאָגט, איז ער אין דעם פאַך צו קיין נסיון נישט געקומען. איינער פון די גרעסטע בעלי-בתים האָט איהם פערבעטען אויף פורים. און עס איז געווען, נישט נאָר אינדיג-פלייש, נאָר אַלערליי מאכלים טובים און משקה כיד המלך. און אויך זענען פיינע פורים-שפּיעלער געקומען

משמח צו זיין דעם גביר מיט זיין משפחה מיט אַלע געסט, וואָס זענען צו איהם געקומען נאָך זייער סעודה אין דער היים. און אונזער פרוש האָט זיך אונטערגעלענט דאָס האַרץ, ער האָט געגעסען און געטרונקען, אפשר מעהר געטרונקען ווי געגעסען, ווייל דער ווין איז געווען אַ זיסער און אַ שמעקעדיגער און די וואַרימקייט פון איהם איז זיך צוגאַנגען אין אַלע אברים.

פלוצלינג אָבער איז אין איהם אַלץ פערענדערט געוואָרען.

עס האָט זיך אָנגעהויבען דאָס אחשורוש־ואסתר־שפיעל... ושתי היל נישט טהון דעם מלכ'ס רצון און אַריינקומען ווי נאַט האָט זי בעשאַפען... אסתר האָט באַלד דערנאָך נשא הן געווען... מען גיט זי איבער הגי דעם שומר הנשים. און 6 הדשים בשמן המור, און אַנדערע 6 הדשים מיט אַנדערע בשמים. און אונזער פרוש איז פלוצלינג היים געוואָרען אין אַלע גליעדער, און פינסטער פאַר די אויגען, און ענג אין האַרץ, און אין דער פינסטערניש זענען פאַר איהם געפלויגען היטע בענדער, פייערדיגע צונגען, און עס איז איהם בעפאַלען אַ וואונדערליך שרעקליך בענקעניש אַהיים און אַהיים. צו'ם בוידעם אויפ'ן בית־המדרש, צו זיין הדר, צו'ם שטילען ווינקעלע... צו'ם אינדיג... און ער האָט עס נישט אויסגעהאַלטען און איז פאַרן בענשען אויפגעשפרונגען און אַהיים געלאָפען.

ער קומט אַריין, קוקט אויפ'ן ווינקעלע, וואו דער אינדיק שטעהט, און ווערט נבהל ומשתומם: דער אינדיג איז מגולגל געוואָרען אין איין אשה, אין איין אשה אַ יפת תאר, וואָס די וועלט זעהט עס נישט. און ער הויבט אָן צו ציטערן אויפ'ן גאַנצען לייב, און די אשה געהט צו איהם צו, און נעהמט איהם אַרום מיט ווייסע, וואַרימע און נאַקיטע הענד דעם האַלז, און דער פרוש ציטערט נאָך מעהר, און הויבט זיך אָן בעטען: נאָר נישט דאָ, נאָר נישט דאָ, עס איז אַ מקום קדוש, הייליגע ספרים ליגען. רוימט זי איהם אַריין אין אויער, אַז זי איז די מלכה שבא, אַז זי האָט דאָ נישט חייט פון בית המדרש, ביים טייכעל, צווישען די הויכע סטראָסטינעס, איהר קריסטאָלענעם פאַלאַץ, וואָס שלמה המלך האָט איהר נאָך געשענקט... און זי צידט איהם. ער זאָל מיט איהר געהן, אַהין צו'ם קריסטאָלענעם פאַלאַץ...

און ער וואַקעלט זיך און געהט, און געהט...

אויף מאָרגען—דער פרוש איז נישט דאָ! מען געהט צו ר' היים

וויטאַל, הייסט ער אידם זוכען ביים ברעג פון טייך. געפינט מען אידם אין אַ זומפּ צווישען די סטראָסטינעס, נישט טויט, נישט לעבעדיג...

מען האָט אידם דערראַטעוועט, נאָר פון דעמאָלט אָן האָט ער אָנ־געהויבען טרינקען...

און ר' חיים וויטאַל האָט געזאָגט, אַז דאָס קומט פון גרויס בענקע־נישט צו דער מלכה שבא, אַז ער טרינקט, זעהט ער זי, און מען זאָל אידם לאָזען טרינקען, אַ גאַנץ יאָהר, נאָר נישט פורים, ווייל פורים וועט די האָבען אויף אידם אַ גרויסע שליטה.

און פון דעם טאָקי וואַקסט דאָס ווערטיל: „אַ גאַנץ יאָהר שכּור, פורים ניכטער"...

מסירת נפש.

מיט דורות צוריק האָט געשמ'ט אין צפת אַ יוד — אַ גביר און אַ גרויסער בעל־מזל, וואָס האָט געהאַנדעלט מיט צירונג און אַלערליי אבנים טובות ומרגליות. און געווען איז דער יוד אַיין עושר אַיין אמת'ער, נישט קיין אויפגעבלאָזענער, ווי היינטיגע צייטען.

און געהאַט האָט ער זיין אייגענם אַ פּאַלאַץ, וואָס האָט אַרויסגעקוקט מיט ליכטיגע פענסטער־אויגען איפּ'ן ים־כנרת; און אַרומגערינגעלט האָט דעם פּאַלאַץ אַ גאָרטען אַ גרויסער, מיט אַלערליי גלוסטיגע ביימער, מיט כל המינים פּרות און זינגענדיגע פייגעל, און מיט אַלערליי שמעקעדיגע קרייטעכצער און אַנדערע געוויקסען, הן לנוי והן לרפואה. —

און געהאַט האָט דער גאָרטען וועגען ברייטע, אויסגעשיטע מיט גאָלדענעם זאַמד, און די ביימער איבער די וועגען האָבען זיך אין דער הייך צוזאַמענגעטראָפען מיט די קרוינען, און צוזאַמענגעפלאָכטען און פערשאָטענט די וועגען.

און סוכות זענען צעזייט און צושפּרייט געווען אויף אַלע עקען פון גאָרטען צום אָברוהען, און וואַסערלעך, איבער וועלכע די טייערסטע ווייסע גענז — בר־אַווזות — זענען אַרומגעשוואומען, האָבען געגלאַנצט ווי די שפּיגלען, — ממש אַ גן־עֵדן התחתון.

און געהאַט האָט דער יוד זיינע אייגענע אייזלען און קעמלען, צו

פאָהרען איבער דער מדבר; און אַיין אייגענע שיף, מיט אייגענע שיפס־לייט און אַ שיפס־קאַפּיטאַן — צו פאָהרען איפ'ן ים...

מיט אֵיין וואָרט: אויף כל ישראל געזאָגט...

און דער יוד האָט נישט געקאַרגט די מטבע, און האָט זיך משדך געווען מיט רבנים, ראשי־ישיבות, און, אַזוי גאונים פון בבל און ארץ־ישראל, און האָט אַוועקגעשיקט די קינדער למקום תורה; און וואָס אַ זוהן ער האָט אַוועקגעשיקט, האָט ער איהם באַלד אָבגעטיילט בכסף מזומן זיין חלק ירושה, אויסער נדן, כיד הגביר. און מיט דער צייט איז ביי איהם געבליבען נאָר די יונגסטע טאָכטער מיט'ן נאָמען שרה, דאָס גע־ליעבטע מיזיניקעל, וואָס ער האָט געהיט, ווי דעם שוואַרץ־אַפּעל פון אויג.

די שרה איז געווען אַ גרויסע יפה־פיה, און אַ לב טוב, און אַ מזג טוב — אֵין לשער.

און פאַר די בת יהודה, אַז עס איז געקומען די צייט, האָט ער זיך אַראָבגעבּרענגט, פון נשיא פון בבל'ס ישיבה, אַ טייערע כלי, מיט'ן נאָמען חייא.

און געשריבען האָט דער ראש ישיבה אויפ'ן בחור צו'ם צפת'ער רב נישט מעהר און נישט ווייניגער, ווי עטרת ראשי ועטרת הישיבה; דאָס הייסט: די קרוין פון ראש ישיבה'ס קאָפּ, און די קרוין פון דער גאַנצער ישיבה. און דאַצו נאָך — ז„שלשלת היוחסין", ד. ה.: גאָר דאָס אויבערשטע פון שטייסעל — יחוס שביחוס.

און אַ קלאַנג איז געגאַנגען איבער דער וועלט, אַז אותו הבחור חייא קומט אַרויס „מזרע המלוכה"; נייערט בשעת הירום אין בבל, ווען מען האָט דעם חייא'ן געה'רג'עט פאָטער און מוטער און אומגעבראַכט שוועסטער און ברודער, און ער אַליין איז נצול געוואָרען, ממש על פי נס, — איז דער יחוס־בריעף פערלוירען געוואָרען... האָט אָבער ר' חייא, דער גרויסער עניו, דערפון קיינמאָל נישט גערעדט, ווייסט מען נישט. — זיכער איז אָבער, אַז מענשען, וואָס האָבען דעם בחור חייא אין גאַס געזעהען, האָבען זיך אָבגעשטעלט, קוקען אויף איהם, ווי אין אַ שייבּעל אַריין, און נישט אייגער האָט אַ ברכה געמאַכט איבער זיין שענקייט. וואָרום אַ פּנים האָט דער חייא געהאַט פון אַיין אמת'ן בן־מלך; די שכינה האָט אויף איהם גערוהט...

בעוועצ: זיך דער חייא ביי'ם שווער אין צפת — על התורה ועל העבודה...

ניט לאַנג אָבער האָט זיין מנוחה געדויערט; דער שווער, דער אַלמן, איז אַ צייט נאָך חייא'ס התונה נפטר געוואָרען. דער יונגער מאַן האָט געמוזט איבערנעהמען די גרויסע עסקים און מאַכען נסיעות איבער ווייטע מדינות. מיט איין וואָרט, ער איז געוואָרען אַ גרויסער סוחר פון די גרעסטע אויף דער וועלט.

דאָס האָט אָבער איהם, חלילה, צו בטול־תורה נישט געבראַכט.

דאָס קעמעל, אויף וועלכען ער איז געריטען איבער דער מדבר, האָט עמיץ פון דער קאַראַוואַנע ביים ציימעל געפיהרט, און ר' חייא האָט נישט אַרויס־געלאָזט דאָס ספר, וואָס ער האָט געהאַלטען, פון האַנד, און נישט אַראָב־גענומען קיין אויג פון ספר.

און אין שיף האָט ער געהאַט אַ חדר מיוחד (קאַיוטע בלע"ז), וואו ער איז געזעסען ביחידות און עוסק געווען בתורה, הן בנגלה, הן בנסתר.

און ער האָט נאָך אפילו געפונען צייט, צו לערנען זיך שבע חכמות ביי די אַלטע שיכען, מיט וועלכע ער פלעגט זיך טרעפען אויפ'ן וועג, ווי הכמת הרפואה, שיחת חיות ועופות און אפילו אַביסעל אצטגנינות, וכדומה...

און אַ בעל־צדקה איז ער געווען, אין לשער ואין לספר. ובכל מקום בואו — וואו ר' חייא האָט זיך ערגיץ אָבגעשטעלט אין קהלה, — פזר, נתן לאביונים — האָט ער קודם כל מפריש געווען מעשר־עני פון ריוח אויפ'ן וועג, אַחוץ פדיון שבוים לפי הצורך.

און אַזוי פלעגט ער אויך טהון גרויסע טובות דעם כלל ישראל.

וואָרום דער מסחר מיט אבנים טובות ומרגליות האָט איהם מקרב געווען צו'ם מלכות מיט איהרע שרים. און מיט'ן שענקייט און ערליכקייט, און אפשר מעהר נאָך מיט זיין חכמה, האָט ער שטאַרק נושא־הן געווען אין זייערע אויגען, און די פלעגען אין איהם אמונה האָבען, גלויבען לכל היוצא מפיו, און אַלץ צוליעב טהון...

פלעגט ער זיין אַ שתדלן און אַ מליץ יושר על כל צרה שלא תבא...

און ברוה פיו האָט ער מבטל געווען בלבולים נוראים: אַרויסגענומען פון תפיסות, בעפרייט פון מלקות און קייטען; און נישט איינמאָל און אין דער לעצטער מינוט, — פון תלי'ס הענד; אַ הויץ כמה וכמה יונגע נפשות, וואָס ער האָט אַרויסגענומען פון מעטשעטען, וואָס מען האָט זיי געוואָלט אָבשמד'ען איבערגעוואַלט...

און איבער דער צייט, וואָס ר' חייא איז געווען אַ מהלך בדרך,

פלעגט שרה די צדקת ממלא מקומו זיין אין דער היים און צפת לכל דבר שבצדקה, ווי עס פּאַסט פאַר איין אמת'ער אשת־חיל. ובטח בה לב בעלה, — האָט זיך ר' חייא אויף איהר פערלאָזט און איז זיכער געווען, אַז דער הונגעריגער, וואָס וועט אַריינקומען אין זיין הויז, וועט אַרויס־געהן אַ זאַטער; און דער דאָרשטיגער — איין אָנגעטרונקענער. ווי אויך, אַז זי וועט זייער בת יהודה, מרים, מגדל זיין לצדקה ולמעשים טובים און מדריך זיין אין כשר'ן וועג.

וכך הוה: דער פּאַלאַץ איז שטענדיג פול געווען מיט אורחים און אָרימע לייט. און תלמידי חכמים, רבנים און ראשי ישיבה, וואָס פלעגען אַרויסגעהן להוץ לארץ וועגען צרכי הצבור און צוריקפאָהרען, האָבען זיך אַהין־צו־וועגס, ווי צוריק־צו־וועגס, אָבגעשטעלט — אַזוי פלעגט מען שוין זאָגען — ביי ר' חייא'ס ווייב, און זי פלעגט זיי מקבל זיין בסבר פנים יפות, און שפּייזען מיט אַל־דאָס גוטס, און פלעגט נאָר פערלאַנגען, זיי זאָלען אַרויפלעגען זייערע הענד אויף דער בת יהודה'ס קעפּעלע און בענשען זי מיט מזל...

און די ברכות האָבען אָנגעהויבען מקוים צו ווערען: די איינציגע טאָכטער מרים איז געווען איין אויסטערליש גראָטען קינד, אַ ברכה פון זיין ליעבען נאָמען. און גאַנץ צפת פלעגט זיך בענשען מיט איהר, מען זאָגט: „חייא'ס טאָכטער לייכט ווי די זון”, „איז קלאָר ווי דער טאָג”; „עס ליעגט אויף איהר אסתר המלכה'ס חן וחסד”; און זי איז ווירקליך געווען אַ יפה־פיה — די מוטער אויס'ן אויג.

זענען דאָך אָבער גאָט'ס דרכים נישט צום פערשטעהן; און צוריק געשמועסט, האָט דאָך שוין שלמה המלך, עליו השלום, געזאָגט: „אֶת אשר יאהב... יוכיח” — וועמען זיין ליעבער נאָמען ליעבט, דעם שטראָפט ער; פילמאָל ברענגט דער רבונו של עולם גאָר אויפ'ן צדיק אַ נסיון; ער פּרובט מיט יסורים דעם צדיק, צו זעהן, ווי ווייט, ווי טיעף, און ווי שטאַרק דעם צדיק'ס בטחון איז, — סיי ווי סיי, שרה די צדקת פאַלט פלוצלונג אַוועק. ר' חייא בעקומט די בשורה־רעה אויף אַ וויימען וועג. און לב יודע מרת נפשו — פיהלט ער, אַז עס איז שלעכט, וואַרפט ער אַוועק אַלע עסקים און לויפט אַהיים. איבער טהאָל און איבער בערג, מדבריות און ימים. בעגעגענען איהם אַלערליי מניעות. פאַלען אונטער איהם אין מדבר אייזלען און קעמלען פאַר דאָרשט; שטורם־ווינטען ווילען איהם צושלאָגען דאָס שיף אויפ'ן ים, — איז איהם אָבער דער זכות התורה והעבודה ביי־געשטאַנען, האָט ער גוכר

געווען אַלע מניעות און איז אַהיים געקומען בשלום... האָט ער אָבער שוין בעטראָפען די צדקת שרה כמעט ביי יציאת נשמה... נאָר ווי די צדקת האָט איהם דערזעהן, האָט זי זיך געשטאַרקט און אויפגעזעצט אויפ'ן בעט, און נאָך אָבגעגעבען אַ שבח והודיה צום בורא עולם, וואָס האָט אויסגעהערט איהרע תפלות, זי זאָל זעהן איהר כשרן צדיק פאַר דער פטירה; און דרעדט זיך איבער צו ר' חייא'ן, און טרייסט איהם און איז איהם מבטיח, אַז זי איז מקבל די יסורי-מות באהבה... און רעדט מיט איהם נאָך אַ וואָרט וועגען דער בת יהודה מרים, וואָס מען האָט אַרויסגעפיהרט אַ פער'הלש'טע... און ר' חייא זאָגט איהר צו, אַז ער וועט זיין פאַר איהר אי אַ טאַטע, אי אַ מאַמע; אַז קיין פרעמדע הענד וועלען דאָס יונגע ביימעלע נישט בייגען, נישט קרימען, נישט, חס ושלום, ברעכען... וכנגד זה, זאָגט זי איהם צו, אַז זי וועט אויפ'ן עולם-האמת קיין רגע אָן זיי נישט פערגעסען. אַז זי וועט זיך שטענדיג מיהען פאַר דער בת יהודה וועגען אַ זווג, עס זאָל זיין לפי כבודה ומעלתה... און אויב עס וועט זיך מאַכען, חס ושלום, אַ סכסוך, אַ ספק, צי אַ מניעה, וועט זי אַלץ אָנווענדען און בעקומען רשות, צו בעווייזען זיך ר' חייא'ן אין חלום, און זאָגען וואָס מען דאַרף... אַזוי האָט זי זיך מיט ר' חייא'ן געזעגנט, געזאָגט נאָך אַמאָל שמע ישראל (עס איז שוין געווען נאָך ודוי) און נאָך אַמאָל געעפענט די אויגען און אַ קוק געטהון אויף ר' חייא'ן באהבה רבה און מיט חן וחסד, און געהייסען גריסען די טאָכטער, און געבעטען איהם, ער זאָל מקבל זיין דעם גזר-דין פון זיין ליעבען נאָמען באהבה, און האָט זיך אַראָבגערוקט פון קישען. איינגעצויגען די פיס און איבערגעדרעדט זיך צו דער וואַנד — ויצאה נשמתה בטהרה...

און באַלד נאָך שלשים האָט ר' חייא, אָהן אַ רגע ישוב הדעת, מיט אַמאָל אָבגעשניטען פון אַלע מסחרים, פערקויפט די פעריל און בריליאַנטען און אַלערליי אַנדער צידרונג כמעט בחצי חנם, און האָט זיך בעזעצט במנוחה על התורה והעבודה אין צפת... און אין פאַלאַץ זיינעם האָט ער זיך געעפענט אַ ישיבה, און האָט אויסגעזוכט און פערזאַמעלט אין איהר פון צפת און פון דער סביבה אַלע בחורים — חאַ'יל-לערנער, און האָט געזאָגט פאַר זיי, וואָס גאָט ניט אַ טאָג, דעם שעור. און זיי האָבען דאָרשטיג געטרונקען זיינע רייד, און די אָרמע בחורים פון צווישען זיי האָט ער גאָר אינגאַנצען אויף זיך גענומען. און זיי אויסגעהאַלטען ביי זיך אין פאַלאַץ, צו צוויי און צו דריי בחורים אין אַ חדר מפואר. און האָט זיי מפרנס געווען בעין יפה.

און האָט די מלביש ומנעיל געווען כבני הגבירים. וכל מהסורם עליו — פֿער־זאָרגט אפילו מיט קליין־געלד. אַ בחור זאָל זיך קענען אַמאָל אָנטהון אַ נחת און נישט פֿערשעמט ווערען פֿאַר זיינע בעל־הבתי׳שע חברים...

וכשהגיע התור, אַז אַיין זָרים־בחור איז געקומען צו שמונה־עשר־לחופה, פֿלעגט ר׳ חייא שיקען נאָך שדכנים און אויסקלויבען איהם אַ שדוך מיט קעסט און אָנהאַלטעניש, לפי כבודו ומעלתו, און פֿלעגט געבען נדן, הלבשה ומתנות און נעהמען אויף זיך האָטש האַלב הוצאות החתונה מיט רח״ש, און פֿלעגט אַליין פֿיהרען צו דער חופה, נאָך דער חופה משמח זיין חתן־כלה כדת וכדין. און וואָס אָנבעלאַנגט זיין טאָכטער מרים, האָט ער געהאָפֿט, אַז עס וועט זיך איהם טרעפֿען גאָר אַ כלי יקר — טאַקי, ווי מען זאָגט, פֿאַר גאָט און פֿאַר לייט.

וועגען דעם ענין האָט ער אַמאָל געשריבען בדרך משל צו זיין מחותן דעם נשיא פֿון בבל, מיט וועלכען ער פֿלעגט זיך דורכשרייבען, הן אין דברי תורה, הן אין עניני משפחה, אויף לשון קודש, וואָס מיר זעצען דאָ איבער אויף עברי־טייטש, האָטש אין עברי־טייטש פֿערליערט עס אַ סך פֿון מתיקות.

און אַזוי שרייבט ער:

„מיט׳ן הילף פֿון דיין ליעבען נאָמען האָב איך מיר געפֿלאַנצט זעהר אַ שעֶנעם גאָרטען (דאָס מיינט ער די ישיבה), מיט כל המינים בוימער, וואָס טראָגען כל המינים פירות (דאָס מיינט ער — די תלמידים) און אַז אַ פרי ווערט צייטיג און זאַפטיג, (דאָס מיינט מען: ראוי לחופה) זוך איך איהם אויס צוין אָדם הגון (אַ שעֶנעם מחותן) און היים איהם אַ ברכה מאַכען (ברכת נשואין), און אַז גאָט וועט מיר העלפֿען, — שרייבט ער — און עס וועט זיך בעווייזען אַיין אתרוג׳ל אַ הדר, גאָר אָהן אַ פגימה, וועט שוין אין דעם הדר׳ל זוכה זיין בתי היחידה מרת מרים, תחי׳״.

און אַז דער נשיא פֿון בבל האָט איהם צוריק געשריבען מיט זיין לשון בקצור נמרץ:

— היכא דמי, עס זאָלען אין דיין ישיבה נישט זיין קיין לומדים מופלגים?

גיט איהם ר׳ חייא אָנצוהערען, אַז „לא המדרש עיקר״.

— אין תורה — שרייבט ער איהם בדרך המליצה — אלא מים; תורה איז בעגליכען צו וואַסער. אָבער נישט אַלע וואַסערן פֿליסען אַרוים פֿון גן־עֵדן. (נישט יעדערער, הייסט עס, לערנט לשם שמים)... איינער לערנט לשם תאוות הנצחון: ער וויל איבעריאָגען און מנצח זיין זיינע

חברים; אַ צווייטער מיינט גאָר צו בענוצען זיך מיט'ן כבוד פון דער תורה... נישט ער זאָל מכבד זיין די תורה, נאָר די תורה זאָל איהם מכבד זיין; אַ דריטער האָט צום לערנען גאָר איין אַנדער מין יצר הרע — ער האָט ליעב שכל'דיגס! ער פרעהט זיך ניסט מיט גאָט'ס תורה, נאָר מיט זיין אייגענער! מיט זיינע חדושי־תורה, מיט זיינע המצאהלעך; ער קוועלט פון זיינע אייגענע אויסטראַכצער, פון זיינע קונצען, וואָס ער בעווייזט אין דער תורה! און, צוליעב אַ קונץ, איז ער אפילו גרייט מגלה פנים צו זיין בתורה שלא כהלכה. טייל ווענען מעהר מגושם, מאַכען זיי זיך פון דער תורה אַ האַק, צו גראָבען אין מיסט, און צו געפינען אַ שווער — איין אָנגעהאַלטעניש, קעסט — דיין קישקע מיט שמאַלץ, און, איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר,— אַ ירושה!... און ווען אפילו מתוך שלא לשמה קומט אַמאָל לשמה,— בלייבט אַלץ אויף דער נשמה אַ פלעק, איין אָבזאַץ, אַ טעם לפגם! הכלל אַתרוגים כשר'ע ווענען פאַרהאַן פיעל, וויל אָבער ר' חייא אַ הדר: עס זאָל זיין תוכו כברו, און דעם תוך פון אַ מענש — איז נישט אַזוי לייכט צו דערקענען... כבדהו וחשדהו; און ער וויל גלאַט כשר!

איז איהם דער ראש־ישיבה מודה, און ענטפערט איהם, כדרכו, בתכלית הקצור:

— „יגעתי ומצאתי תאמין".

וי אַזוי אָבער זוכט מען?

הוא היה אומר, אַ מענש — פלעגט ר' חייא זאָגען — וואָלט לייכט געווען צו דערקענען אין די אויגען... די נשמה אין גוף זיצט, ווי אין תפיסה; האָט דער בורא עולם, מיט זיין גרויס רחמנות, געעפענט דער נשמה אין דער תפיסה צוויי פענסטערלעך, דאָס זענען די אויגען פון אַ מענש, זי זאָל דורך זיי אַרויסקוקען, זעהן די וועלט, און לאָזען זיך דער־קענען דער וועלט! וואָלט מען אין די אויגען יעדען דערקענט, האָט אָבער אַ מענש פאַרהענגלעך צו די פענסטערלעך — ברעמען, מיט וועלכע ער קאָן זיי פערשטעלען... און, אַ מענש, וואָס האָט אַ נשמה מיט אַ פגם, בע־האַלט ער זי, ווי מען בעהאַלט קודם אַ חופה אַ כלה מיט אַ מום, און ווען די נשמה וויל זיך בעווייזען, לאָזט ער די פאָרהענגלעך אַראָב; מכלומר'שט פאַר ענוות....

לייכטער — זאָגט ר' חייא — וואָלט שוין געווען צו דערקענען אַ מענש

אינ'ם קול. אין דעם האָט ער געהאַט זיין אייגענע שטה:

„משול — פלעגט ער זאָגען — כחרס הנשבר" — אַ פּראָסטער מענש איז נישט מעהר ווי איין ערדערנער שאַרבען. און דער גאַנצער מענש, דער אדם השלם — צו איין ערדענער כלי, וואָס קאָן אין זיך מקבל זיין די תורה, און פערלירט נישט קיין טראָפּען. הגי מילי? ווען דער טאָפּ איז גאַנץ... ווי אַזוי דערקענט מען אָבער, צי דער טאָפּ האָט נישט קיין שפּעלטיל, וואָס עס איז נישט מיט'ן אויג צו דערזעהן? מוז מען אָנקלאַפּען אָן דעם טאָפּ און הערען זיין קלאַנג — האָט דער טאָפּ אַ ריינעם, פולען קלאַנג, מה טוב! אַניט, איז טאַקי משול כחרס הנשבר... און אַזוי אויך דער מענש.

אַ מענש, וואָס איז נישט גאַנץ, קאָן האָבען איין אויבער-קול, איין אונטער-קול, אַ ביי-קול, אַ צישפּאַלטען קול, אַ ציטערדיג קול, אָבער נישט קיין ריינעם, קלאָרען קלאַנג; קיין ריכט קול האָט ער נישט! איז אָבער אַ מענש קיין טאָפּ נישט; אַז מען קלאַפּט אָן, און ער האָט נישט זיין אייגען קול, מאַכט ער נאָך אַ פרעמד קול... טהוט ער ווי אַ פּאַפּאָגיי! דו הערסט אַמאָל פון ווייטענס אַ קול, מיינסט, דער אין דער פויגעל, און אַז דו קומסט צו — אַ נאָכגעמאַכט קול, אַ פּאַפּאָגיי...

וכה יעשה כל הימים — לויט דער שיטה פלעגט ר' חייא זיך נוהג זיין אַזוי:

דעם שיעור פלעגט ער זאָגען פאַר ווארימעס; און אַ פּאָר שעה פאַר מנחה פלעגט ער אַרויסלאָזען די תלמידים אין גאָרטען אַריין: זאָלען זיי מטייל זיין אין שאָטען פון די ביימער, טועם זיין פון זייערע פּירות און אַ ברכה מאַכען, און אויך נהנה זיין פון די ריחות פון אַלערליי קרייטעכצער, און שפּאַצירענדיג, איבער'חזר'ען דעם שיעור בעל-פּה, אָדער גלאַט רעדען פון תורה; אפילו שיחת רעים איז אויך קיין סכנה נישט... און ער פלעגט זיך דעמאָלט מתבודד זיין אין זיין חדר, און לערנען סתרי תורה... און זיין חדר האָט געהאַט אַ פענסטער אין גאָרטען אַריין, מיט אַ שווער ויידענע פאָרהאַנג פאַר דער זון. און פון צייט צו צייט פלעגט ר' חייא אַראָבנעהמען די ברילען, לעגען אויפ'ן ספר און נאָך צודעקען מיט'ן פולאַרענעם טיכעל און אַרויסלעגען דאָס טאַבאַק-שקעטעלע, — און צוגעהן צום פענסטער, און שטעלען זיך אַ ווילע אונטער דער פאָרהאַנג, און אַיינהערען זיך צו די קולות פון זיינע תלמידים, וואָס געהען אַרום אויף די שפּאַציר-וועגען, פאָרען-אָרער קופּקעלעך-וויז, און

רעדען צווישען זיך ווי חברים, און האָבען קיין סבה נישט צו היטען זיך, און בייטען די קולות...

וואָס זיי האָבען געשמועסט, האָט ער נישט געוואָלט און נישט געקאָנט הערען: ארויף ביז צו זיין הדר איז צוגעקומען פון די בחורים נאָר דער קלאַנג אַליין, אָהן אַ תּוך הדבור... און אַז עס איז אַוועקגעגאַנגען אַ צייט, און ר׳ חייא האָט קיין אמת ריכט קול נישט געהערט, איז ער אַריינגעפאַלען אין עצבות.

איינמאָל האָט ער זיך אפילו געקלאָגט פאַר זיין ליעבען נאָמען:

— רבונו של עולם! — זיפצט ער — די פייגעלעך אין גאָרטען, וואָס האָבען נאָר אַ נפש חיה, זינגען דיין שבח, און די תּלמידים מיינע, וואָס האָבען אַ נשמה און אַ יחידה, לערנען דיין תּורה... פאַרוואָס איז דאָס קול פון דיינע פייגעלעך אַזוי גאַנץ, אַזוי ריין, אַז עס גיסען זיך אין די אוים גאַנצע נשמות, בשעת ווען מיינע תּלמידים — — —

געענדיגט אָבער האָט ער נישט: מקטרג זיין אויף זיינע תּלמידים האָט ער נישט געוואָלט... דאָס עצבות אָבער טרעט נישט אָב!

פון צייט צו צייט קומען אָן נייע תּלמידים, נייע קולות, אָבער אַלץ קיין קמח־סלת נישט!

און איינמאָל שטעלט ער אָב די טאָכטער מרים, קוקט איף איהר אַ ווילע מיט גרויס ליעבשאַפט און רחמנות, און גיט זי אַ פרעג:

— געדענקסט אַמאָל, טאָכטערשי, אויף דער מאַמע׳ס קבר?

— יאָ, טאַטע׳שי! — ענטפערט זי איהם און קושט איהם דערביי מיט גרויס ליעבשאַפט די האַנד.

קושט ער זי אויפ׳ן שטערן, און גלעט זי האַרציג איבער׳ן קאָפּ, און בענשט זי דערביי, און פרעגט דערנאָך:

— און וואָס בעטסט דו ביי איהר, טאָכטער?

הייבט זי צו איהם אויף איהרע געטרייע אויגען און זאָגט:

— פאַר דיין געזונד, טאַטעשי, בעט איך! ביזט טיילמאָל אַזוי טרויעריג... און איך, נעביך, ווייס נישט, מיט וואָס דיך משמח צו זיין... זי, די מאַמע, עליה השלום, האָט געוואוסט... בעט איך ביי איהר, זי זאָל עס מיר אַריינגעבען אין האַרץ אַריין, אָדער צו חלום קומען און אויסלערנען, ווי אַזוי דיך משמח צו זיין...

גלעט ער זי איבער די סאַמעטענע בעקלעך און זאָגט איהר:

— איך בין, ברוך השם, טאָכטער, בקו הבריאה! עפּעס אַנדערש דאַרפסטו בעטען ביי דער מאַמע׳ן!

— וואָס, טאַטעשי?

— אַז דו וועסט געהן, טאָכטערשי, אויף דער מאַמע'ס קבר, בעט זי, ז' זאָל זיך מיהען, שטאַרק מיהען און זעהן, עס זאָל מקוים ווערען דאָס, וואָס איך טראַכט וועגען דיר.

ענטפערט זי איהם בתמימות:

— גוט, טאַטעשי!

ויהי היום — איינמאָל, זיצענדיג פאַר מנחה אין ערשטען חדר, דערהערט ר' חייא פון פאָדערהויז אַ וכוח, עס הערען זיך צוויי קולות: איין קול אַ בייזערדיגס, דעם ריש-דוכנא'ס קול, און אַ צווייט קול, אַ יונגס, אַ פרעמדס — מן הסתם, פון אַ פרעמדען בחור. און דאָס קול פון פרעמדען בחור מאַכט אויף ר' חייא'ן אַ גרויסען רושם. אויף אַזאַ קול האָט ער געהאָפט, אויף דעם האָט ער מתפלל געווען! פערמאַכט ר' חייא דאָס ספר, וואָס ער האָט געהאַלטען פאַר זיך, און חיל זיך לענגער איינהערען, האַקט זיך אָבער דאָס צווייטע, בעטענדיגע קול איבער, און עס הערט זיך נאָר דעם ריש-דוכנא'ס קול, וואָס מוסר'ט און בייזערט זיך. גיט ר' חייא אַ קלאַפּ אין טיש, פאַר אַ סימן, אַז ער רופט. עפענט זיך די טהיר, און עס בעוויזט זיך פאַר איהם דער ריש-דוכנא, אַ צורודערטער, אַ דערשראָקענער, און שטעלט זיך פאַר ר' חייא'ן כעבדא קמיה מריה, און זיין אַלט פנים איז נאָך בלאַס, די אויגען שפריצען נאָך מיט פייער, און די נאָז-פליגעל טאַנצען — אַזאַ כעסן איז ער געווען.

וואָהרענט איהם ר' חייא: כל הכועס!...

— ניין, רבי! — בלאָזט זיך אָב דער ריש-דוכנא — עס איז משיח'ס צייטען — אַזאַ חוצפה! אַזאַ חוצפה פון אַ בחור!

— נו, נו, — וואָס וויל ער, דער בחור?

— ער וויל אַ קלייניגקייט: אַריין צו אייך אין ישיבה!

— נו?

— פרעג איך איהם: קענסט „ש"ס ופוסקים"? זאָגט ער: ניין! — האָטש „משניות"? — פרעג איך ווייטער — ניין! — מאַך איך מיר אַ שפּאַס: און „עין יעקב"? — אויך נישט! — שפּאַס איך שוין ווייטער: און דאַוונען? צעוויינט ער זיך! — וואָס איז? דאַוונען אין סדור קאָן ער, נאָר פירוש המלות האָט ער פערגעסען! שוטה, וואָס זשע ווילסטו? — צו ר' חייא'ן וויל ער! — נאָך וואָס? זאָגט ער, אַז ער חיל אייך בע-

טען, אידר זאָלט איהם לאָזען זיצען אין ישיבה און צוהערען זיך צום שיעור, אפשר וועט איהם גאָט העלפען, ער וועט זיך דערמאַגען!

— געקאָנט, הייסט עס, און פערגעסען, — זיפצט ר׳ חייא אָב, — אַ חלה, געביך; און וואָס איז דער כעס?

— וואָס דער כעס איז? אדרבא — זאָג איך איהם, איך וועל דיך אריינ־לאָזען צו ר׳ חייא׳ן. טראָגט אָבער דער בחור אַ לייוואַנטען מלבוש, אַרומ־געבונדען איז ער מיט אַ האַנפענער שטריק איבער די לענדען און האַלט נאָך אין דער האַנד אַ וואַלד־שטעקען, ווי אַ גזלן, — איין אָבגעשיילטע צווייג פון אַ מאַנדעל בוים. זאָג איך איהם: גוט, בחור, איך וועל דיך אריינלאָזען צו ר׳ חייא׳ן, נאָר טהו דיך איבער. האָסט אַנדערע מלבושים? — נישט ער האָט, נישט ער וויל זיך איבערטהון... ער טאָר נישט, זאָגט ער. — לעג האָטש אַוועק דעם שטעקען! דאָס אויך נישט! ער טאָר דעם שטעקען נישט אַרויסלאָזען פון האַנד, נישט ביי־טאָג, נישט ביי־נאַכט; ער שלאָפט מיט׳ן שטעקען!

פערשטעהט ר׳ חייא, אַז עס איז אַ בעל־תשובה, זאָגט ער:

— יבא. זאָל אריינקומען דער בחור.

קומט ער אַריין אַ בלאַסער, אַ מאָגערער; אַנגעטהון, ווי דער ריש דוכנא האָט איהם אויסגעמאָלט, און שטעלט זיך ביי דער טהיר.

רופט איהם ר׳ חייא צו צו זיך נעהנטער, דערלאַנגט איהם „שלום״, לאָזט זיך נישט פאַלען צו די פיס, נישט קושען די האַנד, און אַז ער זעהט, אַז דער בחור הויבט אויף איהם זיין אויג נישט אויף, פרעגט ער:

— קינד מיינ׳ס, וואָס לאָזט דו די אויגען אַראָב פאַר מיר? בעהאַלסט דו פאַר מיר דיין נשמה?

— יאָ, רבי — ענטפערט דער בחור — מיין נשמה איז אַ זינדיגע... איך האָב מיך מיט אידר וואָס צו שעמען.

זאָגט ר׳ חייא: אין אדם משים עצמו רשע... איך הייס דיך אויפהייבען די אויגען.

פאָלגט דער בחור.

און ר׳ חייא, קוקענדיג איהם אין די אויגען אַריין, ווערט פערציטערט, אַ פערשאָלטענע נשמה האָט ער דערזעהן.

— קינד מיינס — פרעגט ר׳ חייא — עס שטעקט אַ קללה אין דיינע אויגען. ווער האָט דיך פערשאָלטען?

— דער ראש־ישיבה פון ירושלים!

ר' חייא ווייסט, אַז דער ראש־ישיבה פון ירושלים איז ערשט נישט לאַנג נפטר געוואָרן, פרעגט ער: ווען?

ענטפערט דער בחור: שוין צוויי חדשים.

„ריכטיג! — טראַכט ר' חייא — דעמאָלט האָט ער נאָך געלעבט"... און דיך פרעגט ער:

— פאַר וואָס?

— אויף דעם האָט מען מיך געהייסן, איך זאָל פאַר אייך זיך מתודה זיין.

— גוט... און ווי הייסט דו, בחור?

— חנניא...

— נו, בחור חנניא, — מאַכט ר' חייא און שטעלט זיך אויף — אַצונד קום דאַווענען מנחה ומעריב, דערנאָך וועט דיר דער ריש דוכנא ווייזען אַן אָרט ביי'ם טיש... נאָכ'ן עסען, וועסט דו אַראָפּגעהן אין גאָרטען אַריין, איך וועל דיך אויפזוכען און אויסהערען דיינע רייד.

און ער נעמט איהם אָן ביי דער האַנד, און פיהרט איהם מיט זיך צום בית־המדרש'ל ביי דער ישיבה.

און געהענדיג, טראַכט ר' חייא:

— אַזוי יונג, אַזאַ קול... און אַ בעל־תשובה... און אין די אויגען אַ קללה... וואונדערליך זענען דעם בורא'ס דרכים.

שפּעט ביינאַכט געהט ר' חייא מיט'ן בחור חנניא אַרום אין גאָרטען. פון צייט צו צייט גיט ר' חייא אַקוק צום הימעל אַרויף און זוכט עפּיס צו צייכען על פי האיצטגנינות, עפּיס אַ סימן; איז אָבער דער הימעל פערשטעלט מיט אַ שטומען גראָהען נעפעל; אַ נאַכט אָהן לבנה, אָהן שטערען... עס שטראַהלען נאָר די שויבען פון די פענסטער אין פּאַלאַץ, און מיט דיעזע ליכט פיהרט ר' חייא דעם בחור חנניא מיט זיך אין סוכה אַריין, און זיי זעצען זיך. „ופתח פיו בחכמה", און ר' חייא הויבט אָן:

— אין „פּסוק" שטעהט — זאָגט ער צו חנניא'ן — „דאגה בלב איש ישחנה".

— רבי, וואָס איז דער טייטש? בעט זיך דער בחור.

טייטשט איהם ר' חייא אום וואָרט ביי וואָרט:

— דאָס איז טייטש: „דאגה" — אַ זאָרג (חנניא הערט איבער), „בלב" — אין האַרץ, „איש" — פון אַ מענש, „ישחנה" דאָס איז טייטש: ער זאָל

אויסזאָגען איין אַנדערן, — ער זאָל זיך אויסגיסען דאָס האַרץ. און חאָטש דער בחור איז תופש נאָר טייטש־ווערטער, הויבט זיך איהם אָן דאָס בלאַסע פנים צו רייטלען, ווי ביי אַ פערה׳לש׳טען, ווען מען ראַטעוועט איהם און די נשמה קומט פּאַמעליך צוריק אין גוף אַריין.

קריגט אויף איהם ר׳ חייא גרויס רחמנות און זאָגט איהם:

— פתח פיך, בני, — עפען דיין מויל, חנניא, ויאירו דבריך — און זאָלען לייכטען דיינע ווערטער, און זיי דיך פאַר מיר מתודה...

האָט איהם חנניא דערצעהלט אַ מ ע ש ה נורא.

קומען קומט ער אַרויס פון ירושלים... זיין מאַמע איז אַ רייכע אלמנה, וואָס האַנדעלט מיט בשמים...

און זי האָט נאָר צוויי קינדער געהאַט, איין עלטערע שוועסטער מיט׳ן נאָמען אסתר, און איהם, חנניא.

האָט זי, פערשטעהט זיך, ליעבער געהאַט חנניא׳ן, דעם קדיש, פאַר זיין שוועסטער. בפרט, אַז חנניא האָט זיך בעוויזען אַ יונגעל איין עלוי...

און האָטש אסתר איז שוין אַלט געוואָרען אַ יאָהר זעכצעהן, האָט די מוטער זיך נישט בעזאָרגט און נישט געטראַכט וועגען אַ שדוך פאַר איהר. און אַז שכנות דערמאַהנען זי, האָט זי אַ גרייטען ענטפער: עס וואַקסען איהר נאָך, ברוך השם, קיין גראָהע צעפּ נישט! און אָבגעגעבען איהר גאַנץ האַרץ האָט זי חנניא׳ן. זי האָט איהם געדונגען גוטע מלמדים, און ווייל זי איז דעם ראש־ישיבה׳ס אַ ווייטע קרובה געווען, און האָט געהאַט אַ דריסת הרגל אין זיין הויז, פלעגט זי אַלע עטליכע שבתים פיהרען חנניא׳ן צו דער רביצין, און די רביצין פלעגט איהם אַריינפיהרען צום ראש־ישיבה צום פערהערען.

האָט דער בחור ביי׳ם ראש ישיבה שטאַרק נושא חן געווען. שטעהט די מוטער הינטער דער טהיר און הערט, ווי מען לויבט איהם; און קוקט אַריין דורך אַ שפּאַרע און זעהט, ווי דער ראש ישיבה קנייפּט איהם אין בעקעל אַריין מיט גרויס ליעבשאַפט, און איז איהם מכבד מיט׳ן שענסטען עפּעל פון שבת־אויבס — קוועלט זי!

נאָך מעהר וואַקסט אין איהר דאָס האַרץ, אַז די רביצין זאָגט איהר, אַז דער ראש־ישיבה וויל דעם בחור אַריינגעהמען צו זיך אין ישיבה אַריין, אויבוואָהל זי איז דערויף נישט בעשטאַנען, חייל זי וויל זיך מיט איהם נישט צושיידען. איהר שיינדיל, וויל זי האָבען ביי זיך אין דער־היים; זי זאָל

קאָנען וואָס אַמאָל מוסר זיין די השגחה אויפ'ן געוועלביל אַ שכנה, און אַריינלויפען אויסקושען איהר בן יחיד אַלע אברים. נעמט זי איהם צו נאָך אַ גרעסערען תלמיד חכם, ער זאָל לערנען מיט'ן בחור אין דער־היים.

און אי'נ'ם גרויסען תלמיד־חכם איז זי נכשל געוואָרען...

עס איז געווען איינער פון די פאַלשע תלמידי חכמים, וואָס לערנען נישט תורה לשמה, און האָבען נאָר אין זין זיך צו הייבען און צו קריינקען אויפ'ן חשבון פון דער תורה; האָט ער געפיהרט הנניא'ן אויף דעם אייגענעם דרך. ער האָט מיט איהם געלערנט נאָר פלפול און קונצען, ווי אַזוי אַלץ אָבצוּווענדען. און האָט געפלאַנצט אין חנניא'ס האַרץ די ביטערע קרייטעכצער פון גאוה און נצחון. און חנניא האָט זיך געשווינד אויסגעלערנט די חכמה; וואָרום באמת איז עס נאָר אַ חכמה, אָבער קיין תורה נישט. נישט דאָס האָט מען אויפ'ן באַרג סיני געמיינט. — נאָר דאָס האָט די מוטער און דער עולם אַרום נישט פערשטאַנען, האָט מען חנניא'ן נאָך מעהר געלויבט, און די מוטער — וואָס ווייסט אַ נאַרישע יודענע? — האָט דערפון נאָך מעהר נחת געהאַט...

און אין אַ צייט אַרום האָט חנניא מקבל געווען די גאַנצע תורה פון תלמיד חכם, און האָט געזאָגט דער מוטער, אַז ער דאַרף שוין קיין מלמד נישט האָבען, האָט די נאַרישע יודענע געמיינט, אַז עס עפענען זיך פאַר איהר אַלע שבעה רקיעים...

און חנניא איז געגאַנגען אויפ'ן דרך השקר שוין אויף דעם אייגענעם חשבון, און פלעגט האָבען וואָס אַמאָל מעהר וכוחים מיט בחורים פון ישיבה און גלאַט לומדים, און אַלע גובר זיין און מבייש זיין, און מאַכען פאַר עם הארצים... אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז עס איז אָנגעקומען צו'ם ראש ישיבה, האָט דער ראש־ישיבה געזאָגט: מעשה ילדות! דערפון וואַקסט אַ תלמיד הכם אויס! און האָט נאָר געהייסען געהן אין זיין נאָמען און זאָגען דער מוטער, זי זאָל איהם דערלאַנגען אַ פעטשיל דערפאַר!

— אַ מאַמע — זאָגט ער — מעג!

גערעט, מן הסתם, די מוטער און גיט איהם אַ קוש פאַר'ן פעטשיל, און קויפט איהם נאָך אַ שענע מתנה פאַר זיין חכמה...

זעהט חנניא, אַז עס איז גוט אַזוי, ווערט ער נאָך מעהר מהוצף. לויפט ער אַרום אין שוהלען און בתי־מדרשים, און מאַכט זיינע קונצען.

וואו עס זיצט אַ מתמיד און לערנט, שטעלט ער איהם אָב אין דער איי־געגער סוגיא, וואָס יענער לערנט, און פרעגט קשיות, הערט תירוצים, און ווענדט אָב... אַזוי לאַנג אַזוי בּרייט, ביז יענער ווערט פערטומעלט, און הנניא ווייזט פאַר׳ן גאַנצען עולם, אַז דער מתמיד האָט קיין שום השגה נישט....

אַמאָל טרעפט ער, ווען אַ בּחור זאָגט אַ חלוק, אָדער עס דרשנ׳ט אַ תלמיד חכם, — און נאָך איידער יענער זאָגט „וּבא לציון", שפּרינגט ער שוין אַרויף אויפ׳ן בּעלעמער, און מאַכט פון חלוק אשפּה, און צושנייידט מיט׳ן מויל, ווי מיט אַ שער, דעם דרש אויף פיצליך, און צערייסט איהם ווי אַ שפּינוועבּס, און מאַכט אַלע פאַר עם־הארצים.

לויפט מען ווייטער צו׳ם ראש ישיבה, גיט ער אַרויס אַ האַרבּערען פּסק: געהט, זאָגט ער, צו דער מוטער און זאָגט איהר, אַז איך האָב געהייסען איהם אָבּשמייסען...

קריגט הנניא פון דער מוטער נאָך שענערע מתנות און נאָך מעהר ממתקים; טהוט ער נאָך מעהר מעשים רעים. דערצעהלט מען ווייטער דעם ראש ישיבה, דימפּט ער אָב און זאָגט, אַז ער האָט איהם מורא מעניש צו זיין, אַזאַ למדן איז ער, אַז נאָר אַ מאַמע מעג. דערצעהלט מען איהם, וואָס די מוטער טהוט, הייסט ער, מען זאָל אַרויפשיקען הנניא׳ן אַליין. קומט הנניא אַריין מיט עזות. און אַז דער ראש ישיבה הויבּט אָן אַ שמועס וועגען תורה, האַקט ער איהם איבּער מיט חוצפּה און פרעגט שפּיציגע קשיות, און קשיות אויף קשיות, און ווייזט זיין גבורה, און מישט צונויף ש״ס ופוסקים... איז אָבּער דער ראש ישיבה אַ גרויסער ענו געווען, בּייזערט ער זיך נישט, און זאָגט איהם געלאַסען:

— הער, חנניא! דיין גאַנצע הכמה איז נאָר אויף אָבּווענדען. אַלע קשיות און תירוצים — אויף נישט אַזוי, אַלץ „ניין" און „ניין"... הייסט עס, אַז דו האָסט קיין גאַנצע תורה נישט... ווייל די תורה האָט דאָך עשה׳ן און לא תעשה׳ן, האַלב הן און האַלב לאו, און דו האָסט נאָר: לאו און לאו... מעהר ווי העלפט וועסטו קיינמאָל נישט האָבּען. אַ והא ראיה: זאָג עפּיס דיינס, דיין אייגענס אויף יאָ...

שווייגט הנניא; אין דעם איז זיין כח נישט געווען. זיין כח איז געווען „סתירה, נישט „בּנין"...

פערענטפערט ער זיך:

— דאָס האָט מיך דער מלמד נישט געלערנט!

זאָגט איהם דער ראש ישיבה: דײַן מלמד, חנניא, איז נפטר־געװאָרען, און עס ברענט איהם דאָס פײַער אין גהינום און דער זכות פון דער תורה קאָן איהם נישט מציל זײַן, — און ער װעט אַזױ ברענען, כּל זמן דו, חנניא, װעסט נישט תשובה טהון און אױסרײַסען פון האַרץ דאָס שלעכטס, װאָס ער האָט אין דיר פערזײט...

— דאַרפסטו — זאָגט דער ראש־ישיבה װײַטער: רחמנות האָבען אי אױף דיר, אי אױף יענעם תלמיד חכם, און תשובה טהון און לערנען תורה לשמה....

לױפט חנניא אױפ'ן בית עלמין אַרױס און פרעגט זיך נאָך, צי דער און דער מלמד איז באמת נפטר געװאָרען? און װען? װײַל ער האָט דערפון נישט געהערט. זאָגט מען איהם: יאָ, און די קבורה איז געװען ערשט נעכטען, און מען װײַזט איהם דעם װעג צו'ם קבר. זעהט ער, חנניא, װי דאָס קבר איז איבער נאַכט פערװאַקסען געװאָרען מיט שטעכעדיגע און ברענענדיגע דערנער... פערשטעהט ער, װאָס דאָס בעטײַט, און בעשליעסט זיך תשובה צו טהון...

מאַכט זיך אָבער, מעשה שטן, אַזאַ מעשה:

אין יענער צײַט האָט געלעבט אין ירושלים אַ געװעזענער קצב, װאָס דאָס בית־דין־צדק האָט איהם אַרײַנגעזעצט אַ תלמיד חכם פאַר אַ נאמן, װײַל ער, דער קצב, איז געװען אַ חשוד על הטרפות; און אַז דער נאמן װיל ממלא זײַן משלחתו באמונה און באמת משגיח זײַן אױף דער יאַטקע, האַקט דער קצב די האַק און װאַרפט דעם תלמיד חכם אין קאָפּ אַרײַן, און נעהמט איהם אָן אַ פערװאונדעטען, און װאַרפט איהם אַרױס אין גאַס אַרײַן. נסים מן השמים, װאָס מען האָט איהם אָפּגעראַטעװעט. װערט אַ רעש. געהט דער בית־דין־צדק און הײסט אױסרופען, אַז דעם קצב'ס פלײש איז פגול, טרפה ונבלה, ערגער װי חזיר... איז אָבער דער קצב פון טרפות שױן אַ גביר געװאָרען, פערמאַכט ער גאָר אין גאַנצען די יאַטקע, און װערט אַ מלוה ברבית, און מסר'ט דאָס בית־דין־צדק למלכות. האַפּט מען די דינים און װאַרפט זײ אין תפיסה אַרײַן, און מען איז זײ מחייב מלקות און גלות... און װאָס זאָל מען טהון, אַז ער האָט שױן קײן כּשר'ע יאַטקע נישט? — דאַנקט מען און מען לױבט גאָט, אַז דער רשע האָט זיך דאָס האַרץ געקיהלט, און עס װעט שטיל װערען

איז נאָך דער עושר אַ רע לב און האָט אױף זײַן אײגענער פּרוטה קײן שליטה נישט געהאַט, און פלעגט נישט עסען, נישט טרינקען, זאָג

אַרומגעהן קרועה בלואה. און אַז אַ מלבוש איז איהם אַראָבגעפאַלען פון לייב, האָט ער עס אויך נישט אַוועקגעשענקט קיין אָרעמאַן, נאָר פער־קויפט בפרוטה אויף לאַטעס... און מגדל געווען האָט ער כלבים, עס זאָלען קיין אָרעמע לייט נישט מאַכען זיך קיין דריסת הרגל אין זיין הויז...

און קיין בנים זכרים האָט דער רשע נישט געהאַט, נאָר איין איינציגע טאָכטער הנה. ווייל אַ ווייב האָט ער געהאַט אַיין אשה צנועה און אַ צדקת, און נאָך דעם, ווי הנה איז געבוירען געוואָרען, און זי האָט אָנגעהויבען צו פערשטעהן דאָס התנהגות פון מאַן, האָט זי גע־בעטען גאָט, ער זאָל אידר טראַכט פערשליעסען, זי זאָל האָטש קיין בנים זכרים נישט האָבען, ווייל ברא כרעיה דאַבוהו, און וועלען בודאי אַרוים־געהן לתרבות רעה. האָט זי מעהר ווי די איינע טאָכטער נישט געהאַט און דעם מאַן מהויר למוטב זיין האָט די צנועה נישט געקאָנט, האָט זי פריהער מקבל געווען אויף זיך די יסורים באהבה, וכאשר כשל כח הסבל—וויל ער פלעגט זי פייניגען און רודפ'ן, האָט זי אויף זיך אַליין געבעטען דעם טויט... און פאַר דער פטירה האָט זי בעשוואָרען די קרובים, זיי זאָלען זיך אַליין מתעסק זיין אין אידר קבורה, און דער מאַן זאָל אפילו פון אידר קבר נישט וויסען.

און דער רשע איז שוין אַיין אַלמן געבליבען. קיינער וויל איהם נישט געבען קיין טאָכטער פאַר אַ ווייב. וואָהנט ער אַליין מיט דער בת יחידה הנה. און הפלא ופלא—זי, די בת יחידה זיינע, האָט ער דוקא שטאַרק ליעב געהאַט, און געהאַלטען, ווי אַיין אויג אין קאָפ, און האָט געוואָלט, זי מהנה זיין מכל המיני עולם הזה, און איז גרייט געווען פאַר אידר מבזבז צו זיין דאָס גאַנצע געלד, האָטש דאָס געלד איז איהם טייערער געווען פאַר דער נשמה.

וויל אָבער די טאָכטער נישט נהנה זיין, זי האָט אַ צואה פון דער מוטער, זי זאָל, אויסער ברויט מיט וואַסער, אין פאָטער'ס הויז נישט עסען... און קיין טייערע קליידער וויל זי נישט און דאַרף נישט, וויל זי קומט נישט אַרוים מפתח ביתה, זי זאָל נישט הערען, ווי מען שילט דעם פאָטער און מען איז איהם מבזה אין אַלע גאַסען.

און וואָס ווייניגער די טאָכטער וויל נהנה זיין פון זיין גוטס, מעהר השק און תאוה האָט דער עושר אידר טובות צו טהון.

און אַז עס העלפט קיין איבעררייִדען נישט, טראַכט ער: אייג

טובה ווען זי וועלען; איך וועל איהר געבען אַ מאַן אַ תלמיד חכם.

וכשהגיעה לפרקה, וויל ער פאַר איהר אויסזוכען אַ חתן, דאָס אויבערשטע פון שטויסעל — אַ למדן שבלמדנים; גיט ער לאַנד־שדכנים גרויסע רשימות, און ער אַליין לויפט אַרום אין ירושלים און אין דער סביבה אין אַלע ישיבות, און איז פוסק אַ הון רב פאַר אַ גוטען בחור. און אַלץ איז אומזיסט. קיינער וויל זיך נישט משדך זיין מיט דעם מנוול — ווארום פון קרן האָט דאָך קיין שום בן אדם נישט געוואוסט.

ווערט דער עושר מלא חמה, בפרט אַז עס איז צו איהם געקומען אַמאָל אַ שדכן און געזאָגט איהם, ער זאָל אַוועקלעגען די גאוה און טהון, וואָס עס לאָזט זיך, און דערצעהלט איהם, אַז בשכנות וואָהנט אַ בעל מלאכה — אַ נהגה מגיע כפר, אַיין עהרליכער מאַן, וואָס וויל זיין טאָכטער, און וויל אַפילו קיין גראָשען געלה נישט, ווערט ער גאָר אונטערגעצונדען!

וואָס דען טהוט ער?

פאַלט ער אויף אַיין עצה און זוכט אויס צוויי תלמידי חכמים אביונים, און גיט זיי געלד אויף הוצאת הדרך אויף צוויי יאָהר, אַחוץ פרנסה, איבערצולאָזען פאַר ווייב און קינד אין ירושלים, און הייסט זיי אַרויסגעהן אין גאַנץ תפוצות ישראל, וואו זיין שלעכטער נאָמען האָט נאָך נישט דערגרייכט, און ברענגען איהם אַיין איידעם אַ תלמיד חכם, אַ מופלג.

ידען — אביונים, בעשטעהען זיי, — און געהמען צידה לדרך, און לאָזען זיך אין וועג אַריין; און מעסטען אוים אין דער לענג און אין דער ברייט גאַנץ ארץ ישראל — און אַלץ בחנם.

און — אַ פשוט׳ע זאַך: די תלמידי חכמים האָבען אַלץ גערעדט וועגען גדן, קעסט און מתנות, און פון מהותן נישט גערעדט אַ וואָרט. און אַז מען האָט זיי געפרעגט וועגען מהותן, האָבען זיי זיך געמאַכט נישט הערענדיג, ווארום קיין ליגען זאָגען האָבען זיי נישט געוואָלט; פערשטעהט מען, אַז עס איז מיט אַ גרויסע סירכא, וויל מען נישט....

געהט אַוועק די צייט, וואָס דער עושר האָט זיי געגעבען, געהען די תלמידי חכמים צוריק בידים ריקות, און שטעלען זיך אָב ביי די טויערן פון ירושלים מיט גרוים פחד; ווען נישט וואָס זיי וואָלטען איבערגעלאָזט קינדער — לעבעדיגע יתומים און ווייבער עגונות, וואָלטען זיי בעסער אויף דער מדינה אַרוים, און אַהיים נישט געקומען, ווארום זיי

וויסען, אַז דער עושר וועט זיי נישט גלויבען, און מיינען, אַז זיי האָבען דייער׳ס נישט געטהון בשלמות. און וועט זיי רודפ׳ן עד הרמה און הס ושלום נאָך איבערגעבען אין גוישע הענד... זיצען זיי אַזוי און טרויערן.

און ווי זיי זיצען אַזוי פאַר׳ן טויער פון שטאָדט ירושלים און טרויערן, גענעהנט זיך צו זיי איין אָרים־בחור, אָנגעטהון אין ווייסע ליי־וואַנד מיט אַ האַנפענעם שטריק אַרום די לענדען, און אַ פּראָסטען וואַלד־שטעקען פון אַ מאַנדעל־בוים אין דער האַנד; און ער געהט צו צו זיי, און גיט זיי שלום, און פרעגט זיי, צי זיי ווילען נישט טרינקען, און וואָס זיי ציצען אַזוי פערשמאַכט; און זאָגט זיי, אַז ער וואָהנט דאָ אין דער מדבר און ער ווייסט פון אַ באר מים חיים, און עס איז נישט ווייט פון דאַנען, און אויב זיי ווילען, וועט ער זיי פירען צום קוואַל... ווייל ער האָט קיין כלי נישט אַהער צו ברענגען וואַסער. זאָגען זיי איהם, אַ דורשטיג זענען זיי נישט, נאָר זיי האָבען אַזוי עגמת נפש, און עס מאַכט זיך אַ שמועס, פרעגען זיי ביי איהם, ווער ער איז; זאָגט ער זיי, אַז ער איז אַ נע ונד, ווייל ער איז אַ יתום אָהן טאַטע־מאַמע, לעבט ער הוי׳ן לישוב און שפּייזט זיך פון קרייטעכצער...

— און ווילסט גאָר נישט לערנען קיין תורה?

ענטפערט ער זיי, אַז ער לערנט תורה; אַז אַלע נאַכט, ווען עס ווערט פינסטער אין מדבר, קומט צו איהם איין אַלטער מאַן, און ל׳ערנט מיט איהם בעל פה... און ער דערזעהט דעם אַלטען מאַן נאָר פון ווייטענס, ווייל עס לייכטען איהם די אויגען אין דער פינסטער ווי די שטערן, און די ווייסע באָרד זיינע איז בלאַנק ווי שניי, און דער אַלטער מאַן קומט צו איהם נאַכט אויף נאַכט און זעצט זיך נעבען איהם און לערנט מיט איהם ש״ס ופוסקים, ספרי, ספרא און תוספתא... ווילען זיי איהם פערהערען, צו זעהן אויב ער זאָגט אמת. ווייזט ער זיך אַ גאון עולם... פערל שיטען זיך איהם פון מויל... פרעגען זיי איהם, פאַר וואָס ער האָט פערלאָזט די מדבר, און וואָס ער טהוט אונטער די טויערן פון ירושלים? דערצעהלט ער זיי בתמימות, אַז נעכטען האָט זיך מיט איהם דער אַלטער מאַן געזעגענט און געזאָגט, אַז ער וועט שוין מעהר צו איהם נישט קומען, און ער האָט איהם געוויזען דעם וועג קיין ירושלים, און געהייסען איהם געהן אין דער הייליגער שטאָדט אַריין, וואו ער וועט געפינען זיין זווג און זיין מזל, און וועט זיצען על התורה ועל העבודה. און איך — זאָגט ער — מוז דעם אַלטען פאָלגען... ווערען

די, די תלמידי חכמים, דערפרעהט, און זאָגען איהם: קום, בחור, מיט אונז, מיר האָבען פאַר דיר אַ וואוילען שדוך. געהט ער מיט זיי...

פיהרען זיי איהם גלייך אַריין צום גביר, און זאָגען איהם: „אַל תבט אֶל מראהו" — עס איז אַ גאון עולם; אליהו הנביא אַליין האָט מיט איהם תורה געלערנט. גלויבט זיי דער גביר און דערפרעהט זיך, און מאַכט באַלד אַ סעודה, און שרייבט תנאים און איז מגביל זמן החתונה אינגאַנצען אויף צווי וואָכען. ער האָט מורא פאַר איין עין הרע און אַ בייז וואָרט... און קודם כל נעהמט ער פון חתן אַראָב די קליידער און נעהמט צו דעם שטעקען, און איז איהם מלביש ומנעיל כיד הגביר, און די אַלטע קליידער בעהאַלט ער צום פערקויפען, תיכף ומיד נאָך דער חתונה. דעם ערשטען בעסטען אויף לאַטעס פאַר אַ פרוטה... און די זאַך בעקומט אין שטאָדט אַ שם. טייל זאָגען: דער ערגסטער הונד האָפט דעם בעסטען ביין... אַנדערע הענגען עס אָן אין דעם זכות פון דער כלה'ס מוטער. דאָס האָט די צנועה אויסגעבעטען. נאָך אַנדערע— אַז בכלל זענען גאָט'ס דרכים נישט צו פערשטעהן...

די צווי וואָכען געהען בשלום פאַרביי, און עס קומט דער טאָג פון דער חתונה. און צוליעב דער טאָכטער האָט דער כלי אַוועקגענומען די האַנד פון האַרץ, און געמאַכט אַ הילולא, וואָס די וועלט זעהט עס נישט. און לכבוד דעם חתן, זענען אַלע נכבדים פון ירושלים געקומען אויף דער חתונה, און צום חתן'מאָל — אַלע בחורים פון די ישיבות...

— און די צייט פון פאַר'ן בעדעקענס— דערצעהלט חנניא ווייטער— איז געקומען, דער חתן זאָגט פאַר אונז בחורים און במעמד תלמידי חכמים, דיינים און דעם ראש ישיבה — אַ שאַרפען הלוק... אין דער צווייטער שטוב איז מען שוין גרייט צום בעדעקענס... די כלי-זמר שפּיעלען שוין מוסר, און די אונטערפיהרערס פון חתן'ס צד, דער רב און דער ראש ישיבה, האַלטען שוין הבדלות אין די הענד און דעם חתן'ס תורה גיסט זיך נאָך אַלץ ווי בוימ'ל, און צוגעהט זיך, ווי אַ ריח פון בשמים, און די אויגען זייגע לויכטען ווי די שטערן... אַלע גאַפען און הערען, חנניא אויך. ער האַלט וואָרט. עס פאַלט איהם גאָר נישט איין איהם אָבצוזהענדען. אדרבא, ער האָט נחת פון פרעמדען הלוק: ער פרעהט זיך, אַז פון אַצונד אָן וועט ער האָבען אַ חבר, מיט וועלכען עס וועט כדאי זיין צו לערנען און צו רעדען וועגען לערנען. און עס האָט זיך שוין אין איהם דערוועקט אפילו אַ ליעבשאַפט צום חתן, אַ היימע ליעבשאַפט. עס פער-

גלוסט זיך איהם דוקא אויפצושטעהן און צוגעהן און קושען דעם חתן... און ער טהוט עס. אָבער אין גאַנג האָט ער זיך אויסגעגליטשט! פאַרבייגעהענדיג דעם עולם, הערט ער, ווי איין בחור זאָגט צום צווייטען: דער חתן קאָן בעסער לערנען פאַר הגניא'ן. און יענער ענטפערט: הגניא איז אַ גלם געגען איהם... און דאָס איז שוין פאַר הגניא'ן אַ צו גרויסער נסיון געווען... עס האָט איהם אָנגעהאַפּט ביין הארץ, עס האָט אויפגעפלאַקערט אין איהם אַ וואונד, גלייך אַ שלאַנג וואָלט איהם אַ ביס געטהון — דאָ הנחש — דאָס היצר-הרע! און ער בלייבט שטעהן, שטעלט זיך אויף די נעגעל, הייבט פּלוצלונג אָן רעדען, אָבצווועגדען, און פון מויל שיט זיך איהם פעך און סמאָלע... פּלוצלונג דערפיהלט ער, אַז ער פערזינדיגט זיין נשמה, אַז ער געהט קעגען אליהו הנביא'ס תורה, קעגען תורת אמת... אַז ער שטעכט דער תורה אין הארץ אַריין שפּיזען און שווערדען, אַז ער טייט די תורה. און ער דערשרעקט זיך און וויל אויפהערען רעדען, און קאָן נישט... עס רעדט זיך שוין אָהן זיין רצון, קעגען זיין ווילען, עס רעדט פון איהם אַ ניט-גוטער אַרויס! און ער זעהט, ווי דער חתן ווערט בלאַס פאַר שרעק, ווי ער וואַקעלט זיך און פאַלט פאַר חולשת הדעת אויף אַ שטוהל...

און באותו הרגע ווערט אַ גיהנום אין שטוב. דער סגנער ווערט מלא חמה און ברילט ווי אַ לייב: מקח טעות! מקח טעות!... און לויפט אַרום ווי משוגע, און ער זוכט און האַפּט די אָרימע תלמידי חכמים, די שליחים און שדכנים זיינע, און שלאָגט זיי און רייסט זיי אויס די בערד, און לויפט קעגענאיבער צו די כלי-זמר און רייסט זיי די כלים פון די הענד אַרויס, און וואַרפט און צושמעטערט זיי. און לויפט-צו צו דער כלה אין מיטען שטוב און רייסט זי אַוועק פון בעדעקענס. און לויפט ערגיץ אין אַ קאַמער אַרויס און ברענגט אַריין דעם חתן'ס אַלטע מלבושים: דאָס לייוואַנטענע מלבוש מיט'ן האַנפענעם שטריק און ווייסען וואַלד-שטעקען. און רייסט אַראָב פון פערה'לש'טען חתן די נייע מלבושים, און שטופּט איהם אַרויס אַ נאַקעטען פון טהיר, און וואַרפט איהם נאָך די אַלטע מלבושים...

און די אנשים השובים פון ירושלים און אַלע התונה געסט ענטלויפען פאַר שרעק... איין הגניא בלייבט. ער שטעהט נאָך אַלץ פערשטאַרט אויפ'ן אָרט, און הערט, ווי דער עושר שרייט: אַ שאָד די סעודה! ברענגט מיר אַריין דעם סטאָליאַר — שרייט ער — האַלט גרייט די חופּה!... רייסט ער קוים די פיס אָב פון פאָדלאָגע און ענטלויפט פון שטוב אַרויס. און באַלד אין

נאָר איז איהם אַקעגען געקומען דער ראש־ישיבה; ער שטעלט איהם אָב און זאָגט איהם: חנניא, דו קענסט הרוב מאַכען אַ וועלט, פערגעס בעסער דאָס לערנען!...

— און באותו הרגע— דערצעהלט חנניא, האָט מיר עפּעס אַ קנאַק געטהון אין מוח, עפּיס האָט דאָרט געפּלאַצט, און איך בין געבליבען ווי אַ לערע שטייג אָהן טויבען, אָהן אַ וואָרט תורה! פאַל איך דעם ראש ישיבה צו די פיס, און בעט אַ תשובה, זיפצט ער:— ווער ווייסט, צי עס וועט העלפען.

הויב איך אָן שטאַרק צו וויינען, ווייזט ער מיר, אַז נישט ווייט, אונטער אַ ווינקעל פון אַ הויז, שטעהט דער חתן, וואָס ווייסט נישט, וואו אוים און וואו איין אין דער פרעמדער שטאָדט.

— צו אַלעם ערשטען,— זאָגט ער— געה צו איהם צו און בעט ביי איהם מחילה...

האָב איך מורא צו געהן, שטופּט ער מיך אונטער:

— געה און פּועל ביי איהם, ער זאָל מיט דיר אַהיים געהן צו דיין מאַמען... איך וועל אויך אונטערקומען.

געה איך צו צום מבוישין חתן; דערזעהט ער מיך, און לויפט מיר אַ קעגען, און לאָזט מיך צום וואָרט נישט קומען, און רופט צו מיר:

— מוחל. מוחל! במחילה גמורה; עס איז קיין זווג נישט געווען! געוואָלט וואָלט איך בעסער, ער זאָל מיך דורסין; און ער לעגט מיר די האַנד אויף מיין אַקסעל און רופט מיך: חבר!

זאָג איך: וואָס פאַר אַ חבר קאָן זיין אַ עם הארץ מיט אַ תלמיד חכם? גאַפט ער. און איך דערצעהל איהם פון דער קללה, מיט וועלכע דער ראש ישיבה האָט מיך פערשאָלטען. ענטפערט ער מיר:

— אַז עס וועט זיך מיר בעוויזען מיין אַלטער רבי (אליהו הנביא, הייסט עס), וועל איך איהם בעטען פאַר דיר!

פיהר איך איהם צו מיין מאַמען, און ליידי אויפ'ן וועג תבוט הקבר: ער רעדט צו מיר תורה, און איך פערשטעה נישט אַ וואָרט.... און עס דיינט מיר דאָס הארץ פאַר בענקשאַפט צו דער תורה... און אין דער נשמה איז פינסטער און ווסט, ווי ביי־נאַכט אין אַ חורבה... קומען מיר אַריין צו דער מאַמען, פאַל איך איהר אויפ'ן האַלז מיט אַ געוויין:

— מאַמישי, גאָט האָט מיך און דיך געשטראָפט... אצונד האָבט אַ זוהן אַיין עם האָרץ!

ווערט אידר נעביך נישט גוט און עס ציטערט אידר קול:
— ווי הייסט... ווי אזוי? ווער האט עס דיר אין עין-הרע געטהון?
דערצעהלט איך אידר די גאנצע מעשה, און וויז אידר, אז דאס איז דער חתן, וואס איך האב איהם פערשעמט, פערברעכט די מאמע אידרע הענד און וויינט מיט א פערביטערט קול, און אסתר, די שוועסטער מיינע, שטעלט זיך אין א ווינקעלע מיט'ן פנים צו דער וואנד, און גיסט טרערען... באותו הרגע קומט אריין דער ראש־ישיבה און ווענדט זיך קודם כל צו אסתר'ן:
— הער, כלה, געה אין קיך אריין, און מאך עפּיס צו עסען פאר דעם תלמיד חכם...— וויזט ער אן מיט דער האנד אויף דעם פרעמדען בחור — און אז דיין מזל וועט שיינען,— לעגט ער צו — וועט ער דיין זווג.
פערצאגט קוקט זיך אסתר אום אויף דעם חתן און זיין הולך, נאר דעם ראש־ישיבה פאלגט זי און געהט ארויס...
און דער ראש־ישיבה ווענדט זיך צו דער מאמען:
— אצונד— זאגט ער— איז נישט קיין צייט פון וויינען... און דו האסט דיך אויך פערזינדיגט דערמיט, וואס דו האסט פאר אסתר'ן נישט געזארגט אב הגניא'ן נישט געשטראפט... נישט גוט! נישט גוט!
הויבט די מאמע אן נאך שטארקער צו וויינען.
— נישט וויינען—, זאגט נאך אמאל דער ראש־ישיבה — מהוו דארף מען.
— וואס? וואס? — קלאגט די מאמע.
— און דו וועסט מיך פאלגען? — פרעגט דער ראש־ישיבה.
— פאלגען, פאלגען! איילט זיך די מאמע צו זאגען,
זאגט דער ראש־ישיבה אזוי:
— קודם מאך התונה אסתר'ן... אט איז אידר זווג!
רייסט זיך ארויס פון דער מאמעס הארץ א געשריי:
— דער בחור אין ליינוואנד, מיט'ן שטעקען?
— דאס איז דער בחור, וואס אליהו הנביא האט מיט איהם תורה געלערנט. אזוי פאלגסטו, קרובה?
— זייט מיר מוחל, רבי... איך פאלג שוין, איך פאלג...
— און דיין זוהן,— זאגט ער ווייטער — מוז געהן גלות אבריכטען, ביז דעם רחמנ'ס רחמנות וועט זיך אויף איהם דערוועקען, און דו וועסט פון איהם אויך נחת האבען, נאר שפעטער... עלטער איז אסתר!...

— און דו, — ווענדט ער זיך צו מיר — דיר וואָלט אפשר קיין תשובה נישט געהאָלפען פאַר דיין גרויסע זינד... האָסטו אָבער אַ נס. וואָס עס איז קיין זווג נישט געווען, און עס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט אַ טובה, אי פאַרן חתן, אי פאַר דער כלה!

— דער כלה אויך?...— וואונדערט זיך די מאַמע.

ענטפערט דער ראש ישיבה:

— זיי ווייסען, אַז לאה, דעם רשע'ס טאָכטער, איז אַ בעדאַלטענע צנועה, און איהר מוטער די צדקת האָט זיך פאַר איהר געמיהט אין די עולמות העליונים, און אויסגעבעטען פאַר איהם אַלמד-וואָר'ניק... און דאָס איז ער טאַקע, דער סטאָליאַר, וואָס דער עושר האָט איהם געשלעפט צו דער חופה. די סעודה זאָל נישט קאַליע ווערען. נאָר דאָס, בעט איך, זאָל בלייבען כסוד סודות, ביז ער וועט נישט אַליין נתגלה ווערען!...

— גאָט'ס נסים! זאָגט די מאַמע, שוין אַביסעל געטרייסט.

— און אַצונד— זאָגט ער ווייטער צו מיר און צום חתן — אַצונד, מיינע ליעבע קינדער, טוישט אייך מיט די מלבושים!...

— און דו,— זאָגט ער צו מיר— געה תיכף ומיד אין גלות אַריין... און דעם שטעקען נעהם און היט איהם, ווי אַיין אויג אין קאָפּ. ביינאַכט האַלט איהם צו קאָפּענס, וואו דו וועסט שלאָפען. און איך וועל מתפלל זיין, עס זאָל קומען דיין הילף און דער שטעקען זאָל אויפבליהען, און דעמאָלט וועט דיין נשמה אויך אויפבליהען און דו וועסט דיך אַלץ דער־מאַנען. נאָר געדענק, ערשט דעמאָלט וועסטו מעגען אָנטהון אַנדערע מלבושים, און אַצונד געה און געזעגען דיך נישט מיט קיינעם.

כהרף עין האָב איך מיך איבערגעטהון אין דעם חתן'ס קליידער, און באותו רגע קומט אַריין מיין שוועסטער מיט אַ פאַנקוכען אויף אַ טעלער אין דער האַנד, און ווי זי דערזעהט אונז אין די פערטוישטע מלבושים, האָט זי פאַר שרעק אַראָבגעלאָזט דעם טעלער מיט'ן פאַנ־קוכען, און דער טעלער האָט געפלאַצט מיט אַ הויכען קלאַנג, און דער ראש ישיבה האָט אויסגערופען:— „מזל טוב, מזל טוב!"

מעהר האָב איך שוין נישט געהערט, איך בין באַלד אַרויס פון שטוב.

און אזוי ווי ער איז אַרויס פון ירושלים— דערצעהלט הנניא— האָט ער תיכף ומיד פערבלאָנדזעט אין אַ מדבר, אָהן ברויט און אָהן וואַסער.

נאָר נישט צו ברויט און וואַסער האָט ער בעגלוסט, פאַר׳ן גוף האָט חנניא יוצא געווען מיט גרעזלעך, וואָס געפינען זיך אַמאָל אין מדבר... און געווען איז ער שטענדיג בחזקת סכנה, צווישען אַלערליי חיות, נחשים ועקרבים, נאָר זיי האָבען איהם גאָר נישט געטהון... פלעגען עפּיס ברומען צווישען זיך און אַראָבגעהן פון וועג. האָט ער, חנניא, פערשטאַנען, אַז זיי האָבען אויף איהם קיין שליטה נישט, ווייל זיין פּסק איז נאָר „נע ונד". און איינמאָל האָט ער אפילו געהערט בחוש, ווי אַ קול רופט אוים— „זה שייך"... — נאָר צו ווענען, האָט ער נישט דערהערט...

און אַזוי האָט ער אַרומגעבלאָנדזעט טאָג און נאַכט, און געטראַכט און געטרויערט האָט ער אויף זיינע יונגע יאָהרען, וואָס געהען אַוועק אָהן תורה, אָהן ליכט, אָהן אַ שטראַהל פון זיין פינסטערן מה... וואָלט ער האָטש אַ וואָרט תורה געהערט! האָטש אַ סדור ער זאָל האָבען... בעל פה קען ער אפילו נישט דאַווענען, גאָר ניט.

איינמאָל, דערצעהלט ער, האָט ער זיך געשאָטען זאַמד אויפ׳ן קאָפּ, און לשם צער זיך געשטעלט אויף איין פוס, און אַלץ אינאיינעם געשריען אין הימעל אריין „תורה!" „תורה!", נישט מעהר ווי דאָס איינע וואָרט... און געשריען האָט ער מיט מסירת נפש... לאַנג, לאַנג, ביז די זון איז אונטערגעגאַנגען, און ער איז געפאַלען אויף דער ערד און איז איינגעשלאָפען פערשמאַכט, און געפיהלט, אַז ער וויינט אין שלאָף אויך און שרייט: תורה! תורה!... בעווייזט זיך איהם דער ראש־ישיבה, אָנגעטהון אין תכריכים און אַ גאָלדענע קרוין אויפ׳ן קאָפּ, און האָט איהם אַזוי געזאָגט:

— שטעה אויף, חנניא, דיין רפואה הויבט זיך אָן... גאָט האָט געהערט דיין געבעט, און אליהו הנביא האָט זיך פאַר דיר בעמיהט, שטעה אויף און געה פאַר דיר, וואו די אויגען וועלען דיך טראָגען. וועסט קומען קיין צפת, און זאָלסט אַריינגעהן צום לב־טוב, ר׳ חייא׳ן, און וועסט זיך פאַר איהם מתודה זיין, און בעטען, ער זאָל דיך אַריינגעמען אין זיין ישיבה, און ער וועט דיר נישט אָבזאָגען, און אַז דו וועסט אַלט ווערען אַכצעהן יאָהר, וועט ער דיר געפינען דיין זווג, און ער וועט מתפלל זיין פאַר דיר, און זיין תפלה מאַכט שטענדיג אַ רושם פאַר׳ן כסא הכבוד. אַ חוץ דעם— איז חופּה מכפּר, און שבע ברכות אויך... וועסטו געהאָלפען ווערען... און צום אַכטען טאָג נאָך דער חופּה וועסטו זיך אויפהאַפּען אין דערפריה, וועט דער שטעקען ביי דיר צו־קאָפּענס שוין האָבען אויס־געבליהט און שפּראָצען מאַנדלען, און בליהען און שפּראָצען וועט אויך

אין דיר די נשמה...

— און דו וועסט זיך אַלץ דערמאַהנען, אויסער דעם שלעכטען, און וועסט זאָגען פאַר ר׳ חייא׳ן אַ חילוק, אַ בנין, נישט קיין סתירה; און ר׳ חייא וועט פון דיר נחת האָבען... נאָר צי וועסטו לאַנג לעבען,—זאָגט ער—ווייס איך נישט...

און ער איז נעלם געוואָרען, און איך האָב מיך אויפגעכאַפּט פאַר־טאָג און געגאַנגען, ביז איך בין געקומען צו אייך, רבי...

אַזוי דערצעהלט חנניא, און ר׳ חייא קוקט אויף אים מיט גרויס צער און פרעגט:

— און ווי אַלט ביסטו, חנניא?

— זיעבצעהן יאָר און צעהן חדשים.

פערטראַכט זיך ר׳ חייא... „נעביך—טראַכט ער—אָהן אריכת ימים!"

דערווייל הויבט חנניא אויף זיינע גרויסע אויגען אויף ר׳ חייא׳ן און זאָגט מיט אַ האַרציג געבעט, שטיל און פערציטערט:

— רבי, וועט איר מיך אַריינגעמעהן אין דער ישיבה?

„אַ לעערע נשמה — טראַכט ר׳ חייא—אָהן אַ וואָרט תורה, און פון דאַלז שפּיעלט אַרויס דוד המלך׳ס פיעדעלע"—און הויך זאָגט ער:

— געה, מיין קינד, שלאָפען... זאָג דעם ריש דוכנא, ער זאָל דיר ווייזען וואו, און קום מאָרגען פריה צו מיר נאָך תשובה. אַצונד געה, מיין קינד...

חנניא געהט אַרויס, און ר׳ חייא בלייבט נאָך אַ ווײַלע אין סוכּה, ער קוקט דורכן פענסטערל אין הימעל אַריין און פרעגט.

— זאָל עס זיין ד ע ר?...

נאָר דער הימעל איז פערוואָלקענט און שווייגט.

און פאַר וואָס ר׳ חייא׳ן איז שווער געווען צו געבען חנניא׳ן תשובה באַלד אויפ׳ן אָרט, וועט מען זעהן אין שמועס מיט חנניא׳ן צו מאָרגנס אין דערפריה.

— חנניא בני,—זאָגט ער איהם אין אַ באַזונדער חדר,—זיי וויסען, מיין קינד, אַז בנוגע צו דיין בקשה, איך זאָל דיך אַריינגעהמען אין מיין ישיבה אַריין, איז פון מיין צד קיין מניעה נישט, נאָר...

הויבט חנניא אָן אויפ׳ן גאַנצען לייב צו ציטערן.

— רבי,—זאָגט ער—לאָזט מיך זיצען, ווי אַם ווייטסטען פון אייך ערגיץ אין איין עק באַנק, אין אַ פינסטער ווינקעלע, איך וויל נאָר הערען

וואָס אידר וועט זאָגען פֿאַר זיי, פֿאַר די תלמידים... נאָר הערען וויל איך...

— איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אַז איך וויל.— טרייסט איהם ר׳ חייא — נאָר, זאָגט ער, איך האָב פּחד, עס זענען דאָך פֿאַרט יונגע לייט, מעשה נערות, זיי וועלען אויס דיר, הס־ושלום, חוזק מאַכען...... און דערצו, לאָמיר זיך נישט נאַרען, הנניא, תלמידי הכמים זענען זיי דאָך, און דו דערוויל... און די שנאה פֿון אַ תלמיד הכם צו אַיין עם הארץ איז גרויס... וועסטו ליידען יסורים פֿון זיי, דאָס האָב איך מורא...

שרייט אויס הנניא מיט פֿרייד:

— אדרבא, רבי, איך דאַרף ליידען און אָפּקומען, וואָס מעהר ביזש, וואָס מעהר יסורים; וועט געשווינדער אַראָב די קללה:

— זאָל זיין אַזוי,— איז ר׳ חייא מרוצה— האָב איך אָבער מורא, עס זאָל זיי, הס ושלום, נישט שאַטען, המלבין פּני הבירו ברבים...

בעווייזען זיך דערוויל פֿיערלעך אין הנניא׳ס אויגען:

— וואָס איז טייטש, רבי?

— עס איז טייטש, אַז איינער פֿערשעמט זיין הבר, ברבים— צווישען מענשען— פֿערליערט ער זיין הלק עולם הבא!

ווערט הנניא נאָך מעהר דערפֿרעהט.

— הייסט עס — זאָגט ער — רבי, אויב איך וועל אָפּקומען, און די קללה וועט אַראָב פֿון מיין נשמה, וועל איך אַלץ קיין חלק לעולם הבא ניט האָבען און לערנען וועל איך תורה טאַקע לשמה, נישט האָפֿענדיג אויף שכר...

הלואי, רבי, הלואי!

ר׳ חייא׳ס האַרץ זאַפּט איין זיינע ווערטער ווי אַיין שמעקענדיגען בוים־אייל.

— אָבער זיי,— טענה׳ט ער— די תלמידים? ווי קען איך זיי לאָזען שטרויכלען און פֿערליערען עולם הבא.

בלייבט הנניא אַ ווילע שטיל און דערנאָך פֿרעגט ער:

— און ווי איז, רבי, אַז איך בין זיי מוהל, פֿאָראויס מוהל...

— „למפרע״, הייסט עס!— טייטשט זיך אויס ר׳ חייא, און נעהמט הנניא׳ן אָן ביי דער האַנד און פֿיהרט איהם מיט זיך אין ישיבה אַריין, און זעצט איהם לויט זיין פֿערלאַנג בעזונדער, גאָר אָן אַ זייט פֿון די תלמידים.

און ר׳ חייא זאָגט דעם שעור, און, פון צייט צו צייט, וואַרפט ער אַיין אויג אויף חנניא׳ן. זעהט ער, ווי דער בחור זיצט מיט פערמאַכטע אויגען, נאָר אָפענע אויערן, און הערט זיך אַיין צום שעור, און זיין פנים רויטעלט זיך, ווען ער האַפּט אַ וואָרט, און ווערט בלאַס פאַר שרעק, אַז עס ווערט איהם עפּיס פערלאָרען. און טיילמאָל פאַלט אויף איהם אַ מרה שחורה, ווען ער קען אפילו דאָס טייטש-וואָרט נישט האַפּען. דערמאַנט עס ר׳ חייא׳ן אָן אַ פערשמאַכטען קעמעל, וואָס בלאָנדזשעט אין מדבר, און האָט יסורים פון דאָרשט, און נחת דערפון, וואָס עס הערט פון ווייטענס אַ קלאָר ריזלען פון אַ קוואַל...

און אַמאָל הערט ער, ווי די תלמידים מורמלען צווישען זיך וועגען חנניא׳ן, טייטען אויף איהם מיט די פינגער, און זיין אויער האַפּט בלבולים ווי בור, עם-הארץ... האָט ר׳ חייא גרויס צער דערפון, און דאָך שרייט ער אויף זיי נישט אָן, ווייל ער זעהט, ווי חנניא הויבט דעמאָלט אויף די אויגען, און קוקט אויף די תלמידים, וואָס ווילען איהם פייניגען דערמיט, מיט פרייד, מיט ליעבשאַפט, גלייך זיי וואָלטען איהם די גרעסטע טובה געטהון... זאָגט ער ווייטער דעם שעור...

און ר׳ חייא זאָגט, און די תלמידים פרעגען קשיות, און ר׳ חייא ענטפערט, און מען אמפּערט זיך, נאָר איין חנניא שווייגט, ער זאָל קיין פּאַרע פון מויל נישט אַרויסלאָזען, און פּיהרט מיט קיינעם קיין חברותא נישט. און דאָס מסירת נפש, מיט וועלכען ער לאָקערט אויף יעדעם וואָרט, איז צוגעאָסען אויף זיין פּנים... און אַז דער שעור ענדיגט זיך, געהט ער אַרויס דער לעצטער, און די פּאָר שעה פאַר מנחה, געהט ער אַ ביסעל אַרום איינער אַליין און אויף אָפּגעלעגענע און פערוואַקסענע וועגען, ביז ער קומט צו צו אַ פערגעסענע סוכה צווישען אָלעאַנדער בוימער, און זעצט זיך, ראָרט אין התבודדות און קומט ערשט אַרויס צו מנחה-צייט.

איין מאָל קומט דער ריש דוכנא צו ר׳ חייא׳ן, זיך אַיין עצה האַלטען, צי ער איז נישט מחויב, געהן איבערבעטען דעם בחור חנניא.

— וואָס איז פאַר אַ נייעס? — פרעגט ר׳ חייא — האָסט זיך ווייטער געבייזערט?

— חס ושלום! — זאָגט דער ריש-דוכנא — און דערצעהלט איהם, אַז ווען עס קומט איהם אויס פאַרבייצוגעהן ביי דער סוכה צווישען די אָלעאַנדער ביימער, הערט ער פון סוכה אַרויס חנניא׳ס קול — אָדער ער

הערט זיך איבער די ווערטער פון שיעור מיט עברי־טייטש, אָדער ער איז מתפלל צום הימעל מיט גרויס געבעט און דבקות, און רופט אַליין אינאיינעם: תורה — תורה — תורה! ווי אַ הונגעריגער בעט זיך ברויט...

— זעה איך, — זאָגט דער ריש־דוכנא, — אַז עס איז אַ גרויסער בעל־תשובה, האָב איך מורא, צי האָב איך איהם דעמאָלט נישט מבייש געשטעלט און צי איך וועל נישט האָבען קיין עונש דערפאַר.

האַלט איהם ר׳ חייא דערפון אָפּ, ווייל ער ווייסט, אַז חנניא דאַרף נאָך אַליין אָבקומען; נאָר ער האָט גרויס הנאה דערפון, וואָס מען הייבט־אָן אויפ׳ן בחור חנניא אַ מבין צו זיין; בפרט, אַז ער האָט בעמערקט, אַז אפילו די תלמידים פון ישיבה קריגען פאַר איהם, נישט ווילענדיג, דרך־ארץ...

און ער קלערט ווייטער: צי איז עס נייט מרים׳ם בעשערטער? און ענטפערט זיך מיט צער: פאָרט אַיין עם־הארץ.

איינמאָל געדט ר׳ חייא אומישנע פאַר מנחה אַראָב צו חנניא׳ן אין סוכה, אויסצופאָרשען, וואו ער האַלט אין למוד.

— ביזט שוין עפּעס תופס? — פרעגט ער.

— דערווייל נאָך נישט, רבי! די זכיה האָב איך נאָך נישט געהאַט, נאָר הערען הער איך, וואָס אַמאָל מעהר, וואָס אַמאָל שאַרפער און בעהאַלט אין זכרון וואָס אַמאָל מעהר טייטש־ווערטער.

שווייגט ר׳ חייא און זיפצט.

און חנניא בעט זיך רחמים:

— רבי, איהר האָט דאָך געזאָגט „ישיהנה״ — דאָס וואָרט איז מיר געבליבען אין זכרון, עס לייכט אין מיין פינסטערער נשמה, ווי אויסגעזעצט מיט בריליאַנטען... לאָזט מיך רעדען פאַר אייך!

— אדרבא! — איז ר׳ חייא מסכים.

— רבי, מיט מיר געשעהט עפּעס וואונדערליכעס! אין אָנהייב, באַלד דעם ערשטען טאָג, אַז איך בין געזעסען פאַר אייך מיט פערמאַכטע אויגען און האָב געלאָקערט מיט אָפענע אויערן, זיי זאָלען, חלילה, קיין וואָרט נישט פערלירען, — אַזוי ווי איך האָב די אויגען פערמאַכט, האָט זיך מיר אָנגעהויבען דאַכטען, אַז איך געה נאָך אַליין אַרום און בלאָנדזשע אין מדבר, און בין פערשמאַכט, און די צונג איז מיר צוגעקלעפּט צום גומען פאַר דאָרשט... נאָר פון ווייטענס הער איך, ווי עס ריזעלט אַ קלאָר, קלאָר וואַסער, מיט אַ זיס, הימיש קול, וואָס קלינגט ווי אַ בשורה טובה,

אַ פרישע נחת פאַר דער נשמה... און איך האָב געפילט, אַז גאָט׳ס רחמנות וועקט זיך איבער מיר, און פירט מיך אויפן גלייכען וועג צו׳ם קוואַל, און איך געגעזען מיך צו אידם, צו׳ם לעבעדיגען וואַסער, און דער קוואַל געגעהנט זיך אויך צו מיר און קומט מיר אַקעגען! און איך ווייס דאָך, ווער דער קוואַל מיט זיין לעבעדיג וואַסער איז, איך האָב דאָך אַמאָל פון אידם געטרונקען, נאָר אַ שלעכטער מענש האָט מיך איבערגע־דייבערט און אַוועקגעפירט פון קוואַל צו שלעכט וואַסער, צו פער׳סמ׳ט וואַסער, און איך האָב געמיינט, אַז דאָס איז טהוי פון הימעל... און אַצונד האָט מיר גאָט געהאָלפען. איך געה צוריק, און דער קוואַל קומט מיר אַקעגען. ער אַליין העלפט מיר, און דער בטחון שטאַרקט זיך אין מיר, איך געה מיט אַלע כחות... און האָטש איך קלעטער איבער שטיי־נער, ביינער און דערנער, פרעה איך מיך און געה... און געה... און אַזוי ווי איך געה צו׳ם קוואַל, אַזוי געגעהנט זיך דער קוואַל צו מיר.

— אָמן, זאָל דיר גאָט העלפען! — ווינשט אידם ר׳ חייא.

— און זיצענדיג אַליין אין סוכה, פערטראַכט איך מיך אַמאָל, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך בין געוועזען ווי אַ שטייג, פול מיט זינגענדיגע פייגעל, און די פייגעל האָבען גאָט׳ס לויב געזונגען, זיין שבח געשפּיעלט... דערנאָך איז געקומען אַ כשוף־מאַכער, און האָט די פייגעל אַ כשוף אָפּ־געטהון, און זיי האָבען אָנגעהויבען אַנדערע נגונים צו זינגען... חוצפה׳־דיגע, אויסגעלאַסענע... דער פּראָסטער עולם האָט זיך נישט פערשטאַ־נען דערויף, און געגלויבט די שטייג און די פייגעל אין שטייג, ביז עס איז אַמאָל דורכגעגאַנגען אַ צדיק אַ גרויסער, און איז צוגעגאַנגען זעהן, וואָס מען זינגט פון שטייג אַרויס פאַרן עולם. האָט ער געהערט, און זיין אויער האָט באַלד געכאַפּט דעם אמת׳ען תוך פון די נגונים. ער האָט דערהערט אין זיי אַלערליי קולות פון תאוה, פון נבול־פה, און ער איז צוגעגאַנגען נעהנטער צו דער שטייג און געזאָגט: איידער אַזוי צו זינגען, פערשטומט בעסער, פייגעל! און ער האָט אַ בייזען בלאָז געטהון אין דער שטייג אַריין מיט אַ בייזען, קאַלטען אָטהעם, און תוך כדי דבור זע־נען די פייגעל ווי פער׳כשופט און פערשאָלטען געוואָרען, און זענען פער־שטומט און פערפרוירען אַראָבגעפאַלען אויף די פאָדלאָגע פון שטייג, און זיי ליעגען דאָרט צונויפגעקנוילט, מיט פערוויקעלטע פליעגעל, מיט פערשלאָסענע שנאָבלען און פערמאַכטע אויגען, ווי די טויטע...

און אַז איך הער מיך איין צו אייער שיעור, און כאַפּ אַ וואָרט נאָך

אַ וואָרט, וועקט יעדעס וואָרט אין מיר אויף אַיין אַנדער פייגעלע, עפּענט עס דיינע אייגעלעך און זיין מיילעכעל און הייבט־אָן זינגען מיט אַ שוואַך קול, מיט אַ שטילס, נאָר גוטע נגונים; פרומע, עדרליכע נגונים... און רידרט שטיל מיט די פליגעלעך... אָט, אָט וועט עס פליהען.

— זעהסט, חנניא, נאָט האָט רחמנות — טרייסט איהם ר' חייא.

לאָזט זיך אָבער חנניא נישט טרייסטען.

— דאָס אַלץ, — קלאָגט ער זיך, איז אָבער נאָר בייטאָג... און אַזוי ווי די זון לאָזט זיך אַראָב, לעגען זיך די שאָטען פון דער נאַכט צוריק אויף מיין נשמה... אַלץ אין שטייג ווערט צוריק פערשטומט, פערפרוירען, און וואָס עס האָט מיט אַ פליגעל גערידרט, ווערט געלעמט און פאַלט צוריק אַראָב ווי טויט, מיט אַ פערשלאָסען מיילעכעל, מיט פערמאַכטע אייגען...

האָט ר' חייא דערפון גרויס צער, זאָגט ער איהם: געה, מיין קינד, דאַווענען מנחה... איך וויל דאָ בלייבען און אויף דיר מתפלל זיין...

קוקט אויף איהם חנניא מיט גרויס ליעבשאַפט און דאַנק, און געהט אַרויס פון סוכה.

ר' חייא בלייבט אַליין, ער דאַווענט אָב מנחה ומעריב אין סוכה און וויל אַרויסגעהן אין גאָרטען אַריין, מתפלל צו זיין פאַר חנניא'ן אונטער'ן הימעל. קומט ער צו צו דער שוועל פון סוכה, דערזעהט ער, אַז אַ פּאָר טריט אינגאַנצען פאַר דער סוכה האָבען זיך צוויי שלאַנגען אַרומגערינגעלט אַרום צוויי נאָהנטע אַלטאַנדער ביימער, און די האָבען איינע געגען דער אַנדערער אויסגעבויגען די פּיסקלעך אַזוי, אַז די גיפט־צעפּעלעך האָבען זיך כמעט אָנגערידרט.

קאָן ר' חייא אַלע חיות ועופות פון זיין גאָרטען: הן די, וואָס פליהען הויך אונטער'ן הימעל; הן די, וואָס ליעגען אויף די ביימער צווישען די צווייגען; הן די, וואָס קריכען אַרום איבער די בלעטער פון אַלערליי נידעריגע פלאַנצען און אויף די בייטען פון אַלערליי קרויט; ווי אויך די, וואָס פּרוכפּערן זיך נידעריג אין גראָז. דערקענט באַלד ר' חייא, אַז איין שלאַנג איז אַ היימישע שלאַנג, די צווייטע, וואָס הייסט „עכנאי", איז אַ פרעמדע שלאַנג, וואָס ער האָט נאָך דאָ נישט געזעהן. וויל ער וויסען, נאָך וואָס די איז אַהער געקומען. ציהט ער זיך צוריק אַריין אין שאָטען פון דער סוכה, הערט ער, ווי דאָס זעלבע פרעגט די היימישע שלאַנג.

און ווי די פרעמדע ענטפערט אידר:

— איך בין געקומען דאָ עמיצען בייסען.

שמייכעלט די היימישע שלאַנג:

— אומזיסט איז דיין טרחא: איך בין דאָ שוין לאַנג אַ היימישע, און געקומען בין איך אַ ברענעדיגע שלאַנג, אַ מרשעת, און פלעג בייסען די תלמידים פון ישיבה. מיט דער צייט האָב איך אָבער אויפגעהערט צו בייסען. און ווייסטו פאַרוואָס? חייל ר׳ חייא, דער ראש פון דער ישיבה, איז אַמאָל אַ סוחר געווען, און געמאַכט אַמאָל ווייטע נסיעות איבער דער וועלט, און פון אַלטע שיכען, וואָס האָבען שבע חכמות בירושה, און מיט וועלכע ער פלעגט זיך טרעפען אויפ׳ן וועג, האָט ער זיך אויסגעלערנט צווישען אַנדערע חכמות אויך חכמת הרפואה.... און זיי האָבען אידם אָנגעוויזען, און ער האָט זיך געבראַכט פון ווייטע אינזלען גראָז אויף רפואות קעגען אונזער בייסען... איך בייס, און ער היילט... זעה איך, אַז איך אַרבייט אומזיסט, האָב איך אינגאַנצען אויפגעהערט צו בייסען...

— נאַריש! ענטפערט די פרעמדע שלאַנג. — גראָזען — זאָגט זי — העלפען גאָר דעמאָלט, ווען אַ שלאַנג בייסט מדעת עצמה, פאַר שנאה, וואָס קומט נאָך אַרויס פון דעם „ואיבה אָשית“ — פון דער גאָט׳ס קללה אויף מענשען און שלאַנגען, פאַר׳ן חטא אין גן־עדן... האָט ער אָבער, דער רבונו של עולם, אַ טבע, מקדים צו זיין רפואה למכה, און נאָך איידער ער האָט בעשאַפען דעם גיפט פון שלאַנגען, האָט ער געהייסען, אַז די ערד אויף די אינזלען, וואו אַלע שלאַנגען זענען זיך פרה ורבה, זאָל אַרויסשפּראָצען אַלערליי גראָזען אויף רפואה... דערפאַר אָבער האָב איך קיין פחד נישט: איך קום נישט מיט מיין אייגענעם ווילען, נישט אויס רשעות וועל איך בייסען; איך קום אין שליחות פון מלאך המות, וואָס האָט מיך געשיקט מקיים צו זיין אַ פסק אויף אַ חייב־מיתה.

— וואו האָסטו דאָ אַ חייב־מיתה? סאַמע תלמידי חכמים, צדיקים!... — וואונדערט זיך די היימישע שלאַנג.

— אָט דער בחור חנניא, וואָס האָט יעדען טאָג דאָ התבודדות אין סוכה, איז חייב מיתה.

— ווי איז מעגליך?

— זעהסט דאָך! ער האָט מבייש געווען אַ תלמיד־חכם, אליהו הנביא׳ס אַ תלמיד... און — ברבים... אין טאָג פון תלמיד חכם׳ס חופה! און אַ שטיקעל פסק האָט ער באַלד בעקומען: דער ראש־ישיבה פון ירושלים.

וואָס איז דערביי געווען, האָט איהם פערשאָלטען, ער זאָל פערגעסען דאָס לערנען, און אַרויסגעגעבען אַ תשובה, ער זאָל ווערען אַ נע ונד, טראָגען לייגוואַנטענע קליידער, מיט אַ פראָסטען האַנפענעם גאַרטעל אויף די לענדען. און האָט איהם געגעבען אין דער האַנד אַריין איין אָבגעשיילטען צווייג פון אַ מאַנדעל־בוים, און געזאָגט, אַז ער וועט זיך נישט דערמאַנען דאָס לערנען, ביז דער שטעקען וועט נישט אויפבליהען!

— הייסט עס — לעולם ועד! מאַכט די היימישע שלאַנג.

— דאָס קאָן מען נישט וויסען! — ענטפערט די פרעמדע, — נאָר אין הימעל איז מען אויף דעם פסק נישט בעשטאַנען! דאָס איז וועניג, האָט מען געזאָגט; מען דאַרף איהם צונעהמען דעם חלק לעולם הבא. האָט זיך אָבער דער שר־התורה אַקעגען געשטעלט, ניין און ניין! איז געבליבען, אַז מען זאָל איהם געבען אַ כפרת עון... זאָל דער בחור התנה האָבען מיט אַ בת טובים, לפי מעלתו, און צו'ם אַכטען טאָג נאָך דער חופה זאָל ער שטאַרבען... האַלב וועט מכפר זיין די חופה מיט די שבע ברכות, די אַנדערע העלפט — די מיתה... און וויל אַ בת־ישראל וועט ווערען, אָהן איהר חטא און שולד, אַ פריהע אלמנה, על כן זאָל זי דערפאַר געבענשט ווערען מיט אַ בן זכר, וואָס וועט אַרויסקומען אַ גאון עולם, אַ מאור הגולה באמת...

די שלאַנג איז שוין מיעד געוואָרען רעדענדיג, זי האָט נאָך אפשר קיינמאָל נישט מיט אַמאָל אַזוי פיעל גערעדט, בעט זי זיך ביי דער חבר'טאָרין, די זאָל זי פיהרען צו'ם וואַסער. וויקלען זיך די שלאַנגען אָב און געהען אַוועק... און אויף ר' חייא'ן פאַלט אַ גרויסע שרעק...

וואָרום ר' חייא איז צו אַ גרויסען נסיון געקומען: וועט ער חנניא'ן נישט חתונה מאַכען, וועט ער געהן קעגען דער השגחה פרטית, און חנניא וועט זיך קיינמאָל נישט דערמאַנען דאָס לערנען... יאָ חתונה מאַכען? טייט ער איהם מיט די אייגענע הענד! און ווי קאָן ער נעהמען אַ בת־ישראל און ברענגען פאַר אַ קרבן? מאַכען אַכט טאָג נאָך דער חתונה פאַר איין אלמנה?

קוקט ער און קוקט אין הימעל אַריין; דער הימעל שווייגט. נאָר דאָס האַרץ אין ר' חייא'ן הייבט אָן שטאַרק צו קלאַפען און צו צאַפלען; און ער הערט בחוש אַ קול פון דאַרץ אַרויס:

— חייא, זיי מקריב דיין טאָכטער, דיין בת יחודה מרים... אברהם אבינו וואָלט זיך נישט מישב געווען...

ניט אַזוי לייכט איז אָבער מקריב צו זיין אַיין איינציגע טאָכטער. דערמאַנט ער זיך, אַז שרה די צדקת האָט אים צוגעזאָגט צו קומען צו חלום, אַרויסצופירן פון ספקות. הייבט ער אויף צום הימל די אויגן און איז מתפלל וועגן דעם...

און אַזוי ווי ער איז מתפלל, וויקלט זיך אָפּ דער וואָלקן פון הימל, און עס באַווייזן זיך מיליאָנען שטערנדלעך מיט אַמאָל, און זיי ווינקען צו אים מיט חסד, מיט בטחון, מיט אַ גוטן צוזאָג!

ר' חייאס תפלה איז אויסגעהערט געוואָרן. איין מאָל פאַרנאַכט, נאָך אַ תענית, זיצט אַזוי ר' חייא אויף דער שטול, קומט אויף אים אַ חולשות הלב, פאַרמאַכן זיך אים די אויגן, און ער דרימלט אַיין, און באמת הרגע באַווייזט זיך אים שרה די צדקת. וועהן זעהט זי אויס פונקט ווי בשעת פטירה, און קוקט אויף אים מיט די זעלבע חן־וחסד־שטראַהלענדיגע אויגן, און זי לעגט אים מיט גרוים ליעבשאַפט די רעכטע האַנד אויפ'ן אַקסל, און זאָגט אים:

— זאָרג ניט, חייא, אונזער טאָכטער'ס מזל שיינט ווי די זון, פערלאָז דיך אויף איהר...

ווי ער זי איבערפרעגן, ווערט די צדקת פערשוואונדען. און עס'ט, פיהלט ער, וועקט אים... עפענט ער די אויגן אויף, דערזעהט ער, אַז מרימ'ל, זיין איינציגע טאָכטער, שטעהט פאַר אים, און לעגט איהר רעכטע האַנד אויף דעם איינענעם אַקסל, וואו איהר מוטער די צדקת האָט איהר האַנד געהאַלטען, און זי זאָגט אים:

— טאַטעשי, זיי מיר מוחל, וואָס איך האָב דיך געוועקט... די זון איז שוין לאַנג אונטערגעגאַנגען, די לבנה איז שוין אַריפגעשוואומען אויפ'ן הימל און די שטערנדלעך האָבען זיך צופלאַקערט, — שוין צייט, זאָלסט עפּעס טועם זיין, טאַטעשי...

זעהט ר' חייא, אַז עס איז אַ המשך פון חלום; נעמט ער זי אָן מיט ליעבשאַפט ביי דער האַנד, און דריקט זי צו צום האַרץ, און זאָגט איהר:

— טאָכטערשי, איך וועל ניט טועם זיין, ביז איך וועל דיך ניט פרעגן, און דו וועסט מיר ניט ענטפערן דעם אמת.

זעהט ר' חייא, ווי זי רייטעלט זיך, זאָגט ער ווייטער:

— טאָכטערשי, דער סדר עולם איז, אַז בנוגע צו געוויסע מחשבות, ענטפלעקט אַ בתולה איהר האַרץ נאָר פאַר דער מוטער. ביזטו דאָך אָבער,

טאָכטערשי, אַ יתומה, בין איך דיר,—ווי איך האָב דיין מוטער, דער צדקת, צוגעזאָגט,—אַז אַ פאָטער איז אַ מוטער, מוזט דו מיר דעם גאַנצען אמת זאָגען. גאָר נישט איבערלאָזען אין הארץ...

בעהאַלט מרימ'ל איהר פנים אויף זיין ברוסט און זאָגט שטילערהייד:

— פרעג, טאַטעשי.

זאָגט ער איהר: זעה, טאָכטער מיינע! יאָהרען ציהען, איך בין שוין נישט יונג... די באָרד מיינע איז ווייס ווי דער שניי אויפן באַרג חרמון— און וואָס וועט זיין, טאָכטער, אַז מען וועט מיך רופען צום בית-דין של מעלה, און צו דער מאַמען דיינער,—אויף וועמעס בעראָט וועל איך דיך איבערלאָזען?

— טאַטעשי, רעד נישט דערפון... איך וויל שטענדיק טהון דיין רצון...

פרעגט ער זי:

— מרימ'ל, ווילסט זיין מעהר צדקת, ווי רבקה?

שמייכעלט מרימ'ל: ניין.

— און אַז אליעזר עבד אברהם איז געקומען רעדן רבקה'ן אַ שדוך מיט יצחק'ן, שטעהט: "ושאלו את פי הנערה", האָט מען רבקה'ן געפרעגט, צי זי וויל געהן מיט דעם מענש מיט אליעזר'ן, הייסט עס. האָט זי זיך נישט געשעמט און געענטפערט: הן,—איך וויל!

— פרעג, טאַטעשי! אַז דו ווייסט, וועל איך דיר ענטפערן.

פרעגט ער זי כהאי לישנא:

— זאָג מיר דעם אמת, מרימ'ל. וועלכער פון מיינע תלמידים וואָלט דיר אַמבעסטען געפעלען פאַר אַ מאַן?

— חנניא!—ענטפערט מרימ'ל שטיל. אַזוי שטיל, אַז נאָר אַ פאָטער'ס איין אויער האָט געקאָנט אויפכאַפּן דעם נאָמען.

ווערט ר' חייא נבהל ונשתומים און פרעגט:

— און מיט וואָס געפעלט ער עס דיר, טאָכטער? האָסט גערעדט מיט איהם?

ענטפערט זי:

— חס ושלום! און — ער וואָלט מיר דען געענטפערט?

שמייכעלט ר' חייא און פרעגט:

— וואָס דען, קינד? אדרבא, דערצעהל.

און אַז ער זעהט, אַז עס איז איהר נישט לייכט צו רעדען, זאָגט ער:

— איך בין אויף דיר גוזר בכבוד אָב!

דערצעהלט זי איהם, אַז באַלד אין דער ערשטער רגע איז ער איהר געפעלען. ערשטענס — דאָס קול; עס גיסט זיך אין איהר האַרץ אַריין, ווי כשר'ער בוים־אייל! צווייטענס — די גבורה!

— גבורה? — וואונדערט זיך ר' חייא?

— אַ ודאי איז אַ גבורה, אַז אַ בחור גערט אַרום אין ליינוואַנטענע קליידער צווישען לייטישע הברים און שעמט זיך נישט, און האָט קיין מורא נישט....

— און שוין? וואונדערט זיך ר' חייא.

— און פאַר זיין גוט האַרץ, וואָס קוקט איהם, ווען ער הייבט די ברעמען אויף, פון די אויגען אַרויס. און זיין טרויער.... עס האַפט אָן ביים האַרץ...

— קינד, ער קומט אָב... אַ זינד ליגט איהם אויף דער נשמה!

— גאָט מוז איהם מוחל זיין! — רייסט זיך איהר אַרויס פון מויל מיט בטחון — איך געה אַמאָל פאַרביי דער סוכה, וואו ער זיצט פאַר מנחה... הער איך זיינע תפלות! טאַטעשי, איז אַ מעגליכע זאַך, מען זאָל אַזיינע האַרציגע תפלות נישט הערען?

גאָט איז אַ בעל רחמים, טאָכטער!

— איך ווייס נישט זיין זינד... נאָר זיין תשובה איז גרויס! עס ליעגט אויף זיין פנים אַזוי פיעל חרטה, אַזוי פיעל האַרץ־וועהטאָג... טיילמאָל — אַזאַ מרה־שחורה! מען מוז אויף איהם רחמנות האָבען!...

— האָסטו נאָר רחמנות, טאָכטער?

— דאָס איז געווען דער אָנהויב, טאַטעשי... איך זאָל זיין — האָב איך אַמאָל געטראַכט — אויף דיין אָרט, טאַטעשי, וואָלט איך פאַר איהם שטענדיג מתפלל געווען... דערנאָך האָב איך אַזאַ געדאַנק געהאַט: איך זאָל זיין אַ ברודער זיינער, וואָלט איך מיך פאַר איהם מוסר נפש געווען... און פלוצלונג, טאַטעשי, — דו הייסט דאָך מיך זאָגען דעם אמת — האָט מיר אַ שטראָם הייס בלוט צוגעשלאָגען צום האַרץ... עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז באמת מוסר נפש זיין קאָן זיך נאָר אַ ווייב! אַז דו ביזט אויף מיר גוזר, דערצעהל איך דיר!....

— און איינמאָל, טאַטעשי, האָב איך וועגען דעם אַ חלום געהאַט.

עס איז געווען ל"ג בעומר. דו ביזט מיט דיינע תלמידים שפּאַצירען געפאָהרען אויף דער שיף איבערן ים... חנניא אויך; דו האָסט איהם געהייסען... און געזעהן האָב איך דורכ'ן פענסטער, ווי טרויעריג ער איז אַרויף

אויף דער שיף...

און איך בין איינע אַליין געבליבען... עס איז מיר אומעטיג געוואָרען איינע אַליין אין הויז און אַזוי טרויעריג... בין איך אַראָפּגעגאַנגען אין גאָרטען אַריין. אין גאָרטען איז אויך געווען שטיל — קיין פֿייגעל האָט ניט געזונגען... עס האָט קיין וואָרם אין קיין בוים ניט געקלאַפּט.... און איך בין וואונדערליך טרויעריג און מיעד געוואָרען... געה איך צו די בלומען... שטעהען די אַלע פֿער'חלש'ט און געבויגען; עס איז אַ הייסער טאָג געווען... לעג איך מיך אויף אַ בייט בײַ די ווייסע ליליען, מיט די הענד אונטערן קאָפּ, און קוק אַזוי אין הימעל אַריין... און ווער אַזוי איינגעדרימעלט, חלומ'ט זיך מיר אַ חלום:

עס פֿליהט אונטערן הימעל אַ טויב... אַ ווייסע, שטילע, טרויעריגע טויב. און אונטער איהר, — די טויב זעהט עס ניט, — פֿליהט נאָך אַ שוואַרצער פֿויגעל, מיט איין אויסגעשטרעקטען שאַרפֿען שנאָבעל און וויל שטעכען די טויב.... קריג איך אויף דער טויב אַ חילד רחמנות און הייב אָן רופֿען, שרייען. די טויב הערט מיך ניט, שווימט ווייטער אין דער לופֿט, נאָר דער שוואַרצער פֿויגעל דערשרעקט זיך און ווערט פֿערשוואונדען אויף אַ ווײַלע... ער קומט אָבער צוריק, פֿליהט האַסטיגער, הויבט אָן רוד־יאָגען די טויב... וועקט זיך אין מיר נאָך אַ שטאַרקער, נאָך אַ ברענענדיגע רחמנות; שריי איך נאָך העכער. דער שוואַרצער פֿויגעל דערשרעקט זיך נאָך אַמאָל, רוקט זיך אַ ביסעל אונטערווײַלעכטס צוריק... און פֿליהט נאָך אַמאָל צו.... שריי איך נאָך האַרצרייסענדיגער.... און אַזוי עטליכע מאָל, ביז די טויב האָט מיך אויך דערהערט, און לאָזט זיך אַראָב צו מיר און מאַכט צו מיר טרויעריג:

— וואָס שרייסט דו, קינד!

ענטפֿער איך:

— איך יאָג אָב פֿון דיר דעם שוואַרצען פֿויגעל, וואָס דו זעהסט ניט. און וואָס וויל דיך טייטען!

ענטפֿערט מיר די טויב מיט מרה־שחורה:

— ניט ער וויל, ער מוז מיך טייטען... איך בין אַ חיב מיתה... און ער וועט מיך טייטען, אויב עמיץ וועט זיך ניט פֿאַר מיר מוסר נפֿש זיין! דאָס אָבער — זאָגט זי טרויעריג — וועט קיינער ניט טהון!

— איך! — שריי איך אויס צו דער טויב. — איך וועל עס טהון!

— און וועסט קיין חרטה ניט האָבען?

— ניין! — און איך שווער איהר צו, אַז ניין...

ניקט זיך צו מיר, די טויב, מיט ליעבשאַפט, שטעהט אַ ווײַלע און פליעט אַוועק. און אַז איך האָב מיך אויפגעכאַפּט, האָב איך פאַרשטאַנען, וואָס עס באַטייט...

— די טויב איז ער — חנניא... און מוסר־נפש זיין, טאַטעשי, קאָן זיך נאָר אַ ווייב... און געשוואָרען האָב איך!

ווערט ר' חייא זעהר טרויעריג און פרעגט:

— און ווי איז, אַז דעם חנניא איז קיין אורך ימים נישט באַשערט? עס דאַרף נאָר פון זיינע לענדען אַרויסקומען אַ גאון, אָבער ער מוז אַוועקגעהן יונגערהייד פון דער וועלט?

ענטפערט זי:

— וויפיעל עס איז איהם יאָהרען בעשערט, אַזוי פיל גוטע זאָל ער האָבן...

טרויעריג לייכטען אויף ר' חייא'ס אויגען, און ער פרעגט:

— און ווי איז, אויב עס איז איהם גאָר בעשערט אַרויסצוגעבען פון זיך אַ גאון־עולם... אַ גרויסען, גאָר אַ גרויסען—זיין לעבען אָבער איז אין הימעל גערעכענט נישט אויף יאָהרען, נאָר פון דער חופּה אָן,—אויף טעג—

— זאָל זיין טעג! אָבער גוטע טעג זאָל ער האָבען!

— און דו ווילסט אַ יונגע אלמנה בלייבען?

— אָבער אַ געבענשטע פון גאָט!

בלייבט ר' חייא זיצען, נישט פערשטעהענדיג די גבורה פון יונגען קינד.

„אַ הימעל־זאַך", טראַכט ער.

און זי לעגט איהם נאָך אַמאָל די האַנד אויפן אַקסל און מיט אויפגעהויבענע אויגען, און מיט אַ קול פון אַ נביאה זאָגט זי:

— איך האָף אָבער, אַז דער גזר דין, וואָס הענגט איבער איהם, וועט בטל ווערען! — איך וועל פאַר איהם מיין לעבען אַוועקגעבען.

— ווי אַזוי, טאָכטערשי?...

— איך אַליין ווייס נישט, ווייל איך ווייס דאָך נאָך נישט, פאַר וואָס פאַר אַ זינד ער דאַרף אָבקומען. שפּעטער, וועט ער מיר שוין זאָגען.

אין ר' חייא'ס שווערען האַרץ בלייבט שוין קיין ספק נישט, אַז עס איז אַ זיווג פון גאָט... „און גאָט — טראַכט ער — פּרובט מיך. נאָר איך וועל דעם נסיון בײַשטעהן", און הויך זאָגט ער:

— מזל־טוב דיר, טאָכטער! אם ירצה השם וועלען מיר מאָרגען שרייבען תנאים.

מרים בייגט זיך איבער'ן פאָטער'ס האַנד, און אַז זי האָט זיך צוריק אויפגעהויבען, האָט זי ר' חייא כמעט נישט דערקענט. זי איז מיט אַמאָל אַזוי גליקליך געוואָרען... שטראַהלענדיג איז זי מיט אַמאָל געוואָרען.

— האָסט גאָר קיין פחד נישט, מרים!

— ניין איך פערלאָז מיך אינגאַנצען אויף גאָט!

און איהר קול האָט געקלונגען אַזוי קלאָר און אַזוי ריין, ווי קריסטאַל...

ר' חייא'ס האַרץ איז אָבער דאָך נישט אַזוי רוהיג... און אַז די טאָכטער איז אַוועקגעגאַנגען, האָט ער געשריבען בריעף צום ראש ישיבה פון ירושלים און צום נשיא פון בבל.

און ער גיסט פאַר זיי אויס זיין פערביטערט האַרץ:

„מאָרגען — שרייבט ער — וועלען זיין ביי מיין טאָכטער, מרים שתחיי, תנאים... טיילמאָל דאַכט זיך מיר, אַז איך זעה איהר אַרויף אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ, און טיילמאָל — אַז איך פיהר מיין איינציג ווייס שעפעלע, רחמנא לצלן, צו דער שחיטה....

„געגען גאָט וויל איך אָבער נישט געהן — שרייבט ער; — מגביל זיין דעם זמן החתונה וועל איך אויף אַ חדש...."

„אָבער דער צייט וואַרט איך פון אייך אַיין עצה, אַ ראָטה — און זייט פאַר מיר מתפלל, און פאַר מיין טאָכטער, און פאַר'ן בעל תשובה חנניא..."

איין עומד בדבורו איז ר' חייא געווען.

דעם צווייטען טאָג האָט מען תנאים געשריבען. דער עולם האָט געגאַסט. די בחורים פון דער ישיבה זענען אויסער זיך: דעם עם הארץ זאָל אַזוינס קומען! פאַר דרך ארץ אָבער שווייגט מען.

און דער חודש געהט פאַרביי... קיין תשובה פון ראש ישיבה פון ירושלים און פון נשיא פון בבל האָט ר' חייא נישט בעקומען; נעמט ער עס אָן פאַר אַ שלעכטען סימן, רופט ער איין טאָג פון דער חופה אַריין די טאָכטער, און זאָגט איהר:

— זיי וויסען, מרים, אַז אויף דיין חתן חנניא איז נגזר געוואָרען אַוועקצוגעהן פון דער וועלט דעם אַכטען טאָג נאָך דער חופה....

און ער דערצעהלט איהר, וואָס ער האָט געהערט פון דער שלאַנג, און אַז ער האָט קיין תשובה נישט פון די גדולי הדור, און זאָגט איהר,

אז אויב זי איז נישט פעסט אין רער דעה, קען זי נאָך הרטה קריגען.

ענטפערט אידם מרימ'ל:

— איך בין פעסט, און מיין האַרץ איז פעסט, און אַז איך וויים דעם זר דין, וויים איך שוין, ווי אַזוי איך וועל אידם מבטל זיין!

— דו! אין וועמענס זכות, אין וועמענס כח? קען זיך ניט אויס־וואונדערן ר' חייא...

און מרימ'ל זאָגט:

— אין כח פון מיין אמונה... און אין זכות, דיר, טאַטעשי, צו לאַנגע יאָהר, פון מיין מאַמען דער צדקת, עליה השלום! און אין דיין זכות, טאַטעשי, אין זכות פון דיין תורה, מצות און מעשים־טובים — —

בלייבט צו שטעלען אַ חופה...

און עס איז אַ חתן־מאָל, זיצט דער חתן אין זיינע מלבושים, און רעדט נישט אַ וואָרט...

ר' חייא האַלט פאַר אידם אַ דרשה, און ער הערט זיך איין, מיט נחת און צער צוזאַמען...

פיהרט מען דעם חתן צו קבלת־פּנים, זיצט די כלה אין ליינוואַנטענע קליידער, אַפּנים, שלא לבייש את החתן, און מיט אַ פראָסטען טוך אי־בער'ן קאָפּ...

און אַז מען הייבט אויף דאָס טוך, שיינט אויף אַ פּנים, ווי אַ זון, אויגען קלאָרע, גלויבענדיגע, שטיל, נאָר טיעף גליקליכע!

לויפט זיך גאַנץ צפת צוזאַמען צו דער חופה — שטעהט דער חתן אונטער דער חופה אין ליינוואַנטענע קליידער, מיט אַ האַנפענעם שטריק אויף די לענדען, און מיט אַ וואַלד־שטעקען אין דער האַנד...

און מען פיהרט אַרום אידם די כלה אין וואָכעדיגע קליידער, שלא לבייש את החתן... און ר' חייא שטעהט און שעפט נחת און וויינט.

און אַז ער וויל פאָרזאָגען דעם חתן „הרי את" — פרעגט ער:

— וואָס טייטש?

און ר' חייא געהט צו און פערטייטשט אידם וואָרט ביי וואָרט...

און אַזוי, פערטייטשט ער אידם די ברכות און די כתובה...

גאַנץ מען.

נאָר אַז ר' חייא טהוט אַזוי, מן הסתם וויסט ער, וואָס ער טהוט...

נאָך מעהר געגאַפט האָט מען איבער דעם, וואָס דער חתן האָט קיין וואָרט תורה נישט געזאָגט, אפילו נישט ביי דער סעודה, און מען האָט דעריבער

נישט אויסגערופען קיין דרשה-געשאַנק, אפילו נישט פון כלה'ס צד...

און די שבע ברכות — עס איז געווען זומער-צייט — זענען אין גאַרטען געווען... אויף דער מיטעלער, ברייטער אַלעע זענען געשטאַנען טישען פאַר זכרים בעזונדער, און פאַר ווייבער בעזונדער, און די כלה איז געזעסען, ווי אַיין אָרימע כלה צווישען רייכע געסט; און דער התן איז געזעסען ווי אַ שטומער צווישען אַלע למדנים און רבנים, וואָס האָבען געדרש'ענט און גערעדט תורה, און איבער אַלע — ר' חייא...

און ר' חייא, צי ער אַליין האָט געזאָגט, צי אַנדערע, איז אַליין געזעסען אומרוהיג, און האָט עפעס געזוכט אַרום און אַרום מיט די אויגען אויף דער ערד. צי האָט ער נישט חרטה אויפ'ן שידוך? חס ושלום! ער זוכט נאָר מיט די אויגען די פרעמדע שלאַנג, און זעהט, ווי דער „עכנאי" דרעהט זיך אַרום שטילערהייד צווישען די געסט, פון קיינעם נישט געזעהן, און לאָזט קיין אויג נישט אַראָב פון זיין קרבן — פון התן חנניא...

און אין אָבענד, נאָך די לעצטע שבע ברכות, האָט ר' חייא צוגערופען די טאָכטער און האָט איהר געזאָגט מיט אַ משונה'דיג קול:

— טאָכטער, מאָרגען איז דער יום הדין. שטאַרק זיך!

— איך בין שטאַרק! — ענטפערט דאָס יונגע ווייבעל, — איך בין געבענשט פון גאָט! און — גיט זי צו מיט בטחון — איך וועל איהם אויסלייזען פון טויט...

— זאָל דיר גאָט העלפען! ווינשט איהר ר' חייא מיט הייסע טרעהרען.

— נאָר געדענק, — זאָגט זי, — טאַטעשי, אַז מאָרגען דאַרף פריהער זיין דער נס! — דער שטעקען דאַרף בליהען, זיין נשמה אויך! ער דאַרף זאָגען פאַר דיר אַ חלוק! קום צו אונז, טאַטעשי, גאַנץ פריה. פערשלאָף נישט!

טראַכט ער: צי וועל איך דען שלאָפען? און הויך זאָגט ער איהר צו.

און צו מאָרגענס, אַז ר' חייא איז געקומען צום פאָר-פאָלק, איז שוין מרים געווען אָנגעטהון. נאָר חנניא איז נאָך געלעגען אין בעט.

— זייט מיר מוחל, שווער, — זאָגט ער, — איך פיהל מיך נישט בקו הבריאה... — און ער פערמאַכט צוריק די אויגען.

קוקט ר' חייא אויפ'ן ווייסען שטעקען, וואָס שטעהט חנניא'ן צוקאָפּענס, גלויבט ער זיינע אויגען נישט — דער שטעקען בעדעקט זיך מיט אַ גרינער הויט, די הויט — ווערט אָנגעדראָלען מיט אָדערלעך, בעדעקט זיך מיט קנאָספּען און הייבט אָן בליהען... ווייל ער זיך אויפהייבען און

געהנטער זיך צוקוקען צום נס. דערזעהט ער אָבער, ווי חנניא'ס פּנים פערענדערט זיך, רייטעלט זיך, און ער עפענט אויף אַ פּאָר שטילע, קלאָרע, געבענשטע אויגען, אָהן אַ צייכען פון אַ קללה.— קוקט ער און גאַפט, זוכט ער מיט די אויגען די טאָכטער, צי זי זעהט, איז אָבער מרימ'ל שוין נעלם געוואָרען. און דערווייל עפענט חנניא די ליפּען און הייבט אָן דרש'ענען, און ר' חייא הערט און פערגעסט אָן אַלעם: אָן גם פון שטעקען, אָן דער טאָכטער, אָן „עכנאי"— דעם שליח פון מלאך המות; פערלשיטען זיך חנניא'ן פון מויל: תורה און סתרי תורה, און ער עפענט פאַר ר' חייא'ן די טויערן פון אַ נייעם עולם התורה — אַ וואונדערליכער גאָרטען — אַ גן-עדן מיט'ן עץ הדעת, מיט'ן עץ החיים, און אַלערליי אַנדערע פּירות, און די ריינע ליכט פון שבעת הימים בעשיינט אַלץ און בעשיט מיט חיין גינגאָלד, און אַלע ביימער בליהען, און מתנות פייגעל זינגען צווישען די בלעטער און פירות אויף די צווייגען— און עס בליהט, און שפּראָצט, און זינגט, און שפּיעלט... חנניא רעדט, און ר' חייא'ן דאַכט זיך, אַז די נשמה פון דער וועלט רעדט! צי הלומ'ט ער נישט? ווייט און ברייט עפענט ער די אויגען — די אויערן זאַפּען-אַיין וואונדערליכע קולות. און מיט'ן אָפּענעם מויל שלינגט חנניא די ווערטער פון די ליפּען אַראָב, און אַ הייליגער, שטילער נחת צעגעהט זיך איהם אין אַלע גלידער.

נאָר דעם תענוג פון ר' חייא'ן קענען מיר נישט בעשרייבען, בפרט נאָך— אויף עברי טייטש. די סודות התורה, וואָס חנניא האָט מגלה געווען, הלא הם כתובים על ספר הישר — אין חנניא'ס ספר, וואָס ר' חייא האָט אַרויסגעגעבען מיט'ן גאָלדענעם שניט. חעלען מיר דעריבער פערלאָזען די גאונים, און זעהן, וואָס די צדקת מרימ'ל טהוט.

אַזוי ווי זי האָט דערזעהן, ווי דער שטעקען הייבט אָן בליהען, און דער פאָטער, ר' חייא, איז פערקוקט אויפ'ן שטעקען, האָט זי געהאַפּט דעם מאַנ'ס ליינוואַנטענע מלבושים און איז פון שטוב אַרויס... שטיל און לייכט געהט זי אַרויס פון חדר, דער דיוואַן זאַפּט אין זיך איין איהרע לייכטע טריט... און זי לויפט איבער אַלע חדרים ביז צום לעצטען חדר, פאַר דער פּאָדער־שטוב... קיין שום בן-אדם טרעפט זי נישט איבער'ן וועג. זי האָט נאָך נעכטען אָנגעזאָגט, עס זאָל זיך דאָ קיינער נישט בעווייזען, ביז זי וועט רופען. און אַז זי קוקט זיך אום און זעהט, אַז זי איז אַליין, וואַרפט זי פון זיך אַראָב איהרע קליידער, „גאָט!— שעפּטשען איהרע ליפּען— עס איז פּקוח נפש, זיי מיר מוחל „שמלת-גבר"...— און האַפּט אויף זיך

דעם מאַנ'ס לייגוואַנטענע מלבושים, און לויפט צו און עפענט די טהיר, און זעצט זיך אויף דער שוועל פון פאָדער-שטוב אין גאָרטען אַריין. אַזוי זיצט די אַ ווײַלע שטיל און קוקט אויף די אַלעע, וואָס ציהט זיך פון דער הויז-טהיר, ווייט, ווייט און ווערט פערלוירען צווישען די אָלעאַנדער-ביימער...

און אידרע ליפען שעפטשען תפלות ותחנונים צום בורא עולם, ער זאָל אָננעהמען איהר קרבן; און אַז זי דערזעהט, ווי דער „עכנאי" וויקעלט זיך אָב פון אָלעאַנדער-בוים און לאָזט זיך איבער'ן וועג, נעהמט זי געשווינד און פערשטעלט זיך דאָס פּנים מיט די הענד, זעהט זי אויס כהויה ווי דער מאַן חנניא. און לאָזען לאָזט זי נאָר איבער אַ דין שפּעלטעל צווישען די פינגער, און קוקט, ווי די שלאַנג רוקט זיך און רוקט זיך... און דער „עכנאי" רוקט זיך פּאַמעליך, בנעימות, נאָר זיכער. ער ווייסט, אַז דער קרבן וועט איהם נישט ענטרינען!— און אַז ער דערזעהט חנניא'ן (אַזוי מיינט ער), ווי ער זעצט זיך רוהיג אויף דער שוועל, דאָס פּנים פערשטעלט, טראַכט ער: דער קרבן זיצט שטיל. און דאָס האַרץ זאָגט איהם שלעכטע נביאות. און ער איז מתפלל, אָדער ער זאָגט ודוי... שטעקט ער דאָס גיפט-געפעלע פון מויל אַרויס און האַלט עס גרייט, דאָס כלי זין! און מרימ'ל זעהט עס. און זעהט, ווי דער „עכנאי" הייבט זיך אָן שטאַרקער צו רוקען; די תאוה פון אַ שלאַנג צו בייסען, האָט זיך אין איהם דערוועקט; און זי הערט שוין דאָס רייבען מיט'ן בויך איבער'ן זאַמד, און זיין סאַפּען... און אַז ער קומט נאָהענט, און זיינע הויט-פלעקען זעהן זיך שוין קלאָר, פערמאַכט מרימ'ל דאָס דינע שפּעלטעל פון צווישען די פינגער, און בעט אין שטילען האַרץ אָהן אָטהעם:— „רבונו של עולם, נעהם אָן מיין קרבן"... און הייבט אָן ודוי זאָגען... שטיל, אָהן אָטהעם, אָהן אַ ציטער מיט די ליפּען... נאָר איידער זי ענדיגט ודוי, דערפיהלט זי דעם ביס... און פאַלט אַרונטער אויף דער שוועל און רופט:

— רבונו של עולם, זיי מיר מוחל פאַר'ן גאון, וואָס דו האָסט מיך געוואָלט געבען!... זאָל לעבען חנניא אויף זיין אָרט! און הייבט אָן גוסס'ען, און די נשמה שיידט זיך אָב מיט גרויס יסורים פון יונגען גוף.

איז אָבער גאָט— דער גאָט פון משפט!

און אַז די נשמה מרימ'לס איז אַרויף אויפ'ן הימעל, האָט מען געוואַרט אויף איהר, דאָס הייסט: אויף חנניא'ס נשמה... צדיקים זענען פון גן-עדן אַרויס!

און אַז מען פֿירט זי צום בית־דין, גיט מען זי אַ פֿרעג,— אַבי מקיים צו זיין דעם מנהג, ווייסט מען דאָך:

— ענקת באמונה?

ענטפֿערט מרימ׳ל:

— איך האָב קיינמאָל נישט געהאַנדעלט— —

— האָסטו געלערנט תּורה?

צושמייכעלט, זי זיך מיט אַ חן:

— רבונו של עולם, האָסטו דען געהייסען, יודישע טעכטער זאָלען לערנען דיין תּורה?

ווערט אַ גערודער.

— ווער ביסטו? ווער ביסטו?

זאָגט זי: מרים בת שרה והייא, אשת חנניא!

ווערט אַ רעש... דערגעהט מען, אַז זי האָט זיך עם פּאַר איהר מאַן מוסר נפש געווען; אַז „עכנאי" האָט זיך געלאָזט נאַרען, שרייט מען צו דער נשמה:

— גיה, לויף געשווינד צוריק אַראָב, גיה צוריק אין דיין גוף אַריין, איידער מען ריהרט איהם פֿון אָרט!

הילף זי נישט, מרימ׳ל! צוויי מאָל ליידען יסורי מות — זאָגט זי— איז קיינער נישט מחויב... נייערט,— שטעלט זי אַ תּנאי— אַז מען וועט אָננעהמען איהר טויט פֿאַר חנניא׳ס טויט! ער זאָל לעבען!

ווערט אַ געשריי אין פּמליא של מעלה:

— מסכים! מסכים!— מען האָט מורא צו פֿערשפּעטיגען!... און מרימ׳לס נשמה קומט תּוך כדי דבור צוריק אין גוף אַריין, און זי הייבט זיך אויף אפילו אויסגעהיילט פֿון וואונד, כלא היה, און זי לויפֿט אַריין מיט פֿרייד צו די צדיקים מיט גרויס שמחה און דערצעהלט זיי, וואָס מיט איהר האָט זיך געטראָפֿען. און באותו הרגע זענען אָנגעקומען צוויי משולחים מיט צוויי בריעף, איינער פֿון דעם ראש־ישיבה אין ירושלים, און דער צווייטער פֿון נשיא פֿון בבל, און אין ביידע בריעף איז מעהר נישט געשטאַנען ווי איין וואָרט:

— מזל טוב!...

ווענען דעם גאון וואָס איז אַרויסגעקומען פֿון דעם זיווג, און ווענען נחת, וואָס ר׳ חייא האָט נאָך פֿון איהם דערלעבט, וועלען מיר, אם ירצה

השם, דערצעהלען איין אַנדערס מאָל.

מיר ווילען נאָר צוגעבען, אַז „עכנאי׳ן", וואָס האָט זיך געלאָזט נאַרען, האָט מען פֿון דעמאָלט אָן אָבגעשאַפֿט, און מען וועט איהם נישט...

דריי חופות

צוויי רויטע — איינע א שווארצע

א מעשה פון הינטער די הרי חשך

ערשטער טייל

ערשטעס קאַפּיטעל.

דער פּאַלאַץ.— דער מלך מיט דער בת־מלכּה.— דעם ילד׳ס עגמת נפש.

ווייט, ווייט, אונטער די הרי השך, אויף יענער זייט סמבטיון, איז פאַרהאַן אַ מדינה מיט׳ן נאָמען „וואונדער־לאַנד״, וואו די רויטע יודען וואָהנען. און אין דער מדינה „וואונדער־לאַנד״, אין דער שטאָדט, וואו דער מלך וואָהנט, אין „גלויבשטיין״, דער רעזידענץ, איז געשטאַנען אַמאָל אַ הויכער, ווייסער, מאַרמאָרנער פּאַלאַץ. און שוין איז געזען דער ווייסער, מאַרמאָרנער פּאַלאַץ, וואָס ער איז געווען אין אַ רייכען גרינעם גאָרטען, ווי אין אַ גרינעם ים, מיט זיינע הונדערטער גאָלדענע זיילען און טויזענדער בריליאַנטענע שויבען.

און צופּיסענס פון דעם ווייסען, מאַרמאָרנעם פּאַלאַץ האָט שטיל גערוישט, און ווי פערחלומט געפלאָסען אַ קלאָר קריסטאָלען טייכעל; און פון ביידע זייטען איז דאָס טייכעל געווען אַרומגעקרענצט מיט די פיינסטע בלומען, צווייגען, די איידעלסטע געוויקסען. און אין דעם קריסטאָלענעם, קלאָרען טייכעל האָבען אַרומגעבליצט, אַרומגעטאַנצט טויזענ־

דער גאָלדענע פישלעך, און פון אויבען, איבער דעם בלאָהען וואסער-שפיגעל, האָבען זיך געהויבען און מיט טויזענד הן זענען ארומגעשוואומען שוואַנען, ווייסע ווי שניי, מיט די דינע, לאַנגע, ווייסע העלזער און לאַנגע, פעשפיצטע, געלע שנאָבלען...

עס האָט פערגומען די אויגען!

אָס שענסטען האָט עס אויסגעזעהן בייגאַכט, ווען די לבנה האָט געשיינט... דער מאַרמאָרנער פאַלאַץ האָט זיך אָבגעשפיגעלט אין טייך צוזאַמען מיט דער לבנה און די שטערען... די בליצענדיגע גאָלדענע פישלעך האָבען לוסטיג געהיפט און געטאַנצט און זענען אריבערגעשפרונגען פון איין גאָלדענער זייל צו דער צווייטער, פון איין בריליאַנטענער שויב צו דער צווייטער, און די שניי-ווייסע שוואַנען זענען ערנסט און לאַנגזאַם אריבערגעשוואומען פון איין זילבערנעם שטיק געפעל צו'ם צווייטען, פון איין גאָלדען שטערנדיל צום צווייטען... און פערציטערט, ווי פון גרויס ליעבשאַפט, האָבען זיך ארום דעם אַלעם געפלאָכטען די פיינסטע, וואונדער-ליכסטע שאָטען פון די בלומען און געוויקסען, וואָס האָבען געבליהט אויף ביידע זייטען פון טייכעל... און אז עס האָט זיך נאָך דערביי געלאָזט הערען דער שפּיעל-פויגעל פון צווישען די צוויי צווייגען, וואָס האָבען זיך געבויגען אונטער דער לאַסט פון גאָלדענע פירות, האָט מען ווירקליך געמיינט, אז עס איז קיין גאָרטען נישטאָ, קיין פאַלאַץ נישט דאָ,— אז עס איז איינגאַנצען אַ חלום, אַ פערכישופ'טער חלום...

און דאָך איז עס קיין חלום נישט געוועזען.

— — — — — — — — — —

געקעניגט האָט דעמאָלט ביי די רויטע יודלעך, אין דער מדינה „וואונ-דערלאַנד“, שלמה דער זיעבען-און-צוואָנציגסטער, אונזער שלמה המלך'ס אור-אור-אייניקעל; און ער האָט עס געוואָהנט אין דעם פאַלאַץ, ער מיט זיין איינציגער טאָכטער,— די בת-מלכה— שולמית.

שוין פינפצעהן יאָהר איז דער מלך איין אלמן געווען, ער האָט אָבער נישט התונה געהאַט, ווייל ער האָט זיין „אויג אין קאָפּ“, זיין צווייטע נשמה— דער בת-מלכה קיין שטיעפמוטער נישט געוואָלט געבען.

און די בת-מלכה איז די גרויסע ליעבשאַפט ווערט געוועזען.

אַלע מעלות און מדות טובות האָט זי געהאַט פון איהר פאָטער, דעם מלך; דערצו האָט זי גאָט נאָך געבענטשט מיט אַ שענקייט, וואָס האָט אַלע אויגען פערבלענדט.

און ווייל די בת־מלכה איז נישט עהנליך געוועזען נישט צום פאָטער און נישט, עליה השלום, צו דער מלכה, האָט מען געגלויבט, אַז די מוטער, האָט זיך, זייענדיג אויף דער צייט, אין אַ מלאך פון הימעל פערקוקט...

אין גאַנץ „וואונדער־לאַנד" האָט איהר שעֶנקייט געשמ'ט, נאָר ליעב האָט מען די געהאַט פאַר איהר גוטסקייט, פאַר איהר גוט האַרץ, פאַר איהר גוט אויג און האַרציגע פרומקייט.

טאָג־טעגליך פלעגען זיך פאַר'ן ווייסען פאַלאַץ פערזאַמלען אָרימע לייט, אַלטע, קראַנקע, און אַלע, וואָס האָבען געברויכט הילף, און די בת־מלכה פלעגט צו זיי אַרויסקומען מיט איהר הכר'טאָרין דבורה'לע, יואָב'ס, דעם משנה למלך'ס טאָכטער, די האָבען אַלע אויזגעהערט, בעשענקט און בעגאַבט, געהאָלפען און געהיילט...

כדי די בת־מלכה זאָל נישט דאַרפען יעדעס מאָל געלד בעטען, האָט איהר דער פאָטער, דער מלך, געלאָזט צומאַכען,— און האָט איהר איבערגעגעבן— אַ צווייטען גאָלדענעם שליסעל צו זיינע אוצרות; און ביים אוצר האָט ער נאָך געשטעלט איין אויסגעלערנטען פאַפוגיי, וואָס פלעגט, דערזעהענדיג די בת־מלכה, אויסרופען:

— „נעם, מלאכ'ל, נעם! נעם מיט פולע הענד, און גיב פון פולען האַרץ!"

און דעם מלך'ס אוצרות זענען דערפון נישט קלענער געוואָרען; פערקעהרט, עס איז אין זיי די ברכה אַריין. וואָס מעהר דער מלך מיט דער בת־מלכה האָבען פערטיילט, אַלץ פולער זענען געוואָרען די אוצרות, און דאָס איז אַ סימן, אַז זיי האָבען אָנגעשלאָגען מיט זייער צדקה!

און ביי דעם אַלעם איז דער מלך, שלמה דער זיעבען־און־צוואָנציגסטער, נישט גליקל'יך געוועזען.

אונטער דער זיידענער חופה, אויפ'ן גאָלדענעם בעט, פלעגט דער מלך איבערוואַכען גאַנצע נעכט, נישט צושליסען קיין אויג, און הערען די טריט פון די סאָלדאַטען, וואָס זענען געגאַנגען אויף און אָב פאַר'ן פאַלאַץ אויף דער וואַכט.

אין וואונדער־לאַנד איז נאָך דאָס געוויסען פון אַ מענש ביי דער גאַנצער ממשלה, וואָס לאָזט אַמאָל נישט שלאָפען; ביי שלמה דעם זיעבען־און־צוואַנציגסטען איז אָבער דער פאַל נישט געוועזען... און די סבה, פאַרוואָס ער שלאָפט נישט, וועלען מיר געוואָהר ווערען אין צווייטען קאַפיטעל.

י. ל. פרץ.

צווייטעס קאַפּיטעל.

דער קוקו. — די כשוף־מאַכערין און דער בת־מלכּה'ס שבועה.

איינמאָל, ל״ג בעומר, איז די בת־מלכּה מיט איהר הבר'שאַרין דבורה, געגאַנגען אין גאָהנטען וואַלד אַריין שפּאַצירען...

אַז די פֿייגעלעך אין וואַלד האָבּען זיי דערזעהן, האָבּען זיי אָנגע־הויבּען פֿרייער און פֿרעהליכער צו זינגען. די פֿייגעלעך האָבּען נישט גע־וואוסט, אַז איינע פֿון די קינדער איז אַ בת־מלכּה און די צווייטע איז דעם משנה למלך'ס טאָכטער, זיי האָבּען נאָר געוואוסט, אַז דאָס זענען די האַרציגע קינדער, די גאָלדענע קינדער, וואָס שיטען זיי עסענוואַרג, װען די בּעוויזען זיך נאָר פֿאַר'ן פֿאַלאַץ.

און דאָס זענען די קינדער, וואָס שפּייזען זיי אַ גאַנץ יאָהר מיט קעניגליך ווייסברויט, שבּת־ חלה מיט זאַפרען און שבּת־שירה— מיט'ן פיינסטען האָניג־לעקעך...

און לכּבוד די האַרציגע מיידעלעך איז געוואָרען אַ זעלטענער קאָנ־צערט.

— קנאַק, בּרידער, קנאַק! — האָט גערופען פֿון איין צווייג צו דער צווייטער, — לכּבוד די גאָלדענע מיידעלעך, לכּבוד די האַרציגע מיידעלעך!

די בּלומען, וואָס בּעהאַלטען זיך תמיד צווישען הויכען גראָז, אין שאָטען, אונטער די ביימער, וואָס ציטערען שטאַרק פֿאַר יעדע לעדיגע האַנד און פֿאַר יעדען שווערען טריט, די בּלימלעך האָבּען עס דערהערט און האָבּען אַזוי געטראַכט:

„אַז פֿייגעלעך לויבּען, איז אַודאי אמת! פֿייגעלעך ווייסען פֿון קיין חניפה נישט! דאַרף מען פֿאַר די מיידעלעך קיין מורא נישט האָבּען!"

און די בּלימלעך האָבּען אַרויסגעשטעקט די פֿיינע קעפּלעך פֿונ'ם טיעפֿען גרינעם גראָז; און זיי האָבּען פֿריי און לוסטיג געאָטהעמט, אַז דער גאַנצער וואַלד איז פֿול געוואָרען מיט די פֿיינסטע בּשמים!

און די הירשען און די סאַרנעס, וואָס בּעהאַלטען זיך שוין צווישען די פֿערפֿלאָכטענע צווייגען, ווען זיי דערהערען נאָר אַ שאָרך, האָבּען זיך איצט אויך אַרויסגערוקט און געקוקט אויף די מיידעלעך מיט געטרייע, האַרציגע אויגען, ווי נאָר סאַרנעס און הירשען קאָנען קוקען!

און דעמאָלט האָט זיך דער פרעהליכער בת־מלכה אויך פערגלוסט צו זינגען; אַזוי פול איז איהר געוואָרען אין יונגען האַרצען; קוים אָבער האָט זי נאָר געעפענט דאָס קרעלענע מיילעכעל, זענען מיט אַמאָל אַלע פייגעלעך שטיל געבליבען: זיי ווילען אויך הערען, ווי אַזאַ גאָלדען מיידעלע זינגט...

איין קוקו האָט זיך צו שפּעט אײַנגעהאַלטען, און דבורה, דעם משנה למלד'ס טאָכטער, האָט איהם צום ערשטען דערזעהן.

און דעם משנה למלד'ס טאָכטער איז גערהנטער צוגעגאַנגען צום קוקו, און האָט איהם, האַלב גלויביג, האַלב שפּאַטיש, געפרעגט:

— קוקו, ווי אַלט איז אַצונד מיין בעשערטער?

דער פויגעל הייבט אָן רופען: קוקו! קוקו! אָהן אַ שיעור, און דבורה האָט לאַכענדיג אָבגעצעהלט 518 יאָהר.

און ווי אַ זילבערן גלעקעל האָט איהר קול געקלונגען.

די בת־מלכה האָט איהם דערהערט, און איז אויך צוגעגאַנגען צום קוקו, און האָט איהם געפרעגט:

— און ווי לאַנג, זאָג, וועל איך לעבען, הכם מיינער אויפ'ן בוים?

און דער פויגעל האָט ווידער גערופען: קוקו, קוקו.

און ווער ווייסט, וויפיעל ער וואָלט אָבגעצעהלט, ווען דער בת־מלכה זאָל נישט געוועזען איבערדריסיג ווערען צו צעהלען.

זי האָט איהם איבערגעהאַקט און געפרעגט:

— און וויפיעל יאָהר האָט נאָך גאָט מיין גוטען פאָטער בעשערט?

עס האָט זיך איהר, דער גוטער בת־מלכה, געוואָלט, דער קוקו זאָל אַצונד אויך רופען און רופען און נישט אויפהערען צו רופען, ווי פריהער.

די בת־מלכה אָבער, איז געבליבען ווי פערשטיינערט, פון קוקו האָט מען שוין מעהר נישט געקאָנט אַרויסקריגען אַ טאָן.

און די דערשראָקענע מיידעלעך האָבען זיך מישב געוועזען, אויסצוזוכען די כשוף־מאַכערין, וואָס האַלט זיך אויף אין וואַלד, און זי איבערצופרעגען, צי האָט זיך נאָר דער קוקו בעליידיגט, צי עס האָט טאַקי איין אומגליק צו בעטייטען.

און קוים האָבען זיי דערפון געטראַכט, האָט זיך בעוויזען אַ מאַסע קליינע, וואונדערליכע, לוסטיגע, און פערשיעדענפאַרביגע היה'לעך, וואָס האָבען אָנגעהויבען אַרומצוטאַנצען, אַרומצושפּרינגען און פאָראויס צו לויפען, און זיי האָבען אַזוי־נאָך געוויזען דעם וועג צו דער כשוף־מאַכערין.

די כשוף-מאַכערין איז געשטאַנען אַרומגערינגעלט מיט קעניגלעך און וועווערקעס, וועלכע זי האָט געשפּייזט, און געווען איז זי אַלט און איינגעשרומפּען, זי האָט אָבער געקוקט מיט אַזוינע גוטהאַרציגע אויגען, אַז די קינדער האָבען זיך פאַר איהר נישט דערשראָקען, און זענען צוגעקומען נעהנטער. פאַר האַרץ-ווערטאָג האָט די בת-מלכה נישט געקאָנט רעדען. האָט דעם משנה-למלד'ס טאָכטער פאַר איהר גערעדט.

— אַלטע, — האָט זי געפרעגט, — ווי לאַנג וועט איהר פאָטער לעבען?

אויסזאָגען, אַז דאָס איז אַ בת-מלכה, האָט זי נישט געוואָלט, די מכשפה זאָל נישט מורא האָבען צו זאָגען דעם אמת.

הע? — האָט די מכשפה איבערגעפרעגט.

און דבורה האָט נאָך אַמאָל איבערגע'חזר'ט די שאלה, און האָט געטייט דערביי אויף דער בת-מלכה מיט'ן פינגער.

די מכשפה איז אָבער, ווי עס זעהט אויס, גוט טויב געווען, און דבורה'ס טייטען מיט'ן פינגער האָט זי גאָר אַנדערש פערשטאַנען; זי איז געוואָהנט געווען צו מיידעלעך, וואָס פרעגען, ווען מען וועט זיי אַ חופה שטעלען.

דעריבער האָט זי געענטפערט:

— וועמען? דעם פיינעם טאָכטער'ל? איי! אַזאַ שענע! אַזאַ גאָלד! פון מזרח און מערב וועט מען זיך דאָך צו איהר צוזאַמענקומען! אין קורצען וועט אַ חופה זיין! אין קורצען!

און דבורה האָט זיך געמוזט שטעלען אויף די שפּיץ פינגער און אַריינשרייען דער כשוף-מאַכערין אין אויער איהר פערלאַנג.

און דעמאָלט ערשט האָט די כשוף-מאַכערין דערהערט און זי האָט אַזוי געענטפערט:

— איהר פאָטער וועט דערלעבען — דעם טאָג פון איהר חופה!

די בת-מלכה האָט אַ שרעקליכען געשריי געטהון, און אין דער-עלבער מינוט זענען פערשוואונדען די מכשפה מיט איהרע היהלעך. —

די סאַרנעס, די הירשען האָבען זיך בעהאַלטען. די פייגעלעך מיט די בלומען זענען פערשוואונדען געוואָרען...

אין שטילען וואַלד האָט זיך נאָר געהערט, ווי די האָלץ-ווערם פּיקען אין די ביימערס הערצער, און דער בת-מלכה'ס שבועה: אַז זי וועט קיינמאָל נישט חתונה האָבען; דער פאָטער איהרער זאָל לעבען, ער זאָל זי איבערלעבען!

דערנאָך האָט די נאָך דבורה'ן בעשוואָרען, אַז דאָס אַלץ זאָל בלייבען בסוד...

מיר וועלען זעהען, ווי זיי האָבען שטיל געהאַלטען וואָרט.

דריטעס קאַפּיטעל.

אַ צוזאַמענפאָהר פון התנים.— אַ שמועס צווישען מלך מיט דער בת־מלכה.— די ווייסע טויב און איהר עצה.

עס איז ווייטער געווען אַ צוזאַמענפאָהר פון שררות און פּרינצען...

מען האָט אַלע פערבעטען אין פּאַלאַץ אַריין... פריהער איז מען אַרויס אין וואַלד אַריין אויף אַ יאַגד. פערשטעהט זיך, אַז אויף אַ יאַגד ביי אַ יודישען מלך שיסט מען נאָר אין חיות רעות און גיפטיגע שלאַנגען. נאָך דער יאַגד האָט מען געמאַכט אַ קעניגליך מאָל־צייט.

עסען, האָטש כשר, איז געווען לרוב, אַלטע וויינען, האָטש נישט קיין נסך, נאָר כיד המלך... ווי מען האָט געעפענט אַ פלאַש, האָט זיך אין דעם גרויסען זאַל פערשפּרייט אַ ריח, ווי פון די טייערסטע בשמים... די פּרינצען האָבען געגעסען, געטרונקען, געשמועסט, און געפיהרט ויכוחים וועגען אַלערליי חכמות, און איבער ווייטע לענדער און מדינות... אַלע אויגען האָבען געהאָנגען אויף דער בת־מלכה'ס שען־חנ'עווריג פּנים.

אַלע האָפען צו דערזעהן דאָרט אַ שמייכעלע, אַ סימן טוב אויף זייער מזל!...

די בת־מלכה איז אָבער געווען פאַר אַלע גלייך גוט פריינדליך, און האָט דאָך אַלע אָבגעזאָגט.

דעמאָלט האָט דער מלך געהייסען אַלע אָבטרעטען פון זאַל, און האָט צו דער בת־מלכה אַזוי געזאָגט:

— שולמית, גאָט איז מיט דיר! עס זענען דאָך היינט געוועזען די גרעסטע און די העכסטע און די פיינסטע לייט פון דער וועלט! פּרינצען פון די גרעסטע מדינות זענען אַראָבגעקומען און געזעצט זיך צו אונז ביים טיש... און דו ווילסט זיי נישט!

און עס זאָגט ווייטער דער מלך:

— אין פון מזרח און פון מערב זענען זיי צו דיר געקומען! גע־ברענגט אַהער האָט זיי דיין שם, געקומען זענען זיי פון דיין שענקייט פערבלענדט...

און טרעהרען הערען זיך אין דעם מלך'ס ווערטער:

— און וואָס פעהלט זיי? ביזט דו נישט זיכער אין זייער קלוגשאַפט, גיב זיי איוף רעטעני'שען. דו קאָנסט אַזוי פיעל, איך האָב דיך דאָך אַזוי פיעל געלערנט!

— און זענען זיי נישט גענוג רייך? — זאָגט ווייטער דער קעניג, — מייל האָבען דאָך גרעסערע און רייכערע לענדער פאַר מיר, גרעסערע אוצרות פאַר מיר!

— און אַלע שווערען, אַז זיי האָבען דיך ליעב!...

און אָבגעזיפצט האָט דער מלך און ווייטער גע'אָגט:

— טאָכטער דו מיין, געטרייע טאָכטער! זעה, מיין אַלטער קאָפּ איז שוין בעדעקט מיט שניי! זעה מיין באָרד, ווייס איז זי ווי מילך... און אַז גאָט וועט מיך רופען צו זיך, אויף וועמען וועל איך דיך לאָזען, טאָכטער דו מיין?! און וואָס פערלאַנגסט דו? זיי האָבען דיך אַזוי ליעב, זיי שווערען אַזוי!

עס וויינט דער בת-מלכה'ס האַרץ פון פאָטער'ס עגמת-נפש, דעם אמת זאָגען קאָן זי דאָך נישט...

זאָגט זי, אַז זי גלייבט נישט זייערע שבועות...

און זי האָט אַזוי געענטפערט:

— איך בין רייך, טאַטעשי, און דיין איינציגע טאָכטער בין איך! ווייס איך, צי מיינט מען מיך, צי מיין רייכקייט! צי חיל מען מיך, צי — איבער הונדערט און צוואָנציג יאָהר — דיין מלוכה, טאַטעשי!

און זי האָט נאָך געהאַט אַ ראיה צו איהרע רייד!

— און זעה, — האָט זי צום פאָטער, צום מלך, געזאָגט, — איז דען נישט מיין הבר'טאָרין דבורה שענער פאַר מיר, בעסער, קלוגער און געלערנטער פאַר מיר? און פאַרוואָס פאָהרט מען זיך נישט צוזאַמען איהר כשר'ע האַנד צו פערלאַנגען? פאַרוואָס האָט זיך קיין איינציגער פרינץ אין איהר נישט פערליעבט? — ווייל איך בין דיין טאָכטער! ווייל בת-מלכה בין איך!

דער מלך וויל איהר נישט זאָגען, אַז ער גלייבט נישט, אַז עס איז זי שענער, בעסער און קלוגער פאַר זיין טאָכטער, ענטפערט ער איהר:

— ווייס איך? דיינע בליצענדיגע, הויכע האָר, מיט די טיעפע, בלאָהע איגען געפעלען, און איהרע זיידענע, פלאַקסענע האָר, מיט די עהרליכע, טיעפע איגען — נישט... יעדער מענש האָט שוין זיין מזל...

און אין האַרץ האָט ער געקלערט: „אוי, צי איז עס נישט אַ ירושה פון עלטער-עלטער-זיידען קהלת?... אַזאַ פריש עפּעלע, און עס פּיקט שוין דאָרט אַ ווערמעלע"...

און אין דער רגע האָט זיך בעוויזען אין אָפּענעם פענסטער אַ מילך-ווייסע טויב.

די בת-מלכה האָט געמיינט, אַז דאָס איז איינע פון אידהרע טויבען, און זי האָט זיך אויסגעדרעהט צו איהר, זי זאָל זיך איהר שטעלען אויפ'ן אַקסעל.

די טויב האָט עס דאָך נישט געטהון.

די מילך-ווייסע טויב איז אַריינגעפלויגען און האָט זיך געשטעלט פאַר'ן מלך אויפ'ן טיש.

זי האָט זיך דריי מאָל געבוקט פאַר'ן מלך, און אָנגעהויבען צו וואורקען און צו ברומען צום מלך.

און ביי די רויטע יודלעך, מוזט איהר וויסען, האַלט זיך נאָך דער אַלטער יודישער מנהג, אַז דער, וואָס זיצט אין סנהדרין, מוז קענען אַלע זיעבציג לשונות פון דער וועלט, און דער מלך פון אַ מדינה מוז, ווי שלמה אין זיין צייט, קענען אפילו די לשונות פון חיות און עופות.

און די ווייסע טויב האָט צום מלך אַזוי געברומט:

— מלך, גרויסער מלך! האָב קיין עגמת-נפש נישט, עס וועט זיך אַליץ ענדערען צום גוטען; דו וועסט אין דער בת-מלכה נאָך נחת דער-לעבען...

— נייט זי אָבער נישט, אַז זי זאָל נעמען איינעם פון די פּרינ-צען, וואָס בעטען איהר האַנד. נישט איינער פון זיי איז איהר בעשער-טער, און נישט אין גלויבשטיין וואָהנט דער, וואָס איהר איז בעשערט.

און דער מלך האָט איהר אויף טויבען-לשון אַזוי געענטפערט:

— גוטע טויב, קלוגע טויב, זאָג מיר, וואו איהר בעשערטער וואָהנט, היים איך באַלד שפּאַנען די טייערסטע פערד און ברענג איהם אַהער; זאָל ער זיין אַ פּרינץ, זאָל ער זיין דער אָרימסטער מאַן, זאָל ער ביי דער שווערסטער אַרבייט שטעהן, גיב איך איהם, — הייסט מיין נאָמען נישט שלמה דער זיעבען-און-צוואָנציגסטער, — מיין איינציגע טאָכטער און מיין קרוין אַוועק!...

און די טויב האָט אַזוי געענטפערט:

— מלך, גרויסער קעניג, געזונד זאָלסט דו זיין און לאַנג לעבען

זאָלסט דו, מלך! נישט דאָס אָבער האָט מען מיר בעפוילען דיר צו זאָגען... דיין בת-מלכה וויל זיין זיכער, אז דער, וואָס שווערט, אז ער האָט זי ליעב, מיינט נאָר זי אליין, נישט די אוצרות, נישט די מלוכה.... דאָס גוטע פרומע הארץ האָט מורא, מוז מען עס בערוהיגען..

— ווי אזוי, וויסע, קלוגע טויב? — האָט דער מלך געפרעגט.

און די טויב האָט אזוי געענטפערט:

— גרויסער מלך, קלוגער מלך, געזונד און שטארק זאָלסט דו זיין און אייניקלעך דערלעבען זאָלסט דו, מלך! היים איהר אויסקלויבען די אָרימסטע קליידער, וואָס איהר הארץ וועט גליסטען, פאר איהר און פאר דיר, מלך, און וואנדערט ארוים פון די ערטער, וואו מען קען אייך ליכט דערקענען. און אז איהר בעשערטער וועט זי וועלען אין שמוץ און אין אָרימקייט, וועט דער בת-מלכה'ס גאָלדען הארץ נישט ציטערן, נישט שרעקען זיך.

— איך בין גרייט אלץ צו טהון, וואָס דו זאָגסט, — האָט ער דער טויב געענטפערט, און זי האָט דריי מאָל אהין און צוריק געהיפט און געבוקט זיך, ווי ביים אויסגעהן שמונה-עשרה, און איז צוריק ארויס-געפליגען פון פענסטער.

די בת-מלכה האָט קיין איסרייד נישט געהאט, אויף דער טויב'ס עצה נישט צו בעשטעהן. האָט זי אויסגעקליבען צום וואנדערן קליידער פון שמאטעס-קלויבער.

די בת-מלכה האָט זיך אזוי געטראכט: אין אזעלכע שמוציגע קליידער וועל איך קיינעם אין די אויגען נישט פאלען...

נאָר א מענש דענקט, און גאָט לענקט.

בשעת דער מלך און די בת-מלכה האָבען גערעדט וועגען די וועגס-קליידער, איז יואָב, דער משנה-למלך, געשטאנען הינטער א זיידענעם פאָר-האנג און אונטערגעהערט.

פעלקער און קינדער האָבען יעדער א טביעת עין, איך מיין: אייך אויג, וואָס דערקענט אין דער ערשטער רגע דאָס, וואָס קלוגע חכמים דער-קענען נישט. מיט'ן ערשטען בליק זעהען זיי, ווער ס'איז גוט, עהרליך און פרום באמת, און ווער ס'טראָגט נאָר א מאסקע אויפ'ן פנים — און האָט דאָס גיהנום אין הארץ.

דאָס פאָלק האָט אויף איהם געמורמעלט.

דער מלך איז אָבער געווען אין יואָב'ן פערנארט.

(14)

אַזױנס טהוט נאָר אַ פאַלשער, שלעכטער מענש, און דאָס איז ער געװעזען...

נישט ער האָט געדאַרפט זײן משנה־למלך אין װאונדער־לאַנד!...

אין פּאַלאַץ אַרײן איז ער געקומען דורך אַ צופאַל:

די מלכּה, עליה השלום, אין ליכטיגען גן־עדן זאָל זי זײן, איז נפטר געװאָרען אין קינפּעט, און מען האָט געדאַרפט פאַר דער בת־מלכּה אײן אַם, איז דער גורל געפאַלען אויף יואָב'ס װײב. דורך איהר האָט ער בעקומען אַ צוטריט צום פּאַלאַץ...

אײנמאָל האָט איהם דער מלך שלמה בעמערקט און געפרעגט, װער ער איז און װאָס ער װיל.

ער האָט געזאָגט, אַז ער איז דער בת־מלכּה'ס אַם'ס אַ מאַן, און פערלאַנגען פערלאַנגט ער נישט מעהר, נאָר די ערלױבניש אָנצוזעטען װײנע אײגען מיט'ן גלאַנץ, װאָס שלאָגט פון מלך'ס פּנים...

װאָס אײן אַנגעל איז פאַר פיש, איז חנופה פאַר מלכים...

יואָב איז שױן געבליבען אין פּאַלאַץ. ער איז געװאָקסען פון טאָג צו טאָג, און מיט דער צײט איז ער געװאָרען משנה־למלך.

קלוג איז ער געװען, װי אחיתופל בשעתו, און ער האָט זײן פּרו־טע, עהרליכע ראָלע אַזױ פײן געשפּיעלט, אַז די װעלט, װאָס האָט גע־מורמעלט, האָט נישט געדאַט אױף איהם צו װײזען עפּעס אײן עולה.

די בת־מלכּה האָט יואָב'ן, דעם משנה־למלך, נישט געקאָנט לײדען.

אַז ער האָט אױף איהר געקוקט, האָט זיך איהר געדאַכט, אַז אַ פּײכטער, קאַלטער װאָרם גליטשט זיך איהר איבער'ן פּנים... זי האָט עס אָבער קײנמאָל נישט געבראַכט אױף די ליפּען, נאָר צוליעב איהר אַם, יואָב'ס געשטאָרבענער װײב, צוליעב דעם פאָטער, און אפשר מעהר צוליעב דבורה'לען, אין װעלכער זי האָט אַ געטרײע, געליעבטע שװעסטער געהאַט, — האָט זי זיך אַ כּח אָנגעטהון, און פון צײט צו צײט מיט איהם אַ גוט װאָרט גערעדט...

דער שלעכטער מענש האָט זיך אָבער דאָס גוטע װאָרט אַנדערש אױסגעטײטשט... האָט זיך געװאָלט בעניצען דערמיט און װערען דעם מלך'ס אײדעם!...

קײן יונגער מאַן איז יואָב שױן נישט געװען, נאָר געהאַלטען האָט ער זיך קינדיש, און האָט זיך פײן, װי נאַטירליך, געפאַרבט די באָרד און די האָר פון קאָפּ

אין אַלע האָבען אָן זיינע יאָהרען פערגעסען...

די פריילינען פון הויף האָבען צו איהם געוואונקען, האָט ער געמיינט, אַז שולמית איך... אַזוינס טהוט נאָך אַ פאַלשער, שלעכטער מענש...

ליתר תוקף וועז האָט ער אויפגעקויפט ביי אַלערליי כשוף־מאַכערס ליעבעס־טראָפּען, וואָס ער האָט בגנבה אַריינגעטהון אין דעם אַלעם, וואָס די בת־מלכה האָט געגעסען און געטרונקען.—

דער קלוגער יואָב האָט גאָר נישט געוואוסט, אַז די אַלע טראָפּענס העלפען נאָר דעמאָלט, ווען דער, וואָס בעניצט זיך מיט די טראָפּענס, האָט אמת און עהרליך ליעב, בשעת ווען יואָב האָט נאָך אין זין געהאַט די מלוכה.

און דאָס, וואָס די בת־מלכה האָט אָבגעזאָגט אַלע פרינצען, האָט ער אויך געהאַלטען ביי זיך פאַר אַ גוטען סימן. און כדי ער זאָל זיכערער זיין אין זיינע פלאַנען, האָט ער נישט אויפגעהערט נאָכצוקוקען דעם מלך מיט דער בת־מלכה און אונטערצוהערען, וואָס זיי רעדען.

און אַז ער האָט, שטעהענדיג הינטער דעם זיידענעם פאָרהאַנג, דערהערט, אַז זיי רעכענען אין גאָר אָרימע קליידער אַרויסצוואַנדערן, האָט ער נאָך זיין האָפנונג נישט פערלאָרען.

פערקעהרט, עס האָט איהם נאָך מעהר פערנאַרט.

ער האָט געקלערט, אַז די בת־מלכה, וואָס האָט אַזוי פיעל ליעבעס־טראָפּען אויסגעטרונקען, האָט אַליין פאָרגעשלאָגען דעם פאָטער דעם שידוך, און כדי געוואָהר צו ווערען, צי ער איז ווערט צו זיין אַמאָל אַ מלך, פאָהרען זיי אַרויס פערשטעלט איף דער מדינה, געוואָהר צו ווערען, וואָס מען זאָגט אויף איהם.

און וויל ער האָט פאָרט מורא געהאַט, מען זאָל אויף איהם אין דער מדינה פאַר'ן מלך, און דער עיקר — פאַר דער בת־מלכה, נישט רעדען קיין ביז, האָט ער זיי נאָכגעשיקט שפּיאָנען, זיי זאָלען זיי נאָכגעהן טריט ביי טריט, און טאַקי טעגליך איהם שרייבען אויף תשר'יק־כתב, וואו זיי זענען, און וואָס זיי טהוען.

אין דער התחלה האָבען איהם די בריעף, וואָס ער האָט בעקומען פון די שפּיאָנען, גאָר נישט געוואונדערט: דער מלך מיט דער בת־מלכה געהען און געהען, און שטעלען זיך אין ערגיץ נישט אָב. שפּעטער אָבער, אַז מען האָט איהם מודיע געווען, אַז זיי זענען אַרויס אויס דער גרע־

ניין, האָט זיך דער משנה־למלך זעהר דערפרעהט: ער איז געפאַלען איין איין אַנדערן, גאָר אַ לייכטען פּלאַן, ווי אַזוי צוצוקומען צו דער מלוכה!

ער וועט דעם מלך מיט דער בת־מלכה אומברענגען! און אין דער פרעמט וועט ער דאָס טהון גאָר אָהן פּחד...

און ער האָט זיך געלאָזט ברענגען צוויי גזלנים, און ער האָט צו זיי אַזוי געזאָגט:

— איך, משנה־למלך, און היינט במקום מלך, ווייס גאַנץ גוט, אַז איהר זענט רוצחים און גזלנים, אַז מען דאַרף אייך הענגען אין מיטען מאַרק, און דערנאָך אייך צעשניידען און צעשיקען שטיקער פון אייך אין אַלע תרי״ג שטעדט פון דער מדינה. נאָר אין אייך וועגדט זיך, אַז איהר זאָלט ניצל ווערען פון דער תליה, און נאָך גרויס ווערען...

— אַז איהר וועט טהון, וואָס איך וויל, און עס וועט בלייבען בסוד, וועל איך איינעם פון אייך מאַכען פאַר׳ן ערשטען מיניסטער, און דעם צווייטען — פאַר אַ ראש אין סנהדרין...

און די גזלנים פאַלען דעם משנה־למלך צו די פיס, און ער האָט זיי געהייסען שווערען אויף די קניע, אַז זיי וועלען טהון זיין פערלאַנג!

און די גזלנים האָבען געשוואָרען: איינער — ביי אַלע וויסטע וועלדער און פּוסטע חרבות, וואו שדים און רוחות וואָהנען, און ביי אַלע ניט־בעגראָבענע ביינער פון רוצחים און גזלנים:

— אויב איך וועל מיין וואָרט נישט האַלטען, זאָלען זיך אין מיר אַלע שדים פון וועלדער און חרבות, און אַלע רוחות רעות פון די פער־וואַלגערטע ביינער אָן מיר נוקם זיין!

און דער צווייטער האָט אויך אַזוי געשוואָרען, און האָט נאָך צו־געגעבען, אַז ער שווערט נאָך ביי זיין געהיימנים — ביי זיין פאָטער׳ס מויל, וואָס ער האַלט אין עסיג אין אַ פּאַהיר...

און דעמאָלט האָט דער שלעכטער יואָב אַזוי געזאָגט:

— שאַרפע שווערדען האָט איהר, בלאַנקע שפּיזען גיב איך אייך... און פערד וועל איך אייך געבען די בעסטע פון מלך׳ס שטאַל, וואָס פליהען ווי די אָדלער, וואָס יאָגען־איבער דעם ווינד...

— לאָזט אייך אויף דער וועלט...

— און אַז איהר וועט טרעפען צוויי שמאַטעס־קלייבער: אַ גרייז־גראָהען אַלטען, ווי אַ טויב, און אַ יונג מיידעל, וואָס איהר פּנים וועט אַרויסשיינען פון איהרע שמוציגע קליידער, ווי אַ זון פון אונטער אַ ווינ־

פערדיגען בלייערנעם וואָלקען,— פערהאַלט זיי!

— און דעם אַלטען זאָלט איהר טייטען באַלד אויפ'ן אָרט!

— און מיט דער טאָכטער זאָלט איהר אַזוי טהון:

— איהר וועט זי פרעגען, צי זי וויל האַלטען אַליץ בסוד און אַהער קומען זיין מיין ווייב.

— אויב זי וועט בעשטעהען, און זי וועט אַייך צושווערען דערויף ביי דער נשמה פון איהר געשטאָרבענער מוטער, לאָזט זי לעבען און ברענגט זי אַהער.

— אַ ניט — טייט זי!

— בעגראָבט זיי ביידע אויפ'ן אָרט. און פאַר אַ סימן, אַז איהר האָט אַליץ געטהון בשלמות, זאָלט איהר מיר ברענגען זייערע קליידער: איך וועל זיי דערקענען...!

די גזלנים זענען בעשטאַנען. און ער האָט זיי געגעבען געלד אויף הוצאת־הדרך, בעוואָפענט זיי פון קאָפּ ביז פיס, אַרויסגעזעצט אויף פערד און אַרויסגעשיקט אין דער וועלט אַריין...

און דער שלעכטער מענש איז זיכער, אַז עס וועט איהם געראָטען...

מלך וועט ער זיין!

און קוים וועט ער ווערען מלך, וועט ער וויסען, וואָס צו טהון...

די מלוכה וועט ער שוין בעפעסטיגען!

ווי אחשורוש וועט ער טהון!

אַ קעניגליכע סעודה וועט ער מאַכען— פאַר גאַנץ וואונדער־לאַנד אַ סעודה...

אין גרויסען גאָרטען וועט ער גאָלדענע טישען שטעלען. און זיי וועלען זיך בייגען אונטער דער לאַסט פון די טייערסטע מאכלים, און די טייערסטע ווינען וועלען זיך גיסען ווי וואַסער...

און אַלע שפּיעלער, און אַלע טענצער, און אַלע זינגער פון דער גאַנצער מדינה וועלען קומען און שפּיעלען, און זינגען, און טאַנצען —

עס וועט זיין אַ יום־טוב, אַ פרייד פאַר גאַנץ וואונדער־לאַנד!

און זיעבען טעג און זיעבען נעכט וועט מען טרינקען, זיעבען טעג און זיעבען נעכט וועט זיין אַ לעבען...

און די שענסטע מיידלעך פון דער גאַנצער מדינה וועלען קומען...

און ער וועט אַרומגעהען ביי די טישען און קוקען, און קלויבען.

און די שענסטע וועט זיין ווייב זיין, זיין מלכּה זיין...

פיערטעס קאַפּיטעל.

דבורה מוז עטלויפען. — זי געזעגענט זיך. — בּיי דער מכשפה אין דער הייל.

דבורה, דעם משנה למלך'ס טאָכטער, האָט שטאַרק געליטען, ווייל די בת מלכּה איז אַוועק.

זי איז געבּליבּען איינע אַליין.

דער פאָטער האָט זי קיינמאָל נישט ליעב געהאַט. מיט איהר געבּוירען ווערען האָט ער זיך נישט שטאַרק געפרעהט; דעמאָלט איז ער אָרים געוועזען, און איין איבּריג מויל אין שטוּב איז נישט געוועזען פון די גוטע זאַכען. אַז דאָס קינד איז אַלט געוואָרען עטליכע וואָכען, האָט ער עס פּלוּצ־לינג פיינד געקריגען; ער האָט זיך בּעקלאָגט, אַז עס איז נישט ז י י ן קינד, אַז מען האָט איהם דאָס קינד אין וויעג פערטוישט. שפּעטער, אַז ער איז געקומען צום מלך אין פּאַלאַץ אַריין, האָט ער דאָך בּעהאַלטען די שנאה בּיי זיך אין האַרץ און האָט געגען זיין איינענער טאָכטער געשפּיעלט די זעלבּע פאַלשע ראָלע, ווי געגען אַלע.

קוים אָבּער איז דער מלך מיט דער בּת־מלכּה אַרויסגעפאָהרען, האָט ער די מאַסקע פון פּנים אַראָבּגעוואָרפען.

דאָס ערשטע איז געוועזען, וואָס ער האָט פערטריבּען פון פּאַלאַץ אַלע אָרימע און קראַנקע, און האָט צוגענומען בּיי זיין דבורה'ן דעם שליסעל צום מלך'ס אוצרות.

נאָך מעהר געליטען האָט זי דאָך דערפון, וואָס זי האָט געזעהן, ווי דער פאָטער אויהרער נעמט זיך צו דער מדינה. ער האָט פּלוּצלונג אָבּגעשאַפט אַלע אַלטע עהרליכע גענעראַלען, אַלע פערדיענטע בּעאַמטע פון שטעדט און דערפער, ווי אויך אַלע עהרליכע שופטים ושוטרים, פון נידריגסטען בּיז'ן העכסטען סענאַטאָר, וואָס איז געזעסען אין סנהדרין. די אַלע שטעלען האָט ער בּעזעצט מיט פאַלשע, שלעכטע מענשען, מיט זיינע שמייכלער און טעלער־לעקער, וואָס זענען גרייט געוועזען צו העלפען איהם אין אַלע בּייזע פּלענער.

דבורה האָט זיך געפּרוּבט איהם מוסר זאָגען, נאָר דערמיט האָט זי זיך נאָר ערגער געמאַכט. ער האָט איינמאָל פאַר אַלעמאָל בּעשלאָסען, דער טאָכטערס פּטור צו ווערען. ער וואָלט זי געטייט, נאָר ער האָט מורא געהאַט פאַר דער מדינה, ווייל דבורה איז בּיי אַלע געוועזען בּעליעבּט, גלייך

מיט דער בת־מלכה. האָט ער זי געוואָלט התונה מאַכען פאַר וועמען עסאיז פון דער פרעמד, און האָט געזוכט פאַר איהר אַ מאַן צווישען די רייכע סוחרים פון אַנדערע מדינות, וואָס פלעגען קומען קיין גלניבשטיין וועגען געשעפט.

איינער אַזאַ סוחר איז איהם שטאַרק געפעלען. עס איז געוועזען אַ דיקער, אַ הויכער מאַן מיט שאַרפע פינסטערליכע בליקען. דער, האָט געבראַכט דער משנה למלך, וועט זי שוין פון דער האַנד נישט אַרויסלאָזען, און ער האָט איהם פון מאַרק, וואו ער איז געשטאַנען מיט סחורה, אַהיים געפיהרט אין פּאַלאַץ אַריין און פאָרגעשטעלט דער טאָכטער אַלס חתן.

זי האָט פערבראָכען די הענד, אַ קוואַל טרעהרען האָט איהר אַרויסגעשפּריצט פון די אויגען. די פיס האָבען זיך איהר אונטערגעבראָכען. און זי איז דעם פאָטער געפאַלען צו די קניע און געקלאַמערט זיך אַרום זיינע פיס. נאָר ער האָט זי מיט'ן פוס אַוועקגעשטופּט.

— מאָרגען שטעלט מען דיר אַ חופּה! — האָט ער אַרויסגעזאָגט שאַרף און איז אַוועק פון איהר.

דיזעלבע נאַכט איז דבורה אַנטלאָפען פון פּאַלאַץ.

די סאָלדאַטען פון דער וואַכט האָבען זי פאַר רחמנות נישט פערהאַלטען, און אַ רחמנות'דיגע בלאַסע לבנה האָט איהר בעלויכטען דעם וועג דורכ'ן גאָרטען אין די אָבגעלעגענע אַלעען.

אַנטלויפענדיג, האָט זיך דאָך דבורה נישט איינגעהאַלטען און האָט זיך אַלע ווײַלע אָבגעהאַלטען ביי אַנדערער בלום, און האָט זיך מיט איהר געזעגענט און געקושט. און נישט אויף איין רויזען־אָדער־ליליען־בלעטעל איז געבליבען הענגען איהר'ס אַ טרעהר, ווי אַ טראָפּען פרישער טהוי.

— ווער וויס, אויב איך וועל אייך נאָך אַמאָל זעהן! — האָט זי גערופען צו די בלומען, צו די ביימער און צו די גאָלדענע פישלעך אין טייך, וואָס זי האָט געהעקט מיט איהרע לייכטע טריט, ווי אויך צו די פייגעל, וואָס האָבען זיך געוויעגט צווישען די שטילע צווייגען.

און אַ שטילער, זעהר אַ שטילער שאָראָך איז איבערגעגאַנגען פון צווייג צו צווייג, פון איין בוים צום צווייטען, ווי עס וואָלט געזאָגט: שווייגט! ש—ש—ש... דאָס גוטע, דאָס גאָלדענע מיידעלע אַנטלויפט, זי אַנטלויפט פון איהר פיינעם פּאַלאַץ, פאַר איהר שלעכטען טאַטען, פאַר איהר פאַלשען מאַטען... שווייגט, וועקט נישט קיינעם, שווייגט...

פון גאָרטען איז זי אַריין אין אַ וואַלד.

ביים ערשטען בוים אין וואַלד האָבען אויף איהר געוואַרט דריי משונה׳דיגע היה׳לעך, ווייסע ווי מילך, מיט גאָלדענע שטרייפען און הערנדלעך, וואָס צווי האָבען געהאַט פון שילדקרעט, און איינס — פון עלפענביין.

דבורה האָט זיך פאַר זיי אָבגעשטעלט און אַזוי געבעטען:

— אָ, גוטע היה׳לעך מיט די ווייסע פעלעכלעך, גאָלדענע שטרייפעלעך, שילדקרעטענע און עלפענביינענע הערנדלעך! האָט רחמנות אויף מיר, און ווייזט מיר דעם וועג צו דער הייל, וואו די גוטע כשוף־מאַכערין וואָהנט.

און זי זאָגט זיי, אַז זי איז נאָך ביינאַכט אין וואַלד נישט געוועזען, אַז ביי דער שיין פון דער לבנה זעהט אַלץ אַנדערש אויס, און זי קאָן גאָך פערבלאָנדזען, און שלעכטע מענשען וועלען זי געפינען און צוריק פיהרען אַהין, וואו זי דאַרף נישט און טאָר נישט זיין...

די היה׳לעך האָבען, אַ פּנים, פערשטאַנען יעדעס וואָרט, זיי האָבען געשאָקעלט מיט די קעפּעלעך אויף יאָ און געבוקט זיך אַ פּאָר מאָל מיט די הערנדלעך צו דער ערד.

דאָס איז געוועזען אַ סימן, אַז זיי האַלטען עס פאַר רעכט און ווילען איהר ווייזען דעם וועג.

און דאָס היה׳לע מיט׳ן עלפענביינענעם הערנדעל איז אַרויסגעטרעטען פון דער שורה, און האָט זיך איהר געשטעלט פון פאָרענט; די צווי מיט די שילדקרעטענע הערנדלעך — רעכטס און לינקס אויף ביידע זייטען.

און זיי האָבען אָנגעהויבען צו געהן.

און זיי זענען געגאַנגען און געגאַנגען. בערגלעך אַראָב, בערגלעך אַרויף, צווישען פערפלאָכטענע צווייגען, ביז דבורה׳לע האָט דערזעהן אַ פיין־גאָלדענעם שטראַהל, וואָס האָט אַרויסגעשלאָגען פון דער ערד.

דאָס היה׳לע מיט׳ן עלפענביינערנעם הערנדעל האָט שטיל דערמיט אָנגעקלאַפּט.

— ווער איז דאָרט? — האָט מען געפרעגט פון אונטער דער ערד.

דבורה׳לע האָט דערקענט דער כשוף־מאַכערינס קול און האָט זיך געוואונדערט, ווי אַזוי די טויבע האָט דערהערט דאָס שטילע קלאַפּען פון קליינעם הערנדעל.

— איך, איך, איך, — קלאַפּט ווייטער דאָס היה׳לע, וואָס האָט קיין לשון נישט. נאָר אין דער איינענער רגע האָט אַ רויש געטהון צווישען די צווייגען פון אַ נאָהנטען בוים, אַ ווייסע טויב האָט זיך בעוויזען און אויסגערופען מיט אַ קול פון אַ מענשען:

— מוהמעשי, עפען! דבורה׳לע איז געקומען! דבורה׳לע מיט די גרויסע, שווארצע אויגען, און האר ווי פלאקס... עפען, מוהמעשי, ס׳איז די העכסטע צייט...

די הייל האט זיך געעפענט, און דבורה׳לע איז אריינגעקומען און גע-טראפען די אלטע, זיצענדיג ביי פעדערן, וואס זי האט געפליקט אין א גרוי-סען טאפ אריין.

— גוט׳ן אבענד, — זאגט דבורה׳לע שטיל; און קוקענדיג פערוואונדערט אויף דעם אלעם, וואס אין הייל טהוט זיך, האט זי פערגעסען צו בעטען, מען זאל זי אויפנעמען.

פאר דער אלטער, זעהט זי, שטעהט גאר א קליין לעמפעלע, און עס בעלייכט דאך די גאנצע הייל. אין מיט׳ן דער הייל שטעהט א פיין געבעט בעטעל, און זי דערקענט עס: עס איז איהר אייגען בעטעל, מיט איהר בעט-געוואנד, מיט איהר וויידענער, גאלדגעשטריקטער קאלדרע...

— גוט יאהר, — ענטפערט דערוויל די כשוף-מאכערין. — איך האב געוואוסט, דו וועסט קומען, און איך האב ארויסגעשיקט מיינע קראהען, זי זאלען ארויס׳גנב׳ענען פון פאלאץ דיין געלעגער... אויף א פרעמד בעט שלאפט זיך נישט גוט...

דבורה׳לע שווייגט, נאך מעהר פערוואונדערט.

און די אלטע מאכט:

— ביזט מיעד, דבורה׳לע, טהו דיך אויס, לעג דיך שלאפען. מארגען וועסט דו אלץ וויסען.

דבורה׳לע האט געפאלגט, און אז זי איז איינגעשלאפען, האט זיך די אלטע אויפגעהויבען שטיל, און האט גענומען א שניי-ווייסען פליגעל פון א שוואן און געמאכט אין דער לופט אין אלע פיער זייטען, און צוגעברומט שטילערהייד:

גוטע חלומות, קומט
פון אלע זייטען, קומט
צו דעם גוטען מיידעלע,
צו דעם פרומען מיידעלע,
צו דעם הארציגען מיידעלע...
צו ר׳ שלמה׳ס טעכטערל...

און פון אלע זייטען זענען אנגעפלויגען ווייסע טויבען, מיט שניי-ווייסע דריזאנטעמען און ליליען אין די מיילער, און זענען שטיל און פיין געפלויגען איבער דבורה׳לעס בעט.

פינפטעס קאַפּיטעל.

אַ פריה־מאָרגען אין הייל. — וואָס טהוט זיך אין דער צווייטער העלפט פון דער הייל? — אַ מעשה פון אַ גרויסע נשמה. — ווי אַזוי זי איז געבוירען געוואָרען און איז איינגעשלאָפען.

ויהי ערב, ויהי בקר. און אויף מאָרגען, אַז דבורה׳לע האָט זיך אויפגעהאַפּט, האָט זי בעמערקט, אַז די הייל איז אָבגעטיילט מיט אַ פּאָרהאַנג, וואָס איז אויסגעשטיקט מיט אַלערליי בלומען און פייגעלעך, פון וועלכע זי האָט נישט געקאָנט אָבּרייסען די אויגען.

— וואָס, ווילסט ווּיסען, — פרעגט זי די אַלטע מיט אַ שמייכעל, — וואָס אין יענער העלפט הייל טהוט זיך?...

— ניין, מוהמעשי, אַז מען זאָגט נישט מיר אַליין, פרעג איך נישט...

— אַז דו ביסט יאָ אַזוי גוט, — ענטפערט די אַלטע, — וועל איך דיר דערצעהלען. דערווייל וועט זיך אָבקאָכען די מילך, וואָס איך האָב דיר צוגעשטעלט אויף פריהשטיק.

און די אַלטע האָט איהר דערצעהלט אַזאַ מעשה.

„אַמאָל האָט גאָט אַראָבגעקוקט אויף אונזער אָרימער וועלט, און געזעהען, אַז עס פיהרט זיך נישט גוט, אַז עס זענען סאַמע קליינע, גאָר קליינע נשמות, וואָס קאָנען גאָרנישט אויסקלערען, און אויב זיי קלערען שוין יאָ עפּעס אויס, קאָנען זיי עס נישט אויספיהרען, האָט ער געהייסען אַראָבשיקען איין נשמה, האָטש אַ רעכטע — אַ גרויסע, אַ הויכע נשמה.

און עס איז ערגיץ געבאָרען געוואָרען אַ קינד מיט אַזאַ נשמה. עס איז געווען אַ יונגעל, און אַז ער האָט געעפענט זיינע גרויסע אויגען אויף דער וועלט, איז ער פול געוואָרען מיט צער און רחמנות.

נאָר אַז ער איז אויפגעוואַקסען, האָט ער אויך גאָר נישט אויסגעקלערט, ווייל ער האָט קיין צייט נישט געהאַט צו קלערען...

אַרום און אַרום איז אַזוי פיעל אומגליק געוועזען, אַזוי פיעל אונבעהאָלפענקייט, אַזוי פיעל צער...

און ער האָט זיך גענומען צו העלפען, עצות צו געבען, טובות צו טהון... עמיצער פאַלט, הייבט ער איהם אויף; עמיצער ווייס נישט, ווי אַזוי פון וואַסער אַרויס, דערלאַנגט ער איהם אַ צווייג; עמיצער קאָן אַ לאַסט

נישט דערטראָגען, העלפט ער איהם צו; ווער עס דאַרף אַיין עצה טובה, קלערט ער איבער און גיט... און וואו עס האָט שוין דאָס אויך נישט געהאָלפען, האָט ער זיין האַרפּע אַרויסגענומען און געזונגען און געשפּיעלט.

און די האַרפּע האָט געהאַט אַ זיסען קלאַנג, און זיין שטימע איז נאָך זיסער געווען ווי דער קלאַנג פון דער האַרפּע, און זיסער פון ביידע איז געוועזען דאָס ליעד אַליין, וואָס ער האָט געזונגען.

ער האָט געזונגען פון שפּעטערע גליקליכערע צייטען... ווען אַלע העלען ווערען געהאָלפען, ווען אַלע טרעהרען וועלען אויסטרוקענען, אַלע קרענק פערשווינדען, אַלע עולות פערגעהן, און אַלע, די שוואַכסטע אפילו, העלען גליקליך זיין...

— צי איז דאָס אמת? — פרעגט דבורה...

— אַיי, ווי דיינע אויגען האָבען זיך אונטערגעצונדען! — ענטפערט די אַלטע... — נאָר צי עס איז אמת? איך ווייס נישט; ער האָט געזונגען, און מענשען האָבען געגלויבט, און דערפון אַליין איז זיי לייכטער געוואָרען דאָס לעבען...

מיט דער צייט האָט ער אַ שם אויף דער מדינה בעקומען, און וואָס מעהר שם ער האָט געהאַט, מעהר אָרימע, מעהר אונבעהאָלפענע, מעהר אונגליקליכע האָבען בעדאַרפט זיין הילף... און ער איז דאָך געווען איינער, איינער אַליין...

— גאָט, — האָט ער זיך איינמאָל געשטעלט מיט אַ טענה צום הימעל — פאַרוואָס האָסט דו מיך נאָר איינעם בעשאַפען? ווי קאָן איך איינער אַלע, אַלע העלפען?

און אַ בת קול ענטפערט איהם פון הימעל:

— איך האָב איין אָדם הראשון בעשאַפען, און פון איהם איז די וועלט אַרויס. זוך דיר דיין חוה'ן...

און ער האָט אַלץ פערלאָזט און אָנגעהויבען זוכען...

ער האָט אָבער נישט געפונען... עס איז זעלטען אַיין אמת'ע חוה... נישט געקיניגעלט, נישט געפעלשט, נישט קינדיש-נאַריש-נאַשעריש... און ער האָט זיך נאָך אַ צייט ווייטער געשטעלט מיט אַ טענה צו גאָט:

— איך געפין נישט! — זאָגט ער.

און פון הימעל האָט מען איהם געענטפערט:

„אַז דו קאָנסט ניט זוכען, וואַרט ביז מען וועט דיך זוכען און געפינען..."

און מען האָט איהם איינגעשלעפט דאָ אין דער היל; און ער שלאָפט

שוין לאַנג, לאַנג... און מיך האָט מען ביי איהם פאַר אַ וועכטערין געשטעלט, עס זאָל איהם אין שלאָף קיין בייז נישט געשעהען...

— ווי לאַנג שלאָפט ער שוין, מוהמעשי?

— מעהר ווי הונדערט יאָהר... מעהר... ווילסט איהם זעהן, דבורהלע?

דבורה ציטערט אויפ'ן גאַנצען לייב און קאָן פון מויל קיין וואָרט נישט ארויסברענגען.

די אַלטע ציהט ביי אַ שנירעל, דער פאָרהאַנג צושפּרייט זיך, און אין דער צווייטער העלפט הייל בעוויזט זיך אַ שלאָפענדיגער יונגער מאַן, שעהן ווי אַ חלום פון אַיין אונשולדיג יונג מיידעל...

דבורה איז פּלוצלינג אַרויסגעלאָפען פון הייל אין וואַלד אַריין. די אַלטע האָט איהר נאָכגעקוקט מיט אַ שמייכעל און באַלד דערנאָך אַרויס־געביגען דאָס אַלטע קעפעל פון דער הייל און אַ פייף געטהון. די דריי היהלעך האָבען זיך אויף איהר פייף, און דער זעלבער סעקונדע, אויף דער ראַנד פון דער הייל בעוויזען.

— וואָס איז דיין פערלאַנג, נשמה פון וואַלד? — האָבען זיי גע־פרעגט.

און מיט'ן בליק האָט זיי די אַלטע אָנגעוויזען אויף דבורה'ן, וואָס האָט נאָך צווישען די ביימער געמינעט, און ווייטער געלאָפען.

— וואָס איז מיט איהר געשעהן?

— אַ חלום, — שמייכעלט לייטזעליג די אַלטע, — איז איהר, אינים מיידעל־האַרץ געבוירען געוואָרען, און ווי אויף פליגעל טראָגט זי דער חלום. היט זי און ברענגט זי אָבענד־צייט צוריק אַריין אין דער הייל.

— גוט!

און די היהלעך זענען פערשוואונדען.

זעקסטעס קאַפּיטעל.

די צווייטע נאַכט אין דער הייל.— דבורה וועקט זיך אונרוהיג אויף.— וואָס זי זעהט און הערט.

די צווייטע נאַכט איז דבורה אונרוהיג געשלאָפען. דער חלום האָט איהר מיידעל־האַרץ געוואָקסען, די פליגעל צושפרייט. אָבער נישט דאָס אַליין האָט זי פון שלאָף אויפגעוועקט. מעהר, פיעלייכט, די זאָרג וועגע־

גען שולמית דער בת־מלכּה און איהר פאָטער — שלמה דער מלך.

זי וועקט זיך, און נאָך מיט געשלאָסענע אויגען טראַכט זי:

וואו זענען זיי?

וואו וואַנדערן זיי אַצונד?

וואָס האָבען זיי איבערגעלאָזען די מלוכה און שלעכטע הענד, אומ־גליגליכע און אָרימע—אָהן הילף...?

וואַכענדיג וועט זי איבערן מויל אויפ׳ן פאָטער קיין בייז וואָרט נישט ברענגען. אין האַרץ ווייס זי דאָך, ווי שלעכט איהר פאָטער איז. אומזיסט פלאָגט זי זיך און וואַרפט זיך פאַר, פאַרוואָס זי האָט איהר פאָטער נישט ליעב! זי קאָן איהם נישט ליעב האָבען—שלעכט איז ער, זעהר שלעכט! אַז שלמה, ווייס זי, דער ריכטיגער מלך, וועט נישט צו־ריקקומען, וועט ער פון וואונדערלאַנד אַ חורבה מאַכען, פון גלויבשטיין וועט אַ גיהנום ווערען... פון תפיסה וועלען אַרויס געגעראַלען און ריכטער, און עהרליכע לייט וועט מען שמידען און אין פינסטערע גריבער אַריינוואַרפען.

און פון שולמית וואָס וועט זיין?

און איהר האַרץ בענגט און ציטערט.

און זי עפענט די אויגען און זעהט:

פון עטליכע ברענעדיגע קוילען, וואָס זענען אויפ׳ן קוימען געבליבען, פליעסט איבער דער גאַנצער הייל אַ העלע, רויטליכע שיין. די ווענד אַרום זענען בעדעקט מיט גרינע צווייגען און פערשיעדענפאַרביגע בלומען, און דאָס אַלץ, דאַכט זיך, וואַקסט און בליהט אין דעם רויטליכען גלאַנץ. און רוהיג און שטיל פלאַטערט דער פאָרהאַנג, וואָס טיילט אָב די נישע, וואו יענע שלאָפט, פון דעם רעשט הייל, און אינ׳ם רויטען גלאַנץ דאַכט זיך, אַז די היבשע פייגעלעך און קליינע פליגעלעך, מיט וועלכע דער פאָרהאַנג איז אויסגעשטריקט, לעבען, ציטערן און ריהרען מיט די פלי־געלעך... זיי ציטערן און צאַפּלען, גלייך ווי זיי וואָלטען געוואָלט זיך אָב־ריסען פון דעם פאָרהאַנג און אַוועקפליהען אין דער ווייטער וועלט אַריין!

זי וואָלט זיך פון דעם פאָרהאַנג נישט אָבגעריסען!

אַה, ווי וואָלט זי געוואָלט, דער פאָרהאַנג זאָל זיך שטאַרקער אַביסעל בעוועגען, עטוואָס עפענען, עס זאָל זיך די קלענסטע שפּאַרע מאַכען, זי זאָל איהם נאָך אַמאָל, נאָך אַמאָל זעהן! האָטש איין שטראַהל זאָל גיין איהר פון זיין ליכטיג פנים אַראָב!

נאָר וואָס העלפט עס! נישט פאַר איהר האָט איהם דער הימעל

אײַנגעשלעפט... וואָלט שולמית דאָ געוועזען!

גאָר זעהן וויל זי איהם, זעהן מעג זי איהם! גאָר זעהן!

זי דערשרעקט זיך דאָך פאַר איהר אייגענעם געדאַנק, גלייך ער וואָלט זינדיג געוועזען, און קוקט זיך אום צו דער אַלטער.

און די אַלטע שלאָפט נישט.

אויף אַ דרייפיסיג בענקעלע זיצט זי אין אַ ווינקעל פון דער הייל. אַ וואונדערליך־ווייסער שימער הייבט זיך, ווי אַ לופטיגע קרוין, איבער איהרע ווייסע זילבערנע האָר. מיט אַ געבויגענער קאָפּ זיצט זי און קוקט צו זיך אויף דעם שוים... זי קוקט אַזוי ערנסט, אַזוי טיעף!

זי זעהט — ביי דער אַלטער צופיסענס ליעגען מאַסען קנוילען פון פערשיעדענפאַרביגען פאָדעם, און די קנוילען ריהרען זיך, חי פון זיך אַליין, און די פערשיעדענפאַרביגע פעדעם הייבען זיך פאַמעליך, גאַנץ פאַמעליך אַרויף צו דער אַלטערס שוים, און וועבען זיך דאָרט אַריין אין אַ רעם, אין אַ גאָלדענער, בליצענדער רעם.

צי איז זי וואַך, צי זעהט זי אַ חלום?

— מוהמעשי, דו שלאָפסט נישט? — פרעגט זי אַביסעל דערשראָקען.

— ניין, טאָכטער! איך שלאָף נישט... איך שלאָף קיינמאָל נישט! איך בין דאָך די נשמה פון וואַלד, די נשמה פון וואַלד בין איך, יאָ! און אַ היטערין בין איך אויך! איך טאָר נישט שלאָפען... דער וואַלד וואָלט גאָר אינגאַנצען אײַנגעשלאָפען. און דו וואָלסט מאָרגען אָבגעשיילטע ביימער געפונען, פערוועלקטע בלעטער און בלומען, און טויטע חיה'לעך... מיסט און פגרים וואָלט פון אַלעם געוואָרען, ווען איך שלאָף אײַן!... און ער, דער — אונטער דער פּאָרהאַנג דאָרט, וואָלט זיך שוין קיינמאָל נישט אויפגעוואַכט...

דבורה'לען ווערט באַנג.

— וואָס דען טהוסט דו, מוהמעשי?

— איך, טאָכטער? איך טהו גאָר נישט, דערווייל גאָר נישט! איך קוק נאָר! איך קוק נאָר און זעה, וואָס עס טהוט זיך! אַז די צייט וועט קומען, וועל איך עפּעס טהון, מיינס טהון, געוויס... מיין פאָדעם וועט זיך אויך אַריינוועבען!...

— אין וואָס, מוהמעשי?

— אין דעם, וואָס עס טהוט זיך...

— וואָס טהוט זיך, מוהמעשי?
— ווילסט זעהן, טאָכטער?
— איך מעג?...
— אביסעל... קום!... שטעל דיך הינטער מיר, געשווינד! כל זמן די קוילען ברענען!

און דבורה שפּרינגט אַראָב פון דעם בעט, שטעלט זיך הינטער דער אַלטער און קוקט אויף דעם, וואָס ווערט זיך אויף דער אַלטערס שוים...

— איך זעה גאָר נישט, מוהמעשי! — רופט זי אוים געטווישט.
— קוק בעסער, וויש דיר דריי מאָל די אויגען אוים.
דבורה טהוט עס און שרייט אוים מיט פרייד:
— איך זעה, איך זעה, מוהמעשי!
— נאָר, שטיל! דעם וואָלה וועקען טאָר מען נישט! וואָס זעהסט דו, קינד?...
— אַ פּלאַץ זעה איך, אַ שטילען מאַרק, — דאַכט זיך... אין אַ רעם פון קליינע, שטילע הייזלעך.
— אַ מאַרק איז עס.
— אַ שטילער מאַרק...
— לעער?
— וואַרט, מוהמעשי... איך זעה שוין, — צווי געשטאַלטען זעה איך... אָרימע לייט, פערבעצטע, צעריסענע קליידער...
— שמאַטע־קלויבער?
— דאַכט זיך... איין אַלטער מאַן מיט אַ יונג מיידעל...
— קוק דיך בעסער צו, וועסט זיי אפשר דערקענען!
— גאָט מיין איינציגער! — איז דבורה אויפגעשפּרונגען, — שולמי'ת! דער קעניג!
— נאָר, שטיל... נאָך נישט צייט, יענעם, דאָרט הינטער דעם פּאַלאַץ, צו וועקען...
— וואָס טהוען זיי, מוהמעשי?
— זיי וואַנדערן... זיי וועלען באַלד אַריבער די גרעניץ פון וואונדער־לאַנד... אַזוי ווי די טויב האָט געראַהטען...
— זיי שטעהען דאָך...
— דער מלך שלמה איז אַביסעל פערוואָרגט.

— פאַרוואָס? עס איז איהם שווער אויף דער עלטער צו וואַנדערן?

— ניין, קינד. ער האָט בעמערקט, אַז מען רייט זיי נאָך...

— שלעכטע מענשען, מוהמעשי?

— גזלנים!

— זיי ווילען זיי שלעכטס טהון?

— זיי ווילען... נאָר זייערע פעדעם וועבען זיך אַרויס פון דער רעם... עאַרט נישט!

— און שולמית, זי האָט אויך מורא?

— זי ווייס נישט דערפון....

— עפעס שטעהט זי פערטראַכט —

— זי קוקט.

— אויף וואָס, מוהמעשי? עס דאַכט זיך, אַז די גאַנצע נשמה קוקט איהר פון די אויגען אַרויס....

— קוק לינקס צו דער רעם צו. וואָס זעהסט דו, קינד?

— אַ פענסטער'ל זעה איך... אַ פענסטערל פון אַ קליין הייזעל, ווי אַ גרין־בעדעקטע סוכה...

— און אין פענסטער'ל?

— .... זיצט איינער, אַ יונגער מאַן... ער שטריקט.. אויף גע־שוירענעם סאַמעט מיט גאָלדענע פעדעם שטריקט ער... איין אָדלער שטריקט ער.... ביי די פליגעל אַרבייט ער... ווי די פליגעל, די גאָלדענע פליגעל וואַקסען אונטער זיינע געשיקטע, ווייסע, אַלאַבאַסטער־ווייסע הענד... גאָל־דענע פליגעל.... נאָר גאָלדענער איז דער גלאַנץ פון זיינע בלאָהע, ריינע און טיעפע אויגען... אַ טייך איז אויך אַזוי אַמאָל... בלאָה, קלאָר ווי דער הימעל, און טיעף, זעהר טיעף... ווי די אויגען שטראַהלען!....

— מיט נחת.

— וואָס פאַר אַ נחת?....

— מיט דעם נחת, מיט דער פרייד, מיט וועלכע גאָט האָט די וועלט בעשאַפען... ווער עס בעשאַפט, דער שטראַהלט אַזוי... און די ליכט פון די אויגען הויבט זיך אַריין אין דעם, וואָס מען בעשאַפט.... און דער גלאַנץ בלייבט אויף אייביג אין דער ארבייט, אויף דעם בעשאַפענעם, און ווער עס זעהט עס, צו דעם, אין דער נשמה אַריין, שטראַהלט אַריין דאָס נחת, די פרייד...

— פערשטעהסט מיך, קינד?

— איך פיהל עס, מוהמעשי, נאָר וואָס ציטערן אַזוי דיינע ליפּען?

— דאָס זינגט ער אַזוי, טאָכטערשי. ווער עס אַרבייט און בעשאַפט אין דער אַרבייט, דער זינגט! דאָס געזאַנג ווערט אויך אין דער אַרבייט אַריין פערמישט!

— אַז משיח וועט קומען, וועלען אַלע אַזוי אַרבייטען!

— עס געפעלט דיר, טאָכטערשי?

— יאָ... זעהר... נאָר יענער געפעלט מיר מעהר!

— יענער, הינטער דער פאָרהאַנג?

— יאָ...

— איי, ווי דיין אָטהעם פיהלט זיך הייס, עס שמעקט און איז הייס! אַזוי צופלאַטערט אַמאָל אַרויז, אַ ווייסע רויז... יאָ, קינד... וואָס זעהסט דו ווייטער?

— ווי שולמית קוקט אויף איהם!... עס איז אפשר איהר בעשערטער, בוהמעשי?

— אפשר!

— נאָר דבורה דערמאַנט זיך עפּעס און רופט אויס דערשראָקען!

— זאָל די אַוועקגעהן, מוהמעשי! זאָל די אַנטלויפען! זי טאָר ניטט, געשוואָרען האָט זי!

— און דו רעדסט צופיעל! — האָט זיך די אַלטע אָנגערופען מיט אַ געלעכטער.

אין דער זעלבער רגע האָבען זיך די קוילען פערלאָשען, דאָס גע-וועבעכטס איז פערשוואונדען, און די הייל איז געבליבען בעלויכטען פון פריה-מאָרגען, וואָס האָט זיך אַריינגעריסען דורך דער שפּאַרע אין דער הייך.

— ווער עס וויל זעהן, מוז שווייגען. — מוסר'ט זי די אַלטע מיט גוטען. —

דריי חופות

צוויי רויטע — איינע א שווארצע

א מעשה פון הינטער די הרי חשך.

צווייטער טייל.

זיבענטעם קאפיטעל.

ווי עס וואנדערט זיך אין וואנדערלאנד און — נאך דער גרעניץ פון וואנדערלאנד. — די ארבייט דא און — דארט. — ווי מען קוקט איף פרעמדע אין דער פרעמד. — „העלף דיר אליין!" און נאך גוטע זאכען. — א שווערער ווינטער, און „בעטלען איז שטרענג פערבאטען". — דער בת־מלכה'ס ווידוי.

בערהיגט, האט דבורה צוריק די אויגען פערמאכט און איז איי־נגעשלאפען, אדער וואכענדיגערהייט איהר זיסען חלום פון יענעם, אין דער צווייטער העלפט פון דער הייל, ווייטער אין דער שטילער נשמה גע־שפינט. און מיר וועלען זיך בעגיצען מיט דער צייט און זעהן, האט עס טהגט זיך מיט'ן מלך און מיט דער בת־מלכה.

דאס שווערסטע ביי אונז, דאס, וואס א בעל־תשובה נעמט ביי אונז אויף זיך, אבצוקומען פאר די שווערסטע זינד — דאס וואנדערן, „גלות לײדען" איז אין וואונדער־לאנד זעהר א לייכטע זאך, און פערשאפט נאך פיעל פערגניגען.

דאָ, וואו מענשען זענען גוט, איז אַלץ גוט; פיהלט מען זיך או־מעטום היימיש.

אויף וואָס דו וואַרפסט איין אויג, דאָס בעגעגענט דיך מיט נחת מיט שלום; דאָס שמייכעלט דיר אַקעגען; פון קלענסטען גרעזעל אין וואַלד ביז דער העכסטער, צום הימעל געוואַקסענער סאָסנע, ביז'ן שטאַרקסטען, צעלעגטען דאָמב — לאַכט דיר אַלץ אַקעגען! טויזענדערליי פאַרביגע שוואָמען גיקען דיר צו מיט די פיינע קאַפעלושען; די בלימעלעך רוקען אַרויס פון גראָז די קעפּלעך און רופען צו דיר: „גוט מאָרגען"; הויך־געקרייגטע ביימער פערבעטען דיך אין זייער שאָטען צום זיסען אָברוהען...

טרעפסט דו אַ האָלץ־העקער אין וואַלד, לעגט ער, אז ער דערזעהט דיך נאָר, די האַק פון האַנד אַרויס און גיהט מיט דיר, וויזט דיר, וואו, פון וועלכען בוים עס רינט אַ דערפרישענדיגער זאַפט; וואו, פון וואַנען עס שפריצט אַרויס אַהעל־לעבעדיגער קוואַל; וואו, אויף וועלכע ביימער עס האַלטען זיך בינען מיט האָניג... אַלץ וואָס דיין האַרץ נאָר פער־גלוסט!

אַזוי גוט איז דיר אויך דאָס פעלד, וואו דער פויער אַרבייט מיט געזאַנג; הערצליך בעגריסט ער דיך און וויזט דיר זיין „קאָביאַלקע" מיט מילך און ברויט, וואָס איז פאַר דער זון בעהאַלטען. — „עס", בעט ער דיך; און איבער זיין קאָפּ פליהען אַרום זינגענדיגע שוואַרען פון פייגעל. ער יאָגט זיי נישט, ער קאַרגט זיי קיין קערנדעל נישט, גאָטס ברכה איז פאַר אַלע, און זיי פליהען אַרום איהם און זינגען איהם צו צו דער אַרבייט... און די פייגעל דערקענען באַלד, אַז דו ביסט אַ פרעמדער, און בעגריסען דיך, און זינגען דיר אַ זמר — אַ גרוס פון דער היים... „געווען דאָרט" — הייסט עס — „געוועזען! אַלע, ברוך השם, געזונד!"

און וואו דו לעגסט דיין קאָפּ נישט אַניעדער, אויף גינגאָלדענעם, וויכען מאָך, אויף גאָלער ערד, אויף אַ האַרטען, דאַכט זיך, שטיין, — שלאָפסט דו אַלץ רוהיג און געזונד איין... שמעקענדיגע לופטלעך שוועבען דיר אַרום פנים, רוימען דיר די שענסטע חלומות אין אויער אַריין, און ווינשען דיר: „שלאָף, גוטער מענש, שלאָף — דאָ וועט דיר קיין בייז נישט געשעהן".

אין שטאָדט איז אויך נישט ערגער.

די הייזער זענען אָפען, ווי די מענשליכע הערצער! דו געהסט דורך דער גאַס, און די, וואָס אַרבייטען אין טהירען און פענסטער, בעגלייטען

דיך מיט גוטע אויגען, מיט האַרציגע ווערטער: „גער", אָדער „קום גע־זונד", הייסט עס; און מען טיילט זיך מיט דיר מיט'ן לעצטען ביסען, מיט'ן לעצטען טראָפּען....

נאָר וואונדערלאַנד האָט אויך איין עק, און שלמה דער זיבעצן־און־צוואַנציגסטער און זיין טאָכטער, די בת־מלכּה, זענען, פערקליידט אין שמאַטע־קלייבער, שוין אַריבער די גרעניץ...

אַזוי האָט די טויב געהייסען... ווייט, ווייט פון לאַנד; אין דער פרעמד וועט זיי קיינער נישט דערקענען!

און זיי וואַנדערן ווייטער, און וואָס ווייטער פון דער גרעניץ, ווערט אַלץ די רייזע שווערער און לעסטיגער. אַנדערע שטעדט, אַנדערע פעל־דער און וועלדער, עס האָט זיך אַלץ איבערגעביטען; קלוגע און שלעכטע מענשען וואָהנען אין די שטעדט, און זיי האָבען זיך אַליין אין די הייזער ווי אין תּפיסות פערשלאָסען, אויף שלעסער און ריגעל פערמאַכט!

יעדער טויער איז בעוואַכט; ביי יעדען טויער קוקט מען דיך אָן מיט חשד, אויגען און מיילער פרעגען דיך: ווער ביזט דו? ווען האָסט דו דאָ?

בפרט אויף מיסט־קלייבער קוקט מען ביז! יעדער רוקט זיך אָב, ער זאָל זיך נישט אָבווישען אין שמוץ:

„ווייטער, ווייטער, מיסט איז אונטער דער שטאָדט, דאָרט קלייבען אַלטע ווייבער די אַלטע שמאַטעס! אַהין; אַהין;" — טרייבט מען זיי פון די שטעדט.

און די אַלטע ווייבער אונטער דער שטאָדט טרייבען זיי אויך אַוועק:

„אונזער מיסט, — נישט פאַר פרעמדע געמאַכט; אונזער חזקה! היי־מישע האָבען אויך קוים גענוג!"

און דער מלך מיט דער מלכּה וואַנדערן אַלץ ווייטער און ווייטער....

און דער האַלץ־העקער אין וואַלד קוקט אויף זיי מיט בייזע אויגען, און דער פּויער אויפ'ן פעלד ענטפערט אויף „גאָט־העלף" מיט אַ מיאוס'ע קללה...

— פאַרוואָס, טאַטעשי, — פרעגט שולמית, — זענען זיי אַזוי בייז?

— ווייל זיי אַרבייטען שווער און אָהן השק. ביי דער אַרבייט אָהן נשמה קאָן נישט געראָטען; וואַקסען דערנער צווישען די זאַנגען, און כל'עס בייז קומט אין די געדאַנקען אַריין! פערשאָלטענע מענשען זענען זיי. פערשאָלטען איז זייער אַרבייט, פערשאָלטען דער וואַלד און דאָס

פעלד.... מיט חיות רעות איז פול דער וואַלד, מיט דערנער דאָס פעלד און מיט קללות דאָס האַרץ; זיי זענען אויך דערנער, ברענעדיגע דערנער!

און קיין פרייען פויגעל אין דער לופט זעהט מען נישט; מען שיעסט צו זיי, צוליעב דעם קלענסטען נוצען, און אויך גלאַט אַזוי פאַר שלעכטקייט, דאָס האַרץ אָבצוקיהלען, אָדער אַ קונץ צו בעווייזען — ענט־לויפען זיי, די פייגעל... פליהען זיי שטיל דורך אין פערוואָלקענטע, שטומע נעכט, און קיין מענשליך אויער האָט שוין לאַנג זייער געזאַנג נישט געהערט...

און אויך קיין בלומען זעהט מען נישט... אויסגעריסען ווערען די בלומען; אויף זייער אָרט, ווערט עפּעס גיצליכעס פערזייעט... און אַלע היימישע חיות און בהמות האָט מען אויסגעקוילעט און אויפגעגעסען...

און אַ מענש אָהן בלומען, פייגעל און היימישע חיות קאָן קלוג זיין, אָבער נישט גוט... יעדער האָט נאָר זיך אין זינען. און ווער עס קאָן זיך אַליין נישט העלפען און הייבט־אָן פאַלען, פאַלט ער, און עס וועט איהם קיינער קיין האַנד נישט אויסשטרעקען אונטערצוהאַלטען, קיין ביסען דערלאַנגען, דאָס האַרץ צו דערקוויקען, קיין טראָפּען וואַסער, די ליפען זאָלען נישט פערברענען!

און ווער עס פאַלט אַרויס פון דער קאָלעע, פאַלט אַנידער און שטאַרבט אין דער שטיל, אָדער הייבט זיך אויף, אַנדערע אויף זיין אָרט צו טייטען...

און פול זענען די טראַקטען מיט רוצחים און גזלנים, און פול מיט מיליטער און פאָליצייי, וואָס יאָגען זיי נאָך טריט ביי טריט....

און די לופט איז פול נישט מיט געזאַנג, נאָר מיט קללות און געשיסעריי....

און דאָ וואַנדערט דער מלך מיט דער בת־מלכה אין שמאַטעס־קלייבער פערשטעלט; דאָס געלד, וואָס זיי האָבען געהאַט, איז זיי אויס־געגאַנגען, צום אומגליק האָבען זיי נאָך פערבלאָנדזעט, פרעגען זיי פון וואונדער־לאַנד, לאַכט מען זיי אויס: עס איז אין קיין געאָגראַפיע קיין „וואונ־דער־לאַנד" נישט בעציכענט! אַלטע ווייבער פלעגען אַמאָל פלוידערן פון וואונדער־לאַנד, אַלטערטהומס־פאָרשער האָבען אַמאָל אַזוינע אַלטע קינדער־ליעדער געפונען, וואָס האָבען פון אויסגעטראַכטען וואונדערלאַנד געזונגען, נאָר היינט האָט מען דאָס אַלץ פערוועהרט... דעם קלענסטען קינד טאָר מען היינט קיין שקרים נישט דערצעהלען; אמת גילט, ריינער, נאַקעטער אמת....

— משוגעים! — שאָקעלט מען מיט די קעפּ.

וואָלטען זיי היימישע געוועזען, וואָלט מען זיי אפשר אין דול־הויז פערמאַכט: פרעמדע היילען און שפּייזען וויל מען נישט, טרייבט מען זיי: ווייטער, משוגעים! ווייטער, ווייטער!

און כמון אָנשטעל איז אַיין אמת געוואָרען!

דער מלך מיט דער בת־מלכּה זענען אמת'ע שמאַטע־קלויבער געוואָרען....

כּל זמן עס איז זומער געוועזען, האָבען זיי זיך נאָך אויף זייער מזל נישט בּעקלאָגט... „די טויב ווייסט, וואָס זי האָט געהייסען. עס וועט זיך אַלץ אויסלאָזען צום גוטען", — טראַכט דער מלך שלמה, און שולמית טרייסט זיך מיט איהר איינציגען געדאַנק: „מיין פאָטער וועט לעבען, לעבען! געלויבט איז גאָט, עס וויל קיינער אויף מיר נישט קוקען!"

מאַנכעס מאָל האָט זי דאָך געזיפצט. צי האָט זי אַהיים געבענקט, צי קאָן זי, ווי דער פאָטער שמייכעלט אום איהר מיט גוטען, דעם קונסט־שטיקער בּיי דער גרעניץ נישט פערגעסען? נאָר עס האָט זיך נאָך לייכט געזיפצט....

אַנדערש איז אָבער געוואָרען ווינטער־צייט.

אַ שווערער ווינטער, וואָס מען זעהט גאָר נישט אין וואונדער־לאַנד, האָט פערקאָזעט די ערד. פלוצלונג איז ער אָנגעקומען, ווי אַ ווילדער רוצח בעפאַלען, און נאָך זיין ערשטען הויך איז געפאַלען אַ רעגען פון דערפרוירענע פייגעל...

און אַלץ איז שטאַר און געפרוירען...

און אויף שלמה, דעם זיעבען־און־צוואַנציגסטען איז אַ שווערע שטראָף געקומען, ווי אויף זיין אור־אור־עלטער־זיידען...

אין צעריסענע קליידער וואַנדערט ער מיט שולמית זיין טאָכטער, פערהונגערט, דערפרוירען... אפשר וואָלט ער אויך שוין גערופען: „אני שלמה", נאָר ער ווייסט, אַז דאָ גלויבט מען נישט, נישט נאָר אין שלמה'ן, נאָר אפילו אין זיין מלוכה — אין וואונדער־לאַנד...

און „בעטלען" איז שטרענג פערבאָטען. אויף אַלע טהירען און טויערען הענגען פערגילדטע טעוועלעך: „בעטלען איז שטרענג פערבאָטען"...

איינמאָל האָט דער אַלטער אויסגעשטרעקט די הענד, און אַ בּאַרמהערציגע דאַמע האָט איהם נישט איבערגעגעבען דער פּאָליציי, און מיט רחמנות דערלאַנגט — אַ בּראָשורע, זעהר אַ קלוגע; געהייסען האָט זי, די בּראָשורע: „העלף דיר אַליין!"

און ער העלפט זיך ווי ער קאָן. ער בייגט זיך איבער'ן מיסט אונטער דער שטאָדט, און גראַבעלט מיט די פערשאַרטע הענד. די אַלטע ביינער קנאַקען... אַ פרייע וועלט, נאָר אַז מען איז מיסט-קלויבער, גלויבט מען עס!

און אַקעגען שטעהט די בת־מלכה... שוואַך זענען אידרע הענד, פון פראָסט פּלאַצט אידר די דינע הויט, דאָס גראָב-אייזען לעכערט אידר דאָס פלייש....

ד גראָבט, און טראָפּען בלוט רינען פון דער פערוואונדעטער האַנד און ווערען צוגעפרוירען צו׳ם גראָב־אייזען...

דאָס האָט דער אַלטער מלך קאַלט-בלוטיג צוזעהן נישט געקאָנט. ער האָט זיך צעוויינט.

— האָסט געזינדיגט, טאָכטער! — האָט ער אויסגערופען מיט ביטער־קייט, — און דאָס איז אונזער שטראָף...

— געזינדיגט? — שטאַמעלט שולמית.

— יאָ, טאָכטער... שטאָלץ ביזט דו געווען אין האַרץ, זעהר שטאָלץ! האָסט געוואָלט זיכער זיין מיט דיין גליק, אין דער האַנד האַלטען.... גאָט אָבער וויל נישט אַזוי! גליק איז נישט קיין פייגעלע צו האַלטען אין שטייג! ער וויל, אַ מענש זאָל האָפען און גלויבען! מיט האַלב־פערמאַכטע אויגען זאָל יעדערער נאָכגעהן זיין שטערן, זיין מזל, אַזוי וויל ער!

שטיל שווייגט שולמית, און שלמה זאָגט ווייטער:

— דאָס איז גאָט׳ס שטראָף... מיר וועלען שוין דאָ בלייבען... מיר וועלען שוין גלויבשטיין און וואונדער־לאַנד צוריק נישט זעהן!

שולמית רעכענט אויך, אַז דאָ איז דער סוף פון אַלעם.

„אַצונד — טראַכט זי — מעג איך אידם אויסזאָגען אַלץ, אַלץ... זאָלען מיר האָטש געהן פון דער וועלט אָהן סודות איינער פאַר'ן צווייטען, מיט אָפענע הערצער! זאָל מיין פאָטער מיך אומזיסט נישט בעשולדיגען!"

און זי פאַלט צו צו׳ם פאָטער און נעמט אידם אַרום און, קושענדיג, און האַלזענדיג, דערצעהלט זי אידם אַלץ...

נישט שטאָלץ איז זי געוועזען, נאָר פאַר זיין לעבען האָט זי גע־פּזרכט..

דער קוקו האָט געזאָגט, די כשוף־מאַכערין... ער וואָלט נאָר ביז צו אידר חופּה דערלעבט...

מיט קאַלטע, געפּלאַצטע ליפּען קושט זי דער אַלטער שלמה

— שרעק נישט, אויב אַזוי, — רופט ער אויס מיט פרייד, — וועט אונז גאָט העלפען! וועט ער אונז נישט פערלאָזען...

אין דער זעלבער רגע האָט זיך דערהערט אַ דעמפיג געקלאַנג פון דער ערד און פון ווייטענס האָבען זיך צוויי רייטער בעוויזען... אויף ווילדע פערד, וואָס זענען ווי אָדלער געפלויגען, מיט בלאַנקע שווערדען אין די הענד.

— דאָס זענען זיי, דאָס! — האָט איינער געשריען צום צווייטען, — און דאָ וועט זיין זייער עק!

— רוצחים! — האָט שלמה אויסגעשריגען מיט שרעק, און האָט אומזיסט געזוכט מיט די אויגען אין אָרט, וואו צו אנטרינען, וואו זיך צו בעהאַלטען — אַ פרייע פעלד, אָהן אַ הייל און אָהן אַ בוים...

— זאָל אונז בעסער די ערד איינשלינגען! — האָט ער אויסגערופען, — איידער זיי אין די הענד אַריינצופאַלען!

אַכטעס קאַפּיטעל.

אין אַ גוטער שעה. — אַ געהאָנגענעמ'ס מזל. — וואָס די ערד וואַרפט אַרויס

ווען שלמה דער זיבעץ־און־צוואַנציגסטער און זיין טאָכטער, די בת־מלכה שולמית, זאָלען געווען, חס ושלום, אומקומען פון גזלנישע הענד, וואָלט קיין מעשה נישט געווען, אָדער עס וואָלט געווען אַ שלעכטע מעשה, און שלעכטע מעשיות דערצעהלען נאָר שלעכטע, פערביטערטע מענשען.

דעם וואונש, „די ערד זאָל זיי בעסער איינשלינגען, איידער צו קומען אין גזלנישע הענד“, האָט שלמה אויסגערופען אין דער רעכטער מינוט.

אין אַ גוטער שעה האָט זיך די ערד אונטער איהם געשפּאַלטען, און ער מיט דער טאָכטער זענען אַריינגעפאַלען; אַ רויטער, פלאַמענדיגער גלאַנץ האָט זיך אַרויסגעריסען, ווי אַ רויטער בליץ, ער איז פערשוואונדען, און די ערד האָט זיך צוריק צוגעשלאָסען.

ביידע גזלנים זענען שטעהן געבליבען פערבליפט.

אז זיי זענען אַביסעל צו זיך געקומען, האָבען זיי פערשטאַנען, אַז עס איז נישט פראָסט.

— וואָס קאָן עס זיין? — פרעגט איין גזלן דעם צווייטן.

— איך וועל באַלד וויסן, — ענטפערט דער צווייטער. — איך טראַג שטענדיג מיט מיר מיין געהאָנגענעם טאַטענ'ס מויל, — געהאָנגען האָט מען אים פאַר 14 גנבות אין איין וואָך, — און וואָס איך פרעג עס, ענטפערט עס מיר.

אַזוי רעדענדיג, האָט ער אַרויסגענומען דאָס מויל און האָט עס אָנגע־הויבן פרעגן.

— מויל, מויל! — מיין טאַטענ'ס, עליו השלום, דעם געהאַנגענעמ'ס מויל! — וואָס איז דאָ אַזוינס?

און דאָס מויל האָט געענטפערט מיט אַ דעמפיג קול. ווי פון ערגיץ אונטער דער ערד:

— אַ הייל פון אַ רייכען קאַרליק.

— און וואָס איז די פלאַם געוועזן?

— דער אָפּגלאַנץ פון די בערג גאָלד, וואָס ער זאַמעלט אין דער הייל.... אוצרות גאָלד האָט ער.

ביי ביידע גזלנים האָבן אויפגעפלאַמט די אויגען פון תאוה צום גאָלד.

— זאָלען מיר איינרייסען די הייל? — פרעגט איינער דעם צווייטען.

— דאָס נישט! — ענטפערט דער צווייטער. — ערשטענס איז די ערד צו געפרוירען, מען זאָל זי קאָנען שפּאַלטען, צווייטענס האָב איך פאַר אַ קאַרליק מורא, אַלע קאַרליקעס זענען כשוף־מאַכער, און דריטענס — ווער עס וויל אַרבייטען, ווערט קיין גזלן נישט.

— וואָס דען טהוט מען?

עס בלייבט, זיי זאָלען דאָ וואַרטען, ביז די ערד וועט זיך נאָך אַמאָל שפּאַלטען; וואָס עס האָט איין מאָל געטראָפען, קאָן נאָך אַמאָל געשעהן.

און די גזלנים שמועסען זיך אָב, צו האַלטען וואַך, ביז עס וועט זיך עפּעס בעווייזען.

דערוויל איז צוגעפאַלען דער אָבענד, און כדי נישט איינצושלאָפען און געפרוירען צו ווערען, בעשליסען זיי זיך, דורכצורעדען די גאַנצע נאַכט.

נאַטירליך, רעדען גזלנים נישט פון מצות און מעשים טובים.

פריהער האָבען זיי זיך איינער דעם צווייטען דערצעהלט פון זיך

אַליין; געלויבט זייערע גבורות ביי רציחות, און הכמות ביי גנבה'שע זאַכען. דערנאָך, אַז עס האָט זיי אייגענע גנבות און גזלות פערפעהלט, האָבען זיי אָנגעהויבען רעדען פון אַנדערע גזלנים. דאָס האָט אָבער אויך נישט געניגט אויף אַ לאַנגע ווינטער־נאַכט, און ענדליך האָט איינער אַ הויכען, געניץ געטהון און געפרעגט:

— טאָמער ווייסט דו, ברודער, נאָך וואָס די קאַרליקעס זאָלען גאָלד?

איך ווייס, — האָט דער צווייטער געענטפערט, — איך האָב שוין אַמאָל דעריבער מיין געהאַנגענעם טאַטענ'ס מויל געפרעגט, און עס האָט מיר דערצעהלט.

— אַז...

— וואַרט, עס איז אַ לאַנגע מעשה.

זיי האָבען זיך אָנגעצונדען קורצע ליולקעלעך.

צוויי רויטע פונקטען האָבען זיך בעוויזען אין דער שטילער, הייס־בליצענדיגער ווינטער־נאַכט.

און די שווערע קאַלטע לופט שניידט דורך דעם גזלנ'ס קול:

— אַמאָל, — האָט מיר מיין געהאַנגענעם טאַטענ'ס מויל דערצעהלט — זענען אויף דער וועלט צווייערליי מענשען געוועזען. צווייערליי מינים מענשען.

איין מין האָט געהאַט קליינע גופים און גרויסע נשמות — —

— די וואָהל־לערנער, די בטלנ'ישע מלמדים! — בעמערקט דער צווייטער מיט אַ קול פון בזיון.

— און דער צווייטער מין האָט געהאַט, פערקעהרט — קליינע נשמות, נאָר דערפאַר גרויסע, געזונדע גופים...

— פון זיי קומען מיר אַרויס! — מאַכט יענער מיט פערגניגען.

— האַק נישט איבער, עס איז אַ לאַנגע, לאַנגע מעשה...

— איך טהו עס אַמישנע, איך זאָל נישט איינשלאָפען.

— וועסט נישט איינשלאָפען — הער!

די צוויי מינים האָבען צווישען זיך נישט געלעבט בשלום...

— אַ פשוט'ע זאַך!

— איין מין האָט זיך מיט'ן צווייטען קיינמאָל נישט משדך געוועזען; זיי האָבען ביי איין טיש נישט געגעסען, נישט געטרונקען, און אפילו צווישען זיך נישט געהאַנדעלט...

— דאָס איז שוין נאַריש געוועזען! האַנדלען מעג מען מיט'ן גרעסטען שונא..

—... זיי האָבען שטענדיג צווישען זיך מלחמות געפיהרט: אָהן רחמנות, אָהן פּאַרדאָן, נאָר געקוילעט און געקוילעט! און עס איז אַזוי פיעל בלוט פערגאָסען געוואָרען, אַז אַלע טייכען און אַלע ימים זענען בלוטיג־רויט געוועזען... מען האָט זיך געשיפט איבער בלוט, מען האָט בלוט פון די ברונענס געטרונקען... און די ערד האָט שוין אַזוי פיעל בלוט נישט געקאָנט איינזאַפּען, און פון חיות רעות, און פון ווילדע עופות אָבגעפליישטע ביינער זענען אין בלוט אַרומגעשוואומען...

עס איז אפילו קיינער צו קבורה נישט געקומען... זעלטען אַ גרויסער מאַן, אַ מלך אפשר!

און דעמאָלט ערשט, אַז מען האָט שוין געקריגען פּחד פאַר אַ מבול פון בלוט, האָבען זיך ביידע צדדים מישב געוועזען, — זיי ווילען האָבען אַ דין־תורה!

נישט דאָס שווערד, נאָר דער יושר זאָל זאָגען, ווער עס האָט רעכט...

נאָר ווער וועט זיי פסק׳ינען? פון הימעל קומט קיינער נישט אַראָב, און דאָ אויף דער ערד קאָנען רעדען און פסק׳ינען נאָר מענשען, און די מענשען זענען אַלע אין מחלוקת....

האָט מען זיך מישב געוועזען, מען וועט אויסזוכען אַ מיטעל־מענש. דאָס הייסט אַ מענש, וואָס איז מיטעל אי מיט׳ן גוף, אי מיט דער נשמה. ער איז נישט אינטערעסירט...

און מען האָט געמאַכט שטילשטאַנד אויף אַ צייט, און מען האָט אויסגעזוכט אַ מיטעל־מענש: מען האָט איהם אַרויסגעפיהרט אויף אַ הויכען באַרג, געזעצט אונטער׳ן שאָטען פון איין אַלטען, הייליגען בוים און געזאָגט איהם: זיי אונזער שופט!...

און מען האָט איהם אויסגעשפּרייט אַ וויס־זיידענע חופּה איבער׳ן קאָפּ, געלעגט אונטער די פיס אַ סאַמיט־געשווירענעם דיוואַן, ווי עס פאַסט פאַר אַ גרויסען שופט, און געגעבען איהם דריי טעג, אויסצוהערען די טענות און אַ ישוב צו האָבען!

און ביידע צדדים האָבען געשוואָרען דעם פּסק ערהליך צו האַלטען...

נאָר דאָס מיטעל־מענשעלע, וואָס איז טאַקי נישט געווען אינטערעסירט, איז געוואָרען אינטערעסירט — עס האָט זיך געלאָזט איבערקויפען;

— פון וועמען?

— פון אונזערע זיידעס, פון די גרויסע גופים און קליינע נשמות; די גרויסע נשמות איז עס גאָר נישט איינגעפאַלען!

פֿאַר אַ פֿעטע קוה מיט צוויי קעלבלעך האָט דאָס מיטעל-מענשעלע אַרויסגעגעבען אַ פֿיינעם פּסק:

— ביידע מינים מענשען, זאָגט ער, מוזען זיך צוטיילען מיט דער ערד... העלפֿט אויף העלפֿט! נאָר —

די גרויסע גופֿים מיט די קליינע נשמות זאָלען וואָהנען אויף דער ערד, און די גרויסע נשמות מיט די קליינע גופֿים — אונטער דער ערד!

— אַהאַ! אַ פֿיינער פּסק! און דאָס זענען די קאַרליקעס!...

— אַוודאי!

— און וואָס טויג די גאָלד אונטער דער ערד?

די גזלנים האָבען גענומען צו ביסלעך בראָנפֿען, און דער, וואָס האָט אַלץ געוואוסט פֿון געהאנגענעם פֿאָטערס מויל, האָט ווייטער אַזוי דערצעהלט:

— די זאַך איז אַזוי:

מיט דער צייט האָבען די גרויסע גופֿים מיט די קליינע נשמות אויפֿגעהערט זיך צו בעגנוגען מיט'ן שטח פֿון איבער דער ערד. זיי האָבען זיך אָנגעהויבען אין איהר איינצוגראָבען, וואָס אַמאָל טיעפֿער, טיעפֿער. אייזען זוכט מען, קופּער, גאָלד און זילבער...

און די קאַרליקעס — זאָגט מיין געהאנגענער טאַטע — זענען עס געוואָהר געוואָרען, זאַמלען זיי אוצרות! זיי טראַכטען אַזוי:

וועט זיין מלחמה — פֿערפֿאַלען; וועט מען זעהן, ווער שטאַרקער איז; צי דער גוף מיט זיין כח, צי די נשמה מיט איהרע המצאות, און וועט קומען צו'ן אַ דין-תורה, וועלען זיי שוין דעם שופֿט אָבגילטען!

— עס גלויבט זיך נישט, ענטפֿערט דער צווייטער גזלן. עס איז צו קלוג פֿאַר די בטלנים מיט די גרויסע נשמות.

— קאָן זיין, ענטפֿערט דער ערשטער. מיין טאַטען איז, ברוך השם, ביים לעבען כמעט קיין וואָהר וואָרט פֿון מויל נישט אַרויס....

— נאָר עס קאָן זיין פּשוט, — רופֿט זיך אָן דער צווייטער — זיי זאַמלען אפֿשר אַלץ וואָס גלאַנצט — גאָלד, בריליאַנטען, אַלע טייערע שטיינער, ווייל עס איז זיי פֿינסטער אין די היילען! זיי בענקען צו דער זון, צו'ם ליכט, וואָס זיי האָבען דורך דעם איבערגעקויפֿטען מיטעל-מענש פֿערשפּיעלט, און זאַמלען ליכטיגערע מעטאַלען.... ווייס איך?!

אין דער זעלבער רגע האָט זיך די ערד ווידער געשפּאַלטען, אַרויסגעוואָרפֿען פֿון זיך די אָרימע קליידער, וואָס שלמה מיט דער בת-מלכה

האָבען געטראָגען און האָט זיך צוריק פערמאַכט....

— האָטש דאָס! האָבען די גזלנים אויסגעשריגען מיט פרייד; און, מיט'ן טאָג צו גלייך, געזאָטעלט די פערד צוריק צו רייטען קיין גלויבשטיין.

זיי וועלען זאָגען, אַז זיי האָבען זייערס געטהון, ביידע געהרגעט. אַ וואָרט-צייכען האָבען זיי: די מלבושים!...

און בלאָנזען וועלען זיי נישט! וואו די וועגען שיידען זיך, שטעלט מען זיך אָב, און מען פרעגט דעם געהאַנגענעם טאַטענ'ס מויל!

ניינטעס קאַפּיטעל.

אין דער הייל. — די ווייסע טויב. — דער שוואַרצער אָדלער. — צוריק בגדי מלכות. — דער קאַרליק אַליין פאַרגעשטעלט. — דער קאַרליק גרייט צום טיש און דערצעהלט, ווער ער איז.

אַז די הייל האָט זיך פערשלאָסען איבער שלמה המלך און זייך טאָכטער, די בת-מלכה, זענען זיי ביידע געבליבען פערבליפט און פערבלענדט, נישט ווענינער ווי די גזלנים אין דער הייך.

אינ'ם היטען, גאָלדענעם ליכט, וואָס פלאַנט פון אַלע וענד פון דער הייל און אַלע איהרע נישען, צוקען און שלענגלען זיך ווייסע, בליצענדיגע שטראַהלען — דאָס קומט פון די אַלערליי טייערע שטיינער, מיט וועלכע דאָס גאָלד, וואָס ליעגט אַרום די ווענד, איז הרכגעזייעט.

אין שלמה און שולמית שטעהען פערבליפט, און בעמערקען אפילו נישט זייער אַלטע בעקאַנטע — די ווייסע טויב, וואָס איז אַנגעפליגען און פליהט איבער זיי, מיט אַ פרעהליך וואָרקען, איבער די קעפ.

נידריגער לאָזט זיך אַראָב די טויב, פליהט זיי פאַר די אויגען און זאָגט מיט אַ מענשליכער שטימע:

— שרעקט אייך נישט! איהר האָט — זאָגט זי — מיין עצה געפאָלגט, און עס וועט אייך אויסגעהן צום גוטען.

— דערווייל — זאָגט זי ווייטער, זעהענדיג, אַז שלמה און שולמית קאָנען נאָך פאַר פערוואונדערונג נישט ענטפערן, — דערווייל זענט איהר אין דער הייל ביים קאַרליק געשיצט; אין קורצען וועט איהר אויסגעלייזט ווערען און גליקליך זיין.

שלמה שאָקעלט טרויעריג מיט׳ן קאָפּ, און די בת־מלכה האַפּט זיך אַרויס מיט אַ זיפֿץ:

— ניין, גוטע, ווייסע טויב! פֿאַר מיר איז שוין קיין גליק נישט פֿאַרהאַן!

— האָף און גלויב! — ענטפֿערט די טויב. — אין אַ קליין פֿענס־טער׳ל ביי דער גרעניץ פֿון וואונדערלאַנד שפּינט און וועבט זיך דיין גליק.

— ניין, ניין! — האָט שולמית אויסגעשריגען.

— האָף און גלויב! — זאָגט ווייטער די טויב. — דורך דיין גליק וועט אויף שלמה׳ס דעם זיעבען־און־צוואַנציגסטענ׳ס גראָהען קאָפּ קיין איינ־ציגע האָר נישט געקרומט ווערען!

— צי איז מעגליך?... דער קוקו... די כשוף־מאַכערין... אַלע האָבען געזאָגט... — שטאַמעלט שולמית.

— איך בין דער קוקו, איך בין די טויב, איך בין די כשוף־מאַ־כערין, און איך זאָג עס דיר!

און אַזוי רעדענדיג, איז פֿון דער טויב געוואָרען אַ קוקו, פֿון קו־קו — צוריק אַ טויב, פֿון דער טויב — די כשוף־מאַכערין, וועלכע מיר קענען פֿון וואַלד אונטער גלויבשטיין, און פֿון דער כשוף־מאַכערין איז נאָך אַמאָל צוריק אַ ווייסע טויב געוואָרען.

— גאָט׳ס וואונדער! — שריים־אויס שולמית דערפֿרעהט...

— צי איז עס כשוף, אָדער גאָט׳ס האַנד? — פֿרעגט שלמה.

— כשוף איז אויך אַ גאָט־זאַך! — ענטפֿערט מיט אַ שמייכעל די טויב. — נאָר אַצונד האָבען מיר קיין צייט נישט דערפֿון צו רעדען, באַלד וועט אָנקומען דער קאַרליק, און אידר מוזט אייך פֿריהער אי־בערטהון.

שלמה און שולמית בלייבען ווייטער פֿערוואונדערט: וואו וועלען זיי נעמען זיך איבערצוטהון? זיי קוקען זיך אום און זעהען אין ערגעץ קיין צייכען נישט פֿון קיין קליידער. נאָר אין דערזעלבער סעקונדע איז געקומען אָנצופֿליהען אין דער הייל אַריין אַ שוואַרצער, בריים־און גרויס־פֿליגעל־דיגער אָדלער, און האָט זיי געוואָרפֿען צו די פֿיס אַ גרויס, היבש בינ־טעל. אַראָבפֿאַלענדיג האָט זיך דאָס בינטעל אַליין געעפֿענט, און שלמה און שולמית זענען נאָך מעהר פֿערגאַפֿט געבליבען: זיי האָבען דערקענט די קליידער, די בגדי מלכות, וואָס זיי האָבען, פֿאַר׳ן פֿערשטעלען זיך אין שמאַטע־קליידער, איבערגעלאָזט אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ!

— אײלט! — װאַרטענט זײ די טובֿ, — װײל איך הער שױן דעם קאַרליק'ס טריט. זאָל ער אײך שױן אין אײערע אײגענע קלײדער געפֿינען... איך פּליה, נאָך עסען פֿאַר אײך.

די װײסע טובֿ איז אַרױסגעפֿלױגען פֿון היל, און אינ'ם אַרײנגאַנג צו אַ נישע האָט זיך בעװיזען דער קאַרליק.

קלײן, שרעקליך קלײן איז ער געװעזען, נאָר גרױס איז געװעזען זײן לאַנגע, זילבערנע באָרד; אידרע שפּיצען האָט ער געמוזט האַלטען פֿאַר זיך אין דער האַנד, זײ זאָלען איהם נישט פֿאַלען אונטער די טריט.

גרױס זענען אױך געװעזען זײנע צװײ בלאָהע, טיעפֿע אױגען, מיט װעלכע ער האָט אױף שלמה און שולמית געקוקט.

— ברוך הבא! — בעגריסט ער זײ מיט אַ זיסער שטימע, — ברוך הבא, שלמה דער דרײַבען-און-צװאָנציגסטער, דער מלך פֿון װאונדערלאַנד, אין װעלכען משיח שלאָפֿט און װעט אין קורצען אױפֿװאַכען און אױסלײזען די װעלט... ברוך הבאה, שולמית! איבער איהר קאָפּ, זעה איך, צינדט זיך אָן אַ גאָלדענער שטערן — עס הײבט אָן לײכטען איהר גליק!

און ער גיט אַ פּאַטש מיט די קלײנע הענד, נישט אַרױסלאָזענדיג פֿון זײ די שפּיצען פֿון דער באָרד, און פֿון דער לופֿט לאָזען זיך אַראָב דרײ גאָלדענע שטוהלען.

ער בעט זײ זיצען, און אַלע דרײ זעצען זיך.

ער גיט נאָך אַ פּאַטש מיט די הענד, און עס בעװײזען זיך פֿיער לײבען; זײ געהען לאַנגזאַם און טראָגען אױף די קעפּ אײן אָניקסינעם בלאַט פֿון אַ טיש מיט פֿערצידרונג פֿון פּערל-מוטער בעשלאָגען, מיט קריסטאָלען געשיר בעשטעלט. די לײבען שטעלען זיך אין מיטען דער היל, צװישען די דרײ גאָלדענע שטוהלען.

— שלאָפֿט אײן! — קאָמאַנדירט דער קאַרליק צו די לײבען, — און זײ זעצען זיך אױף די אונטערשטע פֿיס, ציהען אײן די צונגען, פֿערמאַכען די אױגען און בלײבען פֿערשטאַרט, װי לײבען אױס קופּער אָדער בראָנז.

און דער קאַרליק װענדט זיך צו שלמה און שולמית.

— דער טיש — זאָגט ער — איז גרײט געדעקט, נאָר דאָס עסען מוז מען ברענגען פֿון דער הײך, פֿון אױבען, מיר האָבען דאָ קײן שוהטים נישט. און אײדער דאָס עסען װעט קומען, װעל איך אײך בעקענען. — בדי איהר זאָלט קאָנען אױסגעלײזט װערען, און אַנדערע מיט אײך, מוזט

איהר צו מיר האבען צוטרויען, מוזט איהר מיר גלויבען...

— איך גלויב! — האט זיך ארויסגעריסען פון שולמית'ס הארץ.

— עס שיינט שוין איבער דיר דער גליקליכער שטערן, דו האסט שוין דיינע שטראהלען אין הארץ, נאר קענען מוזט איהר מיך נעהנטער... מיר האבען א סך בשותפות צו טהון!

— דערצעהל, — זאגט שלמה. — איך ווייס דיך אפילו נישט ווי אזוי צו רופען.

— ווי איהר זעהט, — הייבט אן דער קארליק צו דערצעהלען, — לעב איך אין א הייל, ווי אלע קארליקעס, קלויב גאלד, זילבער און טייערע שטיינער, גליך מיט זיי, מיטן אויסזעהען בין איך געווים א קארליק, און דאך בין איך פון קיין קארליק נישט געבוירען... איך בין אמאל איין איינפאכער מענש געווען, איבער דער ערד געלעבט, ווייב און קינדער געהאט... וויפיעל? — געדענק איך נישט...

— שוין אזוי לאנג? — פרעגט שלמה פערוואונדערט.

— א יאהר זעקסהונדערט! — ענטפערט דער קארליק.

— געוועזען — דערצעהלט ער ווייטער — איז עס אין באגדאד... און א קליין מענשעלע בין איך געווען: א שמש, איין ארימער שמש, אין איין ארימער שוהל. אין איין ארימער אונטער־גאס.

און אין דער אייגענער שטאדט באגדאד האט געלעבט א יוד א גביר, א תקיף, א קרוב למלכות און א כהן, וואס האט איין אויג געווארפען אויף א גרושה, און געוואלט, אז דוקא דער רב הבולל, וואס איז דעמאלט געווען, זאל איהם געבען חופה וקדושין, און אז דער רב האט נישט געוואלט, האט ער איהם פאלש גע'מסר'ט, און דאס מלכות האט איהם ארויסגעטריבען פון שטאדט, פון לאנד, און דער גביר האט געלאזט אויסרופען, אז וועלכער למדן עס וועט זיך געפינען א היתר און געבען איהם חופה וקדושין, דעם וועט ער מאכען מיט זיין תקיפות פאר רב הבולל אין באגדאד! די בעלי־בתים האבען געשוויגען; אלע האבען מורא געהאט פארן גביר.

קיין איינציגער רב פון גאנצען לאנד האט נישט געוואלט נעמען אויף זיך אזא חטא; קיין איינציגער דיין האט זיך נישט אונטערגעשטעלט עס צו טהון. ער האט זיך געווענדעט צו למדנים, צו מלמדים — קיינער איז נישט בעשטאנען. ער איז אראבגעפאלען צו שמשים פון שוהלען און בתי־מדרשים, נאר קיין איינציגער שמש, וואס האט ווי עס איז נאך

פרנסה געהאַט, האָט זיין נשמה נישט געוואָלט פערקויפען, — ביז עה איז אָנגעקומען צו מיר!

און ביי מיר האָט ער געטראָפען.

איך בין זעהר אָרים געווען; אַ קראַנק ווייב און קרענקליכע קינדער געהאַט...

און דאָס קראַנקע ווייב מיינס האָט מיך צוגערעדט, פון וועג אַראָבגעפירט, און אַ פאַלשען היתר האָב איך מיר געפונען: מען האָט אויף דעם גביר'ס מוטער גערעדט, סוף כל סוף איז ער קיין זיכערער כהן נישט געוועזען... און איך האָב געגעבען חופה וקדושין, און ביים גביר אין טאַש איז שוין געלעגען אַ כתב־רבנות פאַר מיר... אַ כתב־רבנות גע'התמ'עט פון אַלע בעלי־בתים, וואָס זענען אָבהענגיג געווען פון גביר...

עס איז אַ גאָלד־געשטיקטע חופה געוועזען, און אַרום האָבען הונדערטער הבדלות געלייכט, שטאָרקאַצען געפלאַמט... און געבליצט האָבען צרום און אַרום די רייכע גביר'ישע קליידער, מיט גאָלד בענייטע, מיט טייערע שטיינער בעהאָנגענע... עס האָט געבלענדט!

אונטען איז ליכטיג געוועזען, זעהר ליכטיג; אָבער אויבען — אויפ'ן הימעל איז געווען פינסטער... אַ פינסטערער הימעל, אָהן לבנה, אָהן שטערן... און פון פינסטערן הימעל איז פלוצלינג אַראָב גאָט'ס פייערדיגער צאָרן... עס האָט אָנגעהויבען שטורמען, עס איז מיטאַמאָל אַ ווילדער שלאַגס־רעגען געפאַלען, איין דונער האָט געיאָגט דעם צווייטען, ווי ברענעדיגע שלאַנגען זענען בליצען געפלויגען — הימעל און ערד האָבען געציטערט!

און פלוצלינג האָט זיך פון די אונטערפידערערס העגד די חופה אויסגעריסען און האָט זיך אויפגעהויבען ווי אַ שירם אויפ'ן ווינד... מיט שרעקליכע געשרייען זענען זיך די געסט צעלאָפען, נאָכגעיאָגט פון דונער און בליץ, געפאַטשט פון דעם גאָס־רעגען!

מיך איינעם האָט אַ דונער געטראָפען...

און אויף יענער וועלט האָט מען אַזאַ פסק אַרויסגעגעבען:

ווייל איך האָב געוואָלט זיין גרויס, אַזוי גרויס, — זאָל איך ווערען קלענער ווי קליין, מגולגל ווערען אין אַ גוף פון אַ קאַרליק און לעבען, גלייך מיט זיי, אונטער דער ערד...

און ווייל איך האָב געוואָלט רייך ווערען, גאָלד און זילבער האָבען, זאָל איך הונדערטער יאָהרען זאַמלען גאָלד, זילבער און טייערע

שטיינער, נישט פאַר זיך, נאָר פאַר דעם אָדער פאַר דער, וואָס וועט עס ווערט זיין.

דערביי האָט ער זיין בליק געוואָרפען אויף שולמית.

זי האָט עס אָבער נישט בעמערקט.

— שרעקליך! — האָט זי אויסגערופען פול מיט רחמנות

— גאָט'ס געגאָר איז דאָך גרויס! — ענטפערט דער קאַרליק, — איך וועל אויסגעלייזט ווערען גלייך מיט איך... און דאָס וועט אַזוי זיין.

נאָר ער האָט זיך איבערגעהאַקט.

אַ שטיל רוישען האָט זיך דערהערט אין דער הייל.

— די טויב קומט, — זאָגט דער קאַרליק. — די רעשט וועלען מיר איבערשמועסען נאָכ'ן עסען.

צעהנטעס קאַפּיטעל.

דאָס קאַרגע פריהשטיק. — ווער איז די טויב? — ווי מלכים הערען קרעכצען. — עס בלאָזט אויף טאָג. — קיין גלייבשטיין!

עס איז טאַקי די טויב געוועזען, און אַ קאַרג פריהשטיק האָט זי געבראַכט: אינגאַנצען אַ טעפעל רייז!

— פון פּאַלאַץ? — וואונדערט זיך דער קאַרליק, — פון פּאַלאַץ אַזאַ קאַרג פריהשטיק?

— פאַר מיר איז גענוג, — פאַלט שלמה אין די רייד אַריין, — איך עס שוין לאַנג נישט קיין דבר מן החי...

— און שולמית'ן — מאַכט די טויב — וועט דאָס פריהשטיק דיכער שמעקען, אַז זי וועט הערען, פון וואַנען עס קומט...

דאָס ערשטע מאָל אפשר האָט מען פון קריסטאָלענע טעלער, דינענדיג אויף גאָלדענע שטוהלען, אַזוי קנאַפּ און אָרים געגעסען.

און די טויב דערצעהלט, וואו זי האָט דאָס פריהשטיק גענומען:

— איך בין — זאָגט זי — אין פּאַלאַץ נישט געוועזען! זייט יוֹאָב פיהרט דאָס רעדעל, איז דאָרט נישט גלאַט כשר! איך בין אפילו אין גלייבשטיין נישט געוועזען... דאָרט איז שוין אויך נישט ווי עס דאַרף צו זיין. שלעכטע מנהגים פערשפרייטען זיך פון אויבען! ביי דער גרענ'ץ

פון וואונדערלאַנד האָב איך די רייז בעקומען...

ביי דער גרעניץ איז פאַרהאַן אַ שטעדטעל אַ רוהיגס, אַ קליינס, און דאָרט, אין אַ קליין פענסטערל, זיצט אַ קינסטלער — אַ שטיקער!

— איך האָב'ן בעמערקט, — מאַכט שלמה, און שולמית שווייגט און ריטעלט זיך.

— ווי שען ער אַרבייט, דער יונגערמאַן!... ווי שען איז דאָס בילד, וואָס ער ענדיגט! און מיט וואָס פאַר אַיין אויגען קוקט ער אויף דעם בילד, וואָס ער ענדיגט אויפ'ן סאַמעט! דו קענסט אידם, שולמית! טיעף האָסט דו איהם געמוזט אַריינקוקען אין האַרץ, אַז ער שטיקט דיין בילד אויס'ן קאָפּ!

שולמית לאָזט אַראָב די אויגען.

— נאָר בלאַס איז ער, דער יונגערמאַן; די שוואַרצע, ברענעדיגע אויגען זענען פערשלייערט און פייכט... קראַנק מוז ער זיין...

— קראַנק? — רופט שולמית אויס דערשראָקען.

— אַזוי זעהט ער אויס! אַיין אַלטע פרוי איז ביי איהם געשטאַנען, געגלעט איהם די האָר, געבעטען, ער זאָל עסען — אָט, פון דעם טעפעל רייז, וואָס זי האָט פאַר איהם געשטעלט — און ער פרעגט זי: נאָך וואָס? זי זאָגט איהם, אַז אָהן עסען קאָן מען נישט לעבען, און ער ענטפערט איהר, אַז ער האָט נישט נאָך וואָס צו לעבען... אַז די, פאַר וועלכע ער וואָלט געקאָנט לעבען, האָט זיך איהם איינמאָל בעוויזען און איז פערשוואונדען געוואָרען, ווי אַ חלום... ער האָט זי געזוכט, זאָגט ער, אין טהאָלען און אויף בערג, ער האָט זי געזוכט אין דערפער און אין שטעדט, און געפינט זי נישט.

די טויב בלייבט שטיל, און קוקט מיט פערגעניגען, ווי שולמית ענדערט די פאַרב פון פנים, ווי איהר יונגע ברוסט וואַלט אויף און אָב; מיט אַמאָל ענדיגט זי:

— און דעמאָלט, אַז ער האָט זיך אַזוי אויסגעוויינט פאַר דער אַלטער פרוי דאָס האַרץ, בין איך צוגעפלויגען, און האָב ביי איהם דאָס טעפעל רייז געקויפט!

— געקויפט? — שפּרינגט אויף שולמית מיט בליצענדיגע אויגען.

— געוויס! — ענטפערט לאַכענדיג די טויב. — און איך האָב איהם טייער בעצאָהלט פאַר די רייז: איך האָב איהם געזאָגט, וואו ער קאָן די, וואָס ער זוכט, געפינען!

— דאָ אַהער וועט ער קומען? — פרעגט שולמית.

— אָה, ניין! איך האָב איהם אַזוי געזאָגט:

אין עטליכע טעג אַרום — האָב איך איהם געזאָגט — וועט ער הערען, אַז יואָב, דער שלעכטער, פאַלשער יואָב, וואָס האָט זיך צוגעגזל'ט די מלוכה, וויל חתונה האָבען...

אַ סעודה וועט ער, דער יואָב, מאַכען, ווי אחשורוש אין זיין צייט.

אָהן אַ צאָהל עופות וועט מען שעכטען, וועלדער־חיות וועט מען קוילען, אָקסען וועט מען אויסשפאַנען פון די פלוגעס און פיהרען צו דער שחיטה, ביים אָרימאַן וועט מען צונעמען דאָס לעצטע שעפעלע און צובערייטען צו דער סעודה... און וויין און אַלערליי משקות וועלען זיך גיסען ווי וואַסער..

און פון מזרח און מערב וועלען זיך צוזאַמענקומען שפּיעלער, זינגער און טענצער, קונצענמאַכער און מאַרשאַליקעס...

און פון גאַנץ וואונדערלאַנד וועלען פערבעטען ווערען מיידלעך די שענסטע, און וועלכע יואָב וועט וועלען, די (אַזוי מיינט ער) וועט זיין זיין ווייב, די מלכּה פון גאַנץ וואונדערלאַנד!

און, אַז ער וועט דאָס הערען, — אַזוי האָב איך איהם געזאָגט — זאָל ער צושמעהען צו אַ חברה זינגער אָדער שפּיעלער, — זינגען און שפּיעלען קאָן ער, דאָס זעהט מען אין די אויגען, אין יעדער תנועה זעהט מען עס איהם אָן, — און זאָל קומען אויף דער חתונה...

— קום, שולמית! — ענדיגט די טויב, — די רעשט וועל איך דיר אויסען אויער דערצעהלען.

שולמית מיט דער טויב זענען אַרויס אין אַ ווייטיגע הייל אריין.

— מעג איך — פרעגט שלמה ביים קאַרליק — פרעגען, ווער די טויב איז?

— איך וועל דיר גערן זאָגען:

זי איז אויך אַמאָל אַ מענש געווען, און אַ שיין מיידעל געווען, דערנאָך אַ יונג ווייבעל...

בלינד איז די ליעבע, און זי האָט איהר יונגען מאַנ'ס פעהלער נישט געזעהן, — עס איז שווער צו דערקענען, פונקט ווי דעם קעניג איז שווער צו דערקענען, ווער עס איז איהם געטריי און ווער עס הנפ'עט איהם...

און אַז עס איז אַ קינד, אַ מיידעלע, געבאָרען געוואָרען, האָט ער שוין אַלץ, וואָס זיי האָבען געהאַט, פערשוועגדט, עס איז נישט געווען קיין וואַרים וואַסער פאַר דער קינפּעטאָרין, קיין שטיקעל ליינוואַנד, מיט וואָס דאָס קינד צוצודעקען... דעמאָלט האָט זי פלוצלינג אויפגעשיינט דאָס

גליק: מען האָט פאַר אַ בת־מלכּה איין אָם געזוכט, און זי האָט מען אַלס די שענסטע און בעסטע געפונען...

מיט האַרץ־וועהטאָג האָט זי איבערגעלאָזט איהר אייגען קינד אָהן אַ וויעג, און איז געגאַנגען אין פּאַלאַץ אַריין אויסזייגען דעם לאַנד אַ בת־מלכּה...

דאָס געהאַלט און אַלע מתּנות האָט זי דעם מאַן געשיקט...

און דאָך, אַז זי איז, נאָך עטליכע וואָכען, געקומען זעהן איהר קינד, האָט זי עס געפונען אָבגעשוואַכט און כּמעט פערהונגערט...

און דעמאָלט איז איהר געקומען אַ שלעכטער געדאַנק אין קאָפּ אַריין... זי וועט איבערטוישען די קינדער! נישט אויף לאַנג, — זי וועט דערנאָך צוריקטוישען, זאָל נאָר דאָס קראַנקע קינד צו זיך קומען!

נאָר צוריקטוישען האָט זי שוין נישט געקאָנט...

איבער דער צייט האָבען ביידע קינדער העררליך בעקומען...

איהר אייגען קינד אין דער קעניגליכער וויעג האָט בעקומען גאָלדענע, בליצענדיגע האָר, די אמת'ע בת־מלכּה — ווייסע האָר, ווי פלאַקס!

— ווען איז דאָס געוועזען, וואו? — פרעגט שלמה דערשראָקען.

— אין וואונדערלאַנד, — ענטפערט דער קאַרליק — אין גלויבשטיין איז עס געשעהען, און שולמית און דבורה זענען די פערטוישטע קינדער.

שלמה האָט אַראָבגעלאָזט דעם גראָהען קאָפּ אונטער שווערע געדאַנקען...

— און זי האָט מורא געהאַט אויסצוזאָגען? — פרעגט ער. — צי האָט זי נישט געוואוסט, אַז פאַר'ן אמת וועל איך מוחל זיין?

— זי האָט נישט געקאָנט! דערווייל איז יואָב גרויס געוואָרען... אין אין ווייב'ס זכות האָט מען איהם אַריינגעלאָזט אין פּאַלאַץ, מען האָט איהם רייך בעשענקט, און ער האָט דעם קעניג געדאַנקט! מעהר האָט ער נישט געדאַרפט... ער האָט איהם אַרומגעשטריקט מיט הנופה, אַריינגעגנב'עט זיך צו איהם אין האַרץ און איז מיט יעדען טאָג גרעסער געוואָרען...

אַז דאָס ווייב האָט געענדיגט איהר דיענסט, האָט ער זי אין אַ קעלער פערשלאָסען... דאָרט איז זי געשטאָרבען. זי האָט געשריגען, גערופען, נאָר אונטער די דיקע מויערן איז איהר קול פערשטיקט געוואָרען!

— איך בין ווערט געוועזען דאָס גלות! — רופט זיך אָן שלמה, — איך האָב שווער געזינדיגט! — נישט איינמאָל, שפּאַצירענדיג ביינאַכט אַרום פּאַלאַץ, האָב איך קרעכצען געהערט, האָב איך מיר שטאַרק געטראַכט:

אין מיין פּאַלאַץ וועט קיינער נישט קרעכצען, עס מוז זיין דער ווינד, וואָס רייסט זיך פון די קעלער אַרויס...

— דאָס איז עס! שאַרף זענען די מלכים־אויערן פאַר יעדער הנופה, און שווער פאַר אָרימע קרעכצען... אַלץ איז דער ווינד!

— נאָר — טרייסט איהם דער קאַרליק — דיין גלות ענדיגט זיך, דו וועסט אויסגעלייזט ווערן... נאָר דאָס מוז בלייבען בסוד — שולמית בלייבט בת־מלכה!

— און מיין טאָכטער, דבורה?!

— וועט גליקליכער זיין — אַלע אוצרות פון דער היל וועלען איהר געהערען!

זי וועט רייכער זיין פאַר אַלע מלכים, פאַר אַלע קיסרים. נאָר זי וועט ביכען, ווי אַזוי די אוצרות צו בענוצען...

אין דערזעלבער רגע האָט זיך געהערט בלאָזען ווי פון אַ טראָמפּייט.

דער קאַרליק איז אויפגעשטאַנען:

— עס הייבט זיך אָן! — זאָגט ער — אונזער אויסלייזונג הייבט זיך אָן, דאָס בלאָזט מיין מוהמע אין גלויבשטיינער וואַלד... דאָס איז דער צייכען, אַז עס ווערט טאָג, אונזער ריינער, העלער טאָג!

אין דערזעלבער רגע זענען צוריק אַריין שולמית און די טויב

און צום קאַרליק זאָגט פרעהליך די טויב:

— שולמית גלויבט! איך האָב איהר נאָך אַמאָל אין מיין נאָמען און אין זיין נאָמען געשוואָרען, אַז זי וועט גליקליך זיין, און שלמה, דעם זיבען־און־צוואַנציגסטען וועט קיין איינציגע האָר אויפ'ן קאָפּ זיך נישט קרומען. און זי געטרויט מיר איהר געשטאַלט...

— געדאַנקט איז גאָט! — האָט אויסגערופען דער קאַרליק. — דער אָדלער וואַרט פאַר דער היי'ל!

אין דער רגע האָט זיך שולמית מיט דער טויב פערביטען! די טויב איז געשטאַלט פון שולמית איז אַרויס פון דער הייל, און שולמית אין געשטאַלט פון אַ טויב איז אַרויסגעפלויגען און האָט זיך געשטעלט אויף שלמה'ס אַקסעל...

און דער קאַרליק האָט אַ פּאַטש געגעבען מיט דער האַנד, און די הייל האָט זיך געעפענט, און שלמה זעהט, ווי איין אונגעהייער שטאַרקער אָדלער טראָגט די טויב, אין געשטאַלט פון שולמית, אין דער לופט.

— קיין גלויבשטיין — זאָגט דער קאַרליק — פליהט ד, מיר וועלען

נאָכקומען, אונזערע אָדלער וואַרטען אויך...
און די הייל האָט זיך צוריק פערשלאָסען.

עלפטעס קאַפּיטעל.

דער שטראַהל. — דער כשוף־מאַכערינ׳ס ברכה. — דבורה׳ס חלום.

אַ בלאַסער, סוף־ווינטערדיגער פרימאָרגען האָט זיך אַריינגעלאָזט דורך אַ שפּאַרע אין דער הייל פון גלויבשטיינער וואַלד, און האָט, גלע־טענדיג זי איבער׳ן פּנים, די כשוף־מאַכערין געוועקט.

דער שטראַהל, וואָס דער פרימאָרגען האָט געלאָזט אין דער הייל, איז׳דער אַלטער עפּעס אויסטערליש געפעלען, גלייך ער האָט איהר פון הימעל אַ גוטע בשורה געבראַכט.

זי האָט אַ פרעהליכען וואָרף געטהון מיט׳ן אַלטען קאָפּ, אַ פּאַליע זילבערנע האָר האָט זיך צוטיילט אויף בידע אַקסעל און עס האָט זיך בע־וויזען אַ שמייכעלדיג פּנים מיט גלאַנצענדיגע אויגען.

עס ציטערען איהר די ליפּען, דאָס זאָגט זי „מודה־אני״. דערנאָך גיסט זי זיך אָב די נעגעל, און הייבט די אויגען אין דער הייך, און זאָגט מיט אַ ציטעריג שטיל קול:

— איך דאַנק דיר און לויב דיך, שעפער פון דער וועלט, פאַר׳ן היינטי־גען פרימאָרגען, פאַר דעם גאָלדענעם שטראַהל פאַר די בשורה טובה, וואָס ער האָט מיר געבראַכט, פאַר דעם אויסלייזעניש, וואָס הייבט זיך אָן פאַר מיר און מיינס גלייכען...

איך בין שוין מיעד געוואָרען, רבונו של עולם, איך האָב שוין אָנ־געהויבען בענקען אין מיין רוה אַריין... אַ קראָז וויל אַזוי לאַנג נישט לעבען.

דערנאָך האָט זי געוואָרפען אַ שטאַרקען בליק אויף די פּאָרהענג־לעך, אונטער וועלכע עס איז געשלאָפען דער פער׳כשופ׳טער יונגערמאַן.

— געלויבט איז גאָט, געהייכט זאָל זיין זיין ליעבער נאָמען! לייכט איז שוין זיין שלאָף, שטאַרקער דער אָטהעם, — די פּאָרהענגלעך רידרען זיך: מען קאָן איהם שוין וועקען.

אַצונד האָט זי זיך אויפגעהויבען פון איהר געלעגער און איז אי־

בערגעגאנגען אין דער צווייטער זייט הייל צו דבורה'ס בעט. זי לעגט איהר די האנד אויפ'ן שטערן, וועקט זי מיט אַ קוש.

— אַ פרישער, גוטער מאָרגען אויף דיר, טאָכטער!

דבורה וועקט זיך האַלב דערשראָקען און קוקט זיך אַרום פערהאונדערט.

— פון וואַנען קומסט דו, טאָכטער? וואו האָט דיך דער מלאך פון חלומות אַרומגעפיהרט?

דבורה נעמט אַרום דער אַלטער'ס האַלז און זאָגט:

— אַ שרעקליכער, אַ וואונדערליכער חלום!

— קאָנסט דו איהם דערצעהלען...

— געווים, מוהמעשי, איך האָב קיין סודות נישט פאַר דיר!

די אַלטע האָט זיך געזעצט אויפ'ן ראַנד פון דבורה'ס בעט, און דבורה דערצעהלט:

— איך בין געזעסען — דערצעהלט זי — ערגיץ אין דער פרעמד, אין אַ ווילד־פרעמדער שטאָדט, אין איין אָבגעלעגענער ענגער גאַס, צווישען צוויי שורות קליינע, פינסטער־פערשלאָסענע, אָבגעשיילטע הייזלעך... אויף אַ שטיין בין איך געזעסען... איינע אַליין, און האָב געציטערט פאַר שרעק.

און איבער'ן קאָפּ האָט זיך מיר נידריג אַראָבגעלאָזט אַ שוואַרצער, אַ צאָרניג־פינסטערער הימעל,— ווי מיט אַ וואָלקען בעדעקט... שווער און צאָרניג איז געלעגען דער הימעל איבער דער אויסגעשטאָרבענער גאַס. און איך זיץ אַזוי און קלער:

— ווער בין איך? וואָס טהו איך דאָ? ווער האָט מיך דאָ פערלאָרען?

און מיר דאַכט זיך, אַז איך דאַרף ערגיץ געהן און ערגיץ עפּעס טהון, עס זאָל פּלוצלינג צעריסען ווערען דער וואָלקען, עס זאָל אויפגלאַנצען אַ זוּמערדיג־לאַכענדיגער הימעל, עס זאָל אויפלעבען די טויטע גאַס, און די קליינע הייזלעך זאָלען אָנהייבען וואַקסען און וואַקסען אין הימעל, ווי די העכסטע פּאַלאַצען און הייליגקייטען, און פון די פּאַלאַצען און הייליגקייטען זאָל זיך הערען אַ זינגעריי, אַ גערופעריי פון גליק,— אַ בשורה טובה זאָל דורכפליהען פון שטוב צו שטוב, פון הויז צו הויז...

און אין גאַנצען עטליכע טריט האָב איך געדאַרפט געהן, און גאָר אַ קלייניגקייט טהון; איך געדענק אָבער נישט, וואוהין צו געהן און וואָס צו טהון;

און שרעקליך וועה טהוט מיר דאָס האַרץ! איך געדענק, אַז עס דאַרף עפּעס געטהון ווערען, איידער די אָרימע, פערשאַלטענע גאַס האַפּט זיך אויף... איך פיהל, אַז אויב נישט, וועט זי זיך אויפהאַפּען מיט אַ זינדיגען כעס, ווי אַ חיה רעה וועט זי זיך אויפהאַפּען, מיט אַ בריל פון אַ קללה אויף שוימענדיגע ליפּען... און דעמאָלט וועט שוין זיין צו שפּעט... דער הימעל וועט נאָך פינסטערער ווערען, און גאָט וועט פערהאַמערן די טויערען, און מעהר נישט אַרויסלאָזען קיין מאָרגענשטערן, קיין זון... עס וועט זיין שוין אַיין אייביגע נאַכט.

און אַלץ האָט זיך אין מיר געוועגדט, און איך האָב אַלץ פערגעסען!

און פּלוצלינג האָב איך אונטערן שוואַרצען הימעל אַ ווייסען, שווימענדיגען פלעק דערזעהן...

פון מזרח-זייט שווימט ער צו מיר, און לאָזט זיך אַלץ טיעפער און טיעפער אַראָב.

עס איז אַ ווייסע טויב געוועזען...

זי האָט זיך מיר אויף דער שויס געשטעלט, און איך האָב דערזעהן, אַז זי האָט אַ בריוועלע אויפ'ן האַלז, און זי שטעלט מיר אַקעגען דעם שניי-ווייסען האַלז, איך זאָל דאָס בריוועלע צוּאָבנעמען.

און איך האָב אויפגעבונדען דאָס רויטע שנירעלע פון ווייסען האַלז, און דאָס בריוועלע גענומען, נאָר לעזען האָב איך נישט געקאָנט, עס איז צו פינסטער געוועזען!

נאָר אין דערזעלבער רגע, האָט מיר גלייך איבער'ן קאָפּ אויפגעפלאַמט אַ שטערן אויפ'ן הימעל, און האָט מיר דאָס בריוועלע בעשיינט...

דבורה בלייבט שטיל, ווי דעם אָטהעם צוהאַפּען.

— און וואָס איז געשטאַנען אין בריוועלע? — פרעגט די אַלטע.

— עס איז געשטאַנען.... עס איז געשטאַנען, אַז איך.... איך, איך — הייבט אָן דבורה צו שטאַמלען.

— וועל איך דיר זאָגען, וואָס עס איז געשטאַנען!

— דו? דו ווייסט, מוהמעשי?

— אַלץ ווייס איך! עס איז געשטאַנען, אַז דו ביזט נישט יואב דעם רשע'ס טאָכטער, אַז דו ביזט אַ בת-מלכּה! אַז מען האָט דיך מיט שולמית פערטוישט!

— יאָ!

— נאָך איז געשטאַנען, אַז דו זאָלסט ענטלויפען פון דער הייל

צוריק אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ, דאָרט איז אַ סעודה אַ גרויסע, יואב מאַכט אַ גרויסע סעודה — און שלמה און שולמית וועלען אויך אויף דער סעודה זיין, און שלמה וועט אויסגעלייזט ווערען פון גלות און צוריק קריינען זיך פאַר מלך! דעמאָלט — איז געשטאַנען — זאָלסט דו אָננעמען שלמה'ן ביי דער האַנד און צופיהרען צו דער געשטאָרבענער מלכה'ס, עליה־השלום, פּאָרטרעט, און ווייזען, צו וועמען דו ביזט ענליך!...

— אַזוי איז געשטאַנען!

— און דו זאָלסט ווערען בת־מלכה — —

— יאָ, יאָ...

— און דו וואָס האָסט געזאָגט?

— איך? איך האָב דאָס בריוועלע אויף פּיק־פּיצלעך צעריסען און אויפ'ן ווינד פערזייעט... זיי זענען זיך, ווי קליינע ווייסע פליגעלעך צו־פלויגען...

— פאַרוואָס?

— ווייל איך האָב געוואוסט, אַז מיין וועג, וואָס איך דאַרף געהן, איז נישט קיין גלויבשטיין, און דאָס, וואָס איך דאַרף טהון, איז נישט אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ אַרויפצולעגען... נאָר עפּעס אַנדערש און ערגיץ אַנדערש. האָטש וואו און וואָס — האָב איך אין חלום נישט געדענקט...

— און אַצונד?

ווי אַ רויז האָט אויפגעפלאַמט דבורה'ס פּנים:

— מעג איך? — פרעגט זי מיט ציטערדיגע ליפּען.

— וואַרט, אַביסעל שפּעטער; דערצעהל מיר נאָר דעם סוף פון דעם חלום. וואָס איז ווייטער געשעהן?

— ווייטער? די טויב איז אַוועקגעפלויגען, און דער שטערן האָט זיך אַראָפּגעלאָזט און געשטעלט זיך מיר ווי אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ...

— דאָס איז דיין מזל, דבורה, — קושט זי די אַלטע מיט פריידשטעה אויף און קום מיט מיר אין וואַלד אַריין!

צוועלפטער קאַפּיטעל.

עמפּר בלאָזען. — אהשורוש'עס סעודה. — הוש! הוש! גענוג וועקען!

אין דער לופט האָט זיך געפיהלט אַ הויך פון פריהלינג, נאָר דער

גלויבשטיינער וואַלד איז נאָך אין גאַנצען מיט שניי בעדעקט. די ביימער זעהען אוים ווי אומגעקעהרטע טראָלבען מיט ווייסע בלימעלעך, און אויפ'ן שנייענעם דיוואַן, מיט וועלכען דער וואַלד איז אויסגעבעט, בליצען אַקעגען דער אויפגעהענדיגער זון מיליאַרדען שנייענע בריליאַנטען.

די אַלטע כשוף־מאַכערין מיט דבורה'ן זענען אַרויסגעקומען פון דער הייל, און דער אַלטער אויפ'ן האַלז העננט אַ שופר אויף אַ לאַנגער גאָל־דענער קייט.

די האָט זיך אָבגעשטעלט, גענומען דעם שופר צום מויל.

תקיעה!

דער קלאַנג פון שופר ציטערט נאָך אין דער לופט, און דבורה פיהלט שוין, ווי עס ציטערט די ערד אונטער איהרע פים פון כּוֹזענדער טריט.

דאָס האָט דער שופר די שלאָפענדיגע סאַרנעס געוועקט, און פון אַלע עקען פון וואַלד לויפען זיי זיך צוזאַמען, און שטעלען זיך אוים אַ שורה, דער כשוף־מאַכערין צו דער רעכטער האַנד.

צי איז עס אַ חלום? דבורה הערט, ווי די כשוף־מאַכערין בעגריסט זיי מיט אַ פרעהליכען „גוט־מאָרגען“, און די סאַרנעס, וואָס ציטערן פאַר קעלט, ענטפערן איהר מיט אַ פרעהליכען: „גוט יאָהר!“

און ווייטער נעמט די אַלטע דעם שופר צום מויל.

תרועה!

עס פערקלינגט ווייטער אין דער לופט, און מיט ציטערדיגע פעלעכ־לעך, פון אַלע עקען פון וואַלד, לויפען זיך צוזאַמען אויפגעוועקטע הירשען, און שטעלען זיך אוים אַ שורה, אַקעגען די סאַרנעס, דער כשוף־מאַכרין צו דער לינקער האַנד!

— גוט מאָרגען, הירשען!

— גוט יאָהר, מוהמעשי!

או [צום] דריטען מאָל נעמט די אַלטע דעם שופר צום מויל, צום דריטען מאָל בלאָזט זי, און די ווייסע קרוינען אויף די הויכע ביימער הייבען אָן לייכט צו ציטערן, איבער'ן גאַנצען וואַלד וואַרפען זיך אויף קופקעלעך שניי, און ס'שפּרינגען הינה'לעך אַרוים, — אַ געלויפעריי, אַ גע־יאָגעריי אין וואַלד, — האַלב־פערשלאָפענע וועווערקעס, קעניגלעך, האָזען, און העזעלעך, און פיקסלעך קליינע איז געלע, און נאָך אַלערליי קליינהאַרג פון וואַלד, מיט זילבערנע וואָנסען, מיט עלסענבּיינערנע און זילבערנע הערנ־

דלעך קומען אָנצולויפען, און שטעלען זיך אויס אויפ'ן פראָנט. אַקעגען דער כשוף-מאַכערין.

— גוט מאָרגען, היה'לעך!

— גוט יאָהר, מוהמעשי!

און צום פיערטען, צום לעצטען מאָל, בלאָזט די אַלטע. נאָך שאַרפער קלינגט עס אין דער הייך. און אונטערן הימעל, פון אַלע עקען פון דער וועלט, בעווייזען זיך שווימענדיגע שוואַרצע, ווייסע און פאַרביגע פלעקען, און עס הערט זיך אַ גערויש, אַ געזשומעריי, אַ פליגעל-קלאַפעריי, און אַ גאַנצע המאַ'ע פון פליגעל און פייגעל שוועבען שוין אין דער לופט, און רעדלען אַרום דער אַלטער כשוף-מאַכערינס קאָפּ.

„גוט מאָרגען"—„גוט יאָהר"; און די אַלטע האָט צו זיי אַזוי געזאָגט:

·ערשטענס, זייט מיר מוחל, וואָס איך האָב אייך היי-יאָהר אַזוי פריה געוועקט, אַזוי פריה צוזאַמענגערופען! איבער-אַ-יאָהר, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען, וועט איהר דערפאַר לענגער רוהען, לענגער שלאָפען... דאָס מאָל מוזט איהר מיר טהון אַ טובה!

— גערן! גערן! — ווערט אַ גערופעריי פון אַלע זייטען, — וואָס דיין האַרץ נאָר גלוסט!

— איהר אַלע, — זאָגט די כשוף-מאַכערין, — איהר אַלע, וואָס שפּרינגט, היפּעט, טאַנצט, לויפט און פליהט! איהר אַלע זאָלט אייך תיכף ומיד בעגעבען צום פעטער קאַרליק אין דער הייל אַריין, אויף אַייערע בעקאַנטע וועגען, מיט אַייער קפיצת הדרך, זאָגען איהם פון מיר: „גוט מאָרגען!" און נעמען זיינע אוצרות און איבערטראָגען אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ אַריין! צוויי פוד גאָלד זאָל נעמען אַ הירש, צו איינציגע פוד אַ סאַרנע, און די קליינע היה'לעך — צו האַלבע! און די שוואַרצע פליגעל זאָלען זיך אויפהענגען ווייסע שנורען פערל, און די ווייסע פליגעל — שוואַרצע פערל, און די קאָלירטע — אַלערליי קרעלען און טייערע שטיינער!

די אַלטע בלייבט אַ רגע שטיל און ווענדט זיך צו דבורה'ן:

— וואָס וואָלסט דו געטהון, קינד, ווען מען זאָל דיר איבערגעבען דאָס גאַנצע פערמעגען?

דבורה טראַכט אַ ווייל און ענטפערט:

— איך וואָלט עס הפקר געמאַכט, דאָס גאָלד זאָל דעם וועלט פערלירען, עס זאָל אויפהערען קנאה, שנאה....

— גוט, גוט, — שמייכעלט די אַלטע, — אפשר אויך אַ פּלאַן.

און ווענדענדיג זיך צו די פליגעל און היהילעך, זאָגט זי ווייטער:

— מיט דעם אַלעם וואָלט איהר פליהען, לויפען און טרייבען צו'ם גלויבשטיינער פּאַלאַץ... דאָרט האַלט יואָב....

— דער פאַלשער יואָב, — פּאַלען היהילעך און פליגעל אַריין אין די רייד:

— נישט אייער זאַך, — בייזערט זיך די אַלטע, — דאָרט האַלט יואָב אַ סעודה!

— און אַ סעודה, — זאָגט ווייטער די אַלטע מיט אַ וואונדערליכען שמייכעל, — ווי אחשורוש אין זיין צייט! ער וויל זיך אויך אַ מלכה קלויבען; די שענסטע פון דער גאַנצער מדינה וויל ער!

— דער רשע!

— שטיל זאָל זיין! — טופּעט די אַלטע מיט'ן פוס — זיין טאָכטער שטעהט פאַר אייך!

— עס איז נישט זיין טאָכטער! — עס ווערט אַ גערוישעריי: מיר ווייסען, מיר ווייסען!

— און אַז מען ווייסט, — לאַכט די אַלטע, — איז מען קלוג, און אַז מען איז קלוג, שווייגט מען!

און זי מאַכט צוריק אַיין ערנסט פּנים און זאָגט:

— און אַ סעודה ווערט זיין כיד המלך! זיעבען טאָג און זיעבען נעכט אַ סעודה! טויזענדער פאַרביגע לאַנטערנען וועלען פלאַמען אין פּאַלאַץ און אין גאָרטען! טישען אָהן צאָהל וועלען זיך ברעכען אונטער דער לאַסט פון עסענוואַרג און ויינען, הונדערטער קאַפּעלען פון מוזיקאַנטען, הונדערטער כאָרען פון זינגער און שפּיעלער, וועלען זיין אין זאַלען און אַלעען צעוואָרפען.... פון גאָלדענע, עלפענביינערנע און פּערלמוטערנע שיפלעך, וואָס וועלען זיך גלישען איבער'ן בלאָהען שפּיגעל, ווערט שווימען געזאַנג, פון יעדען בלומענשטרויס ווערט אַרויסקלינגען, אַרויסזינגען, אַרויסשפּיעלען....

אויבען אין הימעל ווערט שווימען אַ געלע, פערשעמטע לבנה, קיין שטערן ווערט מען גאָר נישט זעהן, בעהאַלטען וועלען זיי זיך פאַר קנאה....

אונטען וועלען שענערע זיין! אַלע שטערן פון גאַנץ וואונדערלאַנד, — די שענסטע פרויען פון גאַנץ וואונדערלאַנד וועלען פאַרבייגעהן פאַר'ן טראָן...

אויפ'ן טראָן וועט זיצען יואב, יואב מיט'ן אַלטען, פערשרומפּענעם פּנים, מיט פערגלעזערטע אויגען, מיט אַברייט געעפענט מויל, ווי ביי אַ פיש... און ער וועט קוקען, קוקען און וועלען זיך אויסקלייבען אַ מלכה...

— פוי! — ווערט אַ געראָפערייי און געפייפעריי צווישען די חיות.

— שווייגט! — רופט די אַלטע שטרענג. — אַהין זאָלט איהר ברענגען די אוצרות! דער רעשט געהערט שוין צו מיר!

— און אַצונד, — זאָגט ווייטער די אַלטע, — ריהרט אייך! צעשיט אייך! צעיאָגט, און צופליהט אייך! יואב'ס יעגער קומען אָן — ווילד־פרעט דאַרף מען! זאָל אייך קיין מיל נישט טרעפען, קיין קויל נישט ריהרען! הוש! הוש!

די פליגעל און די היה'לעך זענען פערשוואונדען געוואָרען, און די אַלטע נעמט אַרום דבורה'ן, קושט זי און זאָגט:

— אַצונד, אין גאָט'ס נאָמען, געה און וועק, וועמען דו ווייסט!

דרייצעהנטעס קאַפּיטעל.

וואָס די אַלטע קראָה ווייסט און דערצעהלט.

אין די לעצטע טעג איז נישט רוהיג געוועזען אין גלויבשטיינער וואַלד.

קוים זענען זיך די געוועקטע חיות און געפליגעל צעלאָפען און צעפלויגען, האָבען זיך אין וואַלד גאַנצע מאַסען יעגער באַוויזען. עס איז געוואָרען אַ געשיסעריי, אַ געיאָגעריי. זיי האָבען געיאָגט און געשאָסען באַזונדער און חברות'ווייז, און מען האָט אויסגעטייט פון וואַלד דעם רעשט ביסעל פעפער און פוילע, וואָס האָבען דער כשוף־מאַכערינ'ס רופען און בלאָזען אין שלאָף נישט געהערט, אָדער געהערט און איבערגעדרעהט זיך אויף דער צווייטער זייט און ווייטער געשלאָפען. — אַזעלכע האָבען דערפאַר די יעגער געוועקט און געטייט אויף ווילדפרעט פאַר יואב'ן צו דער סעודה....

דערנאָך האָבען אָנגעהויבען די געסט צו געהן, צו רייטען און צו פאָהרען, פון אַלע זייטען פון דער מדינה, אויף אַלערליי פוהר־ווערק, מיט אַלערליי געשפאַן.

שפּילער און זינגער און קונצענמאַכער — צו־פוס, אָדער אַ גאַנצע

הכרה האָט זיך געשלעפּט אויף איין פויעריש פֿיהרעל — אַ געהאַפּט געלעגענהייט. אויך שווערע וועגען זענען געגאַנגען, זיי האָבען די שענסטע דאָרף־מיידלעך געפיהרט, — פרעהליכע אויגען האָבען דורכגעבליצט, פערשיעדענפאַרביגע בענדער האָבען דורכגעוויהט, לוסטיגע ליעדער האָבען דורכגעקלונגען, עס האָבען זיך אויך פיעל וואָלענטען, קאַטשען, קאַרעטען געזוען, מיט בליצענדיגע שויבען, מיט גאָלד און זילבער בעשלאָגען געשפּאַן און טייערע פערד...

עס האָבען קיין היהלעך געוויהערט, עס האָבען קיין פֿייגעל געזונגען און פול מיט גערויש און געזאַנג איז געזוען דער וואַלד, און די ערד אונטער איהם האָט געציטערט אונטער די פוס־געהער, רייטער און פֿאָהרער...

און אַז דאָס גאַנצע גערויש איז אַריבער קיין גלויבשטיין, איז דער וואַלד געבליבען שטום, שרעקליך שטום..

צוטרעטען און צומאָרשטען איז דער שניי; דורכגערעדערט, אויפגעוואָרפען — דער וואַלד.

נאָר עטליכע קראָהען זענען אויף אַ וויסטען בוים געבליבען, און די עלטסטע פון זיי דערצעהלט די יונגערע, וואָס אין גלויבשטיין איז געשעהן.

זי האַלט אין דער מיט ערצעהלונג:

— אַיין אונגעהויער לאַנגע שורה פון שענהייטען האָט זיך געצויגען פאַר יואָב׳ס שטוהל....

לאַנגזאַם זענען זיי געגאַנגען, טריט ביי טריט מאַרשירט, ביי דעם קלאַנג פון אַ שטילער, זיסער, פערכשופטער מוזיק.

אַלע קאַפעלען האָבען ביי די פענסטער פון פאַלאַץ געשפּיעלט, אַלע פאָרען האָבען געזונגען, און אין סאַלאָן האָט געבליצט פון בריליאַנטען און בריליאַנטענע אויגען....

פערשיעדענפאַרביגע טואַלעטען האָבען געבלענדט....

און דער אַלטער יואב זיצט אַיינגעבויגען מיט אַ בלאַס פנים און אויסגעגלאָצטע אויגען, און קוקט...

פלוצים האָט ער דערזעהן, אַז רעכטס, נישט ווייט פון טראָן, שטעהט אַ שענער יונגער מאַן מיט אַ ווייסער טויב אויף איין אַקסעל. וואָס טהוט ער דאָ? ער קוקט לינקס און דערזעהט זיין אייגענע טאָכטער דבורה׳ן, מיט אַ העל־גלאַנצענדיגען שטערן, ווי אַ קרוין, אויפ׳ן קאָפּ, נעבען אַ יונגען מאַן, וואָס האָט אויף אַלע מיט צוויי אויגען, ווי צוויי שטערן, געקוקט. און פון פאָרענט זעהט ער — קומט אַריין שולמית....

עס איז נישט שולמית, עס איז איהר געשטאַלט געוועזען.

שולמית אין געשטאַלט פון אַ ווייסער טויב איז געשטאַנען רעכטס, אויפ'ן בעריהמטען שטיקער'ס אַקסעל; און, אין געשטאַלט פון שולמית האָט זיך צו איהם דער גלגול פון זיין ווייב, וואָס ער האָט אין קעלער פערמאַטערט, געגעהנט.

און פון ווייטענס בעוועגט זיך נאָך שלמה, צוריק אין בגדי־מלכות גע־קליידעט....

יואָב פאַלט פאַר שרעק אַראָב פון שטוהל, און אויף אַלע פיער ריטשט ער זיך־צו צו שולמית, דאָס הייסט, צו זיין אייגען פערשטאָרבען ווייב, וואָס האָט זיך אין שולמית'ס געשטאַלט פערשטעלט.

ער ריטשט זיך און פאַלט צו מיט ווייטע ליפען צו'ם זוים פון איהר קלייד און קרעכצט:

„דאָס האָב איך אַלץ אויס ליעבשאַפט צו דיר געטהון... זיי מיר מוחל, שולמית, זיי מיין ווייב!"

— דער אַלטער נאַר! — רופען די יונגערע קראָהען.

די אַלטע לאָזט זיך נישט איבערהאַקען און דערצעהלט ווייטער:

— אין דער זעלבער רגע איז די וואונדערליכע זאַך געשעהן.

שולמית און די ווייסע טויב האָבען זיך צוריק מיט די געשטאַלטען פערביטען.

די עכטע שולמית האָט זיך געשטעלט ביי דעם בעריהמטען שטיקער אין אַ זייט, און די ווייסע טויב האָט דאָס צווייטע און דאָס לעצטע מאָל איהר געשטאַלט געטוישט, און יואָב, פערדולט און משוגע פאַר תאוה און שרעק, האָט פאַר זיך זיין פערשטאָרבען ווייב דערזעהן, אין תכריכים איז זי פאַר איהם געשטאַנען, און אַ ווייס־טויטע האַנד איהם אויפ'ן קאָפ געלעגט....

און אין דער זעלבער רגע האָבען זיך געעפענט דריי טהירען, פון פאָרענט, רעכטס און לינקס...

פיער ווייסע בערען זענען אַריינגעקומען רעכטס; פיער ווייסע בערען האָבען געטראָגען פיער גאָלדענע שטאַנגען פון אַ רויט־סאַמעטענער חופה מיט פערל און בריליאַנטען געשטיקט, און האָבען זיך נעבען דעם בעריהמטען שטיקער מיט שולמית געשטעלט און זיי אונטער דער חופה גענומען.

און פונקט אַזויגע פיער ווייסע בערען זענען אַריינגעקומען לינקס,

און האָבען אויך אונטער אַזאַ חופּה געגומען די צווייטע פּאָר, דבורה'ן, יואָב'ס טאָכטער, מיט'ן ליכטיגען שטערן אויפ'ן קאָפּ, און דעם יונגען מאַן מיט די שטערנשטראַהלענדיגע אויגען...

און פון פאָרענט זענען אַריינגעפלויגען פיער שוואַרצע, שרעקליך שוואַרצע קראָהען, מיט אַ שוואַרצער, שוואַרצער חופּה און האָבען זיך געשטעלט אין דער לופט איבער יואָב'ס און זיין ווייב'ס קאָפּ...

און אונזער מוהמע האָט זיך אויך בעוויזען...

אונזער אַלטע מוהמע מיט די ווייסע האָר, ברענענדיגע אויגען און מיט'ן שופר אויף דער לאַנגער גאָלדענער קייט...

און דער פעטער קאַרליק האָט זיך בעוויזען אין שוואַרץ-סאַמעטענע קליידער און אין אַ שטריימעל — אַ שוואַרץ-שטריימעל מיט לאַנגע, לאַנגע זילבערנע שטראַהלען — ער וועט ביי די רויטע חופות מסדר קדושין זיין...

און די אַלטע האָט אַ בלאָז געטהון —

שברים האָט זי געבלאָזען...

און ביי'ם בלאָזען האָבען זיך די פיער שדים אין געשטאַלט פון קראָהען מיט דער שוואַרצער חופּה אויפגעהויבען און אַרויסגעפלויגען מיט יואָב'ן און זיין ווייב, מיט וועלכער ער איז נאָך אַמאָל געשטאַנען אונטער דער חופּה צוזאַמען....

און איינ'ם פליהען איז אַראָבגעפאַלען די קרוין פון יואָב'ס קאָפּ און האָט זיך צוגעקאָלערט צו שלמה דעם זיבען-און-צוואַנציגסטענס פיס....

און דער סדור קדושין ביי די רויטע חופות האָט זיך אָנגעהויבען...

און באַלד דערנאָך האָבען זיך אונזערע חיות און עופות בעוויזען און האָבען דעם קאַרליק'ס אוצרות דבורה'ן צו די פיס געלעגט.

— דאָס איז זיין נדן: האָבען זיי געזאָגט.

— אויפ'ן אָרט פון דער מלוכה — זאָגען די יונגע קראָהען און פרעגען:

— און ווייטער וואָס איז געשעהן?

נאָר די אַלטע קראָה רופט צו זיי שטיל: הערט, הערט!

אַ שטיל גערויש איז געוואָרען אין וואַלד, שטילע טריט האָבען זיך געהערט.

אַ חברה קליינע, גאָר קליינע מענשעלעך, קאַרליקעס, אין שוואַרץ-סאַמעטענע קליידער, מיט גאָלדענע גאַרטעל מיט בריליאַנטען-בליצענדיגע אַראָבגעלאָזטע עקען, מיט קליינע זילבער-בליצענדיגע שטריימלעך, און מיט אויגען, וואָס האָבען אַלעס איבערגעבליצט, האָט זיך בעוויזען אין וואַלד.

און האבען רוהיג און שטיל דורכמארשירט.

די קראהען האבען זיי נאכגעקוקט ביז זיי זענען פערשוואונדען גע-וואָרען.

— וואס איז דאס? פרעגען די יונגע קראהען ביי דער אלטער.

— די אלטע זאגט זיי:

איך וויים און וועל אייך זאגען:

דאס איז א דעלעגאציע, וואס די קארליקעס שיקען ארויס צו שלמה דעם זיעבען-און-צוואנציגסטען.

זיי, די מענשען מיט קליינע גופים און גרויסע נשמות, ווילען שלום מאכען מיט די גרויסע גופים און קליינע נשמות!

— ביז אהער האבען זיי עס נישט געפרובט?

— בא! זיי וויסען, אז שאפען, האבען ביז איצט געקאנט נאר גרויסע גופים און קליינע נשמות, וועלכע האבען ביז אהער ליעב געהאט מלחמה צו האלטען; יעדער נצחון איז געוועזען א נייער בריליאנט אין דער קרוין אויף זייער קאפ...

שלמה דער זיעבען-און-צוואנציגסטער, רעכענען זיי, וועט שוין קיין מלחמות נישט פיהרען... ער האט גלות געליטען, אויך ביי א קארליק אונטער דער ערד געלעבט, וועט ער זיי אויסהערען און פערשטעהן...

— פאר וואס האבען זיי נישט געפרובט ביי שלמה דעם ערשטען?

ער האט אויך קיין מלחמות נישט געפיהרט און איז א חכם געוועזען....

— ביי איהם זענען זיי טאקי דריי מאל געוועזען און נ י ש ט געטראפען...

ער האט אלע דריי מאל צו זיי קיין צייט נישט געהאט.

דאס ערשטע מאל האט ער זיך פרעה'ס טאכטער פאר'ן טויזענדס-טען ווייב געבראכט און האט זיך איהר צוליעב, זי צו דערפרעהען, אויף א גאנץ יאהר פון דער מלוכה אבגערוקט...

דאס צווייטע מאל — האט מען איהם א שטאל מיט פערד פון מצרים געבראכט... האט ער נאך ווייניגער צייט געהאט, און דער עולם אין ירושלים האט זיך דערווייל לוסטיג געמאכט איבער די קליינע מענשעלעך!

צום דריטען מאל האבען זיי נאך ערגער געטראפען: די מלכה-שבא איז געוועזען צו גאסט!

עס איז, זעהט אויס, א הימעל-זאך געוועזען: מען האט דארט קיין שלום נישט געוואלט, און די קארליקעס האבען אנגעהויבען גאר אין גאנ-צען מסופק צו זיין, צי איז ער טאקי, דער שלמה, אזא חכם: מאלע וואס א וועלט זאגט!

י. ל. פּרץ.

די אַלטע קראָה פערשווייגט און פּיקט זיך אין עק שטאַרק פערקלערט.

— און היינט, — פרעגען די יונגע — ווען זיי פועלען?

— ווער ווייסט? — דער היינטיגער שלמה איז עהרליך און גוט... דער בעריהמטער קינסטלער איז זיין אײדעם, דבורה'ס מאַן מיט די שטערנ־ליכטיגע אויגען זאָל ווערען משנה למלך...

זי פערטראַכט זיך ווייטער און פּיקט זיך אין עק.

נדע.